

\$5.00

ב"ה

לווח יומי הלכה למעשה לימי הפורים ה'תשפ"ו

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות

הרה"ת ר' יהודה ליב שי' וזוגתו מרת חנה שיחיו (לרגל יום הולדתה)

מרזוב

בניהם ובנותיהם: **רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא מרים, מושקא ובת שבע**

שיחיו מרזוב

הצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

החתן **שניאור זלמן שי'**
והכלה מרת **פרומא חוה שתחי'**

פיקרסקי

לרגל יום חתונתם בשעטומו"צ
ביום ב' דר"ח אדר תשפ"ו
יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **מנחם מענדל ב"ר**

מאיר שלום ע"ה

בליזינסקי

נלב"ע ה' אדר א' ה'תשנ"ה

ת.נ.צ.ב.ה

נדפס ע"י משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **אסתר בת ר' יוסף יהודה ע"ה**

קורן

נפטרה ח' אדר ב' תשפ"ד

ויהי רצון שתיכף ומיד יקוים הייעוד
"הקיצו ורננו שוכני עפר" והיא בתוכם

לזכות

הבחור התמים **מנחם מענדל שיחי'**

לרגל היכנסו לעול מצות

בחג הפורים תשפ"ו

שיגדל להיות חי"ל

חסיד ירא-שמים ולמדן

ולזכות אחיו ואחותו: **זלאטע, נתן**
יהושע זעליג, רפאל, צבי הירש יוסף,

יעקב דוד

והוריו הרה"ת **אלכסנדר סענדר**

וזוגתו **מלכה מושקא שיחיו**

ווילשאנסקי

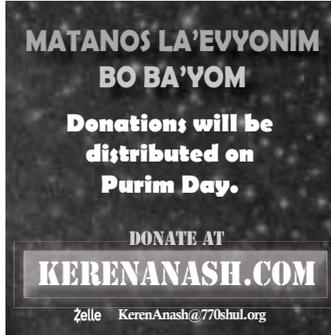

לזכות

מרת **רחל בלומא תחי' בת גיטל לאה**

לרגל יום הולדתה ביום כ"ב אדר

לשנת הצלחה בגשמיות וברוחניות

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה

הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר

www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי הפורים ה'תשפ"ו

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות
דיני שתוי ושיכור
ברכות הטוב והמטיב על היין
לוח דיני שכחה וטעות

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכא"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- פתח דבר..... 1
- משנכנס אדר מרבנים בשמחה..... 2
מבצע פורים / הכנות לפורים / טבילת כלי המשלוח מנות / הפרשת חלה / צרכי החג
- יום שלישי, ז' אדר..... 3
- יום חמישי, ט' אדר..... 4
- יום ועש"ק פרשת תצוה, י' אדר..... 5
- שבת קודש פרשת תצוה, י"א אדר, שבת זכור..... 6
יא
- מוצאי שבת קודש, אור לי"ב אדר..... 7
יד
- ליל שני, אור לי"ג אדר..... 8
טו
- יום שני, י"ג אדר, תענית אסתר..... 9
טז
טעמי התענית / זמני התענית / החייבים בתענית והנוסע ממקום למקום / ביטול תענית אסתר לע"ל / סדר תפילת שחרית / מחצית השקל / סדר תפילת מנחה / דברי כיבושין
- ליל שלישי, אור לי"ד אדר, ליל פורים..... 10
כה
מעריב / איסור מלאכה / אכילה וטעימה לפני קריאת המגילה / איחולים / תחפושות / סדר תפילת ערבית / סעודת הלילה / סוף זמן קידוש לבנה
- יום שלישי, י"ד אדר, פורים..... 11
כז
זמני מצוות היום / אכילה ושתיה לפני קריאת המגילה ביום / סדר התפילה / מלאכה בפורים
- כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:**
- א. שמיעת קריאת המגילה..... 12
כט
זמני המצווה / חינוך קטנים / בבית הכנסת ובמנין ברוב עם / ברכות / רדיו, רמקול ומכשירי שמיעה / הבעל קורא / נגיעה במגילה / דיבור בעת הקריאה / מגילה חסר תיבות / להשלים בקריאה ממגילה מודפסת / מנהגי הקריאה: ארבעת פסוקי גאולה / עשרת בני המן / הכאה בהמן / נענוע המגילה / ברכת הרב את רבינו / השואל מגילה מחבירו
- ב. אמירת "ועל הנסים"..... 13
לה
על הניסים בתפילה / לא לדגל / על הניסים בברכת המזון / מגדול או מגדיל בברכת המזון / אין לברך שהחיינו על עיצומו של יום
- ג. מתנות לאביונים..... 14
לו
החייבים / שיעור המתנה / גדר אביון ועני / אשה וילדים / כל הפושט יד / דמי פורים לעובדי עבודת

הקודש / מעשר / להרבות במתנות לאביונים

ד. משלוח מנות..... לח

החייבים / גדר מנה / טעמי המצוה והנפק"מ / מנהגים שונים / אשה וילדים / ע"י שליח / מעשר / שיעור המנות / אבל (ל"ע) / מלוה ולוה וחשש רבית / עני

ה. אכילת סעודת פורים..... מא

אבל ר"ל / זמן הסעודה / בשר / קרעפכין, טעמה וברכתה / אזני המן וברכתם / שלשים יום קודם חג הפסח / אכילת מצה / "חייב איניש לבסומי" / נרדם באמצע הסעודה / הקיא סעודתו / התוועדויות / מגבית קופת רבינו / נמשכה סעודתו עד שחשיכה / מעריב / קריאת שמע של ערבית

דיני שתיית יין..... מד

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים..... מז

יום חמישי, ט"ז אדר..... מט

דיני שתוי ושכור..... מט

הלכות הטוב והמטיב..... נ

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים תקנו חכמים עליו עוד ברכה כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני.

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא..... נג

קיצור דיני שכחה וטעות – בתענית אסתר, ימי הפורים ושושן פורים בתפילות, ברכת המזון וקריאת המגילה

מקורות וציונים להטבלא..... נה

מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי..... נז

מילואים..... נח

מגילת אסתר ותיקון קוראים בהדגשת טעויות השכיחות..... עה

מגילת אסתר ותיקון קוראים בהדגשת טעויות השכיחות נמצא בלוח הנדפס

להזמין ה"לוח יומי" ברחבי ארה"ב וקנדה

באתר www.daytodayguide.com

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגי פורים השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"ש"ו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר הש"ו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזר"ת תמצא את מבוקשך. להלכה יומית, יש להזין באזור החיפוש מספר ההלכה יומית (לדוגמא הלכה יומית (תסד). עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, ב"דל" מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו ע"ד" בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ג). ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב ב"ב ש"הביאו הרמב"ם – ש"י לייבא ע"פ ישיבת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח. (ולהעיר גם מצורת הבית להתו"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מאר"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפוין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בנייהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאיירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רב. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו גלילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס' קנח ס"א). וראה גם ב"ח י"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 27 ו"י 59). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס' ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ"ל בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהגיש תיבת "לעסוק". וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אהר"ק תשמ"ח].

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב"י זה, ת"א א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשוך תשנ"ב. וכ"ה בכמה ממאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים שרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יה"ה גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הסתמיים). ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. "סד"ה וה"ל ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סד, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "משאל"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ש ופלפולא דאורייתא, אמנשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיביל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ג ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ ביטל לעת"ל. ובפשטות ל"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבנו") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האצמעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר משראל** שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב"י זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ד הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות והנוגים המסתעפים, וכן שקו"ש ופלפולא דאורייתא, אמנשא לה בנגלה דתורה (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשיניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", ודחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "נהגה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך. . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה³]."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה. . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לגשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב⁴."

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות". . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' כפשוטו – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך⁵."

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁶.

מערכת "לוח יומי"

ר"ח אדר תשפ"ו

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א
לרגל הולדת נכדם רחל תחי' בת הרה"ח ר' יעקב יהודה שליט"א

יה"ר שיזכו לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לגשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

משנכנס אדר מרבים בשמחה

אמרו חז"ל, ונפסק להלכה, "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבים בשמחה", ובחודש זה "בריא מזלי". שמחה זו היא לכל לראש ע"י הוספה בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור.⁷

מבצע פורים

במכתב כללי מיום י"א אדר ה'תשל"ז:⁸ "מבצע פורים, להשתדל שכל אחד ואחת יקיים כל מצוות ימי הפורים ועניניהם כהלכתם, השתדלות על ידי דבור – הדבור עמהם בדברים היוצאים מן הלב בכ"ז, וע"י מעשה – במקום ובענין שיש צורך: להמציא בעל קריאה (דהמגילה, וביום – גם דפ' ויבוא עמלק), מנות – מוכנות לקיום מצות משלוח מנות, מטבעות – לקיום מצות מתנות לאביונים. ומה טוב – לצרף גם קיצור הלכות פורים הצריכות, ועכ"פ – קיצור פרשת ימי הפורים האלה ותקפו של נס".

ובמכתב כללי מיום י"א אדר"ש ה'תשמ"א:⁹ "אין קאנקרעטע ווערטער: פארשטארקן און פארברייטערן די צוגרייטונגען צו פורים, אין אן אופן אז יעדער איד מנער ועד זקן טף ונשים, זאל מקיים זיין פורים אין דער פולסטער מאס, אריינציעהנדיג אין דעם אלעם – קיום מצוות פורים. . . אויך קינדער, א סאך קינדער, אלע קינדער, אינגעלאך און מיידעלאך. און זעלבסט פארשטענדליך, ערמעגליכן און פארזארגן יעדער אידן וואס געפינט זיך אין ספעציעלע אומשטענדן (אין דער ארמיי, בתי זקנים, בתי יתומים, שפיטעלער, בתי האסורים) ער זאל קענען פראווען פורים ווי אויבן געשריבן".

הכנות לפורים

בנוגע קניית מגילת אסתר – ראה בהערה¹⁰.

בכמה מגילות אין חילוק פרשה בפרק ח' פסוק ג' – ראה בהערה¹¹.

אין לכתוב בתוך המגילה הברכות, או שם הבעלים, או חותמת שנבדקה, וכדומה, לפי שהוקשה לספר תורה. ואף על הקלף מבחוץ אין נכון לכתוב כן, לפי שאין להשתמש בקלף תשמיש הדיוט לכתוב דברים אחרים מדברי חול שאין בו סרך מצוה¹².

(7) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' י"טרכה, בגדר מרבים בשמחה. ועיי"ש בנוגע לשמחה שעי" ריקודים.

(8) נדפס בלק"ש חט"ז ע' 619.

(9) לקו"ש חכ"א ע' 489 ואילך.

(10) הבא לקנות מגילה נכון שיברר שנכתבה ע"י סופר מומחה וירא שמים המוחזק בכשרות. ונתפשטה התקנה שלא לקנות רק מסופר שיש בידו כתב קבלה (ראה סי' הזכרונות למהר"ש אבוהב זכרון ט פ"ג. שו"ת מהר"י אסאד יו"ד סרע"ג. שם סרע"ז. קובץ תשובות ח"ב סי'ה. שבה"ל ח"א סי'ז. ח"ז סי'ב סק"ו. ובכמה הני"ל מפורש גם בנוגע למגילה). ולאידך, אם נמצא אצלו מגילה שאינו יודע מי כתבה מותר לקרות בה (ובמכ"ש מתפלין, שאם לקח ממי שאינו מומחה בודק בחסרות ויתרות. ואינו חושש לעיבוד שלא לשמה שהכל בקיאין בזה. וכ"ש במגילה שאין פסול מחמת חסרות ויתרות, וי"א שא"צ עיבוד לשמה. וגם בזמננו שרבו החששות והמכשולים, במגילה יש להקל יותר. ומדינא, בדיעבד כשאין לו מגילה אחרת רק על קלף שלא עובד לשמה יכול לקרוא בה, וטוב שלא יברך (פמ"ג סתרצ"א בא"א סק"ב)). ויש לצרף גם שרוב סופרים כשרים. וראה שו"ת אז"נ ח"ה סמ"ד.

בנוגע כתיבת ומכירת מגילה שאינה מהודרת – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' ו. ולענין קניית מגילה מכספי מעשר – ראה שם ח"ב סי' ז.

(11) כ"ה במגילה כתיב"כ כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ומגילה זו יתנה ממנו לנכדו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, ונתפרסם על ידו ולמדו ממנה כמה הוראות באופן הכתיבה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ'תקפד.

(12) ע"פ מרדכי מגילה פ"ד סתתל"א בשם ראב"ה סתקע"ד. והובא בבי" סתרצ"א ד"ה כתב הרשב"א. וכ"ה בלבוש סתרצ"א סי'ב ובמג"א שם סק"ט. ועוד. ובר"א שם סק"ז שטוב לחוש לכתחילה. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמ' להחמיר גם בחותמת ללא אותיות רק קוים בעלמא. ומש"כ בשו"ת אז"נ ח"ה סמ"ד להכשיר גם לכתחילה (ושם, שבדברי חול קיל טפי) – היינו לקרוא בה, אבל לא לכתוב לכתחילה, כמ"ש בא"ר שם לענין ציורים דבעינין כמו בס"ת.

אבל על הקלף מבחוץ – הסכימו כל הפוסקים שאי"ב איסור (ראה רוח חיים יו"ד סרפ"ח סק"ח. יפ"ל ח"ג שם סק"ב. שו"ת חסל"א מדה"ת או"ח סוסי' ו. מהרש"ם ח"ו סי'ב. אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמא). ומ"מ, אין לכתוב דברי חול בעלמא – ראה שו"ת פרי השדה ח"ג סי' קמא. אפרקטא דעניא ח"ב או"ח סי' קח. אג"מ יו"ד ח"ב סוסי' קמ. ומד' פרי השדה שגם במשכן לא כתבו על הקרשים באיזה צד להניחו רק רושם בעלמא, משמע שגם כבנד"ד שהוא לתועלת אין לכתוב. וכ"כ באג"מ שם שגם מבחוץ אין להוסיף דבר שלא להזכיר במנהגים.

אין להדפיס מגילות על קלף, ואם נדפסו יגזזו, כי הרואה אותם על קלף כתבניות מגילות הכתובות יסבור שכשרות הן ויקרא בהן ולא יצא ידי חובתו וברוך לבטלה. אבל להדפיס תמונתן בנייר מותר לפי שלא יטעו בהן, אלא אם כן הנייר הוא דמוי-קלף באופן שקשה להבחין ביניהם¹³.

טבילת כלי המשלוח מנות

הנותנים משלוח מנות בתוך כלים החייבים בטבילה:

בדרך כלל, לכמה דעות, אין להטביל כלים שנקנים על מנת לתתם במתנה לאחר, לפני שהם עוברים לרשות המשתמש. לפיכך יש מחמירים שלא לסמוך על הטבילה הנעשית לפני נתינת המתנה¹⁴. מי שרוצה בכל זאת להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכוון לזכות את הכלי – ע"י אחר – עבור המקבל, ורק אז יכול להטבילו. באם קונה כמה כלים לחלק להרבה אנשים, יש לו לזכות בכל כלי עבור מקבל המתנה, לכל אחד בפני עצמו. אבל בכלי זכוכית, יש מקום להקל לזכות מראש למי שיעלה בידו לקבל הכלי אחר כך. אבל לכתחילה גם בזה יש לזכות לכאור"א בפרט¹⁵.

אבל, באם שולח כלי מלא אוכל כמתנה, כדרך ששולחים במשלוח מנות, יש מקום לומר שהקונה צריך להטבילו לפני כן. אמנם, מכיון שהדבר בספק, לכן, בכדי לצאת מידי ספק, ראוי שנותן המתנה לא יניח את האוכל ישירות על הכלי, כי אם בתוך שקית נפרדת [נייר אפייה לא מהווה הפסק בין עוגה למגוש], כך שהאוכל לא יגע בכלי. וכשתגיע המתנה לידי מקבל המתנה, יטביל המקבל את הכלי בברכה.

ומכל מקום, הרוצה להניח את האוכל ישירות על הכלי, יש לו על מה לסמוך, כיון שמעיקר הדיון, נראה שפטור מטבילה, ובפרט בכלי זכוכית (שחיובם מדרבנן).

ואם רוצה בדוקא להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכול לזכות את הכלי עבור המקבל, כנ"ל. וכן יש לעשות כשיש מקום לחשש שהמקבל לא יטבילו. אפשרות נוספת: אם הקונה ישתמש בו תחילה ככלי סעודה בדרך עראי יכול להטבילו בעצמו.

המקבל כלי שהנותן טבלו בלי לזכות עבורו את הכלי (כנ"ל), יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה. המקבל כלי מלא אוכל ומסופק אם הנותן טבלו כבר, לכתחילה יש לברר אצל הנותן כדי שיוכל לברך. באם אי אפשר לברר, יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה.

13 וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט' תקצט, שאין לסופר לכתוב פסוקים אחדים ממגילת אסתר לתלות במסגרת לנוי.

14 נחלקו בזה אפילו בכלי סחורה (ע"פ ט"ז יו"ד סי' קכ סק"י ובש"ך שם סקט"ז. ח"י חת"ס שם. וראה שו"ת מקור חיים סי' ד. מנח"י ח"א סמ"ד. מנח"ש ח"ב סס"ז סק"ב. יבי"א ח"ז יו"ד סי' ט. משיב נבוניום ח"ב סי' ג. ועוד. אבל ראה שו"ת אבני"ז יו"ד סי' קז. והאריכו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ט יו"ד סכ"ח סק"י ואל"ך. משנ"ה ח"ב סל"א. הליכות עולם ח"ז ע' רסח. מנחת אשר וייס במדבר סס"ח סק"ד. ויען דוד ח"ו סי' קיד. הרי יהודה ח"ב יו"ד סי' ו. וברכות יעקב בלוי ע' קנד כתב להקל בחנות המוכר במקום שרובו ישראל דמהני טבילת בעל החנות), וכש"כ בכלי מתנה שיש מקום לומר שהקונה יכול להטבילו שנחשב כבר אצלו ככלי סעודה (ראה שו"ת בית רחמים ח"א סט"ו. משמרת הבית (קארפ) טבילת כלים פ"ג ס"ג – ע' לד. קובץ הלכות (קמיניצקי) פורים פט"ו סמ"א. ועוד. וראה באו"י (ומחודש) גם בנוגע כלי סחורה, בחוט שניו טבילת כלים סי' קכ סל"ג סוסק"ח – ע' מז).

15 [וח"א שליט"א העיר, שיומקע ע"פ הביאור (מ"ה) הרא"ח ה"ה (ה) הביא בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 368] בחובת הטבילה מחמת אפשרות ההשתמשות אצל הגוי למאכ"א, ובכלי סחורה אכתי לא פקעה אפשרות זו, וממילא לא נתחייב עדיין בטבילה, משא"כ בקנה למתנה שמיד שקנאו ישראל נשללה אפשרות זו. ודפח"ח. ומ"מ, אף שהדברים ערבים לאוון, פשטות הדברים שהחייב חל בשעה שיחדו בעה"ב לסעודה].

ולמעשה, נכון להחמיר בספק דאורייתא. וראה באריכות האוצר גל' סג. וש"נ.

אולם שמעתי מעד נאמן (הר"ש שליט"א ר. ט) שאביו (הרה"ח הרא"ח ע"ה) הביא גביע כסף כמתנה, וכ"ק אד"ש בירר אצלו שהוטבל (ועל הקערה שלא הוטבלה הורה להטביל עם כלי אחר). ומשמע שסמך ע"ז גופא. ויתכן שכיון שנקנה **במיוחד** עבורו ה"ז כאילו זכה בהם הקונה עבורו. ומצאנו בנתה"מ סרני"ט סק"א שבקונה עבור חבירו ה"ז כמתכוון לזכות לו. ואף שהרבה חולקים, בהודיע למוכר שקונה לחבירו עדיף טפי. ובפרט באשתו ובניו שלכמה דעות אמרינן שזכו בהם מיד, שכשקנה לצורכם כוונתו שייקנו כבר עכשיו. ואף שבמתנה סתם כוונתו לכבד חבירו, שיהא שלו כעת, ויתן לחבירו או ח"כ – בכגון דא שטובל עבור המקבל אנו סהדי שהקנה להם (כבטבעת שאולה וכיו"ב). אלא, שבכלל אין להביא רא"י מסיפורים כאלו. ומה גם שלפי הידוע לא השתמש בגביע אח"כ. וראה בכע"ז בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י פב. אה"ע סוס"י תיג. ועד"ז הוא בהסיפור שרבינו קנה כלי סעודה עבור משפחת בוטמאן בפאריז כמתנה, וטבלו לפני"ז.

15 ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יט' שמד.

הפרשת חלה

האופה עיסה בשיעור חלה בכדי לחלק לכמה עיסות נפרדות עבור משלוח מנות לכמה אנשים (כל עיסה אפויה לאיש אחר), חייב להפריש חלה. ומהיות טוב נכון שיפריש חלה שלא בברכה. ועדיף שיעשו עיסה אחת כשיעור ולא יחלקוה, ולהפריש בברכה¹⁶.

המקבלים עוגות וכיו"ב במשלוח מנות מאנשים רבים יזהרו בדין הפרשת חלה, שכן גם בעיסות שאין בהן כשיעור, אם הם ממין הראוי להצטרף, והם בכלי אחד, הסל מצרפן לחלה, אפילו אחר שנאפו. והמנהג להקל במונחים במקרה או במקפיא שאינו מצרפן לחלה¹⁷.

צרכי החג

בספר השיחות תש"נ¹⁸: להשתדל בעוד מועד (ובפרט החל מר"ח אדר, שבועיים לפני פורים) בנתינת צרכי הפורים לכל אלה שזקוקים לכך (מתחיל מהנמצאים בסביבתו, וכן הנמצאים בריחוק מקום, ועד – בקצוי תבל), כדי שיוכלו לחוג ימי הפורים כדבעי, באופן של "אורה ושמחה וששון ויקר", כפשוטו, נוסף על דרשת חז"ל, ובאופן של "משתה ושמחה", עד לשמחה שלמעלה מהגבלה.

יום שלישי, ז' אדר

משיחת ז' אדר תשמ"ח¹⁹: שבעה באדר – שבו נולד משה ובו מת משה – הוא יום מיוחד שיש בו הנהגות מיוחדות, מהם – דאיתא בשו"ע, ומהם – בספרים שלאחריו, ועוד ועיקר – מעשה רב – מנהגים מיוחדים (וגם הפכיים) בכמה חוגים דבני, "נהרא נהרא ופשטי". ואף שלא ראינו בחב"ד הנהגות מיוחדות ביום זה באופן של פירסום כו' – לא בנוגע לענין של תענית, וגם לא בנוגע לענין של שמחה (ע"ד המנהג בכמה חוגים שב"ארצי"ט עושים ענין של שמחה בתור "תיקון" להנשמה) – מ"מ, היתה התעוררות מיוחדת להשתדל לנצל יום זה כדבעי, ברגש דקדושה, להוסיף בעניני שמחה של תורה ושמחה של מצוה.

אומרים תחנון²⁰.

יום חמישי, ט' אדר

יום בוא כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לחצי כדור התחתון בשנת ה'ת"ש.

בשיחת ט' אדר תש"נ²¹: ט' אדר הוא היום שבו הועבר המרכז של חסידות חב"ד מחצי כדור העליון לחצי כדור התחתון – בבוא כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לארצות הברית באופן של קביעות (כמדובר כמ"ס). ועיי"ש²² השייכות להנזכר במגילת תענית והובא בשולחן ערוך²³ שגזרו בו תענית שנחלקו ב"ש וב"ה.

יום ועש"ק פרשת תצוה, י' אדר

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית,

16 והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ח.

17 והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ט.

18 ח"א ע' 309.

19 ספר השיחות ע' 280.

20 ובספר המנהגים עמ' 72: בשבעה באדר – וכן בתפילת מנחה שלפניו – לא היו נשיאי חב"ד אומרים תחנון. זאת דווקא לאחר שעלו לנשיאות, אבל לא לפני זה.

21 סה"ש תש"נ ח"א ע' 326.

22 בהע' 16.

23 או"ח סתק"פ.

ועדיף לפני שחרית].

בקריאת שמו"ת מנהגו לומר כל הפטרות. ובפטריות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, הפטורה דפ' תצוה. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטורה דשבת זכור ("כה אמר ה' פקדתי וגו'").

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש 5:26 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת תצוה, י"א אדר, שבת זכור

בשיחת ש"פ תשא תשמ"ב במעלת קביעות שנה זו, שפורים חל ביום שלישי בשבוע, וממילא, כל ימי השבוע שייכים לכללות הענין דימי הפורים, שכאשר פורים חל ביום השלישי בשבוע חל יום השבת שלפניו שמיני' מתברכין כולהו יומין ב"א אדר, שאז מתחיל כללות הענין דפורים שהרי מגילה נקראת ב"א כו'. ועד"ז בנוגע לימים ראשון ושני, י"ב וי"ג באדר, שהרי מגילה נקראת ב"א בי"ב בי"ג כו', ועאכו"כ בנוגע לימים שלישי ורביעי, י"ד וט"ו, פורים ושושן פורים. ועיי"ש בנוגע לימים חמישי וששי, ט"ז וי"ז.

לגבי טעימה קודם שמיעת פרשת זכור – ראה בהערה²⁴.

שבת לפני פורים מוציאים שני ספרי תורה, הראשון לפרשת השבוע והשני לפרשת זכור שהיא חובה מן התורה²⁵ שישמענה כל אדם מישראל, בכדי לזכור את שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים. ותיקנו לקרותה בעשרה ומתוך ספר תורה בשבת שלפני פורים, כדי להקדים זכירת עמלק ("זכירה") למפלת המן ("עשייה").

אין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ספר תורה. וזה מוטל על השמש או על הקורא לגוללה מקודם התפלה ולהכניח אל המקום שצריך לקרות בו היום, ולסמן אותה למען ידע המוציא הספר תורה איזו ס"ת יוציא. וחיוב זה חל על הממונה מבית הכנסת שכל הדברים נחתכים על פיו שגם על זה ישם עיניו ואל יקל בכבודו של ציבור.

השמש המעמיד הספרי-תורה בארון הקודש צריך להעמיד הספר-תורה שיוציאו אותה בראשונה נוכח פתח שער ארון הקודש (כדי שהמוציא ספר-תורה ראשון יפגע בה ראשון ולא יצטרך להעביר על המצות, וגם שלא יחליף ויוציא השניה בראשונה), והספר תורה השני' יהי' מעט לפני ממונה²⁶. ואם הוחלפו ספרי התורה, שלקחו ופתחו תחלה את המוכן לאחר כך, יסגרוהו ויקחו ספר תורה האחר, בכדי לקרות מתוך כל ספר תורה למה שהוכן²⁷.

אם השומע אינו מבין הקריאה לא יצא, ולפחות צריך שיבין הענין. על השומעים לכוון לצאת מצות זכירת עמלק. ועל הקורא לכוון להוציאם ידי חובתם. וא"צ לכוון לצאת בברכת התורה

(24) יש שכתבו להחמיר שלא לטעום קודם שמיעת פ' זכור (כמובן, באופן שאין איסור מצד טעימה לפני התפלה. ואכ"מ). ולא נהגו להקפיד בזה. והרי מעיקר הדין אין איסור בטעימה רק באכילה, ולכמה דעות אכילת מזונות גם יותר מכביצה היא בגדר טעימה (אבל ראה להלן לענין טעימה קודם קריאת המגילה), וכש"כ בדרבנן, והרי הקריאה בשבת זו דוקא אינה מה"ת (ראה ס' החינוך מצוה תרג. מג"א רס"י תרפה), ולהמג"א ודעמי' יכול לצאת ע"י קריאת יבוא עמלק בפורים (וכבר הרגיש בזה בשו"ת לבו"מ מהדו"ת סצ"ט). וכמו שאין מקפידין בזה לפני קריאת בשאר שבתות השנה. וכבר העירו מכע"ז בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סרפ"ז להתיר לאכול לפני מילת בנו, כיון שאינה מצוה עוברת, שגם אם ישכח יכול למול למחר (אלא שרבים חולקים עליו, וה"ר מבדיקת חמץ שאסור לאכול אף שיכול לבדוק למחר. ומ"מ נדו"ד עדיף שאינה חובת היום כלל מצ"ע, ותיקונו בשבת זו רק משום דשכיחי רבים בביהכ"ג, כמ"ש במג"א רס"י תרפה. וראה שו"ת בצה"ח ח"ו סמ"ה). ועוד שבמתפלל במנין קבוע אין לחוש שמה ישכח, וכמו באכילה לפני ק"ש. וחזי לאצטרופי הסברא שלא נתחייב בפ' זכור לפני התפלה (ראה כע"ז בכה"ח סתרצ"ב סקל"ה לענין קריאת המגילה ביום). וגם י"ל דשאני מצות זכירת עמלק שאין מברכים עלי' שאין לברך על השחתה (כה"ח סתרפ"ה סקכ"ט).

ול"ש כאן מש"כ הרוקח ברכות ספ"ג (ועוד) שחסידיים הראשונים מתענים על כל מצוה החביבה – שבשבת אסור להתענות לשם תענית. וגם מקיימים המצוה בכל יום ע"י אמירת שש זכירות (ראה בארוכה סה"ש תשמ"ט ע' 341 הע' 2. שיחת ש"פ תצוה תשל"ה), ואינו כשאר מצוה הבאה מזמן לזמן.

(25) ובש"ל"ה ריש מסכת מגילה, הובא בא"ר סתרפ"ה סקכ"א, שאף אם ד' פרשיות הן דרבנן יש ליהרר בהן יותר מפרשיות של כל השנה.

(26) וראה שו"ת באתרא דרב ס' כא"כט.

(27) משא"כ כשמוציאים רק ספר אחד, שאין להחזיר הס"ת, ויש לגלול בציבור – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' יט'שכו.

של העולה לתורה²⁸. אפילו חיסר מלשמוע כמה תיבות כל ששמע עיקר העניין יצא בדיעבד²⁹. אין להקהל לומר מלה במלה עם הקורא אלא שומעים ושותקים³⁰. אין צריך לעמוד בשעת קריאת פרשת זכור³¹.

נהוג שאפשר לחזור קריאת התורה אפילו עבור ששה שלא שמעו, כשיש עשרה משתתפים³². לכמה פוסקים גם נשים³³ חייבות במצוה זו. באם קשה על' לילך לבית הכנסת, תקרא מתוך חומש. מי שאינו יכול להגיע לבית-הכנסת, עליו לקרוא פרשת זכור מתוך חומש. לכמה פוסקים ניתן בדיעבד לצאת ידי חובה בקריאת-התורה (שלפני קריאת המגילה) ביום פורים³⁴.

בני הישוב שאין להם מנין, ואי אפשר להם לבוא למקום שיש מנין, יזהרו לקרוא פרשת זכור בנגינות ובטעמים, ויהדרו לקרות מתוך ספר תורה, וכמובן – בלא ברכות לפנייה ולאחריה. גם יכוונו לצאת ידי חובת מצות זכירת עמלק בקריאת פרשת ויבא עמלק בפורים (אם יש להם מנין ביום הפורים)³⁵.

הלכות למשיחא³⁶: לרוב הפוסקים (וכ"ה להלכה) – מצות זכירת עמלק נוהגת מן התורה גם בזמן

28 והוא ככל שאר קריאת"ה שא"צ הציבור לצאת בברכת העולה לתורה – ראה שו"ע או"ח סי' קמ"א (לדעה קמייאת) ובנו"כ שם. וכ"ה בתוס' סוכה (גב, א – ד"ה ויזין) שא"צ המבדל מוציא הציבור בברכתו. והובא לדינא בשו"ע אדה"ז סי' קכד סי"א. ומה"ט נמי אינו יוצא מאה ברכות בשמיעת הברכות רק כשאין לו פירות ומכוון לכך להדיא. וכן מצינו בשו"ע סי' קלט סי' שאין לברך ברכה"ת בלחש, ומבואר במג"א שם סק"י לפי שאין לאמרו כ"א בעשרה, ולא לפי שצריך הציבור לצאת בברכה. וראה בפמ"ג בא"א שם, שמש"כ הרמ"א "כדי שישמעו העם" – הוא טעם לכך שנתקנו בציבור. (ומש"כ רבינו יונה, והובא בבי"ש, שאם בירך בלחש חוזר ומבדל "כדי להוציא אותם שלא שמעו" – היינו רק לגבי ברכו, ראה בארוחת חיים דיני שני וחמישי סי"ז בשם ר"ו. אבל מהר"א אבובא העתיק "הברכות"). וראה גם שו"ת שאלת יעב"ץ סע"ה. וכ"ה בכ"מ. וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

29 ישנם המדייקים להשתמש בספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי ולשמוע את הקריאה מבעל קורא בהברה אשכנזית דוקא כדי לצאת ידי"ח המצוה (וכן להיפך ספרדי – דוקא בכתב וועליש והברה ספרדית), וכן לשמוע דוקא מס"ת שנכתב בו פצוע דכא עם א"ף. אבל אין בדברים אלו מעכבים כלל, וניתן לקיים את המצוה בכל אופן – ראה הנס"ב בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' א' ובסי' ב.
30 ראה ערך"ו סי' תרצ"ד ובנו"כ שם. וכשקורא לעצמו – אי"ז בלחש ספר. ועוד להעיר מהסברא ששואמורים בלחש עם הקורא ה"ז בגדר יחיד ולא ציבור (אבל ראה לקמן. ואכ"מ), ונמצא שחסר במצות קריאת הפרשה בעשרה. (ודלא כשו"ת מנח"א ח"ב סי' ס"א סק"ו לחוש להדעה שאין יוצאים בשו"כ"ע בק"ש, והה"נ בזה. והנה, אנו קייל"ן שאפשר לצאת בשו"כ"ע בק"ש, כשט' שומעין מאחד המכוון להוציאם (ראה שו"ע אדה"ז סוס"י ס"א). ובכלל, אינו מוכרח לדמות מצות זכירת עמלק לק"ש, דכתיבה בה ודברת בה, ומ"ש מצות זכירת עמלק מציאת שבת שיוצא ידי"ח קידוש בשו"כ"ע. וגם לדבריו, הוא רק למי שאינו רגיל לומר שיש זכירתו בכל יום).
אבל העולה אומר עם הקורא, כרגיל, שקריאתו עם הש"צ בגדר קריאת הציבור (להעיר משו"ע אדה"ז סי' קט ס"ג).

31 אא"כ כך המנהג, אף שיש מקום להידור שכזה (כבקריאת המגילה, ראה הלחן במקומו) – ראה שו"ת באתרא דרב יט'תשפ"ה. וש"נ.
32 והארנכו מזה במק"א (ראה בהסכמה לס' בירורי מנהגים).

33 ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ג.

34 וראה שו"ת מהר"ל דיסקין קו"א סי' קא שנשים ודאי יוצאות ידי"ח בקריאת ויבא עמלק (ממנ"פ, עיי"ש).

35 ראה שו"ת בארות דרב סי' ט'תשצג. אבל בשאר קריאת"ה אין להוציא ס"ת – ראה שם סי' ט"ז.ר.

36 ומעניין לענין, בנוגע לקריאת פ' שקלים בזמן המקדש – הנה, ברש"י מגילה כט, א "קורין בפ' שקלים להודיע שיביאו שקליהן באדר כדי שיקריבו וכו'". וכ"ה פשוט הגמ' שם ע"ב: קרינן באחד באדר כי היכי דלית שקלים למקדש. (ובתוס' הרא"ש שם שהוא מדין שאולין ודורשין. וראה מהרש"א מגילה יב, ג. אבל ראה רשב"א וריטב"א שם). וכ"מ בפנ"י שם ממש"כ שהיא תקנת עזרא או אנשי כנה"ג. (ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ד רואה שחשק שהיתה נהוגת קודם גזירת המן). וראה גם שיחת מוצ"ש משפטים, שקלים, תשל"ט, שם. במונן שביהמ"ק קיים, ואולי גם במדבר. ושם שכ"מ מסדר הדברים במשנה. וכ"מ מסדר הדברים ברמב"ם תפלה פ"ג ה"ח ואילך, שהיא מתקנת מרע"ה. וראה גם דרשות חת"ס דרוש לנר"ח אדר תקנ"ח בין הדברים, שבזמן שביהמ"ק ה' קיים היו מקדימין קוראין ומכריזין וכו'. וכש"כ למ"ד שהיא מדאורייתא (ראה א"ר סתפ"ה סק"ט. א"ר שם סקכ"א. פתח עינים להחיד"א מגילה רפ"ב ובספרו מח"ב או"ח רס"ל קמו. וראה שו"ת דברי יצבי או"ח ספ"ה. א"ר רואה שחשק שלמה שם). ובספרו בנין שלמה דלקמן, שהקשה בחצורן להודיע ב"פ, הן בהשמעה והן בקריאה. וכ"ה במאירי מגילה כט, א: ע"ש. וכן היה לה השמעה אותה שם. (ולענין גם מתנחומא ר"פ תשא, א"ל הקב"ה חייך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאלו אתה עומד שם באותה שעה. אבל י"ל דקאי כשקוראים בסדר קריאת"ה בכלל, ולא כקריאה בפ"ע. אבל ראה במדרש פתרון תורה, הובא בתו"ש ויק"ט, ב' אות ז, דמוכח שהיתה נהוגת מזמן מרע"ה).

אבל בחינן מ' קה: עכשיו בעונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בביהכ"נ וכו'. וכ"כ בהגהות מנהגים מנהג ר"ח אדר סמ"ז: "עכשיו שאין אנו שוקלים יש להזכיר. (ויש שהעמיסו כן בדברי המאירי שם "ועכשיו הוא אומר שעושים לה השמעה אחרת". אבל נראה שלא זו כוונתו כלל, ואדרבה). וראה עד"ז במצודת דוד לרדב"ז מצוה קיט. דרשות ר"י אבן שועיב פ' משפטים ושקלים. וכו"מ קצת בסידור רש"י סע"ה. וכ"ה בלבבו סתפ"ה ס"א משום ונשלמה פרים שפתינו. ותוכן העניין מפורש גם ביצירות לפ' שקלים. וראה שיחת ש"פ שקלים תשמ"ב שתיקנו הקריאה מזמן התחלת גלות בבל. ובבני ישכר חודש אדר מ"ב סי"ג בשם החוזה מלובלין, שכשאין ביהמ"ק קיים "ודאי הקריאה נחשב לנו כאילו נותנים שקלים לכפר וכו'". אלא שכל הנ"ל אינו מוכרח, שיל"פ שעכשיו שאין נתינת השקלים, בהכרח שהקריאה רק לזכר (לזכר הנתינה או הקריאה דאז), ולא כפי שהיתה בזמן המקדש בכדי להכריז על הנתינה. וכן גם בנוגע להנמצא בכ"מ שהוא משום ונשלמה פרים שפתינו כנ"ל. וגם בשיחה הנ"ל נזכר הא דונשלמה פרים. וראה גם באבודרהם סדר הפרשיות שהוא זכר למקדש. ומוכח בדבריו שגם במקדש עשו כך בכדי להשמיע על השקלים. ובשו"ת בנין שלמה ח"א סנ"ד כתב דלולא דמסתפינא נ"ל דבזה"ב

הזה כשאין אפשרות למחיית עמלק. אבל י"א שאינה נוהגת מדאורייתא רק בימות המשיח כשתהי אפשרות לקיים מצות מחיית עמלק.³⁷

לגבי מצות זכירת עמלק בימות המשיח לאחרי שכבר נתקיימה מחיית עמלק – כתב המנחת חינוך³⁸: "אפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהי זכר להם, מ"מ הזכירה יהי תמיד מ"ע, לזכור ולא לשכוח".³⁹

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא בפרשת תצוה שבעה קרואים. אחרי גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה⁴⁰ [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות⁴¹], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון⁴². [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון⁴³, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום

לא קראו פ' שקלים כלל. וראה גם בתולדות יצחק על תוספתא מגילה פ"ג ה"א. ולא העיר מחינוך הנ"ל כשיעטא לדבריו, ולא מרש"י שסותר לדבריו. ובדוחק יל"פ ברש"י דהיינו זכר למה שהיו מכריזין בכדי להודיע, ולא כפשוטו. ודוחק.

ובפרי צדיק שקלים עמד בל' הגמ' הנ"ל, "קדמינו וקרנינו בא' באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש", ופי' ע"ד הדרוש, שע"ז חשק ישראל ומרצונם לקיים מצות שקלים עושה מזה הקב"ה שקלים ממש ומתמלא בקעה שקלים, ואליהו לוקח מהם ועושה תרומת הלשכה כמו שהיו עושין בזמן הבית, וקונה בהם קרבנות ומקריבין ונוהג השקלים אף בזה"ז, ולזה מועילה קריאת הפרשה דשקלים אף בזה"ז, ומועיל כאלו משה רבינו ע"ה עומד וזוקף את ראשו. וראה מוע"ז ח"ו ס"ה.

(37) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ד, ו"ש"ג ללקו"ש חכ"א (ע' 191 הערה 26).

(38) מצוה תרג – הובא בלקו"ש ח"ד ע' 91 הערה 24.

(39) ובלקו"ש שם: "וצ"ע שכתוב זה בדרך אפשר והרי... לכאורה ודאי הוא". ועד"ז נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ תצוה תש"מ. ש"פ צו תשד"מ. וראה באו"א במלאכת שלמה מגילה פ"ג מ"ד – הובא בלקו"ש חכ"א ע' 191 הערה 26. אבל עיי"ש בפנים השיחה.

ולהעיר מתיב"ע תצא כה, יט לגבי מל"ת ד"לא תשכח": "ואפילו לוימי מלכא משיחא לא תתניש". אבל להעיר מרבינו בחיי תצא שם. וכ"מ בפ"י הרמב"ן עה"ת שם.

[ומש"כ בתיב"ע בשלח יז, טז לגבי מצות מחיית עמלק "מדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאת" (ועד"ז במכילתא שם) – נתבאר בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ו. וראה גם שיחת ש"פ תצוה תשמ"ז].

ויל"ע פ' מחדא"ג מהרש"א (ברכות יג, רע"א) דבמקום דכתיב בל' זכר, גם לעתיד לא יבטל הזכר לגמרי.

(40) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. וכן נהגו במ"פ ב-770 (ומפי השמועה שהי' ע"פ הוראה. אבל ראה הלחן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוסטערמאן בעל הקריאה ב-770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. ותמוה לומר שלא ידע/זכר הוראה הנ"ל).

ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (וכ"ז דלא כשו"ת משנ"ה ח"ג ס"ה – להניח לצד הקורא (שלמנהגנו כהיום עומד משמאל) מצד אמהמ"צ. ויש להוסיף עפ"מש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהר"ל שבהע"ל הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדין מקבל המלא ומחזיר הריק, שלא יהיו ידי הש"צ פנוין מהמצות. אבל להעיר ממג"א שבהע"ל הבאה, שהריק תופס בשמאלו ומקבל המלא בימיו. וראה קובץ באבקות רובל חו' ח' ע' קפג ואילך שבהייא מכ"מ בפוסקים (בכ"ז) להניח מימין, אלא שישל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו ס"ג. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנרתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ול"ש כ"כ לעניינו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום ההנחה בכללות מימין. והעירני ח"א, שבנד"ז אולי תלוי באיזו פניה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי' שיש בפאותיה האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ רגילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהמכלל דכל פנות וכו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

(41) ע"פ א"ז ח"ב ס"מ, והובא בר"מ או"ח ס' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר ס"ז, והובא במהר"ל הל' קרה"ת ס"ז (ראה ביהגר"א ס' קמז סק"ג). הגמ"ג טירנה הל' ר"ח סקנ"ז בשם הרא"ש שהביא מרבינו יונה (וראה במג"א שם סק"א). ונספק ברמ"א שם ס"ח. בלבוש שם ס"ח. ומ"מ ס"ד. ובפרטיות, כמה ביאורים בדבד: שהשולחן לא יהא פנוי, ממתת הסי"ה"ד דהציבור, מתמת הסי"ג וכו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סע"ה. קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז. ועוד. וכבר העירו מכיו"ב במנחות צט, ב לגבי לחה"פ. וראה עוד טעם מחדש להמנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פ"ג ה"טו'.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגו, ושמהגנו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב על. וידוע שרבותינו נשיאינו לא התערבו במנהגי ביהכ"ס.

ואף שלא הבנתו בדבד, שמעתי מעידים שכמ"פ ראו איך קודם הגבחת ס"ת הראשון ה' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בשני' כשהיא באמצע הבימה. ועוד, שמנהגם להגב"ל לפני קריה"ת, ול"ש כ"כ היסה"ד. וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"ג ע"פ מ"א שם. ובאחרונים האריכו בקושיות המג"א, וכולם קיימו המנהג. וראה פמ"ג, חמד משה, ומחה"ש, מגן גבורים בשל"ט, שירי קרבן לירושלמי וימא פ"ז ה"א),

(42) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבחת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגנו שלאחרי הגבחת ס"ת חזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת הגבחה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד לפני שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

(43) עד שיגמר הספר ליגלל מכל וכל, כולל הלבשת הכתר – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מט' וב' וש"נ.

בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה⁴⁴]. למפטיר, קורא בס"ת השני, פרשת זכור (בסוף פרשת כי תצא). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

מנהגנו⁴⁵ בפרשת זכור (ופרשת תצא) להקדים 'זְכַר' ואחר-כך 'זְכָר'.
אומרים "אב הרחמים".

אחר שמסיים אשרי נוטל השי"ן⁴⁶ הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו⁴⁷ כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזרנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו⁴⁸.

מותר לשנן קריאת המגילה בשבת להכין את הקריאה לפורים⁴⁹.
מנחה: קריאת התורה (פ' תשא). אומרים "צדקתך".

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב אדר

מוצאי שבת קודש בשעה: 6:27.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש וכו'.

קידוש לבנה – למי שלא הספיק לאמרו עדיין⁵⁰.

המפרש בים והיוצא בשיירא, מחוייב ליקח עמו מגילה לקרוא בזמנה, ביום י"ד. באם אינו מוצא מגילה ליקח עמו, קוראה בי"ג אדר, או בי"ב, [או – כשחל בחול – בי"א] בלא ברכה. אבל צריך שיהא בקיבוץ עשרה⁵¹. (ואם אי אפשר לו להמתין עד ימים הללו, קורא אפילו מתחילת החודש). ונסתפקו הראשונים אם צריך לקרוא גם בלילה. ולמעשה, יש לקרוא גם בלילה.

אם נזדמן לו מגילה אחר כך חוזר וקורא אותה בברכותיה בזמנה, ביום י"ד, הואיל וקרא אותה שלא בזמנה.

סעודת פורים, וכן משלוח מנות ומתנות לאביונים, לא יקיים אלא בזמנה.

ולכן, במקום אונס כגון שנקבע לו ניתוח ל"ע בפורים יעשה כנ"ל. ומכל מקום, במבצעים ובמושב

44 ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"ם שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות.

45 ספר המנהגים חב"ד ע' 72.

46 השי"ן למסוף או המגבלי. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תתקכה.

47 אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'רפה. וש"נ.

48 שע"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח סי"ב.

49 ראה בשו"ת אתרא דרב סי' התקצא.

50 ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א או"ח סתכ"ו – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. ולכאור הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א ש"ב אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור לי"ב, עיי"ש), או אפ"ל כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור לי"ב בחודש (כבקיעות שנה הנ"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד.

אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדין לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש ככל, וצריך לחשב במצבו"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדין נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש.

ונראה, שבמקומות חמים ויבשים (ובפרט – בקיץ) לית לן בה (ראה לקט יושר ע' 69: בימי הקיץ לעולם גם בימי החורף בהיות השמים לטוהר, אף שבדברי רבו בשו"ת תרוה"ד סל"ה לא זכר חילוק בדבר). וראה במקו"ח בקיצור הלכות סתכ"ו ס"ב. וא"ש מש"כ במנהגי מהר"ל הל' ת"ב, והובא בשמו בד"מ סתכ"ו סק"ב, שקידש במוצ"ש נחמו אף שהוא מי"ב בחודש ואילך). וכ"ה להדיא בר"ד משיחה הנ"ל. (ושם, שזמן קידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור לי"ב חשוך). וראה שיחת ליל ז' חשוך תשמ"ו בנוגע לקידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור לי"ב חשוך. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"ז או"ח סוסי' מא, עיי"ש. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה וזמנה שעל אתר". וראה בארוכה בר"ד הנ"ל.

51 דללא בזמנה בעי עשרה – ראה מג"א סתורפ"ח סק"א. א"ר סקט"ז. משנ"ב סק"ב.

ו"א שכיין שקורא בלא ברכה יכול לקרותה בפחות מעשרה ג"כ. ולכתחילה יחזר אחרי עשרה – ראה פמ"ג שם בא"א סק"א. אהגות יא"פ שם. ערה"ש שם סי"ה.

זקנים וכדומה, כשאינם רוצים מאיזה סיבה שתהי' לקרוא בזמנה, אין לעשות מעשה ולהקל לקרוא שלא בזמנה.⁵²

ליל שני, אור ליי"ג אדר

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר⁵³. והוא שלא ישן שינת קבע⁵⁴. אבל אם ישן⁵⁵ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה⁵⁶, אלא אם כן התנה⁵⁷ לאכול או לשתות⁵⁸. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה⁵⁹ מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה⁶⁰ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כהזירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר⁶¹) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה.⁶²

52) ומפורש בבע"מ ריש מגילה (ג, א ד"ה תנאי): הא דאפשר ל' הא דלא אפשר ל'. והיינו שמעיקרא תיקנו רק בדלא אפשר. וכ"מ בסידור רע"ג שכ"שאינו יכול ואי אפשר לו (ש)מימינו אותו כבני כרכים מק"ו". ועוד. וראה גם ביהג"ר א"סו"י תרפ"ח. וא"ש מה שצריך לקרוא עוה"פ בברכה ב"ד, לפי שכעת שאפשר ל' שוב חזר דינו שצריך לקרוא ב"ד. אבל כשאינו אנוס ליתא לתקנתא דבני הכפרים. ובל"א, אינו נכון לתקן לעשות שלא כדיון.

53) ראה להלן בהערה עד"ז.

54) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא ערואי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א הע"ז, וכתב בשם הגר"ח להקל בנרדם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א ד"ה ועוד ולע"ז, דמיידי במשכב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

55) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א ס' קפ).

56) גם לא פחות מריבועית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח ס' קו. תורת לשמה ס"ז. רב פעלים ח"ג ס"לד. וראה בארוכה נר ציון סיניר ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שה' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, הדתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדר"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנודר להתענות רק ביום).

57) וא"צ תנאי בפה, כפשטות סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסבא שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבדאי דעתו לאכול – שכיין שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתו למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א ס"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממח"ש סתק"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחי"א כלל קמד ס"י"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שה' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סת"ר סק"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלבו.

וצע"ק ה' ככלבו ס"א (ועד"ז באר"ח ה' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה ה' בפ' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלאו דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכח, א ואילך בארוכה דהרהור כדביבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קו' ע' קעט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב ס"א. והאריך בקובץ טובא אהליך יעקב חוברת טו).

58) וה"א שבשתי א"צ תנאי. והואו לפסוקי כהאומרים שצריך תנאי אף לשתי'. וכן נוהגין להתנות אף לשתי'.

59) וה"ה ברגיל לאכול – ראה משנ"ב סתק"ג בשעה"צ סק"ג. שו"ת משיב הלכה ח"ב ס' קצא.

60) ומה שסתמו הפוסקים דיני תעניתו, דמיידי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפני"ז. אבל להעיר בשו"ת בצה"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר סה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראוהו לעוד אחרוני זמננו (שבב"ל ח"א ס' קלח, עיי"ש בל' הש"ס וטושו"ע שאוכלין ושותין עד עלוה"ש. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסבא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיידי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי דיני ק"ש ותפלה. וז"פ. (וידידי הגר"א סלושץ שליט"א העירנו מדוגמתו מ"שכ הפוסקים שלא להסתפר ולהיכנס למרחץ בעשירי באב עד חצות, אף שבחצות אסור ג"כ מחמת ח"ה לפני מנחה. ופשוט דלא נחתי לכך, שאי"ז מענין הנידון בסוגיא שלא בדוכתא. ודון מינה). וצלע"ג שבה"ל שם, דאוכלן ושותין עד ע"ה אי אפשר כלל לפרש פחות מכביצה. והרי אפשר לפרש בכל שאר האכילות חוץ מפת. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסו"ס אות פו. [ומש"כ באג"ק ח"ג ע' ע' שהאיסור מתחיל בעלוה"ש – פשוט, דהיינו באכילה בכלל ולא בסעודה קבועה, וקאי התם במש"כ באג"ת פ"ג "לאכול מעט"].

61) ראה מזה הלך בלוח ביום תענית אסתר בבוקר בהערה.

62) וכע"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע"ב.

יום שני, י"ג אדר, תענית אסתר

נהגו כל ישראל להתענות בתענית אסתר, ונהגו בו חובה⁶³. מטעמי התענית: לזכר היום בו התענו היהודים כשנקהלו לעמוד על נפשם בי"ג באדר (בשנת ג'תו). וי"א לזכר שלושת הימים בחודש ניסן שבהם התענו אסתר והיהודים אשר בשושן⁶⁴.

תכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה⁶⁵. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה⁶⁶. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיוול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי צריך להתענות בהם⁶⁷.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונו בעצמו⁶⁸ ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו. וכתב הש"ח: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם⁶⁹.

63 שו"ע אדה"ז סרפ"ח ס"ד. ובהגמ"י תעניות פ"א ה"ב (הובא בב"י סתרפ"ו) דחשיב לן חובה כיון דהוה מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל (אבל אינה חובה כ"כ כשאר צומות ככרמ"א סתרפ"ו ס"ב).
64 וראה לקו"ש ח"ו ע' 371-2.

65 וגם תענית אסתר בכלל (גם להדעות שאינו משום פורענות, רק זכר לנס וכו'. ואכ"מ), וכמפורש בראשונים (באר"ח הל' פורים סכ"ה וכלבו פורים סמ"ה ועוד) שנהגו כל ישראל להתענות בי"ג באדר כדי לזכור שהש"י רואה ויושע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוּב אל ה' בכל לבבו כמו ועשית בימים ההם. והובא במשנ"ב סתרפ"ו סק"ב. ואדרבה, שאין תענית אסתר משאר תעניות שנהגו להקדימו משום שתענית תשובה היא (ריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל בזמן). ובכמה שיחות קודש בנוגע לתענית אסתר נזכר שההוראה מזה היא בנוגע לעבודת התשובה. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ב שעבודת התשובה דתענית אסתר היא תשובה מאבה. ולהעיר מקב הישר פצ"ז שימי תענית אסתר ופורים הם ימים של רצון ואהבה.

בנוגע לשאר הצומות (ד' צומות) אם הן לאבאל או לתשובה – ראה אצלנו בלוח במקומו. וראה בשיחת תענית אסתר תשמ"ו החיילוק בין שאר הצומות לתענית אסתר, שאינו שייך לענין החורבן ולביהמ"ק.

66 ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היתו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

67 וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. (תענית תולעת יקבב בסוד עש"ח).

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעלמו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוּב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שיתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו. (68 ובכת"י מס' המספיק ל"א בן הרמב"ם, דפס בקובץ בית אהרן וישראל אב תשפ"ה: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענג בכניסה למרחצאות שלא לצורך או בהרחת בשמים וניחוחות או בטיול בגנים וכיוצא בזה, שכן זה מנוגד לצום וסותר את המטרה בו. 69 ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעלי כל דגוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישע"י נח, ד): הן לרוב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפניו לא מצא).] ובספר חסידים סתר"ז (הובא בח"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל ממשול וההרור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד ליעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכעוס הרי הוא כע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממציאיות הרע אם לרוב ומצה יכנס לכן ויעבור מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימחר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ח: גם אחר התענית לא ירבה בעליון, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

70 זמן התענית מעלות השחר – כ"ה במוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעליו"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני'ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק ח"ח ע' תקנז, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשו"ג (ונמצא בגוכתי"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם

זמן התענית: מעלות השחר⁷⁰ בשעה 5:07 ועד צאת הכוכבים⁷² בשעה 6:16.

הנוסע ממקום למקום⁷³ צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן⁷⁴.

החייבים בתענית: מגיל בר-מצוה ובת-מצוה ואילך. תענית אסתר אינה חובה כ"כ כשאר צומות. ולכן יש להקל בו לעת הצורך. אבל בריאים לא יפרשו מן הצבור אפילו הולך בדרך וקשה עליו התענית (אם לא זיק לן)⁷⁵. והמסופק אם חייב להתענות יעשה שאלת חכם.

מעוברות ומניקות⁷⁶, יולדות כל שלשים יום, ואלו שאינם בקו-הבריאות, פטורים⁷⁷ מלהתענות⁷⁸ ויאכלו בצינעא⁷⁹. והרבה פוסקים מקילים גם בחתן וכלה במשך שבעת ימי המשתה (ויש המקילים גם בבעלי ברית, היינו המוהל והסנדק ואבי הבן⁸⁰, והמנהג שמשלימים התענית). לפרטים נוספים יש לעשות שאלת רב. לא מצינו שהפטורים מלהתענות בתענית אסתר ימנעו מלאכול מעדנים ולהתענג בבשר ויין. ומכל מקום ימנעו קצת באכילה ושתיה כדי לכלול עצמם עם הציבור. וכן לא מצינו חומרא לבעלי נפש בשאר עינויים כבשאר תעניות ציבור⁸¹. וכן אין מקום להחמיר שלא להסתפר⁸².

אין לצחצח שיניים אף אם אינו בולע מים. אך יש להקל באם קשה עליו, ויזהר שבשעת שטיפת

בפנים תיקן בכת"ק הל' והוסיף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא. [ובהסברה שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין ההשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ד, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפירש"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדר"ז ממש). וראה שריב"ט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וחי"א העיר מפירש"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהנדבה צריך ליפותה כדי שתתרחק לדורון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי סתתא). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ד תפלת נדבה שצריך שיהא מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סנ"ו לענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא ש' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנז' – הועלו עליו גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, ועודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מיוחד באגה"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"י.

ועי"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בשה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג. ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלחץ והלבוב שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוהג להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפק, עפ"מ שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג סק"א. א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוס"י תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי באגה"ט והשמיט ד"ז. וראה כה"ח סתקמ"ט סק"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכניני נדרים סר"כ ס"ח ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים להר"א ענתיבי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תינא סוס"י תקסח, שבה"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכוף ליצר' בכך.

ולחפ"י באגה"ת ש' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"ח ע' תקנו ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש עלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

(71) לחשבון 16.1 מעלות.

(72) לחשבון כוכבים בינונים לאדה"ז.

(73) וכשהיטיסה מתאחרת אפילו בכמה דקות, הזמנים משתנים הרבה. ויש לברר הדבר מבעוד מועד.

(74) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב יט' טז'מ"ה (אפי' לגבי ת"ב). וש"י.

(75) ומה גם שיש לו סמך מן המקרא, וי"א שהוא מדברי קבלה ושחמור משאר צומות.

(76) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לז'תקצד.

(77) ואוכלים כרגיל (ולא לשיעורים כבין"כ).

(78) והמנהג שלא לפרוע התענית ביום אחר. והובא בכ"מ. וכ"ה בכתבי ר' ידיד'ל טיאה וייל בנו של הקרבן נתנאל, נדפס מכת"ב בס' הזכרון חמלניצקי ע' טז, שמנהג המורים להתיר ללא פרעון כלל. ויש שכתבו לפדות בממון (ראה תשו' מהרש"ם בשו"ת הד"ר ח"א סל"ה, ונדפס גם בשו"ת שבסו"ס דע"ת אור"ח סעדר"ר).

(79) אא"כ בחולה מסוכן (שו"ת מנח"א ח"ג ס"ג. וראה שו"ת תשוה"נ ח"ב סרס"ה).

(80) אבל לא בשאר קרואים.

(81) ראה במ"מ וצינונים להלכה יומית אות שמו.

(82) ראה שו"ת באתרא דרב ס' יט'תתצז.

הפה יהיה ראשו בשיפוע למטה שלא יבלע מים בטעות⁸³.

שכח ואכל⁸⁴ מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר ענגו בנוסח: ענגו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר ענגו כרגיל.

מי שאינו מתענה⁸⁵ לא יעלה לתורה⁸⁶. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה'⁸⁷ יעלה. וגם בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה (ביום שני), לכתחילה אינו עולה, אבל בדיעבד אם קראוהו בשחרית יעלה ובמנחה לא יעלה.

הלכתא למשיחא: כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר וכו'⁸⁸.

83 ראה ש"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס' ה.

84 שכח ובירך וזכר מהתענית, לא יאכל אפילו מעט, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

שמע ברכה ממי שאוכל בתענית באיסור, יענה אמן (ראה בארוכה ש"ת באתרא דרב ס' לדרג. וש"ג).

85 גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לגומי לא יעלה לתורה לכתחילה – ש"ת באתרא דרב ס' כז'פז.

86 ולכן יזרזר מאד שלא יהיה בביה"כ כדי שלא יקראוהו.

87 במשנ"ב בתק"סו סק"א כתב "אם הוא איש ת"ח" אבל מסתבר דדוגמא נקט, והעיקר אם במציאות יש חילול ה'. ולכאורה בזמנו הרבה כת"ח לענין זה. (ועד"ב' אנשים כשרים לענין יחוד. וראה אצלנו ש"ת באתרא דרב ס' א'תתא). ואכן, בלוח כולל חב"ד (ועוד) השמיט פרט זה. ולהל"ל א"ש.

[ולעיר, שבמשנ"ב אתי עלה וכתב חילול ה', ולא משום בושא וכבוד הבריות, ומה"ט נזכר רק ההיתר לת"ח. וראה בשע"א ש"א ס"י שיש להקל משום בושא וכבוד הבריות רק בשחרית ושללא אכל עדיין. וכ"כ בספרו מנ"א סתר"ב ס"ז. אמנם, מתברר שלמשנ"ב ה"נ שיש להתיר משום כבוד הבריות, שעיקר טעמו שבשעה"ח יש לסמוך על הדעות שמתור לעלות. (ומש"כ להתיר רק בת"ח, אפשר שבע"ה שבימיהם ליכא גם משום כבוד הבריות. ומש"כ כהן שאינו מתענה שאם חושש שיקראוהו יאמר לחזן שלא יקראוהו – הרי לא נזכר שאומר שאינו מתענה. וגם הוא נגאי קטן שאומר רק לחזן ולא באופן שקראוהו כבר בפני הציבור. ואף שבכ"מ שקו"ט בניין ברכה לבטלה משום כבוד הבריות (ראה ש"ת מכתם לדוד או"ח סוסי"ט. לחם שלמה יו"ד ס"ג. מהרש"ג ח"ג ס"ה. בא"מ ח"ח סר"ז. יבי"א ח"ח יו"ד ס"ב). תשוה"נ ח"א חסדש"ה. ולהעיר משנ"ב ס"ב בבה"ל ס"א ד"ה ה' צריך) – שאני הכא שלכמה דעות בלא"ה מותר. (וראה עד"ז בשו"ת שבה"ח ח"ג סצ"ו וח"ד סקנ"ז. וצ"ע שהביא שם מבה"ל ה"ג, והיא קצת ראי' לסתור. כן הביאו בשם בעל שבה"ל, שהתיר גם בש"צ חיוב. ובכגון דא – איכא נמי להסברא משום ערבות. וראה מכתם לדוד שם).

וראית למי שכתב (בשם גדולי ההוראה בירושלים), שבזמננו אין בזה בושא, שיכול לומר שלא חש בטוב, ואין בה משום חילול ה'. וצ"ע הא מנ"ל].

88 רמב"ם סוף הלכות תענית – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, שבתקופה הראשונה יבטלו הצומות (וממילא יהיו ימי הצומות גם ימים טובים). ועוד ענין, בתקופה שני', שענין הצום גופא (ולא רק ימי הצום) יתהפך לששון ולשמחה.

ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבוה"ז, שהרי המועדים שבוה"ז יבטלו לעת"ז, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"ח ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט סוף ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל: (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב' ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א ס' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלא כמב"ש בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה יסודו יעב"ץ דיני ביהמ"צ שעזר שלכת אנשג ב סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ה. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה טבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה: (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט, ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העוזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משימע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ"י "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח ס' תקפ (בשם הר"א איילויץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבתות: בסה"ש תנש"ח ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבתות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבתות מצד חנוכה ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבתות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ה, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ה, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח ס' קנז. הנסמך בשו"ת

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)⁹⁰: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלוקטי שיחות⁹⁰, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בנוגע לתענית אסתר (שלא נזכר בפסוק, ואינו שייך לענין החורבן והגלות) - ראה הנסמך בהערה⁹¹.

מנהג ישראל להרבות בצדקה⁹² ביום התענית (נוסף ל"מחצית השקל" - כדלקמן). נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב⁹³. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

שחרית

בשחרית רק הש"ץ אומר עננו⁹⁴, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאול ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו שם במנחה, כדלקמן]. שכת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית: לאחרי חזרת הש"ץ - תחנון, נפילת אפים, והוא רחום (עד כי אין עוזרו)⁹⁵, סליחות (מתחילים מ"קוה קוינו"⁹⁶ ומשמיטים הוידי - "אשמנו", וממשיך⁹⁷ מ"הרשענו ופשענו"⁹⁸), אבינו מלכנו הארוך - בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א-ל אך

יבי"א ח"א סל"ד סק"ג). ולהעיר מהפכו - שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאלו ושתו - ראה לקו"ש ח"ח ע"ה 56 הע' 42.

כשמישיח בא באמצע התענית: ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתענית דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה גנ"ל).

ולהעיר שבשו"ת בנין שלמה ח"א סנ"ו שבזמן בית שני לא הקריבו תודה ושאר קדשים הנאכלין בתענית אסתר. ושם, בטעם שאומרים מזמור לתודה.

90 ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

89 חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

91 ראה מכתב שבלקו"ש ח"ו ע' 371 ד"ה חכרם. התועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 696. אבל ראה ד"ה כי תשא תשמ"ז. התועדויות תנש"א ח"ב ע' 288. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 292 (ב"כותרת"). ולהעיר מסה"ש תש"נ ח"א ע' 349 הערה 109. ואכ"מ. 92 צדקה זו - לא מכספי מעשר.

93 ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעותו רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכונתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ה שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמינ"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית - ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם - משמע שנתנו בליל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). דוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאי (אף ש"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

94 באם אין עשרה מתענים - ואמר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן לענין קריאת התורה.

95 אף שהמנהג שאומרים סליחות אחרי שומר ישראל (משנ"א כ בצום גדלי', שאומרים קודם שומר ישראל, כמפורש בסליחות חב"ד ובספר המנהגים ע' 53). ושקו"ט בטעם המנהג - ראה קובץ העו"ב גל"ש ש"פ ויק"פ תשע"ג. מילואים לסידור רבינו הזקן עם ציונים ס"ז. ובסגנון אחר, נתיבים בהלכה ומנהג ס"מ.

96 ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א-ל אך אפים, י"ג מדות וכו' עד לכל קוראיק (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי', ודלג קונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א).

97 אף שג"ז וידו, וכבר אמר וידו בסדר התפלה. וגם בימי הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לעינינו עשוק - מעשה רב לאומרו, כנשמע בהקלטה מעשרה בטבת תשכ"ה, י"ז בתמוז תשכ"ה ותענית אסתר תשמ"ח (ומש"כ במק"א שמועה בהיפך - אינו).

98 ב"עננו" - הנוסח הוא "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו קשה לבעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו רחום וחנון עננו" - כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו רחום וחנון עננו וכו' עננו משגב אמהות עננו, עננו קשה לבעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו העונה בעת וכו'"). ולהעיר, שמה ששינוי מל"ה המשנה "נוח לרצות" - אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אנ"ק ח"ב ע' קסג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בעננו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מציינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכללו אותיות ק' ור' - מציינו כיו"ב בשאר פיוטים). ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור - "לְרָצוֹת". והראשון עיקר (ראה באנ"ק שם).

גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור - "העונה") בעת רצון, ובתורה אור - "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

אפים, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי⁹⁹ בפרשת ויחל משה¹⁰⁰.

בנוגע לאמירת וידו תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו¹⁰¹, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידו, תחנון, ואבינו מלכנו¹⁰².

99) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביה"כ אף רק ג' מתענים. וכו"ה גם בתענית אסתר, ולא רק בד' צומות, וכמפורש בהגהות ללוח כולל חב"ד תשט"ז.

אלא ש"א כששאינו מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסטא דעניא ח"א סי' ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהד"ח או"ח סי' קיא מיירי באניסי (וכן בפס"ד שלו ט תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמנינו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, ובתניקות שנשבו. ולא שפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ומה גם בתענית אסתר שבקל התירו לבלל התענית – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"א. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכנון דא. (ולסברת הישועו"ט סתקס"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו ונכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"ב ומיקרי תענית, וכיון דמצי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא למימר אדרבה, חזקה גרע מבריא שאינו מתענה, שבבריא ודאי דין בכלל תענית הוא).

בקביעות ענה זו, אם אין ג' מתענים קוראים בשחרית בפרשת השבוע כבכל יום שני – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כב"תיו.

100) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דבר יהושע ח"ה או"ח סי"ו). וטעמו הוא שלא תינקו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכט"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"ו י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פי"ג ה"ח "דצריך לקרות בתורה שני פעמים ביום" – יתכן לומר שהחייב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר ש"א אפי"ב שאין תשלומין לקריאת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ג סק"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריאת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמענו מציבור אחר שיקרא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

101) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

102) באופן כזה אין מדלגים בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו. גם אומר הודיו (אשמנו) כדרכו.

[ודי בזה כמה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה. וראה קונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א.

ולכאורה מקום לומר לדלג סלח לנו, כיון שנתקנו כנגד פסוד"ז, והרי אמר פסוד"ז (ראה באג"ק, שנדפס בסליחות ע"פ מנהג חב"ד, לפני הסליחות לצ"ח, בהערה 2. והוא דלא כמ"ש בסידורים חדשים).

אמנם, צ"ע מהי השייכות בין סלח לנו לפסוד"ז. ועד כאן לא שמענו אלא בפסוקים שלפני הסליחות, שעל פסוקים אלו נתיסדה הסליחה שלאחריהם (ראה בליקוט טעמים ומקורות לסליחות הג"ל ד"ה הסליחות וד"ה אבד חסיד. ובאג"ק שם מצוין לבלבוש ומנהגים. אבל בלבוש שתקפ"א נזכר רק בנוגע להפסוקים. ובמנהגים טירנא (שבפשוטו ז"כ בציון למנהגים, כרגיל בכ"מ. וראה בליקוט שם ד"ה איך נפתח), וכן במנהגי מהרא"ק, לא מצאתי מזה כלל. ובשלחן מנחם ח"ג ע' קטו הדפיסו המכתב בשינויים. אבל כנ"ל, כ"ה במכתב שנדפס עם הגהות בכת"ק בתשורה בריון-קלמנסון י"א חשוון תשפ"ה).

ולכאורה הכוונה שמון לך ה' הצדקה עד אחרי סלח לנו חטיבה אחת היא הכוללת כמה פסוקים, וכולם כנגד פסוד"ז (אף שסלח לנו גופא אי"ב פסוקים). ואפשר דקאי גם על כי על רחמיך שאחריו הכולל בתוכו פסוק דויאמר אני אעביר גו'. (ופיטו אז טרם כו' – עיני בפ"ע, שהוא פתיחה, וכבהערה שם שמה"ט אין לאומרו בסדר התפלה ולא מחמת שהוא כנגד פסוד"ז. ולהעיר שבנוגע לאשרי זכור שם טעם בפ"ע לדלגו לפי שכבר אמרו בתפלה, אף שלכאורה היינו קאי בפסוד"ז. ובפשוטו, ר"ל שבאשרי פשוט הדבר, כיון שאמר אותו דבר ממש בתפלה). וא"ש בסדר הסליחות, שהסליחות עם י"ג מדות במקום שמו"ע, וכל הקודם לסליחות – הוא כנגד פסוד"ז. (ואף שפסוקי דרשו גו' בסליחות לצ"ג דאי כנגד פסוד"ז הוא, ואין לדלגו – ה"ט שה"ז מעיקר גוף הסליחות, ועדיפי ממנה שנאמרו ברוה"ק ולא תקנת חכמים ונביאים, וכמו שפשוט שאין לדלג גוף הסליחות מחמת שהם כנגד שמו"ע, לפי שכבר התפלל).

ואין לומר שכמו שבנוגע לאא"א פשוט שאינו כנגד פסוד"ז (וטעם השמטתו בסדר התפלה – לפי שכבר אמרו), לכאורה כ"ה בפשוטו בנוגע סלח לנו, שלפי פשוטו שייך ובה כהקדמה לפיטו אז טרם כו' שלאחריו, שהוא פתיחה לסליחות, ומסתיים ברחמיך הרבים, בכדי לפתוח בכי על רחמיך כו' שאח"כ (וכבינים ראשון וער"ה – ראה גם בליקוט שם ד"ה איך נפתח. וכי על רחמיך כו' הוא כהקדמה לאא"א) – שמסתבר יותר שסלח לנו הוא סיום דפסוקי לך ה' הצדקה ושומע תפלה, ובא שם בכדי להסמיכו להפסוק (תהלים כה, יא. בשינוי), למען שמוך גו' וסלמת לעוננו כי רב הוא, לששילי סליחה (כדרך הפיוטים והסליחות).

אלא, שבסליחות לת"צ, שנהגו לאומרם באמצע חזרת הש"צ (כבשו"ע סתקס"ו ס"ד, ל"ש לומר שנתקנו כנגד פסוד"ז, שהרי כבר אמר פסוד"ז, ומסתבר שסלח לנו ואא"א נתקנו כפתיחה לסדר הסליחות. ומפורש בליקוט שם ד"ה סלח לנו, ש"נמצא בתחלת כל הסליחות (גם בר"ב כו') כהקדמה לא-ל ארץ אפים. וי"ל גם בהמשך לברכת סלח לנו כשאר הפיוטים בחזרת הש"צ עד"ז. ולכן, מנהגנו לדלג סלח לנו ואא"א כשנאמר באמצע התפלה, שאין לזה מקום כשכבר אמר אא"א בתפלה. (ודלא כפי שרגילים לפרש, שסדר הסליחות שבסידור לת"צ מקודם מסדר התפלה לפני התפלה, אף דקושתו קאי שמשאומר לפני התפלה אין לדלג כלל). ולפי"ז כבא"א תחנון, פבר יש להתחיל בסלח לנו. וכבר גו' בהערה לעיל שבקונטרס הסידור שם נקט שגם כשאומרים סליחות בסדר התפלה, מתחילים מסלח לנו. וכו"ה בסידור לקוטי תורה ויוליא תער"ב. ואין מנהגנו כן, כנ"ל. ולאידך, כתב שם במוסגר, שכשיש ברי"מ או חתן בביה"כ וא"א תחנון מתחילים מאא"א. ולכאורה לא דק, והכוונה גם בזה (ובמכ"ש וק"ו) להתחיל בסלח לנו.

ועלה בהסכמה אתנו (מטעמים כעין הג"ל) הרה"ח הרלו"צ שליט"א דאסקין.]

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות¹⁰³.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א-ל מלך יושב¹⁰⁴, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות¹⁰⁵, ולא ויעבור¹⁰⁶. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור¹⁰⁷. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש¹⁰⁸.

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא ל"שוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע לה"ג מדות אומרים הקהל בקול רם ה' ה" עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשתוק, רק אחר כך כשיסימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן¹⁰⁹. וראוי ליזהר שהש"ץ ימתין עד שיסימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

טעה וקרא בפרשת השבוע, בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה, אין מחזירין אותו, אפילו נזכר באמצע הקריאה.

המבשלים היום לסעודת פורים: באם נצרך לטעום ממאכלי פורים לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט¹¹⁰.

103 (ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת - ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

104 (בנוגע לנוסח "כמו שהודעת" או "כהודעת") ב"א-ל מלך" ו"כהודעת" ב"אל ארך אפים" - ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

105 (בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות - כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הכה"ס סי' קלא סקכ"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

106 (והנה, י"א שידלג עם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שזכר זכות שלש עשרה מדות - כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשע"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכה"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גוויי - כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן ככה"ח שם סק"ח. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשב"ל סרפ"ב.

107 (ואם להתחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א-ל ארך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות - ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג'תרנז.

108 (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כב'תפג.

109 ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'רעז.

110 אבל שלא לצורך סעודת מצוה אסור לטעום ולפלוט גם בתענית אסתר. (ול' המשנ"ב סתקס"ז סק"ה: "ה' תעניתים הכתובים" - לאו דוקא, וקאי בכל ת"צ שא"צ קבלה, כפשטו. ואדרבה, מקום למיסר סברא דתענית אסתר חמיר טפי שגם למחבר אסור לטעום ולפלוט ככת"ב וי"ז, שהרי פסק המחבר בשו"ע סתק"ז ס"ד שבכל הצומות ש"צ מכריז הצום חוץ מת"ב יו"כ וצום פורים. וראה ביהג"א שם, שבשאר צומות ברצו תליא ואינו קבועין אבל תענית אסתר קבוע הוא. אבל לא מסתבר למימר הכי, שהרי לא נתפרש בשום מקום שדין תענית אסתר כת"ב וטו"ז י"ג צרכי שבת. (ולהעיר שדבריו נראים כסותרים פסק החי"א, הובא במשנ"ב שם, להתיר לטעום ולפלוט לסעודת ופולט. וראהו קובץ אהל שרה לאה ע' קמה ואילך. ואדרבה, ראה בהגהות חת"ס לשו"ע סתקס"ז ס"א דאדרבה ההיתר דלטעום ולפלוט ילפינן מאסתר מקרא דאל תאכלו ואל תשתו. ועמד בזה בדברי הלכה ובר סכ"ד). וכן מפורש בחי"א כלל קנב סי"ט. וכך עולה ממש"כ שכוונה סתקס"ז בהגב"י סק"ק (לענין שתיית טוטי, עיי"ש). וכן מוכרח ממש"כ בלבוש סתרפ"ז ס"ב, בטעם שאין מתעניין בע"ש שלא היו יכולין לטעום התבשילין של צרכי שבת. (ולהעיר שדבריו נראים כסותרים פסק הרמ"א, ובחי"א כתב שלענין זה סומכים על דעת המחבר. ועוד, דשאני ההיתר מצוה. אמנם, אין כאן סתירה, שבלבוש קאי ע"פ דעת הרמ"א, ובחי"א כתב שלענין זה סומכים על דעת המחבר. ועוד, דשאני ההיתר לטעום ולפלוט בדרך עראי שנצרך, ובלבוש קאי להתיר בקביעות, שלא רצו לקבוע התענית ביום עש"ק ולהתיר לכל ישראל לטעום). וכ"ה בשם הגר"ק בקובץ אליבא דהלכתא גל' קז ע' כו. שם ע' עט. (אבל מש"כ שם שם צומות כולל תענית אסתר - צ"ע. ואף במקום שאינו כולל ת"ב, פשוט ש"ל ד' צומות היינו שאר' ג' הצומות).

מחצית השקל

לפני מנחה¹¹¹ נוהגים לתת לצדקה (לעניים¹¹² וכן לצרכי בית הכנסת) שלושה מטבעות (לזכר שלושת הפעמים בהם מופיעה המילה "תרומה" בפרשת שקלים¹¹³) לזכר "מחצית השקל" שנתרמה מידי שנה, בחודש אדר, לבית־המקדש (כדי שבחודש ניסן יתחילו להקריב קרבנות ציבור מתרומה חדשה). ולא יתנו לשם כפרה אלא יתנו לשם נדבה וצדקה. ונותנים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, ששם מחצית עליה. כאן בארצות הברית, משתמשים במטבעות של חצי דולר. יש המעדיפים להשתמש בדוקא במטבעות העשויים מכסף¹¹⁴.

ניתן להחליף את המטבעות האישיים עם המטבעות מכסף שאצל הגבאים וכיו"ב¹¹⁵. ואין צורך להגביה המטבעות כמה פעמים¹¹⁶. מי שאין לו מטבעות חצי דולר, יכול ליתן מטבעות אחרות בשווי של ג' חצאי דולר, ועדיף יותר שיתן דולרים שלמים, ויפרש שחציים כמחצית השקל והשאר כמתנה¹¹⁷.

יש שכתבו שאין לקרוא למטבעות בשם מחצית השקל כי אם זכר למחצית השקל וכיו"ב. ויש המפקקים גם בזה. אבל אין המנהג כן¹¹⁸.

החייבים במחצית השקל: מגיל עשרים ואילך. ולכמה יתנו – מגיל בר־מצוה. בשיחות קודש¹¹⁹ נזכר שמנהג ישראל להפריש גם עבור בני ביתו (נשים וקטנים – ראה מנהגי האדמו"ר בספר

111) ויש שנהגו כבר באחד באדר – ראה אמריכל, הובא בא"ר סתרפ"ו סק"ג. כ"ח סתרצ"ד סק"ב. וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמור"ס קמא סק"ה. (והשם שאפשר מ"א אדר. וכו"ה באמת כשהתענית מוקדמת). ובמס' סופרים פכ"א ה"ד, והובא בד"מ סתרצ"ד סק"א (בשם האגודה שהביא ממס' סופרים), לתת לפני פ' זכור. ונפק"מ מכ"ז כשא"פ ליתן בזמנו.

112) בחסד לאברהם אזולאי מעין ב נהר נג: נצטוונו בתורה ליתן כאו"א כופר פדיון נפשו מחצית השקל בכל שנה ושנה לקרבנות ציבור, ואפילו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים חייב כל בר ישראל ליתן אותם לעניים שתורתם אומנתם.

113) ועוד טעמים הובאו בכ"מ. ולהעיר מירושלמי שקלים פ"ב ה"ב, לפי התקלון חדתיני שם, שבזמן המקדש ה' צריך ליתן מחה"ש ג"פ בשנה.

114) ולהעיר מערוה"ש הל' שקלים ספ"ב ס"ב–ד וספ"ד ס"ב. וצ"ע שהרי היו שוקלין דרכונות (שקלים פ"ב מ"ג) שהם של זהב (ראה ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג. פירש"י בכורות נא, א"ד מהצד. פי' הרע"ב שם ועוד). אבל ראה רמב"ם שקלים פ"א ה"ו שהיו שוקלים בסלעים, ועיי"ש בראב"ד. וראה שקל הקודש שם ה"א ד"ה מחצית. וראה בפירש"י מגילה כט, ב, דמשמע קצת שאינו מועיל בפרוות. אבל ראה חינוך מ' קה. (אלא שבחינוך שם נזכר גם ש"כ, אף דל"מ במצות מחה"ש. וראה מנ"ח ומנחת סולת שם. ועוד. וראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35). [ובדרך החידוה, ילה"ע ממטבע של אש ומשקלה מחה"ש וא"ל הקב"ה זה יתנו (משא"כ במנורה של אש, להדעות שה' של אש, וי"א גם ארון ושולחן, נאמר וראה ועשה **בתבניתם**. וראה רבינו בחיי תרומה כה, מ. ומש"כ "זה מעשה המנורה" – י"ל. וראה לקו"ש חל"ח ע' 35 בהערות). וראה תורת משה להחת"ס ריש פ' תשא. לקו"ש חט"ז ע' 387].

וראה יוש"ש"ה שער יב. מנהגי חת"ס. כה"ח סתרצ"ד סק"ב. שו"ת מנח"ח ח"א ס"ל. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 236 הע' 58.

ומרויח בזה גם שהמטבעות העשויות מכסף שוים כמטבע מחה"ש של תורה בזמן משה, וכדעת מהר"ל (שבהערה הבאה), והביא שיטתו ברמ"א סתרצ"ד ס"א, אלא שכתב שאין נוהגים כן. וכמה פוסקים כתבו שמי שידו משגת לעשות כן אשרי וטוב לו – ראה במשנ"ב שם בב"ה ד"ה ל"ה ויש. כה"ח שם סק"ב. וישאל שאול (שבהע' הבאה). ובשו"ת בית דוד לר"ם משאולניקי יו"ד ס' קיח מעמסין כן גם בדעת הרמ"א עצמו, שאם מחצית הקבוע באותו מקום פחות ממח"ש של תורה לא סגי בהכי. וראה בהע' הבאה.

115) כיון שמהדירים שיהא מכסף, כבהערה הקודמת. וגם עדיף ליתן מטבע ששם מחצית עליו ולא ליתן דמיו (אף שמדינא ליכא קפיידא בדבא, עכ"ל בדא"פ פ"ג ברא"פ ד' א' ראה סתרצ"ד סק"א. שו"ת מהרש"ם ח"ח כפ"א. התעוררות תשובה ח"ג סתפ"ח. כה"ח ושו"ת מנח"א שבהע' הקודמת. דרכי חוש' סתתמ"ג. שו"ת צ"א ח"ג סע"ב. מנח"ח ח"ט ס"ט. ועיין יוסף ח"ג סת"ז. תשוה"נ ח"א ס"א ת. ח"ג סת"ה. אבל ראה וישאל שאול ס' קלח. ויש שפקפקו בהשתמשים בחצאי דולר במדינות אחרות שאינו יוצא בהוצאה, ודינו כשזה כסף ולא ככסף. ואיך שיהי', עדיף טפי שיהא שם מחצית עליו בדאפשר, ובפרט שמקום לומר דשאני זכר למחה"ש ממחה"ש, ולחומרא, שרק ע"י נתינת מטבע ששמו מחצית שייך זכר, ובע"ז ח"ג דקה גרידתא. וכע"ז כתב בוישאל שאול שם. ועוד. וק"ל. וגם במחה"ש גופא – מקום לומר שצ"ל דוקא מטבע של מחה"ש ולא שיעורו ומשקלו, ואפי' לא שקל שלם עבור שנים, אא"כ החליפו הגזבר במחה"ש – ראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35. שם ע' 386 הע' 52. וראה קובץ הלכות פורים פ"מ ס"ב). ועוד להעיר, שכמ"פ נמצא אצל הנותן רק שטרות של נייר ש"יא שאין גופן ממון – ראה גם הנסמן אצלנו בלוח לחנוכה (לענין דמי חנוכה בשטרות).

116) המנהג – נז' במשנ"ב סתרצ"ד בב"ה ס"ד ח"ה ויש (ועיי"ש מה שהעיר). לוח א"ר טוקצינסקי. ועוד.

117) ראה שו"ת באתרא דרב ג"א.

118) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ית'תת"מ.

119) וראה בשו"ת זכר שמחה סע"ו שלא על חנם לא הוזכר הדבר בפוסקים, ומנהגו של ישראל קדושים מיוסד ע"פ דין. וראה שיחת ש"פ שקלים תשכ"ו (שיחור'ק ע' 219) בטעם שאין חשש בנתינת מחצית השקל משום נראה כמקריב קדשים בחוץ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ז הנ"ל.

119) שיחת תענית אסתר תשמ"ט (מסרט הקלטה). וראה בשיחת ש"פ תשא תש"מ.

המנהגים. ויש שנותנים גם עבור עוברים¹²⁰) כמפורסם, וכנהוג בכל בתי ישראל. והנוהגים כן חייבים להמשיך במנהג זה מידי שנה (עד שהבנים מגיעים לגיל בו חייבים בעצמם בנתינה), אלא אם התנו במפורש בפעם הראשונה שעושים כן בלי נדר. בשיחת כ"ד אדר תשנ"ב¹²¹ נאמר: "מה טוב ומה נעים שיחנכו ג"כ קטנים לתת ג' מחצית השקל מכספם שלהם".

מי שלא נתן לפני מנחה יכול לתת אחריה¹²², או בפורים ביום, לפני קריאת המגילה, או גם אחר כך, אם שכח¹²³.

אין להשתמש בכספי מעשר ל"מחצית השקל", אפילו עבור האשה והילדים אם נוהג לתת בעדם. אמנם, כשהפריש כפי מיסת ידו מותר להוסיף עוד ממעות מעשר שלו.

מנחה

יש להקדים קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 5:48)¹²⁴.

(120) דרכי משה סי' תרצד סק"א.

(121) שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 788. וראה שיחת ש"פ תשא שם.

(122) וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(123) ומי שלא נתן בפורים ישלים אחרי פורים. ולכתחילה קודם ראש חודש ניסן (וכנ"ל, שיש שנהוג בחודש אדר בכלל). ויש מקום לומר גם עד ר"ח ניסן של שנה הבאה (שו"ת אבני ישפח ח"א סי' קלג סק"א). ואפשר, שגם אח"כ עליו להשלים דשו"י כחובה. וכ"כ במאורי אור (בן נון - קעה, ב), הובא באר"ח ספינקא סתרצ"ד סק"ב דמסתברא שבשכח ליתן ישלים שנה אחרת כדתין בשקלים חדתין ועתיקין. ועיי"ש (ובהנמנן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי ניהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לזו, והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות.

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק שאין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעה"ח בימות החורף שהימים קצרים", אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העי"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א - בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו - הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנמנן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי ניהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תרוה"ד סל"ז התיר מחמת הדעות שספ"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שספק ברכות במצוה דאורייתא לחומרא. ואכ"מ].

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן - לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שישכימו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בחשירת לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ בריכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא (לענין קריה"ת בת"צ בל' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשיצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדו"ז יש לצרף הקרוא שיעדין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה כמשה סברות. וראה בחלק מה"ל בשו"ת דברי יהושע ח"ג סס"ג.

אמנם, אכתי לא פלטינו מספיא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שסברא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קיייל' ליעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים - לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל זמנו גם כשאינו מתענה, ולא מחמת סברות הנז', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמוטר לקרוא לבילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) - היינו לפני עלוה"ש, ולא לבילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' וה' - דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג"ב בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביטלו הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג"ב - אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב - באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה - איכא עכ"פ הסברא דתוס"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ז. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב סל"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא - ראה בב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג סק"ו. שם ד"ה ומענה. אבל יותר נראה שבמקום ספק לכתוב למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אהרן ח"ב ס"ד. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.

הנה, מצינו בכ"מ ששכשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סר"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך לבילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בבית"ש דר"ת, ועוד כמה פרטים עדי"ו. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב ס"ב. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה - הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"א). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בנ"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשטות - היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור¹²⁵.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"¹²⁶ בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

אין אומרים תחנון ו"אבינו מלכנו" במנחה (ערב פורים).

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכות¹²⁷, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה¹²⁸.

דברי כבושין אחר מנחה¹²⁹.

צאת הצום¹³⁰ בשעה 6:16. אבל אסור לאכול קודם קריאת המגילה, כדלהלן.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים¹³¹ – לפי שאין אנו בקיאים בהם¹³² צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים¹³³ (כמה דקות אחר כך). ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע אחרי התפלה¹³⁴.

אסור לעשות מלאכה, וכן לישון (ואפילו דעתו רק לישון קימעה), מחצי שעה קודם צאת הכוכבים עד לאחרי קריאת המגילה. כן אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפילו התענית קשה

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו – אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרי"ג ס"ד ושו"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"ב, שצ"ל קודם צאה"כ, ומשמע שביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ח סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצ"ע"ק בסיום הסעף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם ס"ג שנסתפק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סק"א צירף כמה סברות להתייב"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שז"כ בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמך בשו"ת יחוד"ד ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם יל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפים בניגלה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ו-ת"ש ע' מ הנסמך שם. ואינו ברור אם הקדימו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שהי' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשורה ליסון-ווילהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 224).

(125) בן עדות המזרח יכול לעלות שלישי ולהפטיר אם יש מנין או רוב מנין אשכנזים, או שכך מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא"ש.

(126) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה". וראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

(127) בן עה"מ יכול לעלות שלישי ולהפטיר אם יש מנין או רוב מנין אשכנזים, או שכך מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא"ש.

(128) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבחה עסיק התם (דמיידי בשעת מנחה). ולהעיר מהשק"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדיו יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

(129) ראה לקו"ש ח"ב ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הג"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשו עכ"פ דברי כבושין.

(130) כוכבים בינונים לאדה"ז.

(131) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

(132) והארנו בה בקובץ אה"ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

(133) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

(134) והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ר ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתייב"ש ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג' רג. ושנ"ת.

עליו¹³⁵. ולענין טעימה (היינו כביצה המוציא או מזונות (ולא יותר)¹³⁶, ופירות וירקות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה, ושתיית משקה שאינו משכר) – יש להקל במקום צורך גדול, כשהתענית קשה עליו, כדי להתחזק מעט מחולשת התענית¹³⁷. ובאדם חלוש, שהשהי' מזיק לו, וטעימה אינה מספיקה לו, מותר לו לאכול, אך יבקש מאחר שיזכיר לו לקרוא את המגילה. אשה השרוי' בתענית, ומחכה לשמוע קריאת המגילה מבעלה לכשיחזור מבית הכנסת, יכולה להקל בטעימה, כנ"ל. ונכון גם שלא ללמוד קודם קריאת המגילה¹³⁸.

ליל שלישי, אור ליל"ד אדר, ליל פורים

לעולם לא היה נס גדול כזה לא בשבתות ולא ביו"ט להתקיים ההארה זו אף אחר הסתלקות המוחין מן הנקבה אלא בימי הפורים בלבד, ובבחינה זו יש יתרון גדול אף פורים על כל שאר הימים אפילו בשבתות ויו"ט (שער הכוונות).

בכמה שיחות קודש במעלת קביעות שנה זו שפורים חל ביום השלישי, והשייכות דיום השלישי שהוכפל בו כי טוב לכללות הענין דפורים. וההוראה מזה בעבודת האדם – ראה הנסמן בהערה¹³⁹.

בד"כ נהוג לאחל בפורים: "א פרייליכען פורים", או "א גוטען פורים". ובכ"מ: "גוט יום טוב"¹⁴⁰.

בנוגע ללבישת בגדי שבת (שבכ"מ שנכון ללבוש מבערב)¹⁴¹, הנה ב"רשימת מנהגי פורים שיש בהם חידוש"¹⁴² (בתחילת "מנהגי האדמו"ר", ובהערה שם "מובן שאין זה הוראה לרבים"¹⁴³) – "לבוש משי כמו בשבת ויום טוב"¹⁴⁴.

135) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד.

136) בנוגע לפת הבאה בכיסנין – כ"כ להדיא בפמ"ג א"ר ח סתל"א בא"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"כ הו"ע בסר"ב ס"ח לענין מנחה).

ועפ"י, צ"ל דמש"כ בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודות (וכ"מ בפמ"ג סר"ב בא"א סק"ב, והב"ד בישועות חכמה על קש"ע ס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סר"ב סקל"ד) – שאני התם דמירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסנה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סר"ב בענה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סתר"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובבה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכא' טעימה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מג"א סוס"י רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמירין טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשמטות) סר"ג. לבו"מ מהדו"ת א"ר ח ס' קי. זכרון יהודה א"ר ח ס' קה. קה חיים ס"ו. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

137) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

138) ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

139) ראה שיחות ר"ח אדר ופורים שטלה"ה. ש"פ משפטים, פורים וש"פ תשא תשמ"ב. פורים תשמ"ו. פורים תשמ"ט. ועוד.

140) כ"ה האוחל בהתחלת השיחה שבס"ה ש"א ע" 66. וכן שמעתי מעד"שמיעה, בר סמא דמהימן עלי כבי תרי, ע"ד מעשה רב בזה, אף שכמדומה קרוב לודאי שבד"כ לא ה' בנוסח זה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

141) כ"ה כ"מ בכ"מ בכפנים. ויש שכתבו קודם תפלת מנחה (סידור יעב"ץ דיני קריאת המגילה פ"ז ס"א. (אבל בסידור עמודי שמים – ליתא. ואדרבה, נמצא בפורים שחרית. והב"ד ביפ"ל סתר"צ סק"ח. וראה גם מנהגי פורדא סנה). וביסושה"ש י"ב פ"ג שכך הובא בספרים).

ולהעיר שב' המנהגים (שבהערה הבאה) הובא ד"ז לפני שנזכר המנהג בנוגע לנתינת מחה"ש. ויל"ע, אם תלוי בזמן תפלת המנחה, והיינו אם מתפלל בזמן מנחה גדולה או סמוך לערב.

142) ספר המנהגים ע' 74.

143) ולהעיר נשיחת ש"פ תצוה תשמ"ה ע"ד מנהגים שנהגו בהם רק רבותינו נשיאנו שמיד עם פרסומם נעשו שייכים לכא"א, ובשיחת ש"פ דברים תשמ"ז על אלו שהתפרסמו עם הדגשה שאינם הוראה לרבים (כמו בהערה הל"ל) שעכ"פ יש זוה לימוד והוראה (וע"ד המבואר במנהגים דק"ק וורמיישא (ל"ז שמש) ע' רסא שרק הנשים נהגו בבגדי יו"ט. (ועד"ז – ע"ד הסוד – בס' עטרת תפארת להבא"ח (כתר מלכות אות רז)). ובס' עבודת ישראל לפורים ש"פ פורים אין מן הצורך ללבוש בגדי יו"ט כי האור הזה שזורח למטה אינו כ"כ גדול, עיי"ש (ע"ז בגדי שבת. ועד"ז בשער המפקד מנהגי ירושלים ע' קנג – בנהר פקוד אות ד).

144) ועוד שם אודות "סויבלענע היטל" בסעודת פורים. ועד"ז במנהגי פורים (בפאריז) צ"ח: "לבוש משי. [ורק] לשלחן [לבוש] בשטריימל".

ולהעיר מד"מ ורמ"א א"ר ח סתר"צ (ס"ב – ממנהר"ל, ויעו"ש במהר"ל). ובנימוקי א"ר ח על אתר (ומציין לספרו אות חיים ושולם (ע' רב. ובמהדורת תשמ"ז – ע' קג), עיי"ש) שבק"ק קראקא, באתרא דהרמ"א, לא נהגו כמותו. וראה יוקח נא סתר"צ ס"ג במנהג עירו סלוניקי. ובמנהגים דק"ק וורמיישא (ל"ז שמש) ע' רסא שרק הנשים נהגו בבגדי יו"ט. (ועד"ז – ע"ד הסוד – בס' עטרת תפארת להבא"ח (כתר מלכות אות רז)). ובס' עבודת ישראל לפורים ש"פ פורים אין מן הצורך ללבוש בגדי יו"ט כי האור הזה שזורח למטה אינו כ"כ גדול, עיי"ש (ע"ז בגדי שבת. ועד"ז בשער המפקד מנהגי ירושלים ע' קנג – בנהר פקוד אות ד).

ולהעיר מפ"י אבן יחיא למגילת אסתר ט, יט: "שמחה ומשתה ויום טוב – לאוסרו במלאכה שלא יראה בה עושה סימן ברכה לעולם ולכבדו בכסות נקי". (ואולי כוונתו רק "מעיקרא", אבל "לבסוף (שם ט, כב) כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה' ואילו 'יו"ט' לא כתיב", לפי ש"מלאכה לא קבילו עלייהו" (מגילה ה, ב), וא"כ ה"ג שלא קיבלו לכבדו בכסות נקי. או יאמר, שמצד המנהג ש'נהגו בהן איסור' במלאכה (מגילה שם), ועד שנפסקה ההלכה (שו"ע סתר"צ ו' ס"א) שאינו רואה סימן ברכה לעולם, ה"ג בכסות נקי. וראה עד"ז לעיל לענין קביעת שם יו"ט). וראה גם בצוואת יש נחליץ (בפרק אזהרת שבת ויו"ט) החילוק בין בגדי שבת, יו"ט ופורים. וראה בהמובא במועד לכל חי (להג"ח פאלאגני – סל"א אות ח). ובסידור יעב"ץ בשחרית: בגדים נאים. ובמנהגי הריש"ש סל"ח: בגדי שבת או בגדים חמודים. ועד"ז

תחפושות

נהגו ללבוש פרצופים (=מסיכות) לפורים. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ט שנעשה בעיקר ע"י קטנים¹⁴⁵. ויזהר שלא יהא בהם חשש שעטני דאורייתא. בנוגע ללבישת בגדים שיש בהם כלאים דרבנן¹⁴⁶ ובגדי אשה לאיש – יש שהתירו לשמחת פורים והרבה פוסקים שללו בתוקף. ואכ"מ¹⁴⁷.

לענין חיוב ציצית בתחפושות, לדוגמא במעיל שבתחפושת של כהן גדול¹⁴⁸, מכיון שהדבר בספק, כדאי לעגל או שהאב יאמר לבנו שנותן לו הבגד רק בשאלה וממילא פטור מציצית¹⁴⁹. ולאידך, אינו מברך על טלית גדול שלובש לתחפושת.

ראוי שלא להתפלל כשלבוש בתחפושת באופן שאינו ראוי לעמוד כך בפני המלך.

צבע שצובעים לכבוד פורים על הידיים, אם אין בו ממשות רק מראה, אינו חוצץ לנטילת ידיים¹⁵⁰.

מעריב

יש להזדרז בתפילת ערבית ובקריאת המגילה.

בתפילת העמידה אומרים "ועל הנסים". דין השוכח או טעה מפורטים בטבלא שבסוף הלוח. [אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים']. אח"כ קדיש "תתקבל" וקריאת המגילה. דיני ומנהגי הקריאה, מפורטים לקמן בדיני מצוות היום.

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "ואתה קדוש", קדיש שלם (בלא "תתקבל"), עלינו.

ניתן לקרוא את המגילה כל הלילה¹⁵¹, עד עלות השחר¹⁵². ופשוט, שמ"מ מדין זריזין מקדימין למצות יש להקדים ככל האפשרי.

גם בלילה, נוהגים בשמחת פורים ומרבים קצת בסעודה.

נכון שימצא בביתו נרות דולקים¹⁵³ ושלחן ערוך. יש שאינם אוכלים בשר בליל פורים, כדי להדגיש שאין יוצאים אז חובת סעודת פורים¹⁵⁴.

סוף זמן קידוש לבנה (לכתחילה) כל הלילה.

אין אומרים תחנון בקריאת שמע שעל המטה, אבל אומרים "רבש"ע הריני מוחל" וכן "למנצח גו' בבוא".

בבא"ח תצוה סכ"ב: בגדי שבת או בגדים אחרים שהם חשובים ולא ילבוש בגדי חול. ובכ"מ, בנוגע לר"ח עכ"פ שלא יהא כמו בגדי שבת. (145) וראה שיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח ע"ד לבישת עטרה.

(146) להעיר מחוות יאיר חדש באור עולם סק"י. (147) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' כ.

(148) במעיל כה"ג עצמו, שקו"ט זוה. וראה הנסמן בשערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים – לרב אחאי גאון אחי וראש הרמ"ש שליט"א – פח, ב.

(149) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יט. (150) אבל אם יש בו ממש, יש לדון אם יש להתיר מחמת שהוא לנו, דשאני גדר נוי שהוא כגופו ובטל, ועדיף משאר אינו מקפיד – וראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

(151) ו"א להחמיר שלא להתחיל קריאת המגילה לפני צאת ג' כוכבים קטנים (בשעה 6:19) לפי שהוא מד"ק. וי"א שבכל דרבנן החמירו בקטנים, ורק בתעניות הקלו. אבל סוגיין דעלמא שקריאת הלילה היא מדרבנן (להלן בע"ה) ושכבכל דרבנן אפשר להקל להתחיל קריאת המגילה בצאת ג' כוכבים בינונים (בשעה 6:16). [ושקו"ט בפ"ע במה שנהגו להתפלל ערבית במוצאי תעניות בזמן יציאת ג' כוכבים בינונים, אף שלענין ק"ש שהוא מה"ת צ"ל קטנים דוקא כמפורש בסדר הכנסת שבת].

לענין קריאת המגילה בין השמשות – נחלקו הפוסקים, ובשעת הדחק גדול כגון לחולה או זקן, אפשר להקל. ובמקום אונס, בדלית ברירה ממש, אפשר לסמוך על המקילים לקרוא אפילו מפלג המנחה (בשעה 4:38) באם לא יתאפשר לקרוא אח"כ. אנוס ששמע קריאת המגילה מפלג המנחה (קודם בין השמשות), ושוב נתאפשר לו לקרוא אח"כ בזמנה, חוזר וקורא ללא ברכה. וראה עוד בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ה. והנה, שם הכרענו לקרוא בברכה. וכ"ה סתימת כל האחרונים (זולת אותם שחלקו על גוף ההיתר לקרוא מפלה"מ). וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

(152) ובא"ר סתרפ"ח שקי"ט שלכתחילה צ"ל לפני חצות הלילה. אבל אין כן דעת רוב הפוסקים – ראה מג"א סתרפ"ז סק"א. ועוד. ומפורש בב"ה ג' הל' מגילה, הביאו בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתרפ"ז סק"א.

(153) יש שנהגו להדליק בסעודת פורים עבור מרדכי ואסתר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שנד.

(154) ויש נוהגים לאכול חלב – רוח חיים סתרצ"ה ס"א.

לענין מצות עונה במוצאי תענית – ראה בהערה¹⁵⁵.

יום שלישי, י"ד אדר, פורים

מצוות פורים ניתן לקיימן מנץ החמה (לערך בשעה 6:26 בבוקר) ועד השקיעה¹⁵⁶ (לערך 5:49 בערב).

סוף זמן קריאת שמע 9:15.

משכימין לבית הכנסת. גם ביום אין לאכול קודם קריאת המגילה¹⁵⁷. ואדרבה, קריאת היום חמורה יותר. אבל, יש מקום להקל בשתי' (משקה שאינו משכר). ובמקום הצורך – גם בטעימה (אכילת פירות וירקות ואפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה, ועד בכלל)¹⁵⁸.

יש שכתבו שלא לאכול סעודה קבועה (או אפילו לטעום) גם לפני קיום שאר מצוות היום (נוסף למקרא מגילה) – מתנות לאביונים ומשלוח מנות. והמנהג להקל¹⁵⁹.

סדר התפילה

אין אומרים תחנון.

אף שזמן מתנות לאביונים אחרי התפלה (וקריאת המגילה)¹⁶⁰ – פשוט שאם אביונים מזומנים לפניו לא יעכב ח"ו מליתן להם. ואסור להחזיר העני השואל ריקם, אפילו אין נותנים רק גרוגרת אחת¹⁶¹. ובפרט בפורים שכל הפושט יד נותנים לו. ובכלל, טוב ליתן פרוטה לפני קודם התפלה.

הלכתא למשיחא: גם לעתיד לבוא לא יאמרו הלל בפורים. אבל ראה בהערה¹⁶².

(155) אם אינו מרגיש חולשה, אין חשש כלל – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לטרנט. ושו"ת.

(156) ואם כבר שקעה חמה – ראה להלן בפנים.

(157) ראה בהנסמן בהערה הבאה. וכן מסר הר"ל ג"ע ע"ד הנהגת כ"ק אד"ש (אף שבד"כ אכל לפני התפילה).

(158) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד.

(159) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז. ובהמובא שם מלקט יושר בשם רבו בעל תרוה"ד, שטוב לשלוח קודם אכילה, ומוכח שאינו מדיאן – יש להוסיף, שגם בזה גופא, מקום לפרש שכוונתו רק לפני סעודת פורים (ולא לפני אכילה בכלל), והרי נהגו בסעודת פורים (סמוך לערב בכדי שיהא "פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג" (שו"ת תרוה"ד ס' קי. ושמ, שאכל גם סעודה אחרת לפני' בשחורית. וכ"ה בלקט יושר ע' 158). ועוד, שהכוונה לפני סעודת המקבל, שהרי משל"מ הוא בכדי שיהא לכאור"א די סיפוקו לקיים הסעודה (תרוה"ד שם. ובכ"מ).

(160) כן המנהג הפשוט. וכ"ה להדיא בשו"ת נוב"ז מהדו"ק או"ח סס"ב, כי היכי דלא תיקודם עשי' לזכירה. ומפורש בדבריו דלא סגי בקריאת הלילה להקדים זכירה לעשי', וצ"ל אחרי קריאת המגילה ביום. וכ"כ בית יצחק ווייס מגילה כ, א ד"ה במשנה אין קרוין. ראה בסוף הקובץ הלקואים (ח).

ועוד מעלה בדבר, כיון שברכת שהחיינו בקריאת היום עולה לו גם למת"א (ראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין ברכת שהחיינו על עיצומו של יום בפורים ס"ז ובהערות שם, נדפס בקובץ מבית חיינו תשפ"ב, בנוגע הכוונה בשחיינו שבקריאת הלילה עבור מצוות היום).

ועוד מסיבה בנדר, לפמשנת"ב בכ"מ שמת"א משום שמחה נגדו בה, ומישיב שייכא לדין הסעודה, שישמח לב האומללים בשמחתו, וכדמוכח באמרו הדברים ברמב"ם (וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 368). וא"כ לפני התפלה עדיין לא הגיע זמן סעודה (אף שבדאי יוצא ד"ח גם אז, כנ"ל).

וגם יש כאן משום הקדמת אינו תדיר, וגם ק"ש היא דאורייתא. וצ"ל בהנהגת אלו שנהגו קודם התפלה, דמיירי בדקיימי עניים שאסור לו להעביר על המצוה, ועוד דלא גרע משאר צדקה לפני התפלה.

ומי שכבר נתן קודם התפלה, נכון שיתן עוד פעם אחרי התפלה, ולפחות מתנה אחת, מטעמים הנ"ל (ועדיין נחשבת הזכירה לפני העשי' כל שלא גמר העשי', וגם שהחיינו עולה לו להמשך וגמר המצוה שיעשה אח"כ).

(161) משום אל ישוב דך נכלם. וראה פרטי ד"ז בשו"ת באתרא דרב ס' כה'תקיד בארוכה.

(162) פשוט, שהטעם דאכתי עבדי אחשוורוש אנן קאי אזמן התקנה ולא אזמן דידן (אף שכ"מ קצת בל' שו"ת חת"ס או"ח ס' קצב. וכ"מ שיחת ש"פ צו תש"ל, נעתק בלקוטי ביאורים קארף לתניא אגה"ת פ"א, ח"ב ע' רחא. וצע"ק בהל' בלקו"ש חל"ו ריש ע' 179). וכדמוכח בל' הגמ' מגילה יד, א בהמשך "עבדי אחשוורוש הו". וכן מוכח בפירש"י שם ד"ה אכתי (וגם בד"ה אמר רבא). ובכ"מ גרסי גם בתחילה "הור" ולא "אנן". וכן מפורש בירושלמי פסחים פ"ה ה': משוואהם נגאלו לא נגאלו מן המלכות. וכ"כ לפרש בפסקי היר"ד מגילה שם. אר"ח הל' מגילה סכ"ח. כלבו הל' פורים סמ"ה. מאירי מגילה שם. ועוד. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 319. ועוד, שכל שלא תיקנו בשעתו אין לנו אלא מה שתיקנו הם. (וע"ד אמירת הלל למי שאין לו מגילה למ"ד קרייתת זו הלילא – ראה העמק שאלה דלקמן. הנסמן בלקו"ש חל"ו ע' 169 הע' 20). ופשוט שגם בזמן ב"ש לא אמרו הלל בפורים מה"ט (כ"כ בהעמק שאלה שאילתות סכ"ו סק"א). ושו"מ שכ"כ בלחמי תודה מגילה יד, א שגם לעת"ל לא יאמרו הלל. וצע"ק ברשימות חו' קעג: ווא"פ עדיין לומר הלל. אבל בפשטות קאי בכללות הענין דזה"ג ולא לגבי הלל בפורים. אבל ראה עין הבודלח מגילה י, ב. ללקוט אברהם ליפשיץ ביוסף אברהם סכ"ח (קג, א). שו"ת עטרת משה למברג או"ח ח"ב סרע"א. וראיתי למי שכתב לפרש כן בפיוט אלקיים ישלח למוסף שבת חנוכה "ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד". וגם בזה נראה דקאי על גוף הגאולה דלעתיד ולא אימי פורים (ובפרט דקאי בחנוכה התם).

אחרי תפילת העמידה (וחצי קדיש שלאחריה) קוראים בתורה (פרשת ויבא עמלק. מי שלא שמע פרשת זכור מכוון לצאת ידי חובתו בשמיעת קריאה זו). יש לכל אדם לזהר לשמוע קריאת פרשה זו בציבור, כיון שמצוה בקריאת הפרשה מדאורייתא. ואע"פ שכבר יצא בשבת פרשת זכור, מ"מ כיון שיום זה הוא זכר גדול לנס וזכרון מחיית עמלק יש להשתדל היום בקריאת הפרשה יותר מבפעם אחר. ואם אי אפשר לו לבא למנין וקורא המגילה ביחיד, יש לו לקרות גם פרשה זו בניגון וטעמים.

מנהגנו¹⁶³ בקריאה לפורים (ופרשת בשלח) להקדים 'זָכַר' ואחר-כך 'זָכַר'.

אחרי קריאת התורה (לפני החזרת הספר תורה להיכל) – קריאת המגילה. יש נזהרים שלא לפתוח את המגילה עד גמר גלילת הספר תורה לגמרי¹⁶⁴. אין לחלוץ התפילין דרש"י עד אחר קריאת המגילה¹⁶⁵.

מי שעדיין לא נתן "מחצית השקל" עושה זאת לפני קריאת המגילה.

באמירת "שהחינו" מכוונים (מלבד על קריאת המגילה, גם) לצאת ידי חובת כל מצוות החג: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים¹⁶⁶.

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "אשרי" "ובא לציון" וקדיש שלם – **ואחר כך** מחזירין הספר תורה להיכל¹⁶⁷.

תזכורת: מרוב הטרדות במצוות היום, להיזהר שלא לשכוח מלהתפלל מנחה. (דיני שתוי ושכור בעת התפלה, נתפרטו להלן).

תזכורת: לא לשכוח להשלים שיעורים היומיים, ובפרט – השיעורים השונים לכל נפש, שיעורי חומש¹⁶⁸, תהלים, ותנאים¹⁶⁹, ושיעור רמב"ם.

בדרך כלל, מתפללים תפילת מנחה (עם "ועל הנסים") קודם סעודת פורים.

גם מי שאין לו פנאי מחמת הטרדות – ובפרט במבצע פורים – לאכול "סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו" ואוכל רק סעודה קטנה בבוקר, קיים מצות "משתה ושמחה", כפשוטו¹⁷⁰.

מלאכה בפורים

אין לעשות מלאכה בפורים¹⁷¹ (והעושה בו מלאכה אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה לעולם).

163) ספר המנהגים חב"ד ע' 72.

164) ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

165) מג"א סתרצ"ג ס"ב בשם מט"מ. והטעם משום דדרשינן ויקר אלו תפילין (כ"כ במט"מ סתתר"כ). ובפמ"ג בא"א שם דקאי אפילו במי שהתפלל כבר ועתה שומע מגילה. ובספר המנהגים חב"ד: ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפילין דרש"י. ועיי"ש בהערה.

ולהעיר מהמנהג (מועד לכל חי סל"א סקפ"ח. כ"ח סתרצ"ג סק"צ. ועוד. וכן ראינו מעשה רב) למשמש בתפילין של ראש בעת קריאת מלת "ויקר".

ובכלל, למנהגנו אין לחלוץ התפילין לפני אמירת תהלים שלאחרי התפלה, ראה שו"ת באתרא דרב ה'רעזו.

166) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח.

167) כ"ה בסידורי תהלת השם בהערה בשוה"ג (ותוקן ע"פ הוראה – ראה התקשרות גל' תלה), ע"פ תוס' ד"ה פסק מגילה ד, ב. כלבו סמ"ה. ועוד.

והוא דלא כמהר"ל הל' פורים. הגמ"י הל' מגילה ספ"ב. ועוד. והובאו ב' המנהגים בספרי דבי רש"י (פרדס הגדול ענין פורים ע' רמחה סידור רש"י סש"ל. מחז"ו סרנ"ב). וראה בכ"ז שעה"כ פי"א סכ"ב (ושם, מפי השמועה אצל הצ"צ). משנ"ב סתרצ"ג בבה"ל ד"ה מוציאין. אורח נאמן רס"י צו. ילקוט הגרשוני סתרצ"ג סק"ה. כה"ח שם סק"ה. מרגניתא דר"מ (שפירא) מהדו"ח הגהות לשו"ע סתרצ"ג ס"ד (ע' רמה). שו"ת איתן אר"י סצ"ט. הנסמן בחקרי מנהגים ח"ג סי' קג, וראה גל' האוצר אדר"ר תשפ"ד.

אבל בשנת תשנ"א הורה כ"ק אדר"ש להחזיר הס"ת לפני קריאת המגילה. וכן עשו גם בשנת תשמ"ח ובשנת תשמ"ט כפי שרואים בווידיאו (וכנראה ע"פ הוראה).

168) בשנה זו: תשא שלישו-רביעי.

169) השייכות דשיעור תניא דשנה פשוטה לפורים – ראה שיחת פורים תשכ"ג.

170) ולהעיר גם מדברי ה"ט"ז סתרצ"ג ס"ב: סעודה הראשונה שאוכל בו ביום קיים סעודת פורים בזה ואין לנו לתלות הדין במה שאנו קוראין לסעודה שאחר מנחה סעודת פורים שהוא לתוספת שמחה.

ולהעיר מהספק אם סעודת פורים צריכה כוונה. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מח'תקצא.

171) ובלל פורים, כתבו רוב הפוסקים להתיר. והמיקל לא הפסיד הברכה. והחמירי תבא עליו ברכה (נוספת).

וע"י גוי מותר¹⁷². מלאכות קלות שאין בהן שיהוי מותר. אבל יזהר שלא יתבטל משמחת היום. לצורך פורים מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות. וכן כל מלאכה של שמחה או כל מלאכת מצוה. פרקמטיא מותר כיון ששמחה היא לו, ויזהר שלא ימשוך בה ויתבטל משמחת פורים, ויש שנהגו להחמיר אא"כ הוא להרויח לצורך סעודת פורים. [בנוגע לכיבוס במכונת כביסה, שאין בו שיהוי, מקום להקל¹⁷³. בנוגע לתספורת – כיון שהוא לצורך פורים ושמחה היא לו, יש להקל¹⁷⁴ וכן מותר ליטול צפרניו].

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יהא פורים אסור בעשיית מלאכה מן הדין, וכדין יום טוב¹⁷⁵.

הלכתא למשיחא: אמרו חז"ל שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם. ונתבאר בכ"מ. וגם בכ"מ בדא"ח.

כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:

א. שמיעת קריאת המגילה

חייבים¹⁷⁶ לשמוע את המגילה פעמיים: פעם בלילה ופעם נוספת ביום. [ב"מבצעים" כשאי אפשר לקרוא מגילה פעמיים – אין לדחות קריאת הלילה ח"ו מפני מצוה העתידה לבוא, ומחוייב לשמוע קריאת הלילה אף שע"ז מטיל בספק האפשרות לשמוע ביום¹⁷⁷].

ניתן לקרוא המגילה ביום עד שקיעת החמה (5:49). אם יודע שתימשך הקריאה בין השמשות, קורא בלא ברכה¹⁷⁸.

מחנכים את הקטנים למצוות שמיעת המגילה. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה. ונהוג להביא לבית הכנסת גם את הקטנים ביותר (באם אינם מפריעים)¹⁷⁹. הורים ישיחו על ילדיהם שיקשיבו לקריאה ולא יפריעו.

מצוה מן המובחר לשמוע את המגילה בבית הכנסת, ברוב עם¹⁸⁰ (ולפחות בעשרה, אף שמוותר לקרוא גם בפחות בעשרה). המתפלל בקביעות בבית הכנסת במנין המיוחד לו, אינו צריך ללכת לבית הכנסת גדול יותר.

הקורא את המגילה (ולמנהגו – גם השומעים מתוך מגילה כשרה) פושט אותה מכריכתה כאיגרת, וכופלה יריעה על יריעה. ולמנהגו – הכפילה היא לשלושה חלקים.

לפני הקריאה מברכים שלוש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו" (גם ביום)¹⁸¹.

172 ובמלאכה בפרהסיא כגון בנין בית ע"י גוי – נחלקו הפוסקים. ובמקום צורך גדול, הפסד מרובה או לצורך מצוה יש להקל. ובקבלנות, ודאי יש להקל.

173 אבל להעיר מס' אורחות יושר לר"י מולכו פי"ט שראיתי להרבה נשים שעומדות על הכביסה ביום שושן פורים [שנהגו במקומו מספק ב' מים] ומה הניח' להן שאין עושין מלאכה ועושין מלאכות יותר כבודות. ועכ"ז, במכונת כביסה שבימינו שאני, וכמובן, באופן שלא יתבטל ע"ז משמחת פורים.

174 ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

175 מחשבות רוזין אות כ (פייטרוקוב תער"ב – פת, רע"ג). וכבר קדמו עד"ז ביערות דבש ח"ב (דרשות בק"ק אה"ו דרשה א' בדפוס ווארשא – ק, ב). [ולהעיר מדרשות חת"ס ח"א לפורים תקס"ד (קצו, ג). ושם – לז' אד"ש תקפ"ו (קנ"ג, ד)].

176 נחלקו הפוסקים בגדר קריאת המגילה ביום (וי"א גם בלילה) אם הוא מוד"ק או לא. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בין הדברים.

177 ראה מה שהארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט, ושו"ר אריכות מזה בקובץ האוצר ח' לח (ש"ל בשנת תש"פ) וש"נ גם לכמה אחרוני זמננו. ובכמה פרטים נמצאו דברינו מכוונים.

178 ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ו.

179 ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

180 ואם חל ליל טבילתה בליל פורים, אם אפשר לשמוע מגילה תחילה ברוב עם ואח"כ לטבול, עדיף כך. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשסח. וש"נ.

181 שכן לברך שהחיינו וזכר אחרי גמר הקריאה, אינו מברך – כ"כ בנה"ש סתרצ"ב סק"א. ודלא כרוח חיים שם סק"ג שהשיגו. אבל כ"ה בתשב"ץ ח"ב סר"ד. שו"ת כת"ס אור"ח ס"ה. ובשו"ת רעק"א תנינא ס"יג – לא בריא לי, עייש"ה. אבל בביהגרא סתרע"ו מוכח דאיכא דין עובר לעשייתן גם בשחיינו. גם ישוע"י סתרנ"א סק"ו פסק שאינו מברך אחרי נטילת לולב (וראה אצלנו בלוח לסוכות), וכן בנ"ח, והב"ד בפת"ע סתרע"ו, ובמשנ"ב שם סק"ג. ואף שבנ"ח שייך לברך כ"ז שדולקות (וראה בלוח לחנוכה) – אבל אין מקום לברך אחרי

נכון שהקהל יעמוד בשעת שמיעת הברכות. בעת קריאת המגילה אין השומעים צריכים לעמוד¹⁸². הקורא מכוון להוציא את השומעים.

כתב אדה"ז בשולחן ערוך: כשכולם מקיימים מצוה ביחד כגון שמיעת מגילה מצוה שאחד מברך לכולם בין הקורא בין אחד מן השומעים. אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה. ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך אע"פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו.

למעשה, בקריאת המגילה בצבור, מי שאינו רוצה לצאת בברכת הש"ץ ורוצה לברך לעצמו בלחש רשאי, אם יש לו מגילה כשרה שקורא בה לעצמו מלה במלה בעת שהש"ץ קורא¹⁸³.

יש להקשיב לברכות ולא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", אלא רק "אמן", ומכוונים לצאת ידי חובה. מי¹⁸⁴ שהגיע באיחור¹⁸⁵ יאמר את הברכות לבד, באופן שיסיימן לפני תחילת הקריאה. וכשלא הספיק לברך קודם, יש לו לברך בלחש בין הפרקים (כגון¹⁸⁶ כשהציבור אומרים פסוק "איש יהודי" בקול)¹⁸⁷.

לא יפסיק באמצע תפלת העמידה לשמוע קריאת המגילה¹⁸⁸.

הקריאה. וכן הכרעת רוב האחרונים.

182) אם כי הרבה נוהגים סלסול בעצמם לעמוד להידור – ראה מנהגים וורמיישא סרי"ח, שהרבינים היו עומדים ושאר הציבור יושבים. ובס' מנהג טוב סי"ג שמונה טוב לשמוע בעמידה משום פרסו"נ. וראה טור ברקת סתר"צ ס"א. וכן מעשה רב במנהג כ"ק אד"ש. וראה גם המסופר ברישומות דברים חטיריק ח"א ע"י קפז ע"ד פורים תרפ"א. ולכאורה מקום לומר שכה"ג גם ע"פ שיטת הטור רס"י תרצ ודעמי' (ראה אוצ'ה"ג מגילה סצ"א-צב. שבה"ל ס' קצח. תניא רבתי ס"מ. וראה עט"ז סתר"צ ס"א. ראשון לציון מגילה כא, א בדעת הרמב"ם. שו"ת חקל יצחק או"ח ס"ג) שחובת העמידה בקריאת המגילה היינו משום גוף הקריאה ולא רק משום כבוד הצבור, דגמרנין לה מקריה"ת (אמנם, לדידן חובת העמידה בקריאה"ת משום כבוד התורה ול"ש במגילה). ועפ"ז מקום לומר, דהה"נ שעל השומעים לעמוד משום שוכ"ע (להעיר מכע"ז בשו"ע אדה"ז סע"ה ס"י ובקו"א שם. הל' שחיטה ס"א סקנ"ב). ואף שבקריה"ת לא נהגו להחמיר, מקום לומר דשאני קריה"ת שהיא חובת ציבור, אבל במגילה שהיא חובת יחיד ושוכ"ע מקום שגם השומעים יעמדו. ועכ"פ בקריאת היום שיש"א שדינה כהלל שצ"ל בעמידה (ראה שו"ת חת"ס או"ח סנ"א. גליוני הש"ס מגילה כא, א. ועוד). ויל"ד, שבמ"ת שמעו כל ישראל מדין שוכ"ע (ראה גם תוד"ה כדאשכחן ברכות כ, ב), ועכ"ז חובת עמידה נאמרה רק לגבי משה. ובגוף הענין, הרבה יש להאריך ולהשוות הגידונים – עמידה בשמיעת חזרת הש"ץ, בקדיש, בברכת תק"ש ובתק"ש, בברכת ספה"ע. ואכ"מ. ולמעשה, אין המנהג כן.

183) יסושה"ה ש"ב ספ"ד. שו"ת זבחי צדק ח"ג ס' קנח. רב פעלים ח"ד או"ח סל"ג. בא"ח תצוה סי"א. וכן מעשה רב.

184) ואין להתמקד בקריאת המגילה למי שנתאחר או שרוצה לצאת לעשות צרכיו, משום טירחא דציבורא, אא"כ הציבור מחלו על כבודם, או שכן שמונה ש"ב להמתין לזה – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' כ"ת שפ"ו.

185) אם לא אמר עדיין ברכת התורה אין לו לשמוע מקרא מגילה לפני ברכת התורה. ואם זמנו בהול, כגון שהגיע באיחור, ולא יוכל לשמוע אח"כ, יאמר רק ברכת אשר בחר בנו, שהיא המעולה שבברכות, וישלים שאר ברכת התורה אח"כ. ואם כבר אמר אהבת עולם, אלא ששכח לומר ברכה"ת, ודאי סגי בהכי. ובלית ברירה כשהגיע אחרי שהקורא סיים אמירת הברכות שעל המגילה, יאמר ברכת אשר בחר בנו ברזיוות, ויקרא התחלת המגילה מחומש, אבל כיון שיש חולקים, עדיף שלא לעשות כך. ופשוט שעדיף לשמוע מגילה ביחיד מלשמוע בעשרה ללא ברכת התורה.

ויש שצידדו להקל מחמת כמה סברות, שקריאתה לפרסו"נ ולא למצות ת"ת, או שכשמכוון למצות מגילה א"י יד"ח ת"ת. (וכ"ז לא יכון להסתברא שברכה"ת היא על החפצא דתורה ולא על המצוה). ולדינא נראה עיקר שמקיים בזה מצות ת"ת ממש (אף שמצינו כמה ישובים כע"ז בהשאלה הידועה במה שאמרו שמטבלין ת"ת לשמוע מגילה, דמשמע שאינה בכלל ת"ת. וע"פ רוב התירושים שנאמרו בספרים בענין הנ"ל – פשוט שהיא בכלל ת"ת. וכבר כתב בשו"ת אבנ"י סתק"ז סק"י: לא אאמינן שציאו דברים אלו מפי אותו צדיק שלא יקיים ת"ת במקרא מגילה), וממילא אסור ללא ברכה"ת, ולד"כ כלל לתחוננים. וראה מה שהארנו ע"ז בסברות הנ"ל וכיו"ב בקובץ ספר זכרון תפארת איש לענין ק"ש לפני ברכה"ת, קהנו משם, ודון מינה ואוקי באתרין. ונראה דנדו"ד גרע טפי מק"ש, שכל עיקר מצות קריאת המגילה היינו לקרוא בתורה, ומתוך הקלף, וככתבי הקודש שמתמאת הידים וצריכה שרטוט כאמיתה של תורה, והרי זו כקריה"ת, ויתירה היא על קריה"ת. מהמצוה בקריאה (ולא בשמיעה) ועל היחיד (ולא על הציבור), אף שצ"ל כקריאת אגרת, ובאופן שמפרסם הנה, ולא כקורא במקרא (ראה פירש"י מגילה יט, א). ומצאתי הדבר מפורש בשיחת פורים תשל"ב, שאסור בקריאת המגילה ללא ברכה"ת. ולזה"פ נקטינן דשוכ"ע לענין ברכה"ת.

ובשו"ת דבר אברהם סט"ו סק"ח כתב למיסבר סברא שבברכות המגילה יוצא יד"ח ברכה"ת. וגו' אינו עיקר לדינא. וגם לדברי – היינו סביבת הדבר שלא תינתן עוד ברכה לפני הקריאה, כבשאר קריה"ת בציבור. אבל אינו שייך לכללות החיוב דברכה"ת. ומצינו ליישב באופנים אחרים. ואכ"מ. וראה שו"ת הרמ"א סל"ה.

וזאת למודעי, שבשבע ללא ברכה"ת ודאי יוצא יד"ח ול"ש בזה מהבב"ע – ראה בכע"ז בשו"ת באתרא דרב ס' כ"ת תפ"ו. וש"נ.

ואם זמנו עובר כגון שהוא קרוב לשקיעה"ח, באנו לפלוגתא אם מגילה דוחה שאר מ"ע מה"ת. והעיקר לדינא שאינה דוחה.

186) ראה משנ"ב סתר"צ בשעה"צ סק"א. כה"ח סקכ"ג. ואכ"מ.

187) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ט.

188) ראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

מי שכבר יצא ידי חובה וכעת קורא להוציא אחרים, יברכו רק השומעים ובעמידה. וטוב שיברך אחד מהם בקול ("על מקרא מגילה", "שעשה נסים", "שהחינו") ויכוון להוציא את שאר השומעים¹⁸⁹ (שצריכים לעמוד אף הם). וכשאינן השומע יודע לברך, יברך הקורא. [כשקורא לאחרים, והוא יצא כבר, וחושש שלא ישמעו כל הקריאה, לא יברך להם, וכן לא יאמר להם לברך]. כשקורא להוציא נשים, אומרות הנשים (או הקורא, כשאינן יודעות לברך) בברכה ראשונה: "לשמוע מגילה" (וי"א "על מקרא מגילה").

הקורא להוציא אחרים שכבר יצא ידי חובתו מותר לו להפסיק באמצע במקום צורך גדול. כשקורא ביחיד או לנשים מותר לו לישב בשעת הקריאה.

למרות שנשים חייבות בשמיעת המגילה, אין לה לקרוא לעצמה, וכל שכן שאסור לה לקרוא להוציא אחרות¹⁹⁰, ועליה לשמוע מאיש הקורא (זולת בשעת הדחק, כשאי אפשר כלל, כיון שאין לה מי שיקרא לפניה, שאז קוראת לעצמה במגילה כשירה (ומברכת כנ"ל)). ואם קראה בעצמה, תחזור ותשמע מאיש הקורא.

אין יוצאים ידי חובה בשמיעת המגילה ע"י רמקול, טלפון, רדיו וכיו"ב. [בנוגע למכשירי שמיעה¹⁹¹ (עם בטרייה), יש להורידם לפני קריאת המגילה. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לבעל-קורא או לשמוע את הקריאה ביחידות ממי שקורא בקול. ואם אפשר לו לשמוע קריאת עצמו ללא המכשיר יקרא לעצמו בברכה¹⁹². ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, יקרא לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה¹⁹³. ואם אינו יכול לקרוא, לפחות ישמע מהקורא עם המכשיר¹⁹⁴].

בקריאת המגילה ביום, נכון להחמיר שלא יקרא בחור בר מצוה להוציא אחרים אם לא נתמלא זקנו. אבל בקריאת הלילה אין חשש. גם בקריאת היום, אם קורא להוציא נשים, יש להקל. ובשעת הדחק, כגון ב"מבצעים" שאין אחר שיקרא להם, אפשר להקל אף בקורא לגברים.

189) וגם נשים – אפשר לאשה לברך להוציא אחרות. (ומש"כ בשו"ת מנח"י ח"ג סוסי' נד ע"פ קרבן נתנאל מגילה פ"א סק"ס, ומשנ"ב סתרפ"ט בשעה"צ סקט"ו – צ"ע, דהתם קאי במגילה ולא בברכות. וגז"צ ע"ע. והבו דלא לוסיק. ונתקשו בדבריו בכ"מ. וכבר כתבו לחלק דבמגילה זילא מילתא טפי. אכ"מ).

190) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

191) באם רק מחזיקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת קריאת המגילה – ראה באג"ק (נדפס בהשמטות ודילוגים שניונים בלקו"ש ח"א ע' 496. ובשלימות) – בהיכל מנחם ע' נב.

וע"פ הנת' שם מובן שאין מקום כלל לחלק בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שנת' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט כיון שבי"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקרו מאחרוני זמננו בנוגע לשתל כוקלארי, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשטות, וע"פ הנת' שם, ה"ה והוא הטעם. ואדרבה, גרוע יותר. 192) והנה בשו"ת הצ"צ אה"ע ששכ"ג שקול"ט בארוכה במי ששומע כשמצוחים לו בקול רם מאד אם דינו כחרש. ומעתה, יש לדון בלקוי שמיעה שיכול לשמוע אבל כבדו אזניו אם נכון שיקרא בברכה אם יקרא בקול באופן שיכול לשמוע.

אמנם, הדבר מפורש בשו"ת הרא"ש כ"ל פה פ"ג והובא בטור חו"מ סר"ל"ה שאינו כחרש אלא כמפסח כ"ד. ויתירה מזו, אף שאינו שומע גם כשמדברים בקול רם זולת ע"י מין חצוצרות לא מיקרי חרש – פר"ח אה"ע סי' קכ"א. והביאו ופסק כך לדינא בשו"ת הצ"צ אה"ע סי' קיח סק"ד. וכ"ה בשו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ה, והובא בבאה"ט או"ח סתקפ"ט סק"א. וכן לגבי מגילה – בשו"ת סתרפ"ט סק"ב ועוד. (אמנם, שונה הדבר לגבי חובת שמיעה, במי ששומע רק ע"י מכשיר שמיעה, שאינו שומע קול אדם כלל). ובתשו' הצ"צ שם ששכ"ג שהחמיר בדבר, מיידי שנוגד בלתי שומע וגם שחרשותו גרמה לו אלמות גמורה וגם אין לו הבנה נכונה כלל. ורק מה"ט נסתפק שם סק"א דנקרא חרש גמור. וראה גם שם סק"ד שבדא"ש מיידי שמתולדתו ה' שומע ואינו מדבר ואח"כ כבדו אזניו.

אמנם, בהמשך הדברים בסק"ג כסופו נראה שעשה פלוגתא, שלהרמב"ם באמת ה"ז בגדר אינו שומע, משא"כ לרא"ש, ודלא כנתמ"מ סר"ל"ה סק"ב שהשוה הדעות. ועוד זאת, שבסק"ב שם האריך להוכיח שחרש המדבר ואינו שומע לגבי הקהל וראי', אינו בדוקא שאינו שומע לגמרי אלא גם כששומע רק ע"י צווחה בקול רם מאד. וכן לענין תרומה שלא יתרום לכתחילה (או גם בדיעבד, וכתנאי). ומפורש שם גם לגבי מגילה (לכתחילה או בדיעבד). ועכ"ז, הרצאת הדברים שם מוכיחה שאם אכן ישימעי לאזניו כיון שקורא בקול ודאי סגי בהכי לעניננו (עינין היטב שם סוף סק"ב, ודוק). ועוד, שבלא"ה רבו האומרים שגם החרש שאינו שומע כלל קורא לכתחילה, וכבהערה הבאה. ואף גם זאת, שגם בנדון דהצ"צ, כשנוגד כך וגם אינו מדבר וקרוב לפתי, מ"מ למסקנא כתב דמהני חליצתו להתיר יבמה לשוק, עיי"ש. וכש"כ שאין לנו להחמיר בנדוננו, ואפילו לגבי ספק ברכה דחמירא. ואפילו את"ל שמחמת העדר השמיעה בקול בינוני נפקע חיובו מהמצוה לגמרי, עדיין יכול להכניס עצמו לכבל החיוב כשיקרא בקול רם וישימעי לאזניו. (וודחק לומר שאין ביכולתו לחייב עצמו כיון שפטרורו – שהרי אין כאן פטור עצמי מחמת היותו חרש, אלא כתוצאה מזה שאינו שומע (להסוברים כן)). ואפילו לא נימא הכי, עכ"פ לא גרע מאשה שרשאית לברך על מ"ע שהזמ"ג.

193) ראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

194) ויוצא יד"ח לאותם הסוברים שג"ז בגדר שמיעה מעליתא, אף שאינו עיקר כלל לדינא.

הקורא את המגילה וקרא קריאה משובשת יצא לפי שאין מדקדקין בטעויותיה, והיינו בטעות שהלשון והענין אחד, אבל בטעות שהענין משתנה, כגון שבמקום "יושב" קרא "ישב", ובמקום "נופל" "נפל", לא יצא¹⁹⁵. וצריך לחזור ולקרוא ממקום הטעות ואילך¹⁹⁶.

ומכל מקום, אם כבר סיים הקריאה חוזר וקורא ללא ברכה¹⁹⁷, ואפילו הפליג בדברים והסיח דעתו. וכן¹⁹⁸ אם השמיט הקורא תיבה, אפילו אינה מפסדת הקריאה, צריך לחזור ולקרוא. ואם השמיט תיבה שמפסדת הקריאה ונזכר אחרי שכבר גמר הקריאה והסיח דעתו, חוזר ומברך¹⁹⁹. טעה וקרא "באמרם" במקום "כאמרם", או "בפניהם" במקום "לפניהם", אינו צריך לחזור ולקרוא עוד פעם. אבל אם לא גמר הפסוק, נכון לחזור ולקרוא כדבעי²⁰⁰. **לרשימת טעויות שכיחות – ראה במגילת אסתר ותיקון קוראים שבסוף הלוח.**

לכתחילה צריך לחזור אחרי בעל-קורא הבקי לקרוא בנקודות וטעמים כהלכתה. כשאין מי שיוודע לקרוא בטעמים בעל פה, ואין ביכולת הקורא לעיין בחומש לפני כל פסוק ולקרוא אח"כ מתוך המגילה, וגם אין מי שיוודע להקרות לבעל-קורא (לעמוד לידו עם חומש מודפס ולסייע לו בלחש. ועדיף שיסייע ע"י סימנים באצבעותיו), מותר לכתוב הטעמים במגילה ולברך עליה (אף שלכתחילה אין לכתוב נקודות וטעמים במגילה), אבל עדיף לקרוא בלא טעמים²⁰¹. [המסייע לבעל-קורא בלחש יקרא אחר כך מתוך מגילה כשירה לעצמו, כי מן הסתם אינו יכול לכוון דעתו לשמוע היטב מחמת טרדתו להשמייע לאזני הקורא].

כשאין הקורא יודע הנקודות (או קרי וכתב וכו'), ואין אחר שיכול לקרוא או להקרות, אין לו לברך על קריאת המגילה. ונכון שיכתוב הנקודות במגילה, או יניח פלסטיק שקוף על המגילה ויסמן הנקודות וטעמים עליו²⁰². כמו כן, יכול הקורא להקשיב לקלטת עם נוסח הקריאה באוזניות, וינמך קול האוזניות (כיון שעליו להשמיע קריאתו לאוזניו), ויזהר שלא יקרא שלא מתוך הכתב. אין לחלק קריאת המגילה לכמה אנשים, שכל אחד יקרא חלק מהקריאה, אלא אם כן בעת הצורך²⁰³.

אין להפסיק באמצע הקריאה רק כדי נשימה, ואפילו בין פסוק לפסוק, לפי שצריך לקרותה כאגרת. סתם ידים עסקניות הן ולכן יש להחמיר ליטול ידיו לפני שנוגע במגילה.

הנוגע באמצע סעודה במגילה (או בתפילין וספר תורה) אינו צריך ליטול ידיו לסעודה עוד פעם. לא יניח המגילה על ברכיו ושני אצילי ידיו עליה²⁰⁴.

אסור לדבר בשעת קריאת המגילה, החל מהברכה הראשונה שלפניה ועד לברכה שאחריה. בדיעבד, אם הקורא דיבר אין השיחה הפסק ואינו צריך לחזור. אבל השומע שדיבר, כיון שבעודו מדבר לא ישמע מה שהקורא קורא, ואם כן לא שמעה כולה, לא יצא ידי חובתו.

195 ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

196 ראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

197 כיון שנחלקו הדעות בש"ע סתר"צ ס"ד. וראה חיי"א כלל קנה סט"ז. משנ"ב סי' תרצ בבה"ל ס"ד ד"ה אין מדקדקין. כה"ח שם סקי"ז. ובקיצור שו"ע סי' קמא ס"ח סתם הדברים. ראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

198 ראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

199 כ"ה במשנ"ב סי' תרצ בבה"ל ס"ד ד"ה אין מדקדקין. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מ'תשנ.

ולענין לחזור ולברך שהחיינו – נראה שחל ע"ז כל דיני ברכת המצוות, וחוזר ומברך כל הברכות. וראה אצלנו בלוח לחנוכה בדין הפסיק דביבור בין הברכות להדלקה. ולאידך, בשכח שהחיינו אינו מועיל לברך אחר גמר הקריאה. וראה בשו"ת באתרא דרב שם.

200 נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תרצג.

201 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ה.

202 וצ"ע מה עדיף, שיש שדנו בפלסטיק משום חציצה. אבל יותר נראה שאי"ב חשש, ועדיף מניקוד בתוך המגילה שפסולה לכמה דעות, אף שלהלכה כשרה בדיעבד.

203 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"א. ובשולי הדברים, אגב, אעירה שבכמה אחרונים שנו' אצלנו שם מפורש להדיא שגם שכשלא שמע השני מתחילתה וקרא חצי' אמרינו שומע כעונה ויוצאים השומעים אף שאין אצל הקורא מעשה המצוה בשלימות ולכאו' ל"ש ערבות, ודלא ככמה אחרוני זמננו שנסתפקו בזה.

204 אבל בהנחה על ברכיו גרידא לית לן בה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח'תתכא. וש"נ.

אם שמע כבר קריאת המגילה, מותר לו לצאת באמצע הקריאה אם נשאר עשרה אנשים²⁰⁵. מי שיש לו מגילה כשרה²⁰⁶ והוא בקי לקרוא **כדבעי**²⁰⁷, יכול לקרוא מתוכה, ביחד עם הקורא, וצריך שישמע לאזניו, אבל בשקט, באופן שלא יפריע לאחרים²⁰⁸.

מגילת אסתר כשרה בדיעבד גם אם חסרות בה תיבות או פסוקים, ובלבד שהחסרון²⁰⁹ הוא עד חציה²¹⁰. אם חסרה המגילה בתחילתה, בסופה או ענין שלם אפילו באמצעה – פסולה, אפילו החסרון הוא במיעוטה. [אלא שאין לקרוא לקרוא בעל-פה כשמוציא אחרים, ויקרא מתוך חומש. מותר לקרוא בעל-פה רק תיבה אחת שאין לה משמעות כלל אלא אם נצרך אותה לתיבה אחרת]. צריך לוודא שקורא מתוך הכתב²¹¹. בדיעבד, אם קרא מיעוטה בעל-פה יצא.

באם עוקב אחר הקריאה ממגילה מודפסת (בחומש וכיו"ב) אין לו לקרוא ביחד עם הקורא, אלא אם החסיר כמה מילים²¹², שיכול להשלים בקריאה מהנדפס – בלחש אבל באופן שישמע לאזניו (ולא רק בחיתוך שפתיים). וכשאינו מסוגל לשמוע מחמת הרעש דינו כלא השמיע לאזניו) – וימשיך לקרוא עד שישגי את הקורא, ואז ימשיך לשמוע. (אבל אין להשלים מה שהחסיר תוך כדי שמיעת המשך הקריאה מהקורא, שה"ז כקורא למפרע, ואם קרא למפרע רק תיבה אחת לא יצא²¹³. ואם ירצה בדוקא, יכול גם לקרוא כל המגילה מלה במלה עם הקורא מתוך החומש ולהתנות שבאם אינו שומע מלה מסוימת מהקורא יוצא ידי חובתו במלה הנ"ל בקריאה שלו). ועדיף שישלים את שהחסיר בשמיעתו בקריאה מתוך מגילה כשרה, ועל כן ראוי ונכון שתהא לפני כל א' מגילה כשרה.

חייבים לשמוע כל מילה מקריאת המגילה, מתחילתה ועד סופה, לפי הסדר. מי שלא שמע אפילו מילה אחת – לא יצא. אבל אם שמע ולא כיון בכל מילה יצא, ואם היה לבו פונה ומחשב דברים אחרים לכמה דעות לא יצא²¹⁴. ולכן נכון לעקוב אחרי הקורא מתוך מגילה כשרה²¹⁵, או לפחות עם מגילה מודפסת.

אם החסיר אות מחמת הרעש או שהקורא הבליעה בקריאתו, אם יש לזה משמעות אחרת, כגון

205 ראה שו"ת באתרא דרב סי' י'ת"שה. ושם, שיש מקום להחמיר גם כשנשארו עשרה אנשים, אף שמתור מן הדין.

206 אבל מי שתופס בידו מגילה שאינה כשירה לא יקרא עם הש"צ אלא שומע ושותק.

ונחלקו הפוסקים אם הוא רק מחשש שאחרים ישמעו ממנו ויתנו לבם אליו ולא לש"צ, אבל הוא עצמו יכול לשמוע לש"צ אע"פ שקורא במגילה שאינה כשירה, או שהוא גם מחמת הקורא עצמו שנותן דעתו על הקריאה במגילה פסולה, ולכן הוא עצמו אינו יוצא ידי חובתו אפילו קורא בלחשה ובקול דממה דקה שאינו מבלבל אחרים.

207 ולפעמים גם בשניו בניגית הטעמים לא יצא אם משתנה הענין, כדלעיל. וכשקורא שלא בדקדוק אף אם שמע בשעת מעשה קריאה נכונה מהש"צ אינו יוצא. (ומסתבר שכה"ל כו"ע גם להדעות שבהערה הקודמת שבקורא ממגילה שאינה כשירה ושומע מהש"צ יוצא).

208 ראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

209 וכן באותיות ותיבות מוטוטטטות שאין רישומן ניכר. אבל אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק שאינו לא חכם ולא טפש יכול לקרותו, וקצת צבע הדיו קיים, אינו בגדר חסרון, שהכתב עדיין כשר (אע"פ שצבע הדיו נראה עכשיו כמראה אדום או חום מחמת שנתיישן – ע"פ מג"א ס"ב סק"ח וסק"ט ודה"ז שם ס"מ. וראה פמ"ג שם בא"א סק"ט. שו"ת חת"ס יו"ד סרנ"ו. בני יונה סרני"א ס"ו. קסה"ס ס"ט ס"ט. מלאכת שמים כלל ד בנייה סק"ג. משנ"ב ס"ב ס"ק קכח. ובפרט במגילה (ראה שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סרנ"ח להקל לענין קריה"ת. וכ"כ בשו"ת שבה"ל ח"ט סרט"ז. מנחת שלמה תנינא ספ"ג. קובץ תשובות ח"א ס"י ק'), בשגם שגם בדיו אדום מתחילתו יש כמה צדדי קולא (ראה שו"ת הצ"צ או"ח סט"ו)).

אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר אלא אדומית מהחלודה של הדיו, דינו כחסר.

210 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז.

211 ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

212 פחות מחצי המגילה, כנ"ל.

וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

213 ושק"ט באחרונים בקורא לעצמו ושומע בבת אחת המשך הקריאה, ואפי' אות אחת, אם בבת אחת הוא בגדר קריאה למפרע. ואכ"מ.

214 ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כ"ב פ"ב. ושנ"ת.

215 וכבר נזכר לעיל בהערה מש"כ בנימוקי או"ח ממונקאטש סתר"צ סק"א במעלת הקריאה בפיו מתוך מגילה כשירה מלה במלה שמבטל מחשבה זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ונתבאר לעיל, שבאמת א"צ לזה, וגם בעוקב אחר הקורא מתוך מגילה מודפסת, וללא קריאה בפה, שפיר דמי.

שהחסיר מ"ם של תיבת לאביונים (שמשמעו: "לאביון שלי") לא יצא. אבל כל שאינה משנה המשמעות, שהענין מובן מתוכנו, כמו נו"ן של תיבת המן, יצא בדיעבד²¹⁶. ויש מחמירים גם בזה. ארבעת הפסוקים של גאולה שאף השומעים אומרים אותם בקול (לפני שיקראם בעל הקריאה) הן: "איש יהודי וגו'". "ומרדכי יצא וגו'". "ליהודים היתה וגו'". "כי מרדכי היהודי וגו'", ומזדרזים לסיימם טרם שיקראם בעל הקריאה.

עשרת בני המן נקראים אף הם בקול ע"י הציבור ובנשימה אחת, החל מהמלים "חמש מאות איש" ועד "עשרת".

במנהגי חב"ד לפורים כתוב שמכים "המן" איזה פעמים במשך הקריאה (במקום שנזכר באיזה תואר: "האגני", "הרע" וכיו"ב). וימתין הקורא מלקרוא עד שיגמרו הקהל להרעיש²¹⁷.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: משחקים מסוכנים כמו פיקות ונפצים עלולים לגרום לנזקים חמורים. אין לשמור פיקות וקפצונים בכיס מחשש להתפוצצות, ואין "לירות" אותם בקירבת האוזניים והעיניים²¹⁸.

הלובש אטמי אזניים להנמיך קול הרעש כשמכים "המן", אם שומע קריאת המגילה יצא, ואם לאו לא יצא²¹⁹.

מנענעים את המגילה באמירת "האגרת הזאת", "אגרת הפורים הזאת השנית".

ברכת "הרב את ריבנו" (שאחר קריאת המגילה) נאמרת רק כשהקריאה הייתה בציבור, אבל לא ביחיד²²⁰.

216 ראה לעיל לענין שינוי בין מלעיל ולמער, בכמה סברות שנאמרו. ודון מינה ואוקי באתרין. ובפרטיות – ראה תוד"ה רגלא ע"ז כב. ב. נו"כ הטושו"ע או"ח רס"י קמב (בקורא לאהרון הרן). שו"ת מהרי"ט אה"ע ס"ז. וראה ערוה"ש או"ח סס"ס ס"א וס"ב. דברי מלכיאל ח"ה סוסי"ב. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סי' קכח סמ"ב מחוסגר שאם רוב בני העיר קוראים כך ה"ז בכלל משמעות הענין). משנ"ב סתר"צ בבה"ל ס"ד ה"ה אין מדקדקין. בנתיבות ההלכה פורים ע' רלו. ועוד.

217 וראה שיחת מוצאי ש"פ ויקהל תשל"ח.

אם הקורא אינו מפקיק בשעה שמכים המן, יקראו השומעים תיבה זו – ובאופן שישמיעו לאזניהם – ממגילה כשרה שלפניהם או לפחות מהחומש.

ראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

218 בפתיחה למועד לכל חי האריך בחומר הענין, וז"ל: הבערה באפר שריפה וכו' ע"י קנה שריפה שהם כלי מות וכלי זיין המוכנים לפורענות וכו' דבר הממית וסם המות נתון בתוכו וכו' מביאים דאגה וצערא דגופא, ולפעמים באים לידי קטטה ע"י קנה שריפה שדולקו בלתי ידיעה, אפילו לא יהיה בתוכו דבר הממית, עם כל זה בקול הברה לבד כשהוא שולחו בפתע פתאום מביא רעדה וחלחלה על האדם ומתפחד, ומפני זה רבו כמו רבו קטטות ומריבות ויריבו עליה, ואין צריך לומר אם חס וחלילה יצא תקלה ונפש הוא חובל בר מינו, כי בודאי אינו נכון לאומה ישראלית בשום מקום ובשום זמן, ואפילו בפורים ובחנותות שלא להשתמש בכלי מות כאלו וכדומה לא מיניה ולא מקצתי, ואיכא משום לא תעשה כמעשיהם ולכן לא נכון לעם בני ישראל להתנהג כמותם מכמה סיבות הנסותרות והנגולות וכו' ולא מיבעיא לדלק בקנה שריפה אלא אפילו מה שמשימים בתוך ניירות כרוכות וקשורות מעפר שריפה וכו' אינו נכון לאומה ישראלית לעשות אפילו בפורים ובחנותה, וכבר יש בעירנו אומיר יע"א הסכמה מרבותינו הקדושים שאין להטיל בפורים וכו' לא שום דבר הבא מחמת עפר שריפה וכו' וגם המנהג להכריז בשבת זכור להזהירם על כך וכו', שהגם שנראה לכאורה כי בדכרים קטנים וקלים כאלו לית בהו סכנת מות מכל מקום לא יבצר מצער ונזק, וכן אירע בעירנו אומיר יע"א וכו', חוקה חקתה גזרה גזרתי שבשום עת וזמן לא יוכלו להטיל מאלו הדברים וגם גזרתי לכל בעלי החנויות שלא ימלאו מאלו הדברים.

219 ראה בכי"צ בשו"ת באתרא דרב סי' יט' תרפ"ו.

220 כך פסק אדה"ז בסידורו. וב"מנהגי האדמו"ר" – "מובן שאין זה הוראה לרבים" – שמברך גם ביחיד. וראה לקו"ש חלא"ע ע' 279. ולהעיר משיחת ש"פ תולדות תשמ"ח ע"ד מנהגים שנתגלו רק ליחיד סגולה, להיותם ענינים השייכים להם.

ונחלקו אחרונים, בקים ביחיד וכינס עשרה עבור הברכה. אבל מכמה ראשונים נראה שניתן לברך. והמקיל לצרף נשים (וקטנים) – יש לו על מל סמוך. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ד. וכש"כ בקרא בפני עשרה נשים לחוד ולא אנשים. וחזי לאצטרופי המבואר שם, שגם בדעת המחמירים שאין לברך ביחיד – מצינו דלאו מילתא דפסיקתא היא, ראה בבירור הלכה סתר"צ (ה'ג ע' ת) שהביא שבאר"ח וכלבו גופא כתבו שמברך לאחר' ביחיד. ולהעיר שבכמה פוסקים כתבו להדיא לברך לאחר' בקורא לילדות. [וראה הנסמן בקובץ יתד המאיר אדר תשע"ח, והיא לו נדפסה בתורת הקדמונים סי' קטז].

ויש להוסיף, שגם לענין צירוף עשרה לקריאתה, ל' בעה"ט (הל' מגילה – ק, א) הוא: אין מצטרפות לכתחילה. והו"ד בכמה ראשונים ומשמע דביעבד ש"ד. ובאר"ח (הל' מגילה ס"ב) ש"אגם ראו להשלים בהן עשרה". וכו"ה בס' המאורות מגילה ה, א. וגם בדעת המאירי (מגילה ה, א) נראה שהוא משום פריצות. (ואף, שיש שרצו להפריד בין הדבקים, שדן עשרה בברכה שלאחר' חמירא טפי – לא הביאו דאי' לסברתם. ונראה פשוט שהטעם משום פרוס"ג. וכו"כ בערוה"ש סתר"צ ב"ס"ה. ודלא כמי שחידש שהוא מדין ברכה אחרונה על קריה"ת, שאין להי יסוד ומקור. ושאינו ברכת הגומל שצ"ל בעשרה אנשים דוקא – דילפינן מקרא דכתיב בה "וירדמוהו בקהל עם", ונשים לא איקרי קהל). ועוד, ש"א שוק למ"ד שאין מוציאות אנשים אין מצטרפות. (אבל במאירי ואר"ח מוכח שאינו).

מברך ואח"כ כורך²²¹ את המגילה²²².

גברים המסופקים²²³ אם חיסרו מלשמוע מלה בקריאת המגילה ביום, חייבים לחזור ולשמוע משם ואילך (ללא ברכה), ואם היא מלה שאינה מפסידה הקריאה, כלומר שאינה משנה משמעות הענין, יש מקום להקל. ובקריאת הלילה, בכל אופן יש להקל. בנשים, יש מקום להקל אפילו בקריאת היום.

השואל מגילה מחבירו רשאי להניח לאחר לקרוא בו ברשותו²²⁴, ואין לחוש כלל שמא המשאיל אינו רוצה להשאיל ולעשות חסד אלא לזה ולא לזה²²⁵, ובלבד שיקרא יחידי ולא עם אחר, אפילו עם השואל, כי לא השאיל אלא לאחד ולא לשנים, ואין לנו לעשות חסד בממונו שלא מדעתו, אפילו כל שהוא, יותר ממה שראינו בעינינו שכבר עשה מדעתו²²⁶.

נפלה המגילה על הארץ אין צריך להתענות.

אין מזרקין כתיבי הקדש מפני שהוא גנאי ונראה כקלות ראש. ולכן כשמוסר מגילה לאחר ימסרנה בדרך כבוד ולא בזריקה²²⁷.

הלכתא למשיחא: כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה, שאינן בטלין לעולם²²⁸.

ב. אמירת "ועל הנסים"

אומרים "ועל הנסים" בתפילת העמידה ובברכת המזון, הן בליל פורים והן ביום, כדי להודות לה' על הנסים.

בתפילת העמידה אומרים "ועל הנסים" בברכת "מודים". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אין לדלג לכתחילה "ועל הנסים" כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

אומרים "ועל הנסים" בברכת המזון, בברכת הארץ ("נודה לך"). דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

י"א שצריך לומר "מגדול" בסיום ברכת המזון בחנוכה ובפורים, אך "מעשה רב"²²⁹ לומר "מגדיל" בחנוכה, ולכאורה כן הוא גם בפורים.

ויש להוסיף סברת הרדב"ז בשו"ת ח"ב סתרס"ה לברך שלא בעשרה, לדעת האומרים שהנשים יכולות לברך על מעשהזמ"ג, "מכ"ש הכא שיכול לברך שהרי בר חיוב הוא אם היו שם עשרה". וילה"ע מדעת ר"י תולדות אדם וחווה נכ"ב ח"ב שהפטור מסוכה מברך עלי'. והיינו לא רק נשים וכו' כ"א גם מצטער וחתן. ובאר"ר סתרל"ט סקכ"ו הב"ד גם לענין ישיבה בעת הגשמים. וגם בלבוש כתב רק שלמותו הוא לברך, "וטוב שלא לעשות כן" משום ברכה שא"צ, "ואפשר לחוש לה לברכה לבטלה". וראה זה פלא, בחוג הארץ למהר"י אלגאזי, בנוגע לפורים המשולש – אחרי שהביא סברת הרדב"ז – לענין נשים בפרט, שמברכות שלא בעשרה מדין מעשהזמ"ג.

יצאו מקצתם לפני הברכה – לכאן' יש להחמיר שלא לברך, ראה שם אצלנו.

(221) אין קפידא בגלילת המגילה כשהיא תלו' באויר (משא"כ בעת הקריאה) – ראה מזה בשו"ת באתרא דרב ס' יג'שענו.

(222) וראה שיחת פורים תשט"ז. וכמ"פ ראינו מעשה רב להתחיל בכריכת המגילה קודם הברכה ולסיים אח"כ.

(223) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"י.

ובפרטיות: בספק שאינו שקול, י"ל שחזקתו ששמע.

בספק אם טעה הקורא (בטעות ששמנה המשמעות), יש מקום להקל. ובקריאת היום, נכון להחמיר, ומי שברור אצלו שהקורא לא טעה, אף שאחרים מחשישים אותו, ודאי פטור מלשמוע עוד הפעם.

ובנשים, י"א שגם ביום קריאתן רק מדרבנן ולא מדברי קבלה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"י. ויש להוסיף, שכ"כ בטל תורה מגילה כ, א, באשה המסופקת אם קראה המגילה בכלל. וכש"כ בעניינו שמסופקת אם חיסרה מלה, שי"א שאינו מעכב. ובהמובא שם אצלנו לצרף בתור סניף מש"כ בלקט יושר ע' 156 שא"צ לשמוע חיתוך האותיות, שמצותן רק בשמייה, והעירו שבלקט יושר גופי' כתב כן (לעיל ע' 155 – בסימני הדרשה) רק בדא"פ – יש להעיר שבדפו"ר הוא בשינוי, בנוגע לשמוע מנמנם.

(224) ואינו חושש שמא אין רצונם של הבעלים שיהיה פקדונם ביד אחר, כיון שעדיין הוא בביתו וברשותו.

(225) שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאיל לזה, מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר.

(226) ע"פ ש"ע אדה"ז שאלה ושכירות ס"ד. אבל מסתבר שאם השואל אוזח בעצמו במגילה, והשני רק מסתכל בה, אין חשש.

(227) וכשהמגילה בתוך ארגו – ראה שו"ת אמרי יושר ח"ב ס' קעא סק"ב. בצה"ח ח"ד ס' קמב סק"ט. ועודו.

(228) רמב"ם סוף הלכות מגילה. ומקורו – ראה בלקו"ש חכ"ו ע' 222. ונת' שם ע' 226 ואילך.

(229) בהתועדות קודש זאת חנוכה ה'תשל"ח.

הסכמת הפוסקים שמי שאין לו מגילה לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי²³⁰.

ג. מתנות לאביונים²³¹

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך), וגם מי שהוא עני בעצמו, חייב לתת²³² ביום הפורים²³³ (ולא בליל פורים או במוצאי²³⁴) לפחות לשני עניים כסף או שווה כסף²³⁵, לכל אחד לכל הפחות בשווי פרוטה, לערך 7 סנט לכל עני²³⁶. כמוכן שזהו השיעור המינימלי, אך נכון וראוי להרבות במתנות לאביונים. וראוי ליתן לכמה שיותר עניים²³⁷. מים שאינו מוצא עני יכול לתת לגבאי צדקה על מנת לתתו אחר כך לעניים (ויד גבאי כיד עניים),

230 בירור הלכה בענין זה – י"ל בפ"ע בקובץ פפוליס מטעם ישיבת תורת המרכיזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

231 סידרו כאן מתל"א לפני משל"מ ע"פ הסדר בטושו"ע, אף שבפוסק משל"מ קודם.

ובנוגע סדר עשייתן – ראה בהערה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז. ושמ, שמסתבר שיש להקדים מתל"א לפי עניינים מצויים בביהכ"נ, והמצוה מזומנת לפניה, ואין להעביר על המצוה. גם בד"כ יש משום אל ישוב דך נכלם. וכ"מ ממה שאמרו שענייהם של עניים נשואות למקרא מגילה. אמנם, במקום שמאיה סביבה שתהי' לא שייכי טעמים הנזכרים – יכול להקדים משל"מ, ואפי' סעודת פורים, ראה שם סט"ז.

232 ויש נוהגים גם בזה ע"י שליח (ראה להלן לענין משל"מ. וש"נ) – ראה מקו"ח סוס"ל תרצד (שמצוה בשלוחו יותר מבו). שו"ת זכרון יהודה (גרונאוולד) ח"ב סי' רל. א"א מבושטאטש תרצ"ה ס"ג. הגהות עובר אורח סתרצ"ד ס"א. שם סתרצ"ה ס"ד. שו"ת שואל ונשאל ח"א סכ"ד. וכ"מ ביסושה ש"יב פ"ו שנהגו ע"י שליח. וראה שו"ת מהר"ל אסאד סו"ל דלא מצוה בו יותר משלוחו. ואם נפרש שמגבת פורים היינו מתורת צדקה (ראה בארוכה להלן לענין כל הפושט יד) נמצא שנהגו ע"י גבאי צדקה. ובפריש"י מגילה ד, ב ד"ה גובין משמע גם בנוגע למתל"א שנגבו ע"י הגבאים. אבל ראה שם בהע' להלן בכוונת רש"י שם.

ובכ"מ מצינו שהכינו קערות מיוחדות לאביונים – ראה ביוסף אומץ (מנהגי פפד"מ) סתרצ"ד. נהג כצאן יוסף (לנכדו) מנהגי תענית אסתר ס"ג. מנהגים דק"ק ורומיישא סו"ר. ועוד. וראה שה"ש תשמ"ט ח"א ס"ע 335 ע"ד תכלית הזהירות בכבודם של עניים (בנוגע לנתינה "ברוב עם") ע"י הנתינה לגבאי צדקה או לקופת צדקה. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1286. (וראה גם שואל ונשאל שם). ובשעה"כ דרושי פורים (וכ"ה בפע"ח שער הפורים פ"ו. משנת חסידים מס' אדר פ"ח מ"א), שגבאי צדקה דפורים הוא בחי' יסוד אבא (אבל בכל השנה בחי' יסוד ז"א). וראה גם שיחת ש"פ זכור תשד"מ.

[ומה שאין חוששים לברר אם עשה השליח שליחותו – ראה להלן דיני משל"מ (ובהערה שם נסמן לשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כ). ובמתל"א עדיף טפי מכמה טעמים, ומהם: שכבר בא לידי גבאי צדקה שהוא כיד עניים. ועוד, שבד"כ הגבאים מבקשים מעצמם, וכשהשני פתח מעצמו עדיף, כמש"ת שם. ובפרט כשהבטיח וסומך השליח וסומך המשלח עליו – יני"ש אצלנו. ועוד, שיעוד הצדקה כבי"ד שחזקה שעושים שליחותם, והה"ו בשלוחו ב"ד – ראה תומים סי"א סק"ט. אבל ראה שו"ת אפיקי ים ח"ב ס"ב בהגה].

אבל לאידך, ראה בשלוחו גבוה תרצ"ד ס"ג שהמנהג ליתן לעניים מיד ליד בלי גבאי באמצע. וכ"ה בטור ברקת סתרצ"ד ס"ג ע"ד הסוד. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ט בדא"פ שהמצוה שתהא דרך חיבה ורעות ובאופן של מתנה, ועדיף בעצמו או ע"י שליח שכמותו, ולא ע"י גבאי בתורת צדקה. (ולהעיר מגילוני הש"ס שבת, ב, שר"ל שכיון שהוא בגדר מתנה צ"ל בדיעות המקבל, שהנותן מתנה צריך להודיעו. וכבר כתבו להקשות עליו. ואיהו נמי כתב שהוא מחודש). וראה גם שו"ת בית ישראל הורוויץ ספ"ט, דלגבי מתל"א משלוח לאו דוקא, שלפעמים מתבייש העני יותר ע"י שליח. וראה שו"ת לב אברהם סס"ה.

ובנתינה לקופות צדקה – א"צ ליתן לב' קופות, והעיקר שיעיף לב' עניים, וכדמוכח גם ממג"א סתרצ"ב סק"ג. וכן מוכח ממה שהביאו בספרי מנהגים ה"ל ואפי' אם לא יגיע מכספו שיעור פרוטה לב' עניים (לפי שהגיע הכל לעני א', או שכל עני קיבל מכספו פחות שיעורו לפי שנתחלק לריבוי עניים), וגם בנתן רק מטבע אחת, כיון שהתנה שיהא לב' עניים, ואף בלא התנה כאילו התנה דמי, שדעתו לקיים המצוה באופן המועיל, וכדקיי"ל הכי בכמה דוכתי. ועוד שכל הנותנים שותפים בכל המעות (ראה רמ"א חו"מ סרצ"ב ס"י. שו"ת רעק"א סכ"ג). וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

233 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' חי בנוגע נתינה לפני פורים לחלק בפורים. וראה גם צפע"נ שהובא בלקו"ש חט"ז ע"י 367 ה"ע 24. ח"מ ע' 185 ה"ע 11. ושו"מ בדב"ת רס"י תרצד שהעיר ג"כ מד' המב"ם בפיה"מ. אבל משם מוכח גם שכשאינו יום הכניסה לאו ש"ד. וי"ל כן גם בד' בעה"מ שכתב שהטעם דילמא אכלי להו דקאי רק ביום הכניסה. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ט. א"א מבושטאטש סתרצ"ג. ועוד. ועוד זאת, שבשאר הראשונים שלא פי' כד' בעה"מ, וכצ"ל דס"ל דלא מהני לפני פורים. וגם בד' בעה"מ שיש להושי' דילמא אכלי להו, היינו בטעם התקנה מעיקרא ליתן דוקא בפורים, וממילא גם כש"ש הטעם אין ליתן לפני". וכ"כ בשו"ת בית שערים שהובא אצלנו שם.

234 ובנותן לשליח בא"י ליתן לעני שם כשאינו יום פורים אצל הנותן – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ'תקכב, שראוי להחמיר בזה. 235 ואם רוצה ליתן מאכלים לעני, שייראה כמשלוח מנות, שלא לביישו, עדיף טפי. ואדרבה, במידי דמיכל עדיף דמיקרבא הניית'. וכן גם אם נותן בתוך כלי חשוב כדרך העולם להוסיף בשוויות המתנה, והרי אפשר למכור הכלי ולקנות צרכי הסעודה (וגם בלא"ה, הרי אינו גורע לפי שכבר יצא המאכלים). וראה מס' סופרים פכ"ה ה"ד ובשמחת יהודה לשם (ג, יא), שמעיקרא נהגו במאכל דייקא. והארנכו בפירושו בשו"ת באתרא דרב ח"א סוס"כ"ב. וראה ב"מ סוס"כ"ב. וראה הקובץ במילואים (כ).

236 ריטב"א מגילה ז, א. משנ"ב סתרצ"ד סק"ב. וראה שיחת ז' אד"ש תשל"ו. שיחת פורים תשכ"א. שיחות ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. וראה אג"ק חכ"ב ע' תכג. ועיי"כ אג"ק ח"ב ע' קעז. וכן נז' בישיחת פורים תשמ"ט אחרי מנחה (בסרט הקלטה ואינו בנדפס). ובהמשך הדברים, שבכמות הנתינה אין חידוש לגבי מצות צדקה בכלל.

(237 ב"ח סתרצ"ה).

או אפילו ליתן לאחר שיזכה בו עבור עני מסויים²³⁸. ונכון להודיע לעני שהמעוות נמצאים עבורו. וכשגם זה לא שייך, יתננו לקופת צדקה שבביתנו. ויכול לייחד בפורים את הכסף על מנת לתת לעניים אחר כך. אבל לכמה דעות לא יצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים²³⁹. ומכיון שכן, עדיף ליתן בנוסף לזה לפני פורים באופן שיגיע לעניים בפורים.

יש שכתב לדקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים אביונים²⁴⁰. ולמעשה, כתבו הפוסקים שכל מי שהוא בגדר "עני" בכלל. והיינו, מי שאין לו כדי פרנסתו ופרנסת בני ביתו.

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב נתן "מתנות לאביונים" אלא יתנו משלהם²⁴¹.

אין מדקדקי במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו²⁴².

נהגו ליתן דמי פורים לכל עובדי עבודת הקדש הרבנים והחזנים והשמשים והמלמדים, וכן למוסדות התורה וכו', שענייהם של אלו נשואות לדמי פורים, אבל אין יוצאים בזה יד"ח מתנות לאביונים.

"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים²⁴³ מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה".

מתנות לאביונים צריך להיות משלו ולא משל מעות מעשר²⁴⁴. ואם בא להוסיף²⁴⁵ מוסיף משל מעשר.

238 ראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

239 ראה בארוכה בהערה הקודמת. ולכאורה קופת צדקה עדיף מהפרשה גרידא, ש"א שדינים ככליו של קונה, וכאילו הגיעו ליד גבאי, וזכו בהם עניים. ואכ"מ. ובפרט את"ל (כסברת שו"ת דברי פנחס שבהע' הקודמת) שא"צ זיכוי ע"י אחר במת"א, ויכול לזכות להם בעצמו, או לסברת האחרונים (שבהע' הקודמת) דחל עלה שם צדקה (אף שמקום לחלק בד"ר בין מת"א לצדקה. ואכ"מ). ומ"מ, גם לדידהו עדיף ליתן בתוך קופה לקיים ההפרשה בשלימות – ראה עד"ז בא"ח ש"א ויגש סי"ג. ולהעיר גם מה"ש תשמ"ט ח"א ע' 336 – לענין מת"א. וראה גם שיחת ש"פ ויקהל תשל"ו (בנוגע להנמצאים בית האסורים). ובשיחת ליל אדר"ח אד"ר תשל"ו (ע"פ סרט הקלטה. ובשיחות קודש נדפס בשינויים) נז' להדיא שבנתניה לקופת צדקה ה"ז עכ"פ באופן המבואר באחרונים שבמקום שאין עניים נותן לתוך קופת צדקה. וראה גם ליקוט מענות תשל"ד ע' 49.

240 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' טז.

241 וראה מג"א סתר"צ ה"ק. א"ר סק"ג. א"ק ח"ב ח"כ שם. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. ויש להקנות להם הכסף תחילה – ראה שבות יצחק פורים ס"ג ו"כ סק"א. וראה כה"ח סתר"צ ה"ק. שבילי דוד שם סק"ה. (ודלא כמי שפירשו במג"א שם ש"יש להחמיר" היינו שיכוון להדיא ליתן בשבילה, או שיודיע לה, ולא סגי במשלוח להרבה אנשים ללא כוונה להדיא. והוא דחוק. ובפשטות, מחמיר דלא סגי ש"שולח בשבילה" ומכוון עברוה. אלא שאין הכרח במג"א שחייב להקנות, דאפשר דסגי מה שנותנת בעצמה, ואף שמה שקנתה אשה קנה בעלה – אולי י"ל שכוון שחייבת במשל"מ נחשבת גם כבעלים, וכעין הסברא באחרונים כמה שמועיל להשתתף בפרוטה בנ"ח וא"צ בקיין). וכ"ה בשיחת ש"פ ויקהל וליל אדר"ח אד"ר תשל"ו בנוגע להנמצאים בבית האסורים. ובלקו"ש ח"ב שם שלם לסמוך על הדעות שבאופנים מסוימים יכול האב ליתן עבורם. וראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

ובקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות אא"פ להקנות לו, אבל מרגילו במצוה. וראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

242 והיינו נוסף לחובת מת"א, ויתירה מזו, אפי' לגוים במקום שנהגו בכך (אף שאין יוצאים בזה יד"ח מת"א, שהרי לא נתן לאביונים, וגם לא לישראל). ו"כ מ"ב כל המחבר בשו"ע שהעתיק ד"ז בפ"ע (בסתר"צ ד"ב ס"ג. וחובת מת"א שם בס"א). וכן מוכח בלבוש סתר"צ ד" ס"ג שחילקם לב' דינים. (ופשוט שמש"כ בסו"ד שם, אינו סותר להנ"ל. וכ"ה בכ"מ בראשונים נגד הנתינה לעבדים ולשפחות שמדמה כאילו קיים מת"א, שהוא בישראל דוקא. ור"ל, שעיקר המצוה לישראל היא. ומ"מ, אכתי י"ל שדין כל הפושט ה"ז חובה נוספת על עיקר המצוה). וראה גם בר"כ"י סתר"צ ד" סק"ג (שמשום כל הפושט מצוה לתת יותר מב' מתנות). וכ"ה שם סתר"צ ה"ק.ט. ואולי איכא לדייקא הכי מל' הירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) "אין מדקדקי במצות פורים". אבל כל הראשונים העתיקו הגי' "במעות פורים". וראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

243 במקור הענין וגדרו – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סט"ו. וראה בריטב"א מגילה שבהע' הקודמת: שאין נותנים להם צורך סעודת פורים בדקדוק וצמצום אלא בהעדפה. ושם, שזהו ג"כ בכלל "אין מדקדקי בדבר" (וכפירשי' ב"מ ע"ב, ב).

וראו להעתיק מש"כ בס' אורחות יושר לר"י מולכו פ"ט: ומדאגה אני מדבר שראיתי בכמה בעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות איש לרעהו במיני מתיקה רוקח מרקחת מעשה רוקח ומרבין ליתן שכל לשליח המביא אותם, וכן מתקנים מאכלים הרבה מינים ממינים שונים כסעודת שלמה המלך בשעתו, ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם אף על פי שהוא דבר מועט [ומעתיק ל' הרמב"ם ככפנים, ומסיים:] על כל היא את דבר ה' יפריש ממנו לצדקה המובחר ממה שהפריש להוצאת פורים.

244 ראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

245 היינו גם במוסיף לאותם ב' עניים (ולא רק כשאלו להוסיף לעניים אחרים) – כן משמע קצת מל' שו"ת מהרי"ל סנו' במש"כ "המדקדק וחס על שלו כול ליתן משלו שתי פרוטות וכו' ולאפושי להו מן המעשר". וכן מסתבר.

נזכר אחרי השקיעה (5:49) שלא נתן עדיין מתנות לאביונים, או משלוח מנות, יזדרז ליתן מיד לפני צאת הכוכבים.

הלכתא למשיחא: בספר השיחות תש"ו²⁴⁶: "ויש לעיין כיצד יהי' קיום המצוה ד"מתנות לאביונים" כשיקויים היעוד "אפס כי לא יהי' בך אביון"^{247,248}.

ד. משלוח מנות

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך) חייב לשלוח ביום הפורים (ולא בליל פורים או במוצא) לפחות לאחד מרעיו, איש לאיש²⁴⁹ ואשה לאשה (ולא להיפך²⁵⁰), לכל הפחות שתי²⁵¹ מנות (שני סוגי²⁵² מאכל²⁵³ שונים²⁵⁴, מוכנים לאכילה²⁵⁵ מיד²⁵⁶. ולדוגמא: תפוח וסוכריה. חתיכת עוגה ומי-סודה²⁵⁷ או מיץ²⁵⁸. אפשר גם מאכלים כאלו שברכתם שווה. סלט אע"פ שיש בה כמה ירקות שונות נחשב למאכל אחד²⁵⁹) כדי להרבות ריעות. וכל המרבה לשלוח מנות לריעים משובח, ובפרט לאומללים²⁶⁰. (במנהגי האדמו"ר בספר המנהגים: משלוח

246 ח"א ע' 310 הערה 114.

247 פ' ראה טו, ד.

248 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כב.

249 לגדול דוקא ולא לקטן (ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יג).

250 כ"ה ברמ"א סי' תרצ"ה ח"ד להלכה, ואף שנתקשו בזה בכ"מ מכמה טעמים (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יב), מ"מ, אין לזוז מד' הרמ"א, ובנ"י יוצאים ביד רמ"א.
ואיש לאשתו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תלח.

251 בכלי אחד, או בב' כלים. ודלא כשו"ת תורה לשמה סקפ"ט (והב"ד בבא"ח ש"א תצוה ס"ז. כה"ח סתרצ"ה סקמ"ח). וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל. ולית מאן דחש לה. וקו"ל"ן שבדבר הרגיל הו"ל להפוסקים לאשמועינן. ומדשתקו רבנן בכל הדורות ש"מ דלא סבירא להו.

ורא' מהשקו"ט בדג וביצה שעליו. וכן בשו"ע או"ח סתקנ"ב ס"ג בב' מינים בקדחה אחת, שנחשב בשים. וראה שו"ת שבט הקהתי ח"ד סקפ"ו שהביא ראי' מ' מינים דבכורים בכלי אחד.

ושאני אגד כלי בדיני שבת שמשום דרך הוצאה נגעו בה, וכל שלא הוציא כולו אי"ז בגדר עקירה והנחה (ראה שו"ת שבה"ל ח"ג סצ"ו סק"ד. תשוה"נ ח"ב ששמו"ו. צ"ח ח"ט"ו סל"א סק"ג. שמש ומגן או"ח סוס"ל נו). ואף למש"כ בריטב"א מכות יט, ט לענין בכורים (ונתקשו בדבריו – ראה סד"ט כלים גה, ב. חזו"א חו"מ ליקוטים יט, א) – התם נמי דהתם שאני שנחשב כאילו לא יצא או לא נכנס לפנים מהחומה ממנת הכלי. ואינו שייך לגדו"ד. ועוד, שאף אם נחשב כאחד, במציאות הם ב' מינים, ולא מצוי בשום דוכתא שב' מנות נחשבים מה"ט כמנה אחת. וגם זיל תתר עטמא להרבות רעות ושמחה ובכדי שיהא מספיק לסקודות פורים. ולהעיר מצפע"ג השמטות להל' תרומה סד, א, ה, א שבכלי שאינו חשוב הכלי בטל לגבי למה שבתוכו ולא אגד כלי.

ואף בדעת הבא"ח – אפשר, שכ"כ דרך חומרא (שו"ת רבבות אפרים ח"ב סקפ"ט סק"ו). וראה מה שפי' בדבריו באוקימתא בשו"ת אול"צ סנ"ט ס"ב, דקאי במין א' דוקא. וראה גם שו"ת שם שמעון או"ח ס"א, שאם הם ממין א' ודאי שיל' בהם צירוף כלי הו"ל כמנה אחת, ומשו"ה אצטריך שיהא מב' מינים שעני"ז הם ב' מנות אף אם הם בכלי א'. ולאידך, ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"א סוס"ק קכג, שבמין א' הכלי מצרף כמה דברים קטנים להיות חשובים כמנה גדולה וחשובה.

252 דוג וביצה שעליו חשובים כמנה אחת, ולמעשה יש להחמיר. וכן בסלט עם קרוטונים או לחם עם ממרח (נסתפק בזה בעדות בעיקב (די בוטון) סצ"ב, והב"ד ביד אהרן סתרצ"ד, והב"ד בבאה"ט סק"ז. וראה לענין מילוי בעיסה, במים ראשונים סח"י בשם מים שאל, והב"ד בסידור בית עובד דיני פורים ס"ב. כסא אליהו סתרצ"ה סק"ב, הב"ד בבה"ח סקמ"ב. אבל כבר העירו דקל הוא שהקלו לענין עירוב (ראה תוה"א ענין אבלות ישנה. מאירי וריטב"א תענית ל, ב. ב"ו או"ח סתקנ"ב). וראה עיקרי הד"ט סמ"ז. פתח עינים ביצה טו, ב. שמחת יהודה עמ"ס סופרים פכ"א ה"ד. שו"ת ברית אברהם אשכנזי סקמ"ח. יוקח נא סתרצ"ה סקפ"ט. ערוה"ש סי"ז. שו"ת היכלי שן תליתאה סי"ג ובהגה. ועוד. וראה הנסמן בחזו"ע דיני משלוח"מ ס"ו – ע' קמו).

253 אבל לא מנות (ואפילו אבל ר"ל) – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תקג.

254 בכ"מ הובא כן מערוה"ש סתרצ"ה ס"ז. ושם ר"ל ולפרש כן בפ"י מש"כ הרמב"ם (מגילה פ"ב ה"טו) שתי מנות של בשר. והאריכו בזה בכ"מ. ובאמת, בראש יוסף מגילה ז, א נסתפק בזה. ונראה מדבריו שנוטה לומר שא"צ ב' סוגים. וראה א"א מבוטשאטש סתרצ"ה ד"ה צריך. אבל כ"ה להתיר ברלב"ג אסתר ט, כב. ובכ"מ (וכדמוכח גם מהשקו"ט בדג וביצה שעליו דלעיל). וכ"ה באג"ק ח"כ שם. חכ"ב ע' תכג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1288. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א.

255 למרות שבאין חיוב על המקבל לאכלו, וראינו ענין של סעודה כלל (מירות מספיק וכיו"ב). ו"ל רק שאינו ענין דסעודה – אלא שאינו ענין דאכילה בכלל. ומעשה רב אין איש מדייק כלל [מודגש ג"פ בכת"ק] לאכול את המשלוח מנות. קיום המצוה תלוי בקבלתו. ותו לא" (כת"ק, נדפס בספר בחדרי תורתך ח"ג ע' 63).

256 וישלח דברים הראויים למקבל, הן מבחינת כשרות, בהכשר שהמקבל סומך עליו, והן מבחינת בריאות.

257 המכונה סעלצלע"ו. אבל לא מים – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ג'רז.

258 ראה לקו"ש ח"ב שם. אג"ק ח"כ שם. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א. ושם הובא שיש המהדרים לשלוח מאכלים מתוקים ומיני מתיקה – ראה נמוק"מ מגילה ז, א. א"א מבוטשאטש ס' תרצ"ה. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כו'שפ.

259 ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שמו. וש"נ.

260 ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כא. ולהעיר שבלקט יושר ע' 158 כתב ע"ד מנהג אוסטריו, שלבסוף (אחרי

מנות לשלשה אנשים מאכל ומשקה²⁶¹.)

לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) וכן מנהגים שונים – ראה בהערה²⁶².

אף שהמרבח לשלוח מנות לרעיו משובח, אין הכוונה שתהא בצורה מוגזמת. וכבר נזכר לעיל שמוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו. ועיקר המטרה במשלוח מנות הוא לקיים המצוה, בכדי להרבות רעות או לעזור לאומללים, ולא מחמת שמוכרח בדבר מצד מנהגי ונימוסי המקום או להראות עשרו²⁶³.

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב שלח "משלוח מנות" אלא ישלחו "משלוח מנות" משלהם²⁶⁴.

נוהגים לשלוח "משלוח מנות" באמצעות שליח²⁶⁵, ובשליחות זו נוהגים להשתמש גם בקטנים.

אם העמיד שליח קודם פורים, שביום הפורים ישלח עבורו מנות לפלוני – יצא²⁶⁶.

אין להשתמש במעות מעשר עבור משלוח מנות²⁶⁷.

ראוי שכל אחת מה"מנות" תהא חשובה ומכובדת, ולפחות בשיעור "כזית"²⁶⁸.

ששלחו "לכל הקהל" (בא רוב הדגים) [שנהגו לשלוח חתיכת דג ויין] בביתם של העניים. וסברת החי"א כלל קנה סל"א, שבנתניה לפני לא קיים משל"מ ע"פ פירושו המחודש בירושלמי – דחוי קרינן לה, שנוסף לזה ששאר המפרשים, ומהם מגדולי הראשונים, פירשו באו"א (וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א), עוד זאת שבכל האחרונים מפורש שלא כדבריו גם בגוף הענין. וכבר נז' אצלנו בח"א שם ל' פיוט ריה"ל: ושלחו מנות לאין נכון לו. וכן מציינו בשלה"ג מו"ק פ"ג (ז, ב – בדפי הר"ף בשם ריא"ז) (ונדפס בפסקי ריא"ז מו"ק פ"ג ה"ו ס"ב) שאבל אחר שבעה ישלח צבינעא לא' מקרוביו או מן העניים (והארנו בדבריו לקמן). וראה גם ט"ז סתרצ"ו סק"ג ומג"א שם סק"א (אבל ל' שקאי עלה התם מדין מתל"א. וכן הביין בדרה"ח דיני אבלות ס"א). כן בכ"מ שקו"ט באם אפשר לקיים משל"מ ומתל"א בב"א. וראה גם פ"ד אס"ד בעשרת פורים ס"ח שדחה דבריו.

וראה לקמן בהערה לענין אבל (רח"ל), שבל' הראשונים שהאבל שולח לשנים ושלושה מרעיו איכא לפרושי דדיוקא אתא לשמועין. ואולי איכא למישמע מן הדא שבנוהג שבעולם שולחים גם לאלו שאינם מרעיו ומיודעיו. לאידך, ל' שלה"ג מורה שבד"כ אין שולחים לעניים. וי"ל. ובכל אופן, ברור דס"ל שיוצא בזה ידי"ח.

261) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א בארוכה.

262) לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) – האריכו בזה בב"מ. וראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"א. וראה עוד נפק"מ למעשה בשו"ת אתרא דרב סי' יב'תסתג (שצריך המקבל לדעת ממי קבלו).

מנהגי משל"מ: בשו"ת שם הבאנו מכ"מ שהמנהג שלא להודות לשלוח על המנות.

כמו"כ המנהג להחזיר משל"מ למי ענתן לו. ועד שיש שנסתפקו אם יש בזה דין שושבינות שנגבית בדיינים. אלא, שהמחזיר צ"ע אם יצא ידי"ח – ראה אצלנו שם. ויש להוסיף מש"כ במנות הלוי אסתר ט, כב (רט, ב) ובפי"ר ש"ש די אוזיאה שם שיהו החילוק בין מנות למתנות, שבמנות מקבל גם תמורתה.

263) ראה הנתעת לעיל בסוף דיני מתל"א בהע' מס' ארחות יושר ע"ד הבעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה ומצמצמים את עצמם. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים שם. ושם ע"ד תקנות שתקינו ב"ז. ויש להוסיף מש"כ בלקט יושר ע' 158, שכאו"א שולח לכל הקהל חתיכת דג ויין בכלי. [ולהשקו"ט שם אצלנו בענין לא יעבור ובי"ח – יש להוסיף מד' מראה הפנים לירושלמי מגילה פ"א ה"ד (ה, א) – והובא באג"ק ח"ע (רמז). ובמשנ"ב סתרצ"ב סק"ב ששאם קיים המצוה יכול להוסיף עוד במוצאי פורים].

264) ראה לעיל בנוגע למתל"א.

בנוגע למשל"מ בשותפות – ה"ז מועיל רק כשיש שיעור ב' מנות לכאו"א. וכ"כ בהליכות שלמה פ"ט ס"טו. ועוד. ויש שהחמירו גם בזה. ובאחרונים האריכו בסברות לכאן ולכאן. וראה בהנסמן בספרים שהובאו להלן. וראה במועדי ה' להר"י נגאר (קט, א) לענין מתל"א, דלא מהני רק כשיש שו"פ לכאו"א. וסותר למש"כ בעצמו בספרו אהלי יהודה (קה, ג) לענין משל"מ. ולכאו"א היינו הך, דהא יליף לה מלישנא דקרא נבי משל"מ "איש לרעהו".

ולדידי צ"ע דכיון שלא מהני רק באוכל, ולא במעות, מהיכא תיתי דתיסי מה שיש בב' המנות שיעור מספיק לכאו"א, דהא בעינן תרי מנות לכל חד וחד. ומשל למה"ד בשולח מנה אחת שיש בה שיעור לחלק לב' מנות (למ"ד שאצ"ל מב' מינים שונים), שלכמה דעות לא יצא. והנאני שראיתן כן בשו"ת חמדת אברהם דין ח"ד ס"י. וש"נ. וראה גם הנסמן במשאת אברהם פורים דין ס"ד.

265) בדברי רובתינו נשיאינו – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1286. ח"ג ע' 118 הערה 39. שה"ש תשמ"ח ח"א ע' 94 (ורשע ע' 302, שמנהג ישראל ששולחים משלוח מנות ע"ה התינוקות. וראה בארוכה ר"ד משיחות עניני אתנת תשמ"ח במה שא"צ דין שליחות). אג"ק – נדפס בנשיא וחסיד ע' 478 ובאג"ק ח"ג ע' קכו. ר"ד ש"פ עקב תשמ"ג. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"כ.

וכן נהגו בכ"מ שנותנים מתנה להשליח (ראה יפ"ל סתרצ"ה סק"ט, שמצוה גוררת מצוה, שמקבלי המנות נותנים מתנה לשליח ששולח מנות בחזרה, שרוב השלוחים נצרכים, ומקיים גם מתל"א. והנה, האידנא נהגו ליתן לקטנים שהם שלוחים. וג"ז מרבה שמחה ורעות, נוסף לזה שיוצאים מתל"א גם בקטנים אם הם אביונים (וראה שו"ת צי"א ח"ט סוס"י לג). ולהעיר מביצה טז, א: הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. וברש"י ד"ה צריך: שמתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חיבה ורעות בישראל. ועוד טעם בדבר, שע"ז חזקה שהשליח עושה שליחותו, ראה אצלנו שם בסו"ד. וראה שו"ת בית מרדכי פרנקל ח"א סכ"ג דאזיל בתר איפכא. ודבריו אינם מובנים לדידי ולדכוותי).
266) ומהני גם במזמן מחנות או דרך האינטרנט (שלא קנה במשיכה). וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תקיא סק"א. וש"נ.

267) וגם כשמוסיף על המוכרח בכדי להרבות במשל"מ, ומכמה טעמים – ראה אצלנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז.

268) ובדוחק, כזית לשניהם ביחד. וראה שיחת פורים ה'תשכ"ג. ז' אד"ש ה'תשל"ו. וראה מה שכתבנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן

נכון להימנע מליתן יין שאינו מבושל ליהודי שאינו שומר תומ"צ לע"ע, אך המיקל בכגון זה יש לו על מי לסמוך²⁶⁹. מותר לשלוח למי שספק אם יברך, ואפילו יודע שלא יברך. ועדיף לא לשלוח דבר שברכתו ברכת המזון, וכן לא ישלח בשרי או חלבי. וכדאי ונכון לרשום הברכות המתאימות. אבל (ל"ע) בתוך שלשים או בשנת האבלות על הוריו חייב במשלוח מנות, אך רק מאכלים פשוטים, ולא "תפנוקים העשויים לשמחה". ולא ישלח להרבה אנשים²⁷⁰.

אין שולחים משלוח מנות לאבל (ל"ע) בתוך שלושים, או בשנת האבלות על הוריו. אך ניתן לשלוח לבני המשפחה. ואם שלחו לאבל מותר לו לקבל. וגם להחזיר משלוח מנות, כנהוג²⁷¹.

אין ללוח לשלוח משלוח מנות למלוח משום רבית²⁷², אלא אם כן אם היה רגיל לשלוח לו דורון קודם לכן, ובלבד שלא יתכוין עכשיו לשלוח בשביל ההלואה, וגם לא יתן בשעת הפרעון.

עני המקבל מן הצדקה חייב במשלוח מנות. ואם אין לו, יחליף סעודתו עם חבירו.

השולח "משלוח מנות" לבית חברו, ואין החבר בבית ויקבל המשלוח רק אחר פורים – ייתכן שלא יצא ידי חובה.

נהגו העולם להקל לסמוך על השליח שעשה שליחותו (וכן במתנות לאביונים), וא"צ לברר

א הערה ה. ולהעיר ממהרש"א מגילה ז, א דמנה כל דהו משמע.

269) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ד יד. ועם הוספות לאחר זמן – בשו"ת באתרא דרב ס' ג'ר"ל.

270) בשו"ת מגידות סוסי' נח מפורש שתוך יב"ח מותר לשלוח לכל אדם אף יותר מן החיוב. אמנם, בשו"ת נחלת שבעה ס"ז: רק לאחד ולשנים כדי לקיים מצוה. וכ"כ בהר"ם אבן אבן דיני אבלות (לה, א). אבל אינה מיידי תוך שבעה (או שלשים – ראה בהגרת המהדיר לשו"ת מגידות בביאור דבריו במש"כ לחלק בין שבעה ושלשים. וראה עוד מזה לקמן). ובכ"מ הביאו בשםם שלא להרבות לשלוח תוך יב"ח, ולא דקו. אבל בבא"ח ע"א תצהו ס"ח כתב מדגנש"י לשלוח רק לאדם אחד. וכמדומה שלא מציינו כן בפוסקים שלפניו.

ויתר על כן, שאפי' תוך ז', מציינו בתשובות מיימוניות (שבסו"ס שופטים) סט"ז בשם מהר"ם שחייב לשלוח לשנים או לשלושה מרעיו. וכ"ה בס' הפרנס סר"ט. מנהגי מהר"א קלוזנר ספ"ב ס"ב. מהר"ל פורים ס"ז. וכ"כ בלקט יוסף ע' 157 בשם רבו בעל תה"ד. וג"ל, שכיון שמצוה להרבות במשלוח"מ התירו לו ב' ג' אנשים שזהו בכלל הריבוי, ותו לא. וראה גם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סוסי"ז. וי"ל, בסגנון אחר, שיעיקר מצות משלוח"מ להרבות רעות, ורק שיוצא יד"ח גם בשולח לאחד. או"י, שמוותר לשלוח כפי רגילותו, ולשנים ושלשה ה"ז עדיין בכלל הרגילות. [כן יל"ע במש"כ לשלוח למרעיו, האם דיוקא אתי לאשמעינן, שלא לשלוח לאחרים, או שירגא דלשינא הוא. ואת"ל הכי, אולי הטעם הוא שלא להרבות בשמחה, וה"ל שרק לרעיו שרגיל בכגון דא מותר. אמנם, בל"ש שלח"ג דלקמן "לקרוביו או מן העניים" קשה להעמיס כן. ומשמע יותר דיאפכא קאמרי, לשנות מהרגיל (ראה גם לעיל ריש דיני משלוח"מ מה שכתבנו בהע' בדברי הראשונים לשלוח מנות לאומללים), לפי שבאחרים שאינם אחות מרעהו מוסיף שמחה על שמחתו].

ובאמת לא תפרש בדבריהם כלל שאסור להרבות יותר מזה, ואדרבה – עיקר הרצאת דבריהם שחייב לשלוח לב' ג' אנשים. ויתכן דסברי רבנן להתיר גם ביותר מזה. ואף שאסור לשלוח מיני תפנוקים, אף ש"ז בכלל המצוה – טובא יש לחלק.

ומש"כ בשלח"ג מ"ק פ"ג (ז, ב) בדפי הרי"ף בשם ריא"ז (ונדפס בפסקי ריא"ז מ"ק פ"ג ה"ו ס"ב) שגם אחר שבעה ישלח בצינועא לא' מקרוביו או מן העניים (והובא בד"מ יו"ד סוסי' תא. עולת שבת סתרצ"ו סק"ד. כנה"ג סוסי' תרצו בהגה"ט) – היינו לדעתו שפטור לגמרי ממשלוח"מ תוך שבעה. ותו, דקצת משמעות בדבריו (אף שיל"ד בקל) דקאי אשלפניו, וה"ל שכשפורים חל תוך שבעה שולח רק אחרי פורים וכהשלמה למה שהחסייר בפורים. והוא מחודש. ואולי הוא ע"ד מח"א שבמתנה מועטת אסור לחזור בו, והה"נ ברגיל ליתן וע"ד מכירי כהונה דין שעבוד, ומצינו דוגמתו במתל"ב (ראה במש"כ"ב סתרצ"ד סק"ג באופן הב'). וראה וישמע משה ח"ב ס'ל קפד בשם הגריש"א. (וכע"ז) במג"א סתרצ"ו סק"א בשם ס"ח סתשי"ג שלשנה הבאה ישלח מנות, דאי כפשוטו מאי קמ"ל. אבל בס"ח שלפנינו בזה"ל לשנה הבאה לא יניח מלשלוח. ובהגהות לבושי שרד למג"א ופמ"ג בא"א שם (ועוד) פ"י בדבריו שהוא משום יום שמת בו אביו או אמו).

ואיעיקר דמילתא צ"ע היסוד להחמיר שלא לשלוח יותר מהחיוב, שהרי לא מציינו בשום מקום בראשונים וכן בבוש"ע ונו"כ להדיא שיש איסור לאבל לשלוח מנות אחרי שבעה, שהרי האיסור משום ש"ש, ואחר ז' שואל בשלום אחרים. (ומש"כ בב"ח יו"ד שפ"ט שבשאר ימות השנה אין האבל שולח מנות אחרי ש"ש גדולה מזו (כל' שו"ת מהר"ל סל"א) אסור גם אחר ז', אף שבש"ש גרידא הותר. (וכע"ז, ולא בפמ"ג הנ"ל לענין יא"צ, שהתירו לו לשלוח אף שיש לו דין יב"ח. ואולי הוא גופא ר"ל שאין טעם לאיסור.

וגם בשלח"ג שכתב לשלוח אפי' אחר שבעה בצינועא לקרוביו או לעניים, יתכן דמיידי תוך שלשים, ואין לנו להוכיח לאסור איסור גם תוך יב"ח. וכן בשו"ת מגידות שם יצא לחלק בין שבעה ושלשים, אף שלא נתברר כל צרכו, שהרי גם תוך ל' מותר לשאול בשלום אחרים. ובדוחק י"ל, שכיון שעלול מנות אין לך ש"ש גדולה מזו (כל' שו"ת מהר"ל סל"א) אסור גם אחר ז', אף שבש"ש גרידא הותר. (וכע"ז, ולא ממש, מש"כ הפוסקים באיסור משלוח"מ לאבל, אף שבשבת לא נהגו לאסור ש"ש, ובכלל מקילים בש"ש בימינו, שכ"ז רק בש"ש שבימינו שאינה בגדר ג"ש כבימינו, משא"כ משלוח"מ דחמירא טפיו). וי"ל שמשלוח"מ חמור וימי שגורם ההקרות ביניהם, וה"ז כעין שאלת אחרים בשלומו. ואולי הטעם משום שמחה ולא מדין ש"ש (וראה לקו"ש ח"א ע' 338 ד"ה וימי. ובארוכה – שיחת ש"פ תשא תשל"א). ואיך שיהי', בפוסקים י"כ אבל אלא לשלוח דבר בלא שולח ותפנוקים, ולא במתנה גרידא שאין לה שום מקור.

ועכ"פ, בהיות וסתירת הפוסקים משמע שמותר ללא הגבלה, מדשתקו בדבר הרגיל ושכיח טובא, וקיי"ל בכללי הפוסקים שאין להמציא חילוק מחודש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמעינן בהדיא, הבו דלא לוסף עלה להחמיר נגד המפורש בראשונים שמותר לשלוח לפחות לב' ג' אנשים ואפי' תוך ז'.

271) וע"ז השבת שלום – כ"כ בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתרצ"ו ס"ו.

272) להעיר מש"ע אדה"ז סי' קס ט"ד במוסגר שגם בצדקה לעני אסור אם לא הי' רגיל.

שנתקיימה השליחות, שחזקה שליח עושה שליחותו.²⁷³

ה. אכילת סעודת פורים

ימי פורים הם ימי משתה ושמחה ואסורים בהספד ותענית. מחוייבים בית ישראל לאכול ולשתות בפורים ולהודות ולשבח לפני ה' על כל הנסים שעשה להם הקב"ה כמו שכתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב.

צריך לאכול לפחות סעודה אחת ביום פורים כדי לשמוח בשמחת פורים. משפחה ומשפחה מתאספין יחד ואוכלים ושותים יחד.²⁷⁴ ויקבץ אנשי ביתו וחבריו לשמוח כראוי.

אבל ר"ל שבד"כ אוכל סעודת פורים אצל אחרים, מותר גם בשנת אבלות לאכול איתם, ואף אם בד"כ אוכל בביתו יש להקל בכמה מקרים – ראה בהערה²⁷⁵.

אין לאבל ר"ל בשנת אבלות לרקוד אף לא בשעת הסעודה, אבל מותר לו לרקוד מעט בביתו ביחיד, אם דרכו בכך בכל שנה. ואם מניעתו מלרקוד תתפרש כאבילות בפרהסיא, אזי מותר לרקוד.²⁷⁶

מתפלל מנחה בשעה מוקדמת בעוד היום גדול²⁷⁷ (עם ועל הנסים, ואין אומרים תחנון), ואח"כ הסעודה. מתחילים את הסעודה אחר חצות היום, ולקראת סוף היום – כיון שעסוקים במקרא מגילה, משלוח מנות ומתנות לאביונים – ומנהגן של ישראל להמשיך את הסעודה לתוך הלילה²⁷⁸ (ומי שרוצה לעשות את הסעודה בשחרית הרשות בידו). ורוב הסעודה צריכה להיות ביום²⁷⁹. ועכ"פ²⁸⁰ יאכל כביצה, או יותר מכזית²⁸¹, לפני השקיעה (7:12). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברהמ"ז.

מצוה להרבות בסעודת פורים. וחיוב אדם לשמוח בפורים ולהיעדן במיני מאכל ומשתה, ולהרבות בשמחה באכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר. ויש להדליק נרות²⁸² דרך שמחה.

כדאי שהסעודה תהיה עם נטילת ידיים ואכילת לחם, ותכלול בתוכה בשר²⁸³. וגם אשה שחל ל"ט במוצאי פורים מותרת לאכול בשר, ותיזהר לנקות היטב את פיה ואת שיניה לפני הטבילה²⁸⁴.

273 (ידועה הקושיא (ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סע"ג סק"ב. ועוד) שבשל תורה ל"א חזקה זו, ומצות פורים מדברי קבלה נינהו, וה"ה כשל תורה.

ו"ל, ובקהלם שד"י גופא שא"ח חזקה שליח עושה שליחותו הוא רק מדברגן (אחיעזר שם סק"ג. ו"כ בכ"מ). ועפ"ז חזי לאצטרופי כל הני סברות להיתרא שהארכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כ.

274 סעודת פורים קהלתית צ"ל כמובן עם כל גדרי הצניעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשנו.

275 יש להקל אם הזמינו אותו ויצטער אדם אינו משתתף, או בנמצא לבד ואין לו עם מי לאכול, שמצוה לאכול בחבורה, וכן כשהוצאה מרובה ענבור לעשות סעודה בביתו – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תשכט.

276 ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כה.

277 ובמהר"ל הל' פורים שמתפללים מנחה גדולה.

278 ראה שיחת פורים תשי"ט. [ושם, שרבותינו נשיאינו קבעו זמן ההתוועדות (ועיקר ההתוועדות אצלם ה') בליל ט"ו]. ובשיחת פורים תשמ"ה שצ"ל זמן חשוב ומומשך בלילה. וראה שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה בארוכה. וראה לקו"ש ח"ז ע' 229 הע' 30.

ובנוגע להשאלה מצד "ולא יעבור" – בסוף הקובץ במילואים (כו).

279 בפ"י "רוב הסעודה" שבל' הרמ"א (סתרצ"ה ס"ב) – כבר נתקשה בזה בס' שבט מיהודה (איג"ר ח"ב ע' רפ. ועיי"ש מש"כ ע"ד החסידות. והנה, בהמשך ד' הרמ"א כ' "עיקר הסעודה". וחקרוה, אם הכוונה רוב ועיקר הסעודה בכמות הזמן (וכ"מ מזה שמתפללים תפלת מנחה מוקדמת בעוד היום גדול. וכן ביוסף אומץ פרנקפורט סתרצ"ט להתחיל לפחות שלש שעות קודם הלילה שתהא עיקר סעודתו ביום) או במאכלים (ובמנהגי טירנא, מקורו דהרמ"א: ואוכלין הרוב ביום. ובמל"ח סל"א סק"כ ט: וצריך שיהי' רוב האכילה ביום. וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז וסק"ד). ועכ"פ, נכון לדייק לאכול פת (בשיעור כביצה) ובשר ולשתות יין לפני השקיעה. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג ששנ"א ד"ה ואין. תשובה ח"א סת"ה.

280 ראה שו"ת כתונת יוסף (מונטיקו) סכ"ט (כא, ב) שמש"כ הרמ"א שרוב הסעודה צ"ל ביום הוא לעצה טובה ואינו מעכב.

281 וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז שאם לא אכל כזית ביום לא יצא יד"ח.

282 ראה לעיל בליל פורים בנוגע למנהג להדליק עבור מדרכי ואסתר.

283 ראה בהג"ב בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג, ושם הובא משיחת פורים תשמ"ח (ע"פ סרט הקלטה). דוקא פארבונדען כמנהג ישראל מיט אכילת בשר, און אויבעט אכילת לחם ווי דער מנהג איז. וראה גם שם אם צ"ל בשר בהמה דוקא או לא.

וכן נהגו באכילת דגים בסעודה זו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שכד.

284 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כד.

נוהגים לאכול "קרעפכין" בפורים²⁸⁵ [והטעם, על פי המבואר בכ"מ ענין דיום הכפורים הוא כפורים²⁸⁶].

ברכת קרעפכין: אם נתבשלו – ברכתם מזונות. וגם אם נאפו – בדרך כלל ברכתם מזונות, לפי שנעשית מעיסה שברכתה מזונות (שנילושה בשאר משקין, והולכין אחר הרוב). אם ברכת העיסה המוציא, מברך המוציא על הקרעפכין, לפי שהמילוי מבושר שהוא מין לפתן המשביע, אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה והפת טפלה בכונתו.

ברכת אזני המן, בדרך כלל, מזונות, לפי שהעיסה נעשית בימינו באופן שברכתה מזונות. [וגם אם ברכת העיסה המוציא, אם המילוי הוא ממיני מתיקה, והמילוי הוא העיקר, והעיסה טפילה, באופן שעיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג, מברך עליהם מזונות].

מותר לעשות אזני המן חלביים, לפי שאינה נאכלת בדרך כלל עם בשר²⁸⁷.

בפורים, דבר מצוי הוא שאחד שולח לחברו דורון בסעודה, ששולחים "שלוח מנות" בעת סעודת פורים, ולכן הרי זה נפטר בברכת המוציא שעל הפת²⁸⁸.

טוב לעסוק מעט²⁸⁹ בתורה קודם שיתחיל הסעודה. [ולהעיר, שמשם רבינו תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום, נס הנעשה בו ביום, וג"כ ידרוש הלכות הצריכות לבו ביום. ודין זה הוא גם בימי הפורים²⁹⁰].

מפורים ואילך שואלים ודורשים בהלכות פסח (כולל ובמיוחד בנוגע להתעסקות ליתן מעות חטים ושאר צרכי הפסח לכל הזקוקים²⁹¹ ומבצע פסח בכלל: חלוקת מצה שמורה²⁹²).

הלכתא למשיחא: "חכמים הראשונים תקנו בזמן שבת המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש רבבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו **שמפורים**²⁹³ ואילך ידרשו הלכות פסח. . לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום²⁹⁴.

החל **מהיום**, "מפורים ואילך"²⁹⁵, נזהרים מאכילת מצה²⁹⁶. והמנהג להימנע אף ממצות חמץ²⁹⁷.

כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח. [ובכמה מקומות נזכר שתוך שלשים יום קודם הפסח יש לחוש יותר בנוגע לחמץ. ויש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים. ומהם: הזהירות לא לשאוב

285 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג.

286 ראה מנהגי חב"ד ליוה"פ בהערה.

287 וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' י"ק.

288 סדר ברכת הנהנין פ"ד סי' ו'. בכללות דין זה בימינו – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'רעג.

289 דיוק לשון "מעט" – ראה לקו"ש ח"ב ע' 172 ואילך, ובהערות 74 ו-76.

290 נחלקו אם הוא רק בפורים שחל בשבת (תור"ה פורים – מגילה ד, א) או גם בחול (כ"ה בלח"מ מגילה פ"א ה"ג. וכ"מ דעת הרשב"א מגילה שם. וראה גם פנ"ש שם. מזבח אבנים ס"א. ועוד. ולהעיר מר"ו תולדות אדם נ"ט [לענין חנוכה]: קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' ולהזכיר דינם. וראה שו"ת צ"א ח"ז ס"א). ולהעיר שבוש"ע סת"פ ס"ו השמיט ד"ז בפורים שחל בשבת. ומשמע שטעמו לפי שכי"ה גם בחול, ומשנה יתירה היא (וכן הבין בדעתו בביהג"א שם). אבל הובא במג"א שם סק"ט לענין שבת. ובמחזה"ש נראה שפי' במג"א דקמ"ל גם בשבת. (אבל ראה בפמ"ג שם). וראה בארוכה שיחת פורים תשכ"ה. וראה שו"ת מנח"י ח"ז ס"ג.

291 סה"ש תש"נ ח"א ע' 134. ועוד.

292 וראה שיחת פורים תשכ"ו. ע"פ פרה תש"מ.

293 ומה שלא מתחילים מ"ג אדר, שלשים יום שלמים לפני י"ד ניסן, זמן הקרבת קרבן פסח, ובדיקת וביעור חמץ – ראה תוס' בכורות נ, ב. טורו אבן מגילה ל, א. ונת' ביחידות אור ל"ז אד"ש תשד"מ ובשו"ה בהנחות התמימים שם). ובארוכה – בשיחת ע"פ תזריע תשד"מ. וראה שיחת י"א ניסן תשל"ד. [ולהעיר משיחת פורים תשל"ב בסופה, שזכר ט"ז אדר].

294 שו"ע אדה"ז ריש הלכות פסח.

295 שלשים יום לפני פסח – ראה בקטע שלפנ"ז ובהנסמן שם. וכ"ה בס' קדושת ישראל אות מב. אבל ראה בלוח כולל חב"ד.

296 לפי ש"בימים אלו (ש)מתחילים כבר ענין המצה" – לקו"ש ח"א ע' 293. וראה בארוכה בשו"ת אתרא דרב סי' יג'ת"רלד.

297 ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כו'.

בכלי חמץ מיין שהוכן לפסח תוך ל' יום. כשראה שהכניסו למקום שפטור מבדיקה חמץ תוך ל' יום. בגדים שנתכבסו ע"י תערובת חמץ או ניירות שנדבקו בחמץ תוך ל' יום. היוצא מביתו תוך ל' יום ובדעתו שלא לחזור עד אחר הפסח או לעולם. העושה אוצר תוך ל' יום ובדעתו שלא לפנותו עד אחר הפסח. ועוד].

חייב איניש²⁹⁸ לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי²⁹⁹. ולפחות ישתה יותר מהרגלו. ואחד המרבה ואחד הממעטי, ובלבד שיכוון לבו לשמים. ומכל מקום יראה להיות זהיר בענין נטילת ידים וברכת המוציא וברכת המזון ויהיה שמחה של מצוה. מי שהוא חלש בטבעו³⁰⁰ וכן מי שיודע בעצמו שעל ידי שתייתו יזלזל חס-ושלום באיזו מצוה, בברכה או בתפלה, או שיבוא חס-ושלום לקלות ראש, מוטב שלא ישתכר.

בכמה מקומות, וכן בשיחות קודש, נתבאר השייכות ליין גשמי. אלא שבוה גופא, ידוע השק"ט³⁰¹ אם צ"ל בין דוקא או בשאר משקאות המשכרים³⁰². וי"א שחייב לבסומי מתקיים גם בשאר משקאות, אבל צריך יין מדין משתה ושמחה³⁰³. ויש להעיר ממשמעות שיחת זאת חנוכה תשל"ט, שהמצוה ביין דוקא ולא בשאר משקאות המשכרים³⁰⁴.

בר"ד משיחת ליל ו' דסליחות, ז"ך אלול תנש"א (מסרט הקלטה): שמחה פון ימי הפורים, וואס דעמאלט איז דאך אויבעט א שמחה פון "עד דלא ידע", ווי קאן זיין נאך א העכער ענין דערפון? זאגט מען אז דאס איז דער ענין פון א אידען, אז ער נעמט פון "עד דלא ידע" און שטעלט זיך אוועק נאך העכער פון דעם "לא ידע", נאך אין א העכערן אופן "לא ידע", על דרך ווי דער פורים פון שנת תנש"א איז דאך געווען העכער - וויבאלד אז "מעלין בקודש" - פון דעם פורים, פון שמחת פורים, ווי ס'איז געווען אין שנת נסים שלפני זה, ועל דרך זה בודאי ס'איז דאך א דבר פשוט אז וויבאלד אז ימי הפורים "לא יסופו", און ס'וועט זיין בזכרון תמידי, מפי זרעם וזרע זרעם, וואס דערפאר איז דאך ימי הפורים האלו, וועט דאס בלייבען, איז דאס פון די ימים טובים נצחיים, נאך מערער פון די נצחיות פון חג הפסח און חג השבועות און חג האסיף, וכמדובר כמה פעמים . . .

298) אבל לא נשים, שאין להן לשתות בפני אנשים, ובכלל אין להן לשתות הרבה יין - ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תשנ"ד. שם סי' ו'רא. ושי"ב.

299) בגדר המצוה - ראה משנת"ב בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן ב.

ע"ד עד דלא ידע בפנימיות הענינים וקיום המצוה בלימוד פנימיות התורה, ראה משנת"ב בשו"ת באתרא דרב ס' יט'תשלח.

300) ראה הגהות יעב"ץ מגילה ז, ב. שיע"ת תרצה, ב. ועוד. שבאם מזיק לו פטור.

301) ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סתס"ב (הובא בגליוני הש"ס דלקמן). יסושה"ה שי"ב פ"ז. גליוני הש"ס מגילה ז, ב (הובא בלקו"ש ח"מ ע' 187 הערה 22). שו"ת התעוררות תשובה ח"ג אר"ח סתצ"א סק"ב. שבילי דוד סתרצה"ה סק"ג. נימוקי או"ח שם סק"ד בסופו. כה"ח סתרפ"ח סקמ"ה. ערוה"ש סתרצה"ה ס"ה. משנת יעקב שם. שו"ת פאר עץ חיים או"ח סל"ו בסופו. להורות נתן ח"ט סכ"ב. משנה"ה ח"ה ספ"ג. ועוד. וראה הנסמן בס' לבסומי בפוריא (טיגרמן) פ"ה סק"ב.

302) שאף אם הטעם לפי שיעקר הנס ע"י משתה יין, מקום לומר שגם שאר משקה המשכר דינו כיון.

303) שאין שמחה אלא ביין - כ"מ קצת במ"מ מגילה פ"ב הט"ו. וכ"כ בנימוקי מהרא"י שם. וראה מאירי מגילה ז, א שלבסומי הוא משום שמחה. וראה שיחת ש"פ תשא תשכ"ז. פורים תשל"ז. פורים תשמ"ז. פורים תשמ"ט. ש"פ משפטים תשמ"ו. וראה בהנסמן בעהרה הבאה. והעירו משו"ת הרדב"ז ח"א סתס"ב בגדר שלא לשתות יין האם מותר ביין של מצוה ככפורים.

ולהעיר שאונן מותר ביין בפורים (שו"ת סתרצ"ו ס"ז), ומ' שאינו מקיים מצות שמחה בשאר משקאות. [יל"ד שהכוונה להיתר בבשר ויין ולא לחיוב, וכמוכח מזה שהמחבר לא הביא במקומו חיוב אכילת בשר בדיני סעודת פורים. ובלא"ה בשו"ע מיירי מדין משתה ושמחה ולא מדין לבסומי. והנה במג"א תרצו, טו כתב שבפורים כתיב בה שמחה ואין שמחה אלא בבשר. אלא שהקשה ע"ז. נראה שלמחבר אינה חובה אלא מצוה איכא. והה"נ ביין. והרי גם החיוב לבסומי הוא גם למצוה ולא לעיכובא. ולפ"ז שפיר אפ"ל שהמצוה בבשר ויין דוקא. וראה פמ"ג שם בא"א. וגם בסדה"י כתב שאין שמחה בזולתם. ובשו"ת מהר"ם שיק א"ע ספ"ט, ליישב קושיית המג"א, דפורים שאני מיו"ט שאין שמחה אלא בבשר ויין. וראה שו"ת שבה"ל ח"י ס"ח סק"ג. וכנ"ל, גם במ"מ בדיוק לשון הרמב"ם הביא הא דאין שמחה אלא בבשר לענינו. וכן בלקט יושר כתב בדיני פורים שאין שמחה אלא בבשר ויין. וראה שו"ת דברי משה ס"מ].

ובצורה המור ומתנה בלולה ס"פ כי תצא שהוא ע"י שבת שזוכרת עמלק היא ע"ז זכרוה על היין. וכ"ה בספרו אשכול הכופר בהקדמה למגילת אסתר. ולפ"ז אפשר דחמר מדינה מהני נמי.

וראה יסושה"ה שי"ב. גליוני הש"ס מגילה ז, ב. שבילי דוד סתרצה"ה סק"ג. נימוקי או"ח שם סק"ד. משנת יעקב שם. שו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח ח"א סרכ"ט. ועוד.

304) וכ"ה בלקו"ש ח"מ שם: משמע דצריך דוקא יין (עיי"ש). ובשיחת פורים תשל"ט - לומר לחיים על יין דוקא. ולהעיר גם משיחת ליל ב' דהנה"פ תשכ"ה.

דיני שתיית יין

יין בתוך הסעודה מברך עליו שמפני חשיבותו קבעו לו ברכה אף בתוך הסעודה, אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון. (אבל יין שרף שבתוך הסעודה במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה אין צריך לברך עליו).

יין פוטר בברכתו כל מיני משקין³⁰⁵, בין מברכה ראשונה אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם, ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן (אפילו בענין שהוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם).

יש מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית, וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית³⁰⁶. בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו מכדי רביעית אין צריך לברך אחריו.

שתה יין לכתחילה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה במקומו. בדיעבד שיצא אינו מברך ברכה ראשונה חדשה אם שתה תחילה רביעית. ואם הוא באמצע סעודת פת, גם בפחות מרביעית. שתה יין ומים ושינה מקומו, יש להסתפק אם מברך על המים במקום שני, ולמעשה אם חזר למקום הראשון לא יברך על המים, אבל במקום שני מברך³⁰⁷.

דיני הטוב והמטיב ראה בנספח בסוף הלוח.

ציוה עליו אביו שלא להשתכר, מחוייב לציית מדין כיבוד אב ואם³⁰⁸.

השכור [אפילו הגיע לשכרותו של לוט] הוא כפיקח לכל דבריו, ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוון. ואם הזיק בעת שכרותו חייב גם בפורים³⁰⁹.

נרדם באמצע הסעודה, אם ישן שינת עראי במקום סעודתו אינו חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל ללא ברכה. ומכל מקום, יטול ידיו שוב ללא ברכה. אבל שינת קבע הוא סילוק והפסק יותר מדאי וחשובה הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו³¹⁰, ואם רוצה לאכול שוב, נוטל ידיו בברכה ומברך המוציא. וכל זה כשלא נתעכל עדיין המזון במעיו, אבל אם עבר שיעור עיכול אין מברכים שום ברכה אחרונה, וכשרוצה לאכול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. ושיעורו – כל שעדיין אינו רעב מאותה אכילה ראשונה.

נרדם באמצע ברכת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה³¹¹.

הקיא כל מה שאכל ושתה לא יברך ברכה אחרונה³¹². וי"א שגם לא יצא ידי חובת סעודת פורים, ולכן יאכל שוב ומברך שוב ברכה ראשונה. (ופשוט שאם אכל כזית במשך היום סגי. ובפרט שמעיקר

305) ראה בהלכה יומית אות תשל"א, ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

306) ראה בארוכה בקונטרס באתרא דרב חוברת ה'. ושנ"ת.

307) ראה קצוה"ש סי' ז' בבה"ש סק"ה.

308) ראה אצלנו במ"מ להל' יומית אות תקכט. ובנדו"ז בפרט, הרי מעיקר הדין יוצא כשישתה יותר מלימודו, ועוד שבד"כ ה"ז צער, וגם גורם העדר כיבוד או"א בשכרותו, או שיש להם תועלת כיון שגורם הזיק או חשש הזיק בגוף או בממון כו'. ועוד איכא בגוה.

309) וגם במזיק מחמת שמתה פורים במקום שנהגו כן (ולא רק מחמת שכרות גרידא) – ראה מג"א סתרצ"ה סק"ז וסק"ח. ערוה"ש שם סי' י. משנ"ב סק"ג. וראה א"ר סוס"י תרצו בשם השל"ה. וראה שיחת תענית אסתר תשד"מ בארוכה. ושם, שכ"ז רק לאחר שהגיע ל"עד דלא ידע", ושגם בכגון דא, כשהגיע ל"עד דלא ידע" ע"פ הוראת התורה, אין ספק שחייב לבקש מחילה וסליחה וכפרה, והשאלה אינה אלא בנוגע לכמות התשלום, וסוג העונש בידי אדם וכו'.

310) וראה בכ"ח סי' קעח סק"ט שנראה שבהיין בד' אדה"ז שם ס"ח דמייירי בשינת קבע על מטתו, ולכן ה"ז הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו. וכ"מ דעת אדה"ז לעיל סמ"ז סי' ז'. ולכאן יש מקום לומר, שכיון שהוא לאונסו, ובמקור הדברים ברא"ש תענית פ"א סי' ד משמע שכל שהוא לאונסו ה"ז שינת עראי, וכ"ה בב"י כאן, יש מקום להקל. אמנם, מסתבר שכשהוא על מטתו לא נק' לאונסו, אף שתקפו שינה ושכרות. וכ"מ קצת בחי"א כלל מד ס"ה ובנשמ"א שם ובמשנ"ב סי' קעח סקמ"ח.

311) הארכנו בזה לגבי תפלה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה. וכ"ה בברהמ"ז (אף של"ד לגמרי לתפלה, דל"ש הסברא דל"א סב"ל בתפלה), ואף גם כשלא אכל כדי שביעה. ונוסף גם הוא שחשובות כחתה, ואם יחזור רק למקום שודאי לא אמר נכנס לבית הספק דברכה לבטלה (וראה ברכ"י סי' קפח סק"ח. שיע"ת שם סק"ג. משנ"ב שם בבה"ל סי' ד"ה לחזור).

312) ודנו בזה מתרי טעמי, הן לפי שצריך הנאת מעיו (וראה בדעת אדה"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טו"רכג), והן מפני שהוא כנתעכל המזון. וראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

הדין א"צ פת). אמנם, אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, חייב לברך ברכה אחרונה. ואם מסופק כמה הקיא, אינו מברך ברכה אחרונה על שאר מאכלים³¹³. אבל בנוגע לברכת המזון על הפת, אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון³¹⁴.

מותר לברך ליד מי שהקיא אף שהוא מאוס. אבל אם יש ריח רע (אחרי שנתעכל) צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ומלפניו – כמלא עיניו.

פשוט וברור ששמחת פורים אינה דוחה ח"ו שום מצות עשה שבתורה, או לא תעשה שבתורה, ועאכו"כ – איסור חמור ביותר דלשון הרע והוצאת שם רע, ועאכו"כ – הרמת יד, ועאכו"כ הענין דד' כיתות חשמ"ל (חנפנים, שקרנים, מספרי לשון הרע, ליצינים)³¹⁵.

שאר דיני שתוי ושיכור ראה בנספח בסוף הלוח.

התקנה הידועה אודות ההגבלה בשתיית משקה שייכת גם בפורים.

כבר פורסם כמה פעמים קול קורא מהבד"צ להזכיר ולהזהיר בנידון שמירה וקיום מלא ("אן קונצן") של התקנה הידועה שלא לשתות משקה יתר על המידה, בעיקר לאלו שלפני גיל ארבעים, ובפרט לבחורים, אף שגם אלו שאחרי גיל ארבעים צריכים למעט בשתיית משקה³¹⁶. ושעל המשפיעים מוטלת האחריות לחזור ולהודיע כל הפרטים בזה ע"פ המתבאר בשיחות קודש, ושהתקנה בתוקפה גם בפורים³¹⁷ ושהאחריות בזה לא רק שמוטלת על כל אחד ואחד לעצמו, אלא שעליו גם לשמור על השני שלא ישתה יותר מהמידה³¹⁸.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: צריכת אלכוהול מופרזת עלולה לגרום להרעלה ואף לגרוע מכך, רחמנא-ליצלן. ישנה גם סכנה חמורה לנהוג תחת השפעת אלכוהול. על הורים להיות ערים לתופעת שתיית אלכוהול בקרב הצעירים ולהסביר להם את הסכנות הכרוכות בכך³¹⁹.

בשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ט³²⁰: יש להרעיש ולפרסם בכל מקום ומקום, הן בחוץ לארץ והן (ועאכו"כ) בארצנו הקדושה, ע"ד ההשתדלות שכל עניני הפורים יהיו באופן ד"ברוב עם הדרת מלך", לא מבעי בנוגע למקרא מגילה, דמאי קמ"ל, אלא גם בנוגע לשאר עניני הפורים, משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומשתה ושמחה, שאף שלא מצינו שיקפידו לעשותם "ברוב עם" אלא כאו"א לעצמו, מ"מ, כיון שרוצים וצריכים לסיים הגלות ("הפיזור לבין האומות") ע"י ההוספה באחדותם של ישראל, כדאי ונכון ביותר להשתדל ככל האפשרי שגם ענינים אלו יהיו "ברוב עם", ועד כדי כך שכאשר יודעים שבפנה נדחת בעולם נמצא יהודי אחד (יחיד) יש להשתדל להביא אליו (אם אין אפשרות להביאו למקום הציבור) עוד תשעה יהודים כדי שגם הוא יוכל לקיים עניני הפורים בציבור. ובפרטיות יותר: בנוגע ל"משתה ושמחה" – אף שכאו"א חוגג סעודת פורים בביתו, עם בני משפחתו כו, הרי ידוע המנהג שהי' בכמה קהילות קדושות בישראל שהיו הולכים בפורים מבית לבית כדי להשתתף ולהוסיף בסעודת ושמחת פורים של יהודים נוספים³²¹, נוסף לכך שיכולים להוסיף בשמחת פורים "ברוב עם"

313 לאידך באם רוצה לאכול שוב, א"צ לברך ברכה ראשונה, אא"כ בנמלך או הסיח דעתו (שרק בודאי נתעכל נסתלקה ברכה ראשונה – כך מדויק בשו"ע אדה"ז סוס"ל קפד. ועפ"ז א"ש משה"ק האחרונים (הגהות לכו"ז על המג"א שם סק"ט. מאמ"ר שם סק"ה. ועוד) בספק נתעכל מדוע יאכל מעט ללא ברכה בכדי שיוכל לברך ברהמ"ז, דמאי אולמא ברכה אחרונה מברכה ראשונה כשאכל אכילה מועטת וברהמ"ז אינה מה"ת כגון דא. ובקצוה"ש ס' ס' בדה"ש סק"כ, דשאני ברהמ"ז שיעקרו מה"ת. ור"ל כן גם לגבי ברכת מעי"ג שיעקרו דאורייתא. אבל בכמה פוסקים הובא ד"ו גם לענין ברכת בני"ו. אבל לדברינו א"ש. וכו"כ מד"ע באורח נאמן שם סק"א. ומשה"ק שבפירות בא"י לשער אם נתעכלו מברך כ"ז שאינו רעב, אף שג"ז ספק דרבנן, ובפשוטו גם בזה מברך ברכה ראשונה – שאני התם שאינו בגדר ספק (ראה בלבוש וע"ת שם)). וראה שו"ת באתרא דרב ס' ית"רפח.

314 שה"ז ספק מה"ת (ראה שו"ע אדה"ז ס' קפד ס"ב), ואיכא חזקת חיוב (ראה שו"ת מכתם לדוד ס"ג. ואכ"מ). וכו"כ ברדב"ז בלשונות הרמב"ם ס' קה. ערך השולחן סק"ד. וכו"מ בלבוש שם סוס"ל ובעו"ת שם סק"ה. וראה תורת חיים סופר שם סק"ג. בה"ח שם סק"ח וסקל"ג.

315 ראה שיחת תענית אסתר תשד"מ בארוכה.

316 שיחת ש"פ שמיני תשכ"ג.

317 ראה שיחת י"ב תמוז תשכ"ה.

318 כמבואר בשיחת ש"פ נח תשכ"ז ובשיחת ש"פ בלק תשד"מ.

319 בנוגע לשתיית יין לצעירים – ראה קיצור שו"ע סל"ב ס"ח. וראה יבין שמועה להתשבץ מאמר חמץ בשם הרופאים. שבילי אמונה נ"ה ע' 114. ולהעיר שגם בנוגע לד' כוסות – י"א שאינו מעכב (ראה ח"י סוס"ל תע"ב ובשעה"צ סק"ט. אבל ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ה).

320 סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 335. ועיי"ש בפנים השיחה ובר"ד (בלתי מוגה) עוד פרטים.

321 להעיר משה"ל ס"א ובתניא דבתי סמ"א: ואוכלין ושותין ושמןין ומזמנין על שולחנם ובבית חבריהם. וראה לקט יושר ע' 36 –

לאחרי הסעודה בביתו עם בני משפחתו. ובנוגע ל"מתנות לאביונים" – מובן וגם פשוט שהנתינה "ברוב עם" צריכה להיות בתכלית הזהירות בכבודם של העניים, ע"י הנתינה "ברוב עם" לגבאי צדקה או לקופת צדקה.

בשיחת פורים ה'תשמ"ח³²² הוצע שאחרי אכילת סעודת פורים: "טוב ונכון וכו' – אז מ'אל מאכן א התוועדות הכי גדולה (כנוס את כל היהודים), מנער ועד זקן טף ונשים [כמובן] – די אנשים בעזרת אנשים, די נשים – בעזרת נשים, און טף – אין ביידע ערטער], און דערנאך זאל די שמחה ואחדות נמשך ווערן אויך אין שושן פורים"³²³.

נהגו רבותינו נשיאינו לערוך בהתוועדויות של פורים מגבית עבור "קופת רבינו".

משיחת פורים תשי"ג³²⁴: "...מ'זוכט צו אנהאלטן און צו אויפשטעלן די אלטע מנהגים. אויב מ'וואלט געהאט ברייטע פלייצעס, עינים לראות ואזנים לשמוע, לב להבין ומוח להשכיל – דאן וואלט מען ניט זיין מוכרח נוצן דוקא די דרך סלולה, מ'וואלט קענען גיין אויך אויף נייע וועגן און צוקומען צו דער מטרה, לעלות בית אל. אויב אבער די זאכן פעלן, מוז מען גיין אויף די וועגן וואס מ'האט אויסגעטראטן פאר אונז. דעמאלט גייט מען אויף דער אחריות פון די וואס האבן אנגעוויזן און אויסגעטראטן די וועגן און אויף זייערע פלייצעס, און דערפאר זוכט מען אויפשטעלן די הנהגות, אויב אפילו, מצד כמה טעמים, זיינען זיי נפסק געווארן לזמן מה.

דער רבי (מהורש"ב) נ"ע פלעגט קלייבן געלט (אדער הייסן זיך מתנדב זיין) – בעת א פארברענגען – דריי מאל א יאר: שמחת תורה, י"ט כסלו און פורים. פורים – פאר זיינע ענינים (מוסדות, תמיכה לאנשים פרטים וכיוצא בזה). אז מען גיט דאס אויף די ענינים וואס דער רבי נ"ע פלעגט קלייבן און אין דעם זמן וואס ער פלעגט דאס קלייבן, וואס דאן איז אן עת רצון וסגולה אין דעם, ברענגט דאס תוספת ברכה און הצלחה, און מען קען קומען צום רבי'ן נ"ע און מאנען, ער זאל ממשיך זיין אלע הבטחות בפועל.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של פורים בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה³²⁵, וזאת בתנאי שעדיין לא קראו ק"ש³²⁶ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברהמ"ז³²⁷. (ובכלל, רוב ועיקר הסעודה – כולל בשר – צריכה להיות ביום. ועכ"פ יאכל כביצה, או יותר מכזית, לפני השקיעה).

כתבו הפוסקים שיברך ברכת המזון תחילה ויאמר ועל הנסים, ואח"כ ילך לבית הכנסת להתפלל ערבית, ואח"כ יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני ימים.

בספר סדר היום כתב: "לא יתעכב בסעודה עד חצי הלילה כדי שלא יאחר ק"ש ותפלה, כי לא תקנו דבר כדי לקלקל ח", אלא יעשה באופן שזה וזה יתקיים בידו, וחפץ ה' בידו יצלח".

מובא בכמה שיחות³²⁸ שבסיום סעודת פורים היה הרמ"א מעורר אודות תפילת מעריב בזמנה ("שמנהג רמ"א ז"ל היה בכל פורים ללבוש פרצוף ולהתנכר עצמו בבגדים אחרים וצעק בכל בית אשר מעריב בזמנו"³²⁹).

קריאת שמע של ערבית: מצוה מן המובחר לקרותה מיד בצאת הכוכבים (6:21)³³⁰. וזמנה עד

לענין שינוי מקום. וראה פמ"ג סתרצ"ה בא"א סק"ה. שו"ת משנה שכיר ח"ב סרל"ד.

(322) סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 303.

(323) וראה שיחת פורים תשי"ט ותשמ"ה בטעם שההתוועדות מתקיימת בלילה אחרי סעודת פורים.

(324) לקו"ש ח"ב ע' 8-537.

(325) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

(326) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

(327) וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז שאם לא עשה כן לא יצא יד"ח.

(328) ראה שיחת פורים תשכ"ז. כ' כסלו, יו"ד שבט, י"א ניסן ול"ג בעומר תשל"ז. לקו"ש חל"ט ע' 282. [וראה שיחת פורים תשי"ט בסופה.

לקו"ש חכ"ד ע' 381 ובשוה"ג. אג"ק חכ"ט ס"ע רנה].

(329) ובלקוטי שיחות חל"ט שם נתבאר הדיוק ע"ד מעריב בזמנו דוקא.

(330) ג' כוכבים קטנים.

חצי הלילה³³¹ (12:07). ואם עבר ואיחר אפילו במזיד, רשאי לקרותה אחר כך, ואם קרא עד שלא עלה עמוד השחר (5:04 לחשבון 16.1 מעלות. ויש מקדימים) יצא ידי חובתו. ואם היה אנוס או שכור או חולה וכיוצא בו קורא לאחר עלות השחר קודם נץ החמה (6:24), ולא יאמר אז השכיבנו דלאחר עלות השחר אינו זמן שכיבה. אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני קריאת שמע וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו אומר. בנוגע לתפלה (שמונה עשרה), י"א שאם איחר מלהתפלל עד עלות השחר, יכול להתפלל עד נץ החמה³³². ולמעשה, אם הוא סמוך לעלות השחר, יקדים להתפלל ואח"כ יקרא ק"ש בברכות'. ואם כבר הגיע זמן עלות השחר, נכון שיתפלל נדבה. ועדיף יותר, שיתפלל נדבה בתנאי, ושוב להתפלל תשלומין אחר שחרית בתנאי³³³.

נרדם מחמת אונס באמצע ברכות קריאת שמע: אם שהה כדי לגמור הברכה חוזר לתחילת אותה ברכה. ואם שהה באמצע קריאת שמע, כדי לגמור קריאת שמע חוזר לתחילת שמע. שהה פחות משיעור זה ממשיך ממקום שפסק. נרדם בין הברכות ממשיך כרגיל. וכן אם נרדם אחרי ברכת השכיבנו, ממשיך ואומר תפלת העמידה³³⁴. אם מסופק באיזה ברכה עומד בברכת קריאת שמע חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה³³⁵.

נרדם באמצע תפלת העמידה: שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש תפלת העמידה. שהה פחות מכן, חוזר למקום שפסק³³⁶. נרדם ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה³³⁷. שכח להתפלל ערבית מתפלל שחרית פעמיים³³⁸. לענין מצות עונה – ראה בהערה³³⁹.

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים

אין אומרים תחנון, למנצח, תפלה לדוד וכו'.

בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה ב"ד³⁴⁰, ואח"כ נודמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו ובלא ברכה³⁴¹. וכן הדין בנוגע למשתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים³⁴².

331 גם תפלת שמונה עשרה יש להתפלל לכתחילה לפני חצות – ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ברנח. באתרא דרב פורים ח"ב סימן כג.

332 ראה שו"ת באתרא דרב ס' תצטב. באתרא דרב פורים שם.

333 וראה שו"ע או"ח סל"ה, משנ"ב וערוה"ש שם. והובאו בלקו"ש שם. וראה קצוה"ש סכ"ז סק"ג. ולכא"ו יש למצוא סימוכין להתפלל ערבית, כדעת הערוה"ש [אף שדעת כמה פוסקים שלא יתפלל ערבית – הן במשנ"ב, וכן בכה"ח (שם סקל"א). ועוד. וגם כ"מ מסתימת הלכה זו], והנה, בשעה"צ סקמ"א הקשה מפיה"מ ברכות פ"ד מ"א: עד שתעלה השמש. ויתכן לומר שכוונתו לעלוה"ש. וראה במהדורת קאפח מה שצמצא בכת"י פיה"מ שהוא עד שיעלה עה"ש. או שחזר בו בס' חיד שכתב שם (בהל' תפלה פ"ג ה"ו): עד שיעלה עה"ש. ולהיאמר שם (ה"ט) בטעה (דמירי באנוס כדלעיל שם ה"ח) ולא התפלל עד שעלה השחר שמתפלל שחרית שתיים. וכפה"ג, כך הבין במשנ"ב שם. וראה באמת ליעקב קמינצקי מש"כ באו"א כוונתו בפיה"מ שם. אבל בהשגת הראב"ד לבעה"מ ברכות ט, א בס' כתוב שם – כ' להדיא: "יקרא ויברך לפנייה ולאחריה ויתפלל".

ושבו הארכנו בשו"ת באתרא דרב פורים שם, קחנו משם.

334 ראה שו"ת באתרא דרב ס' יב'קעה. ושנ"ת. וראה גם שם ס' ז'לו.

335 ראה להלן בדין נרדם בתפלת העמידה. ובברכות ק"ש מפורש הוא במאירי ברכות טז, א. נמוק"ש שם. ואת"ל בדוחק דקאי רק בספק באותה ברכה גופא – הרי בפסקי ירא"ז ברכות פ"ב ה"ג אות ג מפורש גם בספק בין ברכה לברכה. ואף גם זאת, שלכמה דעות ברכות מעכבות אז". ועוד סברא איכא שאין דין סב"ל בברכות ק"ש. וראה הלכה ברורה יוסף בבירור הלכה סוס"י נט. וש"ג.

336 ראה שו"ת באתרא דרב שם ושם.

337 ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' א'תקמה.

338 ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פריטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'תשנ. ובס' כו'צח.

339 אין לשמש כשהוא (או היא) שכור, אם נתבלבל דעתו מחמת שכרות. וראה מל"ח סל"א סכ"ד בנוגע מוצאי פורים בכלל.

340 וגם בהזיד ולא קרא ב"ד – אמרי דוד, הובא בארחות חיים ספינקא סתרפ"ח סק"י. ואף אם יש להנדיז בזה, בקורא בלא ברכה ודאי ש"ד. (341 וכבר העירו שבמקור הדין בשבה"ל ס' קצה מוכח להדיא שקורא בברכה. ולית תמן קושיא, שהפוסקים שכתבו לקרוא ללא ברכה ה"ט שחשבו להדעות שאינו קורא, ובשבה"ל גופא כתב שאם יש מי שמסתפק יקרא בלא ברכה. ואיכא נמי דסברי לחוש משום ולא יעבור כשקורא בברכה. וראה לעיל בהערה בדיני סעודת פורים מזה. גם בנוגע לכל תוספי – כשאינו מברך איכא הכירא. והראשון עיקר.

342 פשוט, שאין טעם לחלק בנייהם. ולכא"ו כולוהו אתיין בק"ו ממקרא מגילה, שהרי לדינא ליכא ולא יעבור רק במגילה. וראה בשו"ת באתרא דרב ח"א סכ"א גם בטעם שאין ב"ת ולא יעבור במשלו"מ אחרי פורים). ובמשתה ושמחה בלא"ה חייב כאו"א בב' הימים, כפס"ד הרמ"א סתרפ"ח ס"ב. וראה בארוכה בשו"ת מנח"א ח"ב ס"ה. (ולהעיר ש"י"א שבכלל אומרים גם על הנסים בט"ו – ראה מור וקציעה סתרפ"ג. ועוד). וראה יוקח נא סתרפ"ה סקל"ג בנוגע למת"א שנגרר אחר קריאת המגילה. אבל בשד"ח מערכת פורים ס"ו שבנאנס מסתברא דאין

הלכתא למשיחא: כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כולם מבטלים עבודתם בבית המקדש, ובאים לשמוע מקרא מגילה.

הלכתא למשיחא: עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק³⁴³. וצ"ע בזמן קריאת המגילה בירושלים דלעתיד. ואף שחלק זה אינו מוקף חומה מימות יהושע בן נון³⁴⁴ – מ"מ מקום לקרוא בט"ו מדין סמוך ונראה (כיון שלא יהי' שבעים אמה ושיריים פניו ביניהם, "מרוב אדם"³⁴⁵).

גם היום חייבים במשתה ושמחה קצת ואסור בהספד ותענית. אבל אין אומרים ועל הנסים.

בכמה שיחות קודש נזכר שיש לנצל את יום שושן פורים להשלים מה שהחסירו בימי הפורים.

הלכתא למשיחא: בחמשה עשר באדר בית דין מוציאים שלוחים לתקן את הדרכים ואת הרחובות (בשביל עולי רגלים או דרכים לערי מקלט) ואת מקוואות המים. ופנפין בית דין לצרכי הרבים ולחפש ולבדוק על צרכי הצבור ועל עניני הקדשות. ויוצאין שלוחי בית דין ומסבבין לבדוק על הכלאים³⁴⁷. ובו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם מחצית השקל יקבלו ממנו³⁴⁸. [ולהעיר מס' מעשה רוקח³⁴⁹ שלעת"ל יתנו כל אחד שקל שלם].

בנוגע להקרבת קרבנות צבור מתרומה חדשה כש"מהרה יבנה המקדש", בביאת משיח תיכף ומיד ממש, אף שלא הספיקו בשנה זו לגבות מחצית השקל מכל ישראל – ראה בהערה³⁵⁰.

בשיחת ש"מ ניסן תשי"ז³⁵¹ נאמר: "אף שבנוגע לקריאת המגילה אמרו שאינה נקראת אלא עד ט"ו³⁵², אבל הציווי "מרבית בשמחה" נוגע לכל ימי החודש וכלשונו רז"ל³⁵³ משוננס אדר מרבית

תשלומין למשלו"מ, מקורב בעיני לומר דגם במת"א אין תשלומין. אלא שהביא שם למי שנסתפקו בדבר. ובאמת, אינו סותר דלא קאי התם בקורא בט"ו. ובנוגע למשלו"מ כתב ביוקח נא שם, שמנות הוו דוקא בזמן סעודה שחייב בן עיר לעשות ב"ד. ואכתי אין לנו ראי' בנאנס שלא יתן בט"ו. אלא דאיהו לא ס"ל הכי, דשאני ממתל"א, שמנות אינן נגרות בתר מגילה. ולכאורה בנאנס שפיר איכא משתה ושמחה בט"ו (נוסף לחיוב משתה ושמחה בב' הימים דרמיא אכ"ע), וממילא גם משלו"מ. (וראה בכע"ז בשר"ת אר"צ ח"א סקכ"א. אלא שדבריו צ"ע למעיין). וכ"ה בפורים המשולש (ובאשכול הל' פורים ס"ט, דליכא משום ולא יעבור בסעודת פורים שמאחרין (לתי' קמא), כיון שהיא השלמה לפורים. אלא שהוסיף בה דברים, שכתב בטעמא דמילתא, כיון שסועד בשבת בט"ו ויום א' הוא תשלום לה), אף שאין ראי' דהתם האונס הוא מחמת עצמו. וראה חוג הארץ סק"ג (בהמשך לדין אונס במגילה שקורא בט"ו), שאפשר שגם בנוגע למשלו"מ אם אין לו במי לקיים מצות מנות בזמן ובמקומו. שיוצא במה שיוזכר בהם חבירו בט"ו וצריך להתיישב בזה. אמנם, מהרצאת הדברים שם נראה שעיקר כוונתו שם בשלוח מנות לחבירו שבמקומים והגיע לשם בט"ו.

[ובאמת, גדולה מזו מצנינו בהנהגות טהרת השולחן (נדפס בסו"ס פתחי עולם ובקובץ מפרשים בשו"ע מהדו"ח) לשו"ע סתרצ"ה ס"ב, שהעיר בעיקר דין משתה ושמחה שחייב בב' הימים, דלפ"ז יא צריך גם לשלוח מנות ביום ט"ו. ואף שכ"כ רק כמקשה – ראה במל"ח סל"א סכ"א שאכן כתב לעשות כן. ובנימוקי או"ח מונקאטש סתרצ"ה סק"ז אכן כ"כ ממתת חסידות להחמיר בשושן פורים במשלו"מ ומתל"א ומשתה ושמחה כבפורים. וראה מה שהעיד שם במנהגו בזה, וכ"ה בדרכי חיים ושולם מונקאטש סתנ"ד (אף שהו"ע כתב בשו"ת מנח"א שם, שכיון שלא נמצא בפוסקים ולא שמענו זה מעולם ע"כ בודאי אין לעשות חדשות ואין להחמיר כלל לעשות משלו"מ בט"ו. וכנראה לגרמ' הוא דעביד, ולא להחמיר לאחרים. ואיהו גופא ס"ל בנימוקי או"ח שם, וכן שם סתרפ"ח סק"א, ובשו"ת מנח"א שם, שאסור לקרוא מגילה בט"ו בלא ברכה, משום ולא יעבור ובל תוסיף. ולמעשה, סברי רבנן גם בזה דלא כוותי'). וראה בלקט יוסר ע' 158 שאם אין לנשים שלוחים בפורים לישא המנות שלחו אפילו בשושן פורים. אלא שנראה דס"ל שגשים פטורות].

וכש"כ בנדו"ז בנאנס, והוא מדין תשלומין.

ולהעיר גם מההוראה בלקו"ש חכ"א ע' 490 (ובארוכה – בשיחת ש"פ צו תשמ"א) שבפורים המשולש כדאי שגם בכל העולם יתנו מתל"א ומשלו"מ ביום ראשון. אבל לא קאי התם מדין תשלומין. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 351, ששאר עניני הפורים (לבד ממקרא מגילה) תוננס וענינם נמשך גם בימים שלאח"ז, ושם, דולא יעבור הוא רק בנוגע למגילה.

וראה בירור הלכה ח"ג סתרצ"ה. דברי שלום מזרחי ח"ה סי' קיח. ועוד.

(343) ספרי דברים א. פירש"י זכר' ט, א. אבל ראה פירש"י שם יד, ח.

(344) ורק לעתיד דינו כמוקף חומה – ראה מהרש"א מגילה ו, ב. ולהעיר מסד"ה מגילה נקראת תשל"ט בנוגע לקריאת המגילה לעת"ל בירושלים המוקפת "חומת אש" דירושלים.

(345) זכר' ב, ח.

(346) וראה בשו"ת בני ציון ח"ג קונט' שלום ירושלים. ולהעיר מתורת חיים בשלח (שמו, א). ואכ"מ.

(347) משנה – שקלים פ"א מ"א ובפלי הע"ב שם. רמב"ם הלכות סוטה פ"ד ה"א. רוצח פ"ח ה"ו. ערכין פ"ח ה"א. כלאים פ"ב ה"ג. וראה לקו"ש ח"ז ע' 228 ואילך. וראה בשו"ת בנין שלמה ס"ה מדוע עשו כן דוקא בפורים דמוקפים. אבל לשון הרמב"ם (ערכין שם) ל"מ כן. וראה גם ערוה"ש העתיד הל' ערכין ס"ט ט"ב. ועייג"כ הגהות הרש"ש ריש שקלים. הגר"מ הורוויץ מ"ק ו, א.

(348) רמב"ם שקלים פ"א ה"ט, ט. ע"פ שקלים שם מ"ג.

(349) ריש מס' שקלים (וכ"ה בכמה ספרי דרוש). ולהעיר ממדרש הגדול נשא ו.

(350) ראה לקו"ש חט"ז ע' 393 הע' 90. שיחת י"ג ניסן תשל"ח. ליל ד' דחגה"ס תנש"א – התועודיות תנש"א ח"א ע' 118.

(351) לקו"ש ח"ד ע' 1274.

(352) מגילה ב, א.

(353) תענית כט, א.

בשמחה. וכמש"נ: והחודש אשר נהפך להם³⁵⁴. ואם כן הוא הרי בכל יום ויום מימי חודש אדר צריך להרבות בשמחה, שמחה יתירה על השמחה שבימים הקודמים. (כי כאשר השמחה היא אותה המדה שבימים הקודמים, בלי הוספה וריבוי, אינה שלמות השמחה כיון שנתיישנה. . והרי אמרו משנכנס אדר מרבים בשמחה, שמכניסת חודש אדר צריך להרבות בשמחה בכל יום). ונמצא שביום ט"ו לחודש אדר צריך להרבות גם על השמחה שבפורים עצמו, ביום ט"ז – שמחה גדולה יותר וכו', עד שביום האחרון שבחודש אדר צריכה להיות שמחה מופלגה ביותר³⁵⁵."

ובשיחת ש"פ ויק"פ, פרה, ה'תשל"א נתבאר עוד יותר, שדוקא בהשמחה שלאחרי פורים, בחלקו השני של החודש, ישנה מעלת הגאולה, "מיסמך גאולה לגאולה", שמגאולת פורים, גאולה באופן ד"אכתי עבדי אחשוורוש אנן", מגיעים לגאולת פסח, גאולה שלימה, ובאופן שאין אחריה גלות, בגאולה האמיתית והשלימה.

יום חמישי, ט"ז אדר

בכ"מ נתבאר המעלה דשיתסר (ושיבסר) באדר הסמוכים לימי הפורים, ועד שישנה קס"ד לקרוא מגילה אז (וקס"ד בתורה הוא ג"כ תורה), והיינו שהשייכות בדרך שלילה, ולכן אח"כ גם אינו עובר ב"ולא יעבור" או "בל תוסיף". ועד שכשחל ט"ו בשבת עושים המוקפים סעודתם בט"ז (נוסף לזה שט"ז באדר הוא יו"ט במגילת תענית שהתחילו לבנות חומות ירושלים) – ראה הנסמן בהערה³⁵⁶.

דיני שתוי ושכור

שתה רביעית יין בבת אחת אסור בתפלה, ואל יתפלל עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש. [יין שבתוך הסעודה אינו משכר. וי"א גם לפני המזון. ובסעודת שמחה אפילו בתוך הסעודה משכר. והכלל בזה, שהכל לפי מה שהוא אדם ולפי מה שמבין בדעתו. גם שאר משקים המשכרים חשובים כיון (לגבי תפלה, ולכל הדעות)]. כל אחד שהוא שתוי די לו להמתין לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו.

ואם שתה יותר מרביעית, אם עדיין יכול לדבר לפני המלך, אם עבר והתפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו.

אבל אין נזהרין עכשיו בינות שלנו, שמתפללים אע"פ ששתו רביעית יין ויותר, כיון שאנו מרגישים ויודעים בינות שלנו שאינם חזקים. וכל שכן אם מתפללים מתוך הסידור שבידם שאין חוששין לשכרות מעט. ואף בעל פה אין לחוש כל כך עכשיו מלהתפלל כשהוא שתוי אם יעבור זמן התפלה עד שיפיג יינו, כיון שעכשיו אין מכוונים כל כך בתפלה³⁵⁷.

אבל אם שתה באופן שאינו יכול לדבר לפני המלך נקרא שכור. ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וכאילו עובד ע"ז. וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. ולכן צריך לזהר בזה אף עכשיו [ביינות שלנו]. ואפילו עבר זמן תפלה משלים אותה בזמן תפלה שלאחריה. [ונקרא אונס, אע"פ שהתחיל לשתות לאחר שהגיע זמן התפלה, מפני שלא היה יודע הזמן, שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפיג מן היין המועט. ואח"כ נמשך לבו אחר המשתה ושכח על התפלה ונשתכר כל כך עד שלא נשאר שהות להסיר יינו מעליו טרם עבור זמן התפלה]. ושתוי מוחלט שמכיר בעצמו שיכול לדבר לפני המלך, צריך שיעידו בו חבריו. ואין דעתו של שכור מכרעת.

בנוגע לקריאת שמע וברכותיה – י"א שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה, וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה. אבל, להלכה, אם אירע ששתה [אפילו יינות חזקים] לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה. וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך

(354) אסתר ט, כב.

(355) וראה גם ספר השיחות תשנ"ב ע' 391. ועוד.

(356) ראה לקו"ח י"א ע' 324 ד"ה מחרת יום הפורים. חכ"א ע' 197 הע' 11. סה"ש תנש"א ח"א ע' 374 הע' 113. שיחת ש"פ תשא תשכ"ד. ש"פ צו תשכ"ה. ש"פ תשא תשכ"ח. תשא תשמ"ב. תשא תשמ"ה.

(357) וראה במג"א סוסי" צט שבי"ט יכול להתפלל אע"פ ששתה קצת דא"פ להמתין עד שיפיג יינו. ועיי"ש במגן גבורים דה"ה בפורים. וראה בתה"ד סק"ג שההיתר ביו"ט לפי שמצוה לשתות. אבל, בשו"ע אדה"ה השמיט יו"ט. ו"ל.

לקרותו בברכותיו. אבל השכור, דינו כדין תפלה, ואסור בקריאת שמע וברכותיה. שאר כל הברכות כולן יכול לברך, אע"פ שהוא שכור, לפי שדי בכוונה כל שהוא אע"פ שהיא משובשת.

להורות בדבר הלכה – יזהר כל אדם [ולא רק כהן] שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים אפילו בדבר פשוט³⁵⁸. וצריך לזהר גם בימות שלנו³⁵⁹. ביין – השיעור הוא רביעית יין חי שאינו מזוג במים בבת אחת. ובפחות מרביעית – רק כשאין דעתו מיושבת עליו. בשאר משקין – כל שמשער בעצמו שדעתו צלולה מותר להורות. אף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, בסעודת שמחה כגון פורים, אע"פ שלא שתה אלא בסעודה, אין להורות, שמתוך שמחה משתכר גם בתוך הסעודה (או לפי שמרבים בשתיה). ואסור להורות כל אותו היום אא"כ נתן דעתו כבר על הפסק, או שמרגיש שסר יינו מעליו. בדבר שהוא ברור בפסוקים, שהצדוקים מודים בו, וזיל קרי בי רב הוא מותר להורות. הגיע לשכרותו של לוט [והוא השכור שעושה ואינו יודע מה יעשה] פטור מכל המצוות. ואינו יכול לברך שאר כל הברכות כולן. ואינו ראוי להצטרף למנין ולזימון. [ויש מחמירים שלא לצרף למנין גם שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך].

הלכתא למשיחא³⁶⁰: כל כהן הכשר לעבודה, אם שתה יין אסור לו להכנס מן המזבח ולפנים. ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחיוב מיתה בידי שמים. ומותר ביין כל שהוא ואינו מוזהר אלא על רביעית. ואף על רביעית אינו באזהרה אלא כששתאו דרך שכרות רביעית יין חי בבת אחת מיין שעברו עליו ארבעים יום. אבל אם הפסיק בה או שנתן לתוכו מעט מים פטור.

היה שכור משאר משקים המשכרים אסור להכנס למקדש [ולדעת המנחת חינוך³⁶¹ בשאר משקים אין שיעור, וכל שמשתכר אסור בביאת מקדש]. ואם נכנס ועבד והוא שכור משאר משקים המשכרים הרי זה לוקה ועבודתו כשרה. וי"א שגם בשאר משקין המשכרים דינו כשותה יין ומחלל עבודה וחיוב מיתה בידי שמים.

וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שיכור אע"פ שאינו באזהרה, שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול.

הלכות הטוב והמטיב³⁶²

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים

תקנו חכמים עליו עוד ברכה

כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני³⁶³.

כששנים (או יותר) שותים יין³⁶⁴ יחד בחדר אחד ובחבורה אחת (כגון בני חבורה אצל בעל

358 רמ"א י"ד סרמ"ב ס"ג). והוא לאו דאורייתא (סהמ"צ להרמב"ם מ"ל"ת עג. חינוך מצוה קנב. וי"א שהוא באיסור עשה. ובשאר משקין – י"א שהוא דרבנן.

359 שו"ת תה"ד סמ"ב.

360 ולהעיר שכהן היודע מאיזה משמר הוא ומאיזה בית אב הוא אסור לשתות יין אותו היום גם בזמן הזה. וראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 618 שמכאן שבנין ביהמ"ק יכול להיות מיד, גם בפחות מכדי הילוך מיל.

361 מצוה קנב. וכ"מ דעת אדה"ז.

362 בירור הלכה בגדר ברכת הטוב והמטיב בשינוי יין, והחילוק בין דעת אדה"ז בסדר ברכת הנהנין ללווה ברכת הנהנין, והמסתעף מזה – נדפס בהוספה ללווה לימי הפורים תשפ"ב (עם הוספות במהדורא שתח"י), ומשמ תדרשנו.

בכ"מ נהגו להקל בברכה זו. ובפוסקים כתבו ללמד זכות בכמה אנפי – ראה שו"ת תרוה"ד ס"ד. מקו"ח ס' קעה בקיצור הלכות ס"א. תורת חיים סופר סק"ה. כה"ח סק"א וסק"ב. שו"ת מנח"י ח"ט ס"ד. חוקי חיים ח"ה ס"א. שו"ת כהן ס"י. וראה פרסומי ניסא (לבעל משנה"ע ע' קכ). שו"ת מקוה המים ח"ג או"ח ס"ז. ועבד ורפא ח"ד ס"ז. ועוד. אלא שאין טעמים הללו מספיקים, כמ"ש האחרונים, והוא רק בדרך לימוד זכות. והרבה מהנהגים השונים בברכה זו שהוזכרו בקצת מקומן, אינם לעיכובא, ועכ"פ – אינם עיקר לדינא. ואם באנו לחוש לכל הדעות, אין לדבר סוף. ומכיון שברכת הטוהמ"ט חובה גמורה היא, וזכור בגמרא (ראה מג"א רס"י קעה. שם סרכ"ג סק"ג) אין לזלזל בברכה זו. ויתכן גם חשש נהנה מעוה"ז בלא ברכה להסתברא שהיא בגדר ברכת הנהנין. ואנן בתר דברי אדה"ז בלוח ברכת הנהנין וסדר ברכת הנהנין שבסידור גרייך, שהביא כל פרטי הלכות אלו לדינא. והרי הסידור ענינו הנהגות בפועל בחיי יום יום (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 16), ונכתבו בסגנון של הוראות למעשה בפועל (שם ע' 17. ועאכר"כ בלוח ברכת הנהנין, ש"י שאנקרא כן מפני שמלכתחילה ה"י כמו לוח על כותלי ביהמ"ד וביהמ"ד – שם הערה 17).

363 וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ט.

364 וגם יין מבושל, או יין שיש בו דבש או סוכר. (וגם להסוברים שבשנתב ע"י דבש אין לברך עליו, הרי למעשה כיון שכמעט ווא"פ

הבית³⁶⁵, והוא הדין אם אשתו או בניו שותין עמו), בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה³⁶⁶, ורצו לשתות יין מסוג שני³⁶⁷, ושניהם שותים משני היינות³⁶⁸, מברכים ברכת הטוב והמטיב ("ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם הטוב והמטיב") על יין השני קודם שיטעמו ממנו³⁶⁹. ולכתחילה נכון שיטעמו משני היינות רביעית, אבל גם אם טועמים ממנו פחות מרביעית מברך הטוב והמטיב.

אם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני (כגון בנמלך, או בשינוי מקום כששתה פחות מרביעית), יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן. ואם טעה ובירך תחילה הגפן, יברך מיד אחר כך הטוב והמטיב ואחר כך ישתה. ויכול לברך כל זמן שרוצה לשתות עוד³⁷⁰.

ודוקא אם יש להם³⁷¹ מן היין הראשון³⁷², ושותים מהיין השני כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון, אבל לא מפני שכבר כלה הראשון.

מברכים הטוב והמטיב רק אם היין השני משובה³⁷³ מן הראשון, או אפילו אם בסתם שאין

לעמוד על כך לדעת אם ה' משובח יותר לולא תוספת סוכר וכו', הרי ג"ז בכלל הדין שכל שאינו יודע אם הוא משובח ומברך עליו. וראה גם תורת חיים סופר סי' קעה סוסק"ה). וכן מיץ ענבים, בכלל. (וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תשלא לענין מה שייך פטור כל מיני משקים. ודון מינה ואוקי ובתריין, אף שיש לחלק קצת. ועיי"ש גם מה שכתבנו בתקציט לענין נדו"ד).

365 י"א ששניהם צריכים להיות שותפים בהיין. וכו"ה בלוח ברה"ג פ"א הי"ב (לחומרא, ש"ש לחוש שלא לברך"). אבל בסדר ברה"ג השמיט אדה"ז כ"ז. ונתבאר בארוכה בבירור הלכה – נדפס בסוף הלוח דשנת תשפ"ב. ושם ביארנו, שד"ז תלוי ועומד בכללות החילוק בין דעת אדה"ז בלוח ברה"ג לסדר ברה"ג בגדר ברכת הטובה"ט, וכמה פרטים מסתעפים מזה.

366 (אבל שבתוך הסעודה, כאמ"א מהמסובין צריך לברך לעצמו, וכן בברכת בפה"ג. ושלא בתוך הסעודה, יכול האחד להוציא חבירו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובה.

[אמנם, בא"א מבוטשטאטש סי' קעה כתב ד"אם הוה לו כנהנין אינו יכול להוציא ידי חובה אחד לחברו רק אם הסבו כאחד או ע"י סעודתן אז"ב. והנה, בא"א כ"פ רק כמסתפק. וגם פשוט דברי הפוסקים שדינה כשאר ברכת השבח (אף שיש חילוקים בפרטים אחדים, ונת' בבירור הלכה). אבל לאוד, אף שכמה פוסקים דס"ל לברך גם שלא בשעת הסעודה תסמו הדבר, אין לכחש של הרמב"ם הטור ורמ"א ש"היו מסובים לשתות". ועוד, שגם ש"ב מפרש בטעם הטוב שהשני הוא מדין הסבו אחד מברך לכולם. (אלא ש"ב ש"ש) ויש להוסיף עליו ולאידך, בא"א כ"כ רק כמסתפק. ופשוט דברי הפוסקים שדינה כשאר ברכת השבח (אף שיש חילוקים בפרטים אחדים, ונת' בבירור הלכה). אבל בב"ח כתב באמ"א שגם למ"ד דליכא קביעות ביין, לגבי הטובה"ט שקבועים עצמו לשתות יין מיקרי קביעות. וצ"ע בא"ר סק"ח א הוא כסברת הב"ח או דס"ל דלא בעינן קביעות כלל. וגם בשר"ת גו"ר כלל א סמ"ה שהארץ הלוכח שמברך גם שלא בסעודה וגם שא"צ קביעות, כתב דלשנא דמסובים הוא בכדי לטעור אחד לכולם. וראה גם בשאר התשובות שם. ומ"ל, לדידן שאין אנו רגילין בהכיסה שישבתנו על שולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת חשובה קביעות (וראה עדי"ז בב"ח שם, וגם להדעות שאין קביעות אלא בפת). ומצאתי בהוראות מרבינו פרץ מכת"י (נדפס בקובץ המועדים פסח ח"א ע' מז), ששני בחורים ששותים יחד חייבים לברך הטובה"ט שזה קביעות ממש כמו בסעודה, וכן מציינו באר"ח הל' סעודה סל"ד שא"צ שיקבע עצמו על היין, אף דלא מיירד לענין להוציא אחרים. ועצ"ע לדינא, כש"ב או ג' נכנסים לבית אחד אחד ונותנים להם יין לשתות דרך ערוא אפילו ושנים בשולחן אחד, שא"צ ישיבת קבע על דעת שהא לטעור מיד ממקום זה אפילו לילך לקבוע במקום אחר, ואצ"ל אם אין דעתם לקבוע כלל אלא לשתות בדרך ערואי" (ראה שו"ע אדה"ז סו"ר"ג סוס"א).

367 ממנינים שונים, או מלמים שונים (דהיינו כהשני הוא מחבית אחרת, ונתנו כל אחד בחבית בפ"ע תוך ארבעים יום לדריכתו).

368 וא"צ שישתו שניהם בבת אחת, אלא אפילו בזה אחר זה. אבל אם עדיין לא שתה אחר מהיין הראשון אין לחבירו לברך על היין השני.

369 ולכתחילה אין להפסיק בין ברכת הטוב והמטיב לשתיתו. ובדיעבד שהפסיק אינו חוזר ומברך.

370 (אבל שבתוך הסעודה, יולד בברכה הטוב והמטיב יכול לברך גם אחרי ששתה, כל שרוצה לשתות עוד. וכ"כ בפ"ג סי' קעה בא"א סק"ה. ועוד. וראה גם קצוה"ש סס"א בבדה"ש סק"ד.

[ומדברי הבי"ר סוס"ק קעה ד"ה מצאתי כתוב נראה דס"ל שברכה זו כשאר ברה"ג. והארכנו בכ"ז בבירור הלכה שם].

אמנם, יש שכתבו לדמות לברכה שהחיינו על אכילה, שאין לברך אחר שאכל, אפילו רוצה לאכול עוד. וראה קצוה"ש שם מש"כ לחלק. ולהעיר גם ברכת הטובה"ט על בגדים חדשים שיכול לברך כל זמן שלא פשטו, וגם אם פשטו יכול לברך אם פשטו על דעת לחזור וללושבו לאלתר (וראה סדר ברה"ג פ"ב ה"ד).

אבל לכתחילה ודאי צ"ל קודם השתי', לחוש להאומרים שאינו מברך אח"כ. וגם למ"ד שאפשר לברך גם אחרי שגמר לשתות – היינו רק תוכ"ד לשת"י (ראה א"ר סוס"ק קעה).

ואם גמר כבר לשתות ואין לו עוד – יכוון לצאת בברכת הטובה"ט שבברהמ"ט (ראה קצוה"ש סס"ד בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"ח ח"ט סי"ד).

371 ומשמע, אף שאינו לפניהם. והארכנו מזה בבירור הלכה בסוף דברינו שם והערות לשם.

372 אבל בלוח ברה"ג פ"א ה"א הי"א שמעט שא"צ שיהא להם מן היין הראשון, והכל תלוי רק בסביבת שתיית יין השני – אם הוא "משום שינוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון" שאז מברך, או "מפני שכבר כלה הראשון" שאז אינו מברך. וכמבואר שם בלוח בטעם הדבר "שהו ריבו יין והוא ולא יינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון". והיינו שהכל תלוי בכוננתו, ואם שותה יין השני בכדי לטעום יין משונה, אף שבמצאיות כבר כלה הראשון מברך.

וראה בבירור הלכה שם שד"ז תלוי גם בכללות הגדר דברכת הטובה"ט שנת' באמ"א בסדר ברה"ג מבלוח.

373 היינו בטעם (וראה סדר ברה"ג פ"ב ה"ד): "משובח יותר בטעם", "משובח יותר בטעמו". ובמאירי פסחים צט, ב, שגם במראה. ובשבה"ל סי' קמד בטעם הברכה: לפי שהיינות משונין בטעמן ובמראהן יש מהם אדום ויש מהן לבן ויש מהן מכמה גוונין. וראה אמ"א מבוטשטאטש סי' קעה מהדו"ת שנסתפק במשובח במראה או בריח ולא בטעם.

ובפשטות, בתר דידי' אזלינן. ובפרט לדינא שגם בסתם מברך. וכ"מ גם מזה שנפסק בשו"ע שאין לברך על הרע תחילה לפי שהחביב קודם. וכ"ה להדיא במג"ק מהדורת בלי פסחים קא, ב: אם נראה לו חשוב מן הראשון. ויל"ד. וכ"כ במקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות ל"ג, שכל

ידוע³⁷⁴ שהשני משובח מן הראשון³⁷⁵. אבל אם ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון, אפילו אינו גרוע אלא מעט, אין לברך עליו הטוב והמטיב. אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן³⁷⁶, שאף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם (כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק), יש לברך עליו הטוב והמטיב.

אם שתה יין לבן ואחר כך יין אדום, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין אדום הוא משובח יותר בטעם מהלבן. כמו כן, אם שתה תחילה יין ישן ואחר כך יין חדש, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין החדש משובח בטעמו כמו הישן. ואם שתה תחילה החדש ואחר כך הישן, מברך הטוב והמטיב על הישן, אפילו הוא מאותו המין, אם הוא משובח מן הראשון או אפילו בסתם.

ברכת הטוב והמטיב היא לא רק אם הביאו להם אחר כך יין אחר, אלא אפילו אם היה להם מתחילה שני יינות לפניהם, ואפילו הביאו השני על השולחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחילה, מברך הטוב והמטיב כששותה מהשני. וכל זה בסתם, שאינו ידוע איזה מהם משובח. אבל אם ידוע שהאחד גרוע מחבירו, וכבר הביאו לו שניהם³⁷⁷, אפילו בזה אחר זה, לא יברך תחלה על היין הגרוע בורא פרי הגפן כדי לברך אחר כך על השני המשובח הטוב והמטיב, שהרי הוא חביב לו וצריך לברך על החביב תחילה³⁷⁸. (ואם עבר וברך בורא פרי הגפן תחילה על הגרוע, יברך הטוב והמטיב על יין השני המשובח).

אם הביאו לפניהם עוד מין יין שלישי³⁷⁹, חוזרים ומברכים הטוב והמטיב שנית, אבל רק אם לא היתה דעתם מתחילה על השלישי כשבירכו הטוב והמטיב על השני³⁸⁰.

אם בירך ברכת המזון על היין השני, אין לברך הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון, שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון.

שהאדם בוחר הר"ל לדידי' טוב. וכ"כ בהליכות שלמה פסח פ"ט הע' 119. וש"ר כן גם באגרת הפורים ספטימוס פ"ה הערה ח בשם הגר"ק. ודלא כש"ת אבני ישפה או"ח סל"ו סק"ד. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב.

(ולכאורה יש להוכיח כן גם ממש"ב בשו"ת תרודה"ד סל"ד בטעם אלו שנהגו שלא לברך אלא על היינות שהיו מופלגים לשבח, שכיון שאין הסכמה ברורה שהאחרון משובח לפי שכא"א בוחר בסוג אחר, יש בחזקים ויש בקלים וכו'. ומשמע שבעצם גם הקל יתכן שיהא משובח, אלא שאינו משובח בשלימות כיון שלאחרים הוא איפכא. והיינו דוקא לדידהו דס"ל שצ"ל משובח דוקא, וגם בזה כתב שם שאינו טעם מספיק ליישב המנהג. אבל לדין שהעיקר שאינו גרוע – ודאי בתר דידי' אזלינן. וכע"כ בדין הקדמת המשובח מחמת שהוא חביב, כדלקמן בפנים. אבל בפ"י תפלות לר"י בן יקר ובעל הכל לר"מ מאיבא סכ"ב (ע' 34) כתבו בדעת ר"ת שמברך גם על הגרוע "לפי שיש בנ"א אוהבים חלש יותר מהחזק", ומשמע שבכגון דא אינו משובח).

374) כ"ה בסדר ברה"ג. ובלוח בכ"מ: יודע. וטובא איכא בינייהו.

375) ונחלקו הפוסקים כשידוע להדיא ששניהם שוים ממש (ראה פמ"ג במ"ז סוסי' קעה, שאינו מברך בידוע ששוין כ"א בסתם, והב"ד בכה"ח סק"יז. וכ"מ בתוד"ה הטוב – ברכות נט, ב, שמברך מספק שמא משובח הוא. אבל ראה במחה"ש סק"ג. וכ"מ בנחלת צבי הובא בא"ר סק"ד. עט"ז שם סק"א. וראה עדות ביעקב שילוני ח"א סכ"ד. קובץ ישמח ישראל אלכסנדר גל' ו' ע' קמ ואילך. אור ישראל מאנסי גל' סג ע' קעד. ואולי תלוי בשק"ט אם הברכה היא על שינוי היין או על ריבוי יינות – ראה אצלנו בבירור הלכה שם). ודעת אדה"ז משמע שגם בשוין מברך – ראה סדר ברה"ג פ"ב ה"ז: אם ידוע שהוא משובח בטעמו כמו הישן. וראה הערות וביאורים להל' ברה"ג ח"ב ע' 165. ובידוע להדיא שאינו משובח יותר ואינו גרוע יותר אבל הוא בטעם אחר ודאי מברך (כ"ה בפרישה סק"ב).

376) הביאור בפנימיות ענינים – ראה באוה"ת בראשית ח"ה פ' וישב ע' 1806. בראשית ח"א פ' מקץ ע' 692. פלח הרמון בראשית פ' ויחי קכה, א ואילך. (ועי"ד ההוראה משיטת ר"ת שמברך על הגרוע בעבודת ה' – ראה משנת משה ע' 4 בשם הרה"צ מווארקא).

ובקצה"ש ספ"א בבדה"ש סק"א לענין קידוש. שאין הכוונה ליין שאינו אדום כ"כ ונוטה קצת ללבן שזה בכלל אדום הוא אלא הכוונה בלבן ביתר. וצ"ע אם כ"ה גם בנדו"ז.

377) ומשמע שאם לא הביאו לו שניהם, יכול להביא תחילה הגרוע ולברך עליו, ואח"כ להביא המשובח ולברך עליו הטובה"ט.

378) אא"כ קשה לו לשתות תחילה מהיין החביב, כגון שקשה לו לשתות יין חזק אליבא ריקניא, שמברך תחילה על הגרוע ואח"כ הטוב והמטיב על המשובח. ואם הגרוע הוא לבן והמשובח אדום, מברך תחילה על האדום (שיין אדום מוקדם לברכה) ואח"כ הטוב והמטיב על הגרוע.

379) וכן רביעי וכו'.

380) ומשמע קצת, דלא סגי שידוע שיביאו לו עוד יין אלא צריך שיהא דעתם עליו בשעת הברכה. ואולי צריך גם כוונה לפטור (ודומה לדין ברכה של שאינו חשוב שלרשב"א אינו פטור החשוב בדרך גררא).

אבל ראה ברכת הבית שכ"ג בשע"ב סק"ג. ומדבריו נראה שכל שידע שיביאו דינא הכי. ואת"ל כן, יתיישב גם שלכאורה אין לו להרבות בברכות שלא לצורך, דבאמת מברך עונן פעם רק כשאינו יודע מראש. איברא, שבא"ר סי' קעה סק"ו ופמ"ג במ"ז סק"ג ועוד שכתבו שטוב שיסיר שאר היינות מהשולחן, דס"ל דבהכי סגי שאינו נפטר (ולפמ"ג א"ז בגדר טוב רק חיוב) נראה שלא חששו לזה שמרבה בברכות. וראה בתורת חיים סופר סק"ח, שלפמ"ג שמן הדין נפטר כשנמצא על השולחן, אינו ראוי לסלק מהשולחן ולהרבות בברכות. וצ"ע

קיצור דיני שכחה וטעות

פורים תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
תענית אסתר תפלת העמידה שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לענו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה ¹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר שסיים ² "יהיו לרצון" השני ²	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	חותם "שומע תפלה" ויצא ³
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ל"שמע קולנו"
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
		מתפלל מעריב שטים, הראשונה לשם מעריב והשני ³ לתשלומין ³
קריאת התורה מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
		אומר ההפטרה כשהס"ת בארון
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה		

1. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.
2. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
3. ואינו אומר "עננו" בשניהם³.

הדין	נזכר/ה	טעות
פורים מקרא מגילה		
מברך בין הפרקים	בשעת הקריאה	שכח לברך "על מקרא מגילה", "שעשה ניסים" או "שהחיינו"
אינו מברך ⁴	לאחר הקריאה	
אינו חוזר ומברך ⁵	-	שכח לכוון בברכת שהחיינו ביום לפטור שאר המצוות
תפלת העמידה ערבית, שחרית ומנחה		
חוזר ואומר "ועל הניסים" ⁶	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח ולא אמר "ועל הניסים"
אינו חוזר ⁷	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ואומר "בימי מרדכי ואסתר וכו" וגומר תפלתו ⁸	קודם שאמר "שמונת ימי חנוכה אלו"	אמר "בימי מתתיהו וכו"
חוזר ואומר "בימי מרדכי ואסתר וכו" וגומר תפלתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה ⁹	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	
גומר תפלתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה ¹⁰	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ל"ועל כולם יתברך"	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)
חוזר ל"רצה" ¹¹	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת"	
ברכת המזון		
חוזר ואומר "ועל הניסים" ¹²	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח ולא אמר "ועל הניסים"
אינו חוזר ¹³	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר "בימי מתתיהו וכו"
אינו חוזר ¹⁴	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ואומר "ועל הכל" ¹⁵	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כבנוסח שבתפלה)
מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ¹⁶	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו"	
שושן פורים תפלה וברכת המזון		
אינו חוזר	-	אמר "ועל הניסים"

4. ואינו מברך "שעשה ניסים" או "שהחיינו" על משלוח מנות וסעודת פורים או עיצומו של יום. ונכון לשמוע הברכות ולענות אמן ממי שקורא עכשיו מקרא מגילה או לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.
5. ואם רוצה, יכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.
6. יאמר לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו".
7. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו".
8. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו".
9. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

אבני זכרון ח"ג סי' יז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

ד. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוס ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפ"י בד' הרמ"א דקאי אנוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחי"א כלל קלב סי' י"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פ"ג סי' ט. שמענתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יודי ס"א. ובשם הגר"ח – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פ"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א ס"שצ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שמדך אמ"ל שגם המונה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחזא מלתא היא, וה"ו ממשכ"ב מעט מים סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו ואמרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראוי משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשטאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינו, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנה לגבי אלו החותמים בשתים ד' רובא דעלמא טועים, ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראוי משם כ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוספי להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומשכ"ב המהדיר שם בשם א"א מבוטשטאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכאן אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מלי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבר"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא לדיעבד כה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי יצא. וכ"מ באפיקי

א. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושור"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"פ אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

ב. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמש"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסח"ה הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסח"ה, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לא ידך גיטא, דלא סגי בהיסח"ה וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ה הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל סיום הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא בריא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסח"ה.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (וראה חס"א סרט"ו סק"י. חי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צ"א ח"ב סי' ס"מ. וכבר העירו משמ"כ בכונת החי"א – צ"ע, ורצונו שם בחי"א כדברי החס"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"ל בשוה"ג הא' להל' ד. ושי"ג), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקרא, ובפרט בהתנאי (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משת"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א שס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעמינו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמשכ"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים – יש לחלק טובא.

ג. גו"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין דומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת

ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורים סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור א"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח.

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו הדיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתומת הברכה היא ש"ת. או כלל ש"ת זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתומת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי.) וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחיה הראשונים (ראה ר"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בליקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאר"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדון בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלווין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ.) וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכן בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

ה. שו"ת מגידות סצ"ה.

1. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

2. מקור הדבר בט"ז סתרפ"ב סק"ג וסק"ה. ושם, כשכ"כ הוא מברכהמ"ז. ודברי הט"ז הובאו להלכה בכל הפוסקים. ומהם: א"ר, באה"ט, פמ"ג, מאמ"ר, שלחן תמיד, חכמ"ש, שלמי חגיגה, שלחן שלמה, שתילי זיתים, כרם שלמה, ערוה"ש, בא"ח, משנ"ב, כה"ח. ועוד. ובהיות ולא מצינו חולק – זולת למי שסובר שבכלל אין לאומרו גם בברכהמ"ז – הכי נקטינן. [ולהעיר שלשון הט"ז שיוכל לומר. ובכ"מ העתיקו שצריך לומר. ויש להאריך. ואכ"מ].

וכבר העירו שמצינו כך כבר בראשונים, בפסקי ר"א מלונדיש בפ"י לברכות פ"ד מ"א בסופה, שיוכל לומר קודם שיעקרו גרליו באלקי נצור אם נזכר. וכן במאירי ברכות ל, ב, שאם נזכר קודם שאומר תחנונים כוללן בתחנונים ודי.

והנה בכמה מחברים אחרונים עמדו על כך שלא נזכר הדבר ברמ"א רק לגבי ברכהמ"ז. ומזה באו לחדש כאילו יש כאן פלוגתת הרמ"א וט"ז, וכתבו לבאר בכמה אופנים (ראה בכ"ז בשו"ת אור יצחק עבאדי ח"ב סר"ג. בית יצחק בלטר מילואים ח"א ס"ח. דברי הנסים פ"ב הע' 53 ואילך. זית רענן (על שתילי זיתים) סתרפ"ב סק"ג. ירח למועדים (אלשין) חנוכה ס"כ סק"ט ואילך. קובץ העיר"ז גל' תתקיא ואילך. תתקמא ואילך. תבונות ע' צ. ויעודים חו' ע' 102 ואילך. ישמח לב חו' ע' תרא. ועוד.)

מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא.)

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה ויעיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפ"ח וכנה"ג בטענה ביר"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה). וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודומת החתימה, אבל בדין שיינו מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותרם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותרם על הארץ לחוד לא יצא.) וה"ל לא סגי בענין ישראל לחוד, כע"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבדאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישיית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למנה"ס תביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס ירושלמי באו"א (ראה עליו תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ"י ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי, שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, בראש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מרציעם, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוא חתימה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ח חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חדא היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים.]

וכמה נחתבו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד עניינה הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך בירא העובד", שג"ז מטבע שטבעו, ויפדה בירו' יומא פ"ב ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת ויפדה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה

וגם בפשטות, הרמ"א העתיק הדין כפי שמצאו בכלבו ואר"ח. ועלייהו לא תיקשי, שכן הביאו שבתפלה אם ירצה לחזור הרשות בידו כל שלא עקר רגליו. ועוד, דכילינהו לעננו ולועל הנסים בתפלה כחדא שאינו חוזר, ומכיון שכתב בכלבו להשלים עננו באלקי נצור, מובן גם בנוגע לועל הנסים (אף שיש לחלק).

ועוד, שלכו"ע, אם ירצה בודאי יוכל לאומרו, ואין חשש. וראה גם זית רענן שם.

ומה יש לנו להסתפק, כאשר נמצא הדבר כבר מפורש בראשונים, כנ"ל.

ח. שאמירת "בימי מתתיהו וכו'" אינו בגדר שקר, וראה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ב ס' ו.

ט. כיון שאמר שקר גמור בתפלתו. וראה שוע"ר סק"ח סי"ח.

י. ראה מקור חיים לחו"י ס' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

יא. ראה קצה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

יב. שהזכרת פורים אינה חובה כלל בברכת המזון.

יג. כבשה באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

אלא, שבאמת מוכח בט"ז גופא, שהבין שכ"ד הרמ"א ג"כ, וכדבריו שם, שנלמד הוא במכ"ש ממש"כ הרמ"א. [וכפל הדבר ב"פ בסק"ג ובסק"ה. ודלא כמי שכתב להגי' במקום "כש"כ" – "כן", שאין לזה טעם ורש, ובפרט שכ"כ ב"פ. ובסק"ה – הגהה זו אינה עולה יפה כלל. והגהה זו היא בכלל מה שאמרו על המגיהים מסברא, והנוסח הישן הוא ללא נפתול ועיקש]. וא"ש נמי שלא נזקק הרמ"א לפרש ד"ז, שבכלל מאתים מנה.

ועד"ז הוא במה שכתבו להעיר, שיש מהפוסקים האחרונים שהשמיטו דברי הט"ז, שאין ללמוד מדבר ההשמטה, שכמו שבדברי הרמ"א לגבי ברכהמ"ז מפרש הט"ז שמכאן נלמד גם לתפלה, הה"נ לגבי דברי האחרונים שהב"ד הרמ"א. וראה עד"ז במענה רבינו מכת"ק, הובא אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' תקצד, לגבי לשון אדה"ז, כשמעתיק מדברי הרמ"א ומשמיט מש"כ במג"א וט"ז. (ומכאן להטענה בנדוננו שאדה"ז השמיט ד"ז. ובפרט, דמעיקרא פירכא הוא, שבשו"ע שולו ליתא לדיני הזכרת ועל הנסים. ובסידורו – לא הביא כלל דיני טעות בתפלה. ותמיהני, מי הכריחם לחלוק עלינו את השו"ן, ולהשוות פלוגתא ביניהם, על לא דבר). ודוגמא לדבר: שגם בנוגע לברכהמ"ז לא מצינו הדבר נזכר רק בכלבו ואר"ח, ולא בשאר הראשונים, וכי משום זה נאמר שיש כאן מחלוקת, ושלרוב הראשונים אינו יכול להשלים בהרחמן.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם ז' אדר – ט"ז אדר ה'תשפ"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ג'	ז' באדר	הלי תפלה וברכת כהנים.. פרק ב-ד.	הלכות יסודי התורה פרק י.	מ"ע ה.
ד'	ח' באדר	פרק ה-ז.	הלכות דיעות פרק א.	מ"ע ה.
ה'	ט' באדר	פרק ח-י.	פרק ב.	מ"ע ה.
ו'	י' באדר	פרק יא-יג.	פרק ג.	מ"ע ה.
ש"ק	י"א באדר	פרק יד-טו. הלי תפילין ומזוזה וס"ת.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ד.	מ"ע כו. יב.
א'	י"ב באדר	פרק ב-ד.	פרק ה.	מ"ע יג.
ב'	י"ג באדר	פרק ה-ז.	פרק ו.	מ"ע טו. יח.
ג'	י"ד באדר	פרק ח-י.	פרק ז.	מ"ע יז.
ד'	ט"ו באדר	הלי ציצית.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	הלכות תלמוד תורה פרק א.	מ"ע יד.
ה'	ט"ז באדר	הלי ברכות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ב.	מ"ע יט.

מילואים

מילואים א (הערה 28)

היחיד. ועיי"ש שהבין כן בד' הט"ז הנ"ל. ועיי"ש עוד נפק"מ לדינא
בנשתתק הקורא בפ' זכור. והוא מחודש. ולא מציון כן בשאר
דוכתי. וסתימת כל הפוסקים ושתיקתם מוכיחה דלא שמייעא להו
לכומר לא סבירא להו. ולפענ"ד אין להנהיג חדשות, ולא ראינו
נוהגים כן. וראיתי למי שפי' דדמאי קריאת מגילה לפי שחובה
היא על כל יחיד שישמענה, וממילא חייב כאו"ח בברכה כבמגילה.
אבל אינו, שברכת המגילה היא ברכת המצות, אבל ברכה"ת היא
רק לכבוד התורה, וא"צ שכל השומעים יצאו יד"ח בברכה. (איברא,
בעתים לבניה על ס' העתים הל' ברכת ועונג שבת ס' קעז סקע"ח
ר"ל שברכה"ת בכלל היא בגדר ברכמ"צ. וראה מש"כ עפ"י קבובין
תורת נחלת הר חב"ד גל' טו (י"א ניסן תשס"ג) בנוגע לפ' זכור.
ודבריו מחודשים, ולא מציון אפי' רמז לזה בפוסקים). ואף אם
נאמר שמצד שוב"כ חייב בברכה"ת, הרי כבר בירך בבוקר כנ"ל,
וברכה זה היא רק לכבוד התורה, ולכן אף שחובה ויש חובה שמייעא
על כאו"ח, אין על כאו"ח חובת על' לתורה וממילא פטורים
מברכה. ודוחק גדול לומר שנתחדש כאן שעל כל יחיד רמאי חובת
על' לתורה, שהטילו על היחיד גדר קריאת דציבור, ויוצא חובתו
בשוב"כ ע, דבר שלא נפרש בשום מקום. ולהעיר גם מדויק ל' אדה"ז
שם "שפ' זכור היא חובה מה"ת שישמענה כל אדם מישראל", שאין
חובת קריאה על היחיד כבמגילה אלא מעיקרא היא חובת שמייעא.
ויש שכתב לדייק מ' הלבוש או"ח סתרפ"ה ס"ו שכתב "כדי
לשמוע פרשיות אלו בקהל עם ברותיהם וקריאתו מתוך ה"ת".
ואין בזה כדי דיוק, ועיקר כוונתו דלא סגי לקרוא לעצמו, וצריך
לשמוע כפי שנקראת בציבור שאז קוראים בברכה, ולא שחייב
מה"ת לשמוע הברכה. ומש"כ בשע"א ש"א סכ"ח ובמשנ"ב סקל"ט
סק"ג שלא להתקל סומא ועל' לפ' זכור אף שהש"כ קורא – אינו
מחמת הברכות, אלא מצד שהעולה צ"ל ג"כ בר חיובא (כדעת
מהרש"ל לגבי קטן, הובא בט"ז שם).

במעלת ברכת התורה דפרשת זכור – ראה שיחת ש"פ תצוה
תשמ"ד (התוודעויות ע' 567 ואילך).

מילואים ב (הערה 122)

הועירו ח"א במה שלא כתבנו ליתן בליל פורים קודם קריאת
המגילה, כמ"ש בקיצור שו"ע י' קמא ס"ה. ומעתה בזה מה
שכתבנו אלו:

בהקדם, שרוב הפוסקים כתבו ליתן בתענית אסתר. וכן מנהגו.
(ויש שכתבו ליתן קודם שבת זכור, או מ"ח. ובד"מ סתרצ"ד סק"א
ה"ב, וכתב דלא כנ"ל). אבל המג"א סתרצ"ד סק"ב כתב שמנהג
מדינתנו בשחרית. (וכה"ל ליתן פורים, בפ' רבינו אפרים עה"ת כי
תשא ע' שי. וכן בתש"ץ דיני תנוכה ופורים ע' קעב). ולא מצאנו
מקור ברור ליתן בליל פורים.

כן להעיר ש"א שאין שוקלים בלילה דהויא כפרה – ראה ב"ק
ק, א לגבי גזל הגר. וראה שלמי שמחה ח"ו ס"ב. וי"ל שגם בזכר
למחה"ש הקפידו בכונן דא.

לכאורה יש בזה ב' שיתוש ואופנים: להקדים לפני פורים, ולכן
נותנים בתענית אסתר, או להקדים לפני שקלי המן שבמגילה,
ולפ"ו עדיף להקדימה לפני קריאת היום שהיא העיקר.

ובכל אופן, מסתבר שבלא עשה כמנהג שברמ"א (וכמנהגו),
יעשה כמנ"א. ואלא ליתן בלילה.

אמנם, לכאורה משמעות הא"ר סתרפ"ו סק"ב בשם אמרכל
ליתן בלילה קודם קריאת המגילה. ולפענ"ד אינו, וכוונתו שיש
מקדימים עוד לפני"ו, ולכל הפחות יעשה בתענית אסתר קודם
התפלה במעריב, ולא נתכוון שיקדימה בערב לפני מגילה, וכדמוכח
בליקוטים מהלכות אמרכל הוצאת פריימן הלכות פורים (א, ה),
אף שבא"ר הב"ד בשינוי לשון. (ומכבר סברתי שהי' בידוי כת'
אמרכל שאינו לפניו וכדמוכח בכ"מ).

ולהעיר שגם בקיצור שו"ע לא בירא מילתא שנתכוון שיתנו
בערב אחרי מעריב. ועיקר כוונתו כדברי הרמ"א בד"מ ובמפה,

אמנם, בשו"ת משאת בנימין סס"ב כתב בנוגע לברכת העולה
כשאינו יכול לקרות "ואין כאן משום ברכה לבטלה כיון שמכניס
עצמו למצות מוציא אחרים יד"ח בברכה זו". אלא שבפשוטו קאי
על הש"צ, שמוציא הש"צ בברכה. אבל בשו"ת הצ"צ סלה"ה סוסק"ה
כתב ש"הציבור ששומעים קריאת הש"צ הו"ל כקוראים ומברכים
בעצמם ע"י שמייעת הברכה מהעולה והקריאה מהש"צ". והנה,
בצ"צ שם הוא בכדי ליישב איך העולה יכול לברך כשאינו קורא.
אלא שבלא"ה ביאר שם שהעולה ששומע הקריאה מהש"צ הו"ל
כקורא, וא"כ א"צ לחדש שהציבור יוצאים ע"י שמייעת הברכות.
ואכן בקיצור שם השמיט ד"ז. ועוד שבהמשך הדברים שם סוסק"ו
נראה שנוטה יותר לדעת הרא"ש שהעולה מברך על קריאת עצמו.
ובסק"ז שם, שגם לדעת המ"ב הג"ל – העולה מברך על שמייעת
עצמו אבל שוב כתב שם בדרך קצרה "שהעולה מברך בברכה זו
את כל הציבור השומעים שגם עליהם חל חיוב שמייעת הברכה והוא
מוציא אותם יד"ח". ועצ"ע. וגם כמזה ראשונים מציון שמוכח
מדבריהם דס"ל שהעולה מוציא הציבור בברכותו (ראה מאירי
מגילה כא, ב בשם י"מ. ראב"ה ס' קנט. שם ס' תקנב. שו"ת ראב"ן
סע"ג. ועוד. וראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח סס"א. מגן גבורים רס"י
נז. ציונים לתורה כלל ט. הר צבי או"ח ס"ח. שם סע"ב. וראה
בארוכה דבש שמלע על' לציין שבעה ע"י שמייעת הברכה הוא
עדיף ברכה"ת דפ' זכור משאר קריאה"ת שבכל השנה. ועוד, שגם
אם נאמר שהציבור יוצאים בברכות העולה א"צ כוונה לכך (רק
משום מאה ברכות), ויוצאים יד"ח ע"י גוף השמייעת לחוד, וכדמוכח
גם מזה שקטן עולה למצין שבעה ע"י שאינו מוציא הרבים יד"ח
(גם ראה בשו"ת הצ"צ שם בסוף התשובה), ועכ"כ לשמייעתא כך
תיקנו לצאת באופן כזה. ועוד דל"ש לומר שהוא כפשוטו שכאו"ח
מהציבור מחייב בברכה, שהרי רק לעולה או לקורא תיקנו לברך,
ואין מקום שכאו"ח יברך, אלא שצורת חובת קריאה"ת הציבור היא
ע"י ברכה, וחובת הציבור היא לשמוע הקריאה עם ברכותי, וכך
יוצאים יד"ח קריאה ע"י גוף השמייעת (של הקריאה ושל הברכות),
אבל א"צ כוונה לצאת גוף הברכה כאילו הוא עצמו מברך. וכן נהגו
לענות ב"ח וב"ש בברכה"ת, ול"ח להפסק וכו'.

והנה בכ"מ הביאו ממש"כ בט"ז סתרפ"ה סק"ב "דבקטן שאינו
יודע למי מברכין אין יוצאים אין יוצאים יד"ח בברכה על ידו ואין יוצאים יד"ח
קריאה בלא ברכה" (ובפמ"ג שם במ"ו נתקשה דברכות אינן
מעכבות, עיי"ש). אבל, בפשוטו לא מיירי רק מפ' זכור, וקאי גם
בקריאת מפטיר דכל השנה. ועוד, שלדעת הב"ח שהביא שם שגם
באינו יודע למי מברכין עולה, וא"צ לצאת בהברכה. וגם
לדעת מהרש"ל (הביאו הט"ז שם) שאין קטן עולה כלל – היינו
דס"ל שהעולה צ"ל בר חיובא, ולא מחמת הברכות. (וראה גם
שו"ת גנת ורדים או"ח כלל א סלה"ה). וגם בדברי הט"ז עצמו – הרי
ממש"כ שם שניודע למי מברכים עולה, וכ"פ אדה"ו שיש"ע סרפ"ב
סט"ז, מוכרח שאין חובת הברכה מה"ת, דאלת"ה לא אתי קטן
שחייב רק מדרבנן ומפיק דאורייתא. ולפ"ו, ה"ז כשאר הברכות
דקריאה"ת בכל השנה. וצ"ל בכוננת הט"ז שבקטן כזה אין כאן גדר
ברכה וה"ל קריאה ללא ברכה, ולא שצריך לצאת יד"ח הברכה.
(ודוחק גדול לומר דמיייר בהגיע לחינוך דוקא, וי"ל לסמוך דתרי
דרבנן מוציא חד דרבנן (כבהדלקת נ"ח – ראה שו"ע או"ח סתרפ"ה
ס"ג), ולגבי הברכות שהן מדרבנן אפשר לקטן להוציא). והנה, אף
אי נימא כהדעות שכל עיקר חובת ברכה"ת בכלל הוא דרבנן, ורק
ברכה"ת בציבור על קריאה"ת היא דאורייתא (והארכנו במק"א)
– הרי מה"ת כבר יצאו הציבור בברכה"ת של העולה הראשון.
ואין סברא שקריאת פ' זכור מחייבת ברכה"ת מה"ת יותר משאר
קריאה"ת. (וראה גם פמ"ג שם).

אבל זאת מציון שבאורחות חיים לעווינגער (לתל החת"ס) או"ח
ס' קמ ס"א הביא בשם רבו החת"ס שכאו"ח צריך לכוון בברכת
העולה בפ' זכור, ושאינו משאר קריאה"ת, וטעמו לפי שהיא חובת

העמק שאלה סס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמנהג שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בד' צומות). וראה גם במק"ח שם, שהוא עד"ה הזכרה "ביום חגה"ס הזה" גם כשאוכל בבית ולא כסוכה. ודס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. ולהעיר שגם בערוה"ש שתקס"ה ס"ב שמימי לא שמע מי שניהוג כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה - איכא לדחוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והו"ע כתב בסתקס"ו ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתנו), אף ש"ל דש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ בסתקס"ח הוא רק לדעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא למ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזנו בולמוס. וכז' דחקי ואתי מרחיק (בכוונת משנ"ב ובה"ח שבת"צ). ובפרט שבנה ציו"ן ממקום למקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבה"ל, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה - בסתקס"ח.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' תענית שגזרו ציבור יכול לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מדק"ק גם החולה יכול לומר עננו. וראה בכתבי רח"א ביחאווסקי, נדפס מכת"ב בובק"ב העו"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמיס בל' אדה"ז בסידורו, שאף כשאינו מתענה יכול לומר עננו אם ישימט תיבות "ביום צום תעניתנו", או שביש ציבור שמתענים ויכל לומר עננו. וכש"כ לפמ"ש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח ח"ב ס' קי להקל לומר עננו אפי' בברכה בפ"ע בד' צומות הקבועים כשיש עכ"פ ג' תעניתים (וכנ"ל אצלנו בלוח בשחרית).

וגם קטן יכול לומר, כן, דלא מספקים, ואיכא משום חינוך שכשיגדיל יתחייב צום, ויזכור עננו, ובפרט אם נאמר שבחולה אומר עננו, א"כ לכשיגדיל גם יא יאה פטור יאמר. ואדרכה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחוי כשיקרא, שפשוט שכוונתו ליום התענית. שר"מ שכך הורה הרש"ז ריגו מברייק (כאיל תערוג שטיימן עובדות ע' תשפה. והחולקים, אינהו ס"ל שגדול שאינו מתענה ר"א אומר). ועיקר הסברא ש"א שם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה.

מילואים ג (הערה 137)

בבעם איסור טעימה "אע"פ שכל המצות הקבוע להן זמן לא אסרו אלא לקבוע סעודה משהגיע זמן משום גזירה שמה ימשך כסעודה ויעבור זמן אבל טעימה בעלמא מותר שאין לחוש בה שמה ימשך ויעבור הזמן" (אדה"ז סרע"א ס"ט) - ראה אצלנו בדני קריאת היום.

ונשאלתי מח"א במה שבשו"ע התיר לקרוא מפלה"מ באנוס קצת וקשה עליו התענית, אף שלדינא טעימה מותרת במקום צורך גדול, ולכא"ו עדיפא הול"ל שיטעום מעט ויקרא בזמנה, כמ"ש שאר הפוסקים. ועניתי לו כדהלן: לשו"ע הרי מותר לקרוא מפלה"מ. והוא מדברי שו"ת תרומה"ד ס' קט. (וצע"ק, כי כב"ל לא בה"ד. וא"ו משמע יותר שמקורו ממש"כ באר"ח בשם הראב"ד שהביא בס' בסי' תרפז). ושם בתרומה"ד כתב להדיא לאסור טעימה. ואף שאפשר לדחוק משנ"כ "לטעום מעט" לא דוקא וכונתו רק על אכילה - פשוט דבריו מורה לאסור גם טעימה. וכ"מ גם ממה שהביא ל' הנמ"ל "אולכ קימנעא". וכוות' נקטו כו"כ, הן בק"ש - ראה תוס' רע"א ברכות א', ובדעת הגה"ת. ועוד. והן במגילה - ראה מוס' פל"א עט"ז. ועוד. וכן הבין בדעת תרומה"ד במג"א סרל"ה סק"ו. סרע"ז סק"ד. סתרצ"ב סק"ז. וכתב לחלק עליו להתיר טעימה וגם במגילה. ואילו שאר הפוסקים שכתבו להעדיף הטעימה נקטו כדעת החולקים על השו"ע שאסור לקרוא מפלה"מ. ולכן העדיפו הטעימה שכתב מג"א להתיר וללא תרומה"ד.

אולם, יצויין שהמחבר בשו"ע השימט דברי תרומה"ד לאסור הטעימה. וא"כ אפשר שכונת השו"ע להתיר לקרוא מפלה"מ באופן שאין טעימה מספקת לו.

שאף שהמנהג הוא "קודם פורים" - נהגו שלא ליתן מבעוד מועד, דוקא בתענית אסתר. ומש"כ "בערב" - היינו כל הרמ"א "בליל פורים", ועכ"ז פירש הרמ"א דהיינו לפני מנחה, וכש"כ שלשו"ן "בערב" מתפרש כן. וכנ"ש שפי' אאזמ"ר בשערים מצוינים בהלכה שם סק"ה.

ומזינא שיש שנהגו כך (ראה מנהגי חת"ס, מנהגי רבותיהם והליכותיהם ע' קצד. ועוד). אבל אי"ז המנהג הנפוץ בפוסקים.

מילואים ג (הערה 126)

כ"כ כמה פוסקים: ב"ח שתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שנא, והובא במק"ח שתקס"ב ס"ב, בעטרת זקנים רס"י תקס"ה בא"ז שתקס"ו סק"ג, חיי"א כלל קלב סל"ג, שתי"ז שתקס"ה סק"ג, ועוד. ורק שבמאמר "שתקס"ה סק"א (ועם סק"ד. שתקס"ו סק"ב) כתב להשיג (כדלקמן). אלא שהעיד בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" - הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, עט"ז, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשתי"ז שתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה", למרות מש"כ שם שתקס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום התענית הזה". ושם שבאינו מתענה יאמר "צום צבור זה".

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להבי"ח שבתפלה עם הציבור שאני. ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בפ"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואיך עינבר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" - מג"א שתקס"ה סק"ז. ומה שמטעם שגם במג"א נקט בה"ח. איכרא, דשאני ש"צ דעדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א שתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי שתקס"ה ס"א) - קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וגו' רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיני בסתקס"ו ס"ה ובמ"א, ומנא לן שבש"ד לא הכריע כב"ח. והרי בסתקס"ו פסק כוות' עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחוי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח שתקס"ה ד"ה יש מהגאונים, במה שלדעת הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחרית - כן נראה בכוונתו. ותמוה מה שבש"ת שבה"ל ח"ח ס' קלא הכריע נגד כל הני רבנותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו זקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז שתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחרית באם מדלג התיבות].

והנה, במשנ"ב סתר משנתו לכאורה, שבסתקס"ח סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד בכה"ח שם סק"ח). אבל בסתקס"ה בבה"ל אחרי שהב"ד החיי"א כתב בשם המאמר דמיחוי כשיקרא, ושדבריו נכונים (והבייא בכה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדברי המשנ"ב הם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבה"ל שכתב שלא לומר עננו. אלא המאמר "שתקס"ה סק"א, שהכריח כן מהט"ז שם סק"ד (ואכן במג"א במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שכ"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחרית בדילוג התיבות), ובט"ז שהביא להקשות בחילוק בין ש"צ שאינו מתענה לשלמה יאחזנו בולמוס - עכב"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה ער"ז בס' זכרון עינים בתענית ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי - שבעיורי שלמי תורה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומחזורתא כדמעיקרא). ועוד צ"ב, שאם שבכח ואכל שם תענית עליו מחמת משלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו היא סבורא. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה

וברמ"א שינה מלשון התורה"ד וכתב "אסור לאכול", ומשמע שלהורות בא להתיר הטעימה. וכן הבין במג"א סתרצ"ב סק"ז ומתנו.

ובה של"כ בשו"ע להתיר לטעום ע"י שומר – הנה, לאו כ"ע סברי להתיר ע"י שומר לדבר הרשות. וראה שו"ע אדה"ז סתל"א בק"א בסופו. משנ"ב סרל"ב בשעה"צ סק"כ"ו. ועוד. ולהסברא דמגילה חמירא ואסור טעימה אף שמותר לפני ק"ש, מסתבר שגם שומר לא מהני, שאחר אינו מחמת שמה ומשך אלא איסור בעצם שלא להקדים דבר אחר לקריאה. וי"א שבוטל שאינו גולל לא מהני שומר – ראה כע"ז א"ר סתרנ"ב סק"ו. וראה ב"ח ופ"ח סתל"א. וראה משנה שלמה גראס סק"ט (ע' קפז).

[ואגב, במשמעות המשנ"ב סתרצ"ב סק"ז דמהני שומר רק בחולה, להעיר בשו"ע שלמת חיים ס' ת הבין במשנ"ב דמהני שומר גם לבריאי].

מילואים ה (הערה 138)

במג"א סתרצ"ב סק"ז הב"ד הרא"ם בחידושים על הסמ"ג שלא אסרו ללמוד כבדיקות חמץ אידידי דחביבא ל' לא אתי למיפשע. וכ"כ בערוה"ש שם ס"ח. אבל בשו"ת חות יאיר ס"יא דעתו נוטה שלכתחילה לא יתחיל בלימוד (כשגר בכפ. וראה בגדי שש סתל"א סק"ב שבמגילה שהיא צביבור לא חיישין לבית משתלי) קודם מקרא מגילה משום זדיקין בקמיין. ובסידור ב"מ עובד דין קריאת מגילה בלילה ס"ג כתב יתירה מזו שאם התחיל פוסק. ולהעיר שבה"ל חנוכה סתרצ"ב סק"ה נקט המג"א ליינא שאין ללמוד כשהגיע זמן ההדלקה. ואולי שאני מגילה שזמנה כל הלילה, משא"כ בחנוכה שתיקף הצוהו בחתיילת הלילה, ועדמש"כ אדה"ז לענין בדיקת חמץ בקור"א לסתל"א סק"א. (וה"ט שבבדיק"ח לא אמרין אידידי דחביבא ל' לא אתי למיפשע. ועוד, שהחביבות מחמת הנס ולא (רק) לפי שבאה מזמן לזמן, וממילא ל"ש בבדק"ח, ראה ערך השולחן סתרצ"ב סק"ה. אלא שלדינא גם בחנוכה קייל"ג שאפשר להדליק כל הלילה. ואולי סו"ס ימנע מלקיים בעיקר זמנה. וש"ו"ש שכ"כ ליישב בערך השולחן שם. וראה גם חות יאיר שם. ועצ"ש שהעיקר חסר מהספר בד' המג"א שכתב (רק) הטעם אידידי דחביבא ל' וראתם בד' ה"א"ם גופא נראה דס"ל להלקל גם בחנוכה (ראה גם בערך השולחן שם). ובס' מועדי ה' על הסמ"ג (צט, ג ד"ה שכשר) כתב בדעת הרש"ל והב"ש שהזכירו איסור לימוד לגבי חנוכה ולא במגילה, לפי שעיקר קריאת המגילה ביום (כמ"ש במג"א למיסב סברא לענין טעימה), ול"ג בלילה. אבל יותר נראה שלמסקנא שכתב המג"א לחתום ל"ג בטעימה, ה"נ בלימוד. (ואף שיש לחלק בין טעימה ללימוד, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקור"א שם), שבאכילה חששו שיבוטא לדי פשיעה, אבל בלימוד שהחשש שישכח לא חששו במגילה דחביבא – הרי לדינא לא סתירא לן הכי, עיי"ש. ועוד, דארברה כיון שהוא רק פ"א בשנה חיישינן לשכחה. וראה שם גם לגבי לולב). וכמ"ש במשנ"ב שם סק"ז וכתב לענין במשנ"ב סרל"ב "כמה פרטים לענין ק"ש וה"ה כא"ן. ושם סק"ז"ש שאין ללמוד משגעי זמן ק"ש. ובפרט שבמג"א הביא מתוספתא דרמז משה לק"ש, וי"א שמה"ש החמיר כאן בטעימה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד. (אמנם, לגבי י"ח החמיר במשנ"ב סתרצ"ב בשעה"צ סק"ד שלא ללמוד גם ק"ש קודם זמן ההדלקה. וראה אצלנו בלוח לחנוכה). ועכ"פ, ודאי נכון שלא לאמר הטעם אחר – משום ודזיק, וגם לפי שיש להקדים מגילה לכל שאר המצוות (וראה גם ביהגר"א סוס"י תרצמג – לענין מילה. משנ"ב שם סק"ב).

מילואים ו (הערה 150)

כ"מ ב' תו"ב"ה הקצר ב"ז ש"ז. ובפרט מהדוגמא מפורכת שהצבע והפרוכת כחד ממש חשיבי. וכ"מ ברא"ש הל' מקואות סכ"ז. וכ"ה בכ"מ. וראה שו"ת פני ארי' ס"ו. ועוד. ומוכח גם משנ"ב הרשב"א שם. שאינו חוצץ גם אם פשוט ברובו, משא"כ באינו מקפיד שחוצץ

ברובו. ולפ"ז באינו מקפיד אינו בגדר ביטול אלא שהוא כמאן דליתא או דין מיוחד בדיני חציצה. וראה צפ"נ ל"א כ"ה פ"י ה"ז (טו, א). שערי טהר וולק ח"ד סכ"ח סק"ז (ע' קלט). אבל בכ"מ שגם באינו חוצץ הוא מדין ביטול שהוא כגופו – ראה רש"י שבת נז, א ד"ה הא נמי. שם סוכה ו, ב ד"ה אין מקפיד. ועוד. וחקרנה שרים בכ"מ. וראה דברי יחזקאל ברשטיין מהדו"ח ס"ע תעה. שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סצ"ז ענף א, משא"כ כשאינו לנוי רק לחשוך, צ"ע אם אפ"ל בשבט לגופו. ואף שחפץ בכך, ועדיף מקו שמלאכתו בכך שאינו מקפיד (ול"ד לכוחל לרפואה שחוצץ (ש"ד ס' קצח סק"ד. ועוד) דהתם מקפיד אלא שאינו יכול להסיר (ראה בינ"א שער הנשים סק"כ). שו"ת הצ"צ יו"ד ס' קנח סק"ז (י"ז)), אבל כאן לא רק שאינו מקפיד אלא אף רוצה בכך, וכיון שכן ה"ז כגוף הדבר (ראה פני ארי' ס' קצח סכ"ז לחלק בין טבעת לצבע שצובעות הנשים, וראה פני ארי' ס' חדרי דעה יו"ד ס' קצח ס"ו). ובכ"מ – מ"מ אין הנידונים דומים, שבניו הרי הצבע מייפה גוף הדבר ונחשב כטפל ובטל אילו, משא"כ כשצובע ידו מטעם אחר, אף שרוצה בכך, אבל אי"ז לתועלת גוף הדבר ואינו בטל אילו. ובמכ"ש ממש"כ בפתח הבית יו"ד ס' קצח סכ"ז לחלק בין טבעת לצבע שצובעות הנשים, שהצבע הוא לנוי, אבל טבעת אינה לנוי רק לתכשיט, וזה לא מיקרי נוי לפי שאינו מייפה את האצבע, עיי"ש. ולא שנא מום שעל רגלי הכהנים, שאף ששבח הוא לכהנים שיהלכו עד ארכובותיהן בדם הו"ל חציצה, לולא הטעם שהיא לח (זבחים לח, א. אבל בשו"ת הל"ק ט" ח"א ס"כ פ' הטעם לפי שחביב. ועיי"ש לגבי מוהל שידיו צבועות בדם מילה. ומ"מ אכתי איכא לחלק דשאני התם שהוא למצוה ושבח הוא לכהנים ומוהלים וכו', ולא סגי בגוף הרצון לעשות כן. וכבר הקשה עליו בח"ו שבו"י ח"א ס"ט שפגוש בגמ' שרק מצד שהוא לח אינו חוצץ. אבל ראה מש"כ ליישב בסד"ט או"ח ס' קצח סק"ב, והב"ד בשו"ת בית שלמה או"ח ס' קו. ועד"ז הוא בפקודת אלעזר או"ח רס"י קסא. וכ"כ בהגהת מהר"ם חגי' סל"ג בעודת הל"ק ט"ט, נד' מכת"י סק"ב מקבציל חו"כ. וראה ברכ"י ס' קסא סק"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סנ"א. ועיי"ש בשבו"י משה"ק דמ"ש כהנים מטבח שאומנתו בכך). ועד"ז כתב בדג"מ ל"טו סתפק"ד סק"ב לגבי תק"ש בפה המלוכלך מדם מילה שחוצץ, אף שחביב עליו והוא להדיר חיים מצוה. (ולעירי משו"ת התשב"ץ ח"ג סנ"ח סק"ב שדחה הוכחת הרשב"א שאין צבע לנוי חוצץ מפורכת, דשאני פרוכת שמוצותו בכך. אבל היינו רק שמחוייב בכך. וגם המקילים שם – היינו מחמת שהוא לח. אבל ראה מח"ש ח"א ס"ב. וראה הנסמן בשערים מצוינים בהלכה לאאמור" עמ"ס זבחים שם ד"ה אף קא חייץ. ואכ"מ. ונראה עוד, שגם למ"ד שכשחביב עליו אינו חוצץ (כדעת ההל"ק ט"ט דעומ' – היינו רק מדין אינו חופץ ודאי"ז בגדר לנאותו. וראה גם בתורת חיים סופר ס' קסא סוסק"ו. ושו"ת ב"ש"ו"ת גבעת פנחס לבעל ההפלאה סנ"ו שכל לנאותו ל"ש בדם, שכל לנאותו הוא מדין ביטול שמבטלו עולמית, אבל דבר שדרר לפשטו וללבושו ל"ש ד"ז, וה"נ בדם שבערה של"ש שומר שבתל לכל כהן וכהן במקום שהולך בעורה, עיי"ש. ודין אינו מקפיד לחול לא דמי בגדו"ד, כדלפמן. אבל ראה מחמת יהודה שפרייערן זבחים שם. ולהעיר מח"י חת"ס סוכה לו, א ד"ה ניקב).

ועוד, שיערת אדה"ז ב"ש" קסא ס"ה משמע להדיא שרובו היד חוצץ אם יש בו ממש אפי' כשהוא לנוי. (וראה בדעת אדה"ז בשו"ת רע"י שם ס"ב). וכ"כ להדיא בחמ"ד ס' קצח ס"ו. וראה תורת חיים שם. ואין להקשות, דמ"ש מפורכת שמיצניו בה טבילה שכולה צבועה ואינו חוצץ (שכן ברשב"א שם ה"ד לעיקר הענין מפורכת. ויתירה מזו, שפמורש כתב הרשב"א אע"פ שפושט צבע זה בכל השער ורובו"י) – דהתם מייירי בצבע שא"ב ממשות רק חזותא בעלמא. ואף אי נימא דבחדא מינייהו סגי (לנוי או חזותא) – אכתי י"ל שכשהוא לנוי ויש בו ממשות לא מהני כשהוא ברובו. ובדוחק גדול י"ל בד' אדה"ז, דקאי אשלפני פניו באינו מקפיד ולא כשהוא לנוי. והכי דייק לשינ"י אפי' לאותם שאין דרכם לקפיד, דקאי אבני אומנות שאין דרכם להקפיד, משא"כ כשהוא לנוי יעדיף מנייהו שמקפידות בדוקא שיהיו ידיהן צבועות. (וכ"כ במשנ"ב שם

והרי התם גם סמוך לביעור בע"פ אינו חוצץ. וראה גם בחדרי דעה שם. ולדבריו תלוי כנ"ל אם רוצה בקיומו או שרק אינו מקפיד. ולפ"ז סרה הוכחת הזכרון יוסף, דהתם עדיף שרוצה בקיומו ולא רק אינו מקפיד. אמנם, בכ"מ ה"ר מבצק לאיך גיטא שיצ"ל שם לעולם – ראה גם שו"ת הצ"צ שם סק"ד. וצ"ל שמה שמבערו בפסח שאני שהוא רק משום איסורא דפסח ולא מצד הכלי (ובע"ז בשו"ת מנח"ש תנינא סע"א). ועו"ל, דשאני התם שהוא כאלו מגוף הכלי (ראה עו"ל שו"ת אבנ"ז יו"ד סרנ"ג סק"ז), ודמיא לשובר הכלי. ואכתי י"ל שבאדם אינו חיבור אא"כ הוא לעולם. ובחדרי דעה שם הוכיח מד' הרשב"א דמדמה לה לפרכות שגם באדם דומה לכלי שא"צ להיות מקפיד לעולם. אמנם, הנתמך בפרוכת שאני שהוא רק חזותא דלית ב' ממשא. אמנם, הדגמא מפורטת הביא הרשב"א בטעם הראשון מחמת שהוא לנוי. וכבר הקישו בהוכחת הרשב"א מפרוכת, דשאני פרוכת דלית ב' ממשא. ואכ"מ.

מילואים ז (הערה 151)

אמנם, בגוף הדבר, עדיין צריכים אנו למודעי, שהרי בהיתר לקרוא מפלה"מ כתב בשו"ת תרוה"ד סי' קט קט"ל"ו כר"ת לענין ק"ש שמפלה"מ לילה. ובפמ"ג סתרפ"ז בא"א הוסיף דמגילה נמי תלוי בזמן שכיבה כק"ש (והאחרונים העירו שבקרא כתיב ולילה ולא דומי), ועוד שבכמה דברים פלה"מ כלילה. אפס, שבשו"ע אדה"א סתרפ"ז סי' כ"ב כתב שהעומרים כהאומרים שהוא רק לענין תפלה. אמנם, מצינו כה"ג גם לגבי ברכות ק"ש של ערבית שאפשר לאומרים מפלה"מ, וכ"כ בתר"י ריש ברכות לגבי זכירת יצי"מ, לדיון שיליה הוא לענין תפלת ערבית לילה הוי להזכיר יצי"מ" (אף שלגבי יד י' ע' נקיב. וזהו בנזקף לכך שבדרבנן (להסבירא שם לילה מפלה"מ, שייך כבר ליום הבא. ובהכי א"ש שהמחבר פסק להתיר לקרוא מפלה"מ, אף שלא ס"ל לדינא כר"ת. (ראה משבירי ברכה (כהן) ס"טו – ע' כה ואיך. מורי"ג ש"ע ע" פב ואיך. ולשיירי לב ג' י' ע' ניב. וזהו בנזקף לכך שבדרבנן (להסבירא שקריאתה בלילה היא מדרבנן) ובשעה"ד סמכינן איחיד במקום רבים. (ובספה"ע חמור טפי ש"א שהיא מדאורייתא. ועוד שמונה יום הבא, ועדיין לא הגיעו).

ועוד טעם הובא בראשונים (הובאו ביתה יוסף סתרפ"ז) שגם י"ג זמן קהלה לכל. אלא שלטעם האחרון, הרי במפליג בספינה שקורא מ"א – קורא ללא ברכה (אף שכמה חולקים). וכ"כ שלא בדרך בבירור הלכה סתרפ"ז. וראה ברכת רפאל פורים סכ"א. וראה גם שו"ת די מרדכי ראטענבערג סי"ב ואיך, שהחמיר כן גם בימי המלחמה.

אבל שתיתק הפוסקים מוכיחה דלא שמייעא להו. ומאחר והשו"ע פסק לקרוא, ושתק לו הרמ"א, וכן שתק לו המג"א וט"ז (אף שכמה אחרונים פקפקו), והסכימו לזה הלבוש, מהריק"ש, מט"י, בגדי ישע, מור קציעה, מאמ"ר, ברכ"י, דרה"ח, ומשנ"ב, הכי נקטינן, במקום אונס. (ובחיי"א כלל קנה ס"ה, אף שפסק שלא יצא, כתב שכשחזר וקורא לא יבדל, "כיון שכל האחרונים לא היינו ע"ז"). ובפר"ח רס"י תרפז, שחולק על המחבר, מוכח מדבריו שנקט דעת המחבר שם. ובכח"א שם.

וראה שו"ת שיח יצחק שש"ב שהקלו בקריאת הלילה לפי שאינה עיקר המצוה. וביש"ת לחם שלמה אי"ח כסוה"ס, ש"ל שכך תקנו והתנו שמפני חולי וכובד התענית אפשר לקרותו מקודם. ויש לצרף סברת הרד"ב שכשהשולקת במצוה ולא בברכה ל"א סב"ל. ואכ"מ. וראה שו"ת בי"א ח"א סמ"ג.

מילואים ח (הערה 160)

אלא שבדברי הנוב"י נפרש רק לגבי משתה ושמה ומשלו"מ, ולא לגבי מתל"א, ודלא כבית יצחק שם. ויש להמתיק הדבר שמתל"א אינו בכלל, דמיעיקרא לא כתיב מתל"א בקרא (אסתר ט, וט). וז"ל, שעיקר הענין ימי משתה ושמה (שרק זה נזכר מתחילה) (אסתר ט, יז-יח). ובכלל, אקדמי' קרא בכל הפוסקים שנוכרו המצוות, ול'

בה"ל לס"ב ד"ה והוי, בנוגע ל' השו"ע "וכן הנשים שדרכן לצבוע ידהן לנוי", של' "וכן" אינו מדוקדק, שבצובעת לנוי אפי' בכל הדי אינו חוצץ). ונחתנין לשקו"י באם נדו"ז דמאי לנוי.

ועוד יל"ע באם שייך בכאן מי שאומנותו בכך, ואם אפ"ל שבפורים כך הדרך, אף שרוב האנשים אינם עושים כן. ולכא' דומה לאנשי הוצל שבטלה עדתם אצל כל אדם, שאינו דומה למנהג אנשי ערבאי שמקיימים קצוים לגמליהם, לפי שהוא מנהג חשוב שגם כל העולם אם ה' להם רוב גמלים הוו מקיימי. וכל בית מנשיהו דחד גברא בטלה דעתו אינ"ג לכלל העולם אם ה' להם לריוניו הוי סוחטים (תוד"ה ואת"ל – שבת צב, ב). והה"נ כאן שא"ז דרך כל העולם בפורים. (ולהעיר ומכ"כ סי' קטא סק"א שבהם רובא דעלמא מקפידין ובמקום א' און מקפידין בטל ברובא דעלמא. ולהעיר גם ממש"כ פשו"ת קור לודו ק"ש שבצביעות צפוריני' לנוי באנשי חוצץ שבטלה דעתן. ויש להלק. וש"מ בשו"ת זכר מרדכי סכ"ז דשאני כבהנים שדם חוצץ מטבח שאומנותו בכך, שא"ז אומנות הכהנים לפי שהמשמרות מתחלפים, ואחר שחפלה משמרתם או אחר הולגו מקפידים בכך. וראה גם בני ציון ליכטמאן סי' קטא סק"ב. ומדאיתנין להכי, צ"ע אם אפשר להתיר בנדו"ד מטעם אחר, שהיו מקפידים עליו להסירו אח"כ ואינו גביר "אינו מקפיד". ודמאי למקפיד להסירו בע"ש (ראה מאירי נדה סו, ב). וראה שו"ת קול גדול סט"א. ועוד. ול' הרשב"א בתנ"ח הקצר ב"פ ז' ע"ז: לפי שאיני מקפידות בהן לעולם. ואף את"ל שבעשוי לנוי א"צ שיהא בדעתו לעולם (ואבל ראה גבעת פנחס שם. וכן מוכח מדין גבעת שמסירה בעת לישה, וראה גם פני אר"י שם, אף ש"ל דשאני טעבת שאינה בטילה לגוף לפי שהיא רב חשוב בע"פ. וכ"כ כבר בה"ל נדה לה"א מטול, נדפס בשו"ת בעלי התוס' סי' קכ סק"ט, בקובץ ראשונים לה"ל נדה ומקאות. ובדוחק יש להעמיס כן גם בד' הראב"ד בבעה"פ שער הטבילה ס"ב, שבטעבת חוצץ לפי שמסירה הטבעת בעת הלישה – שהוא רק סימן ולא סיבה, שלפי שמסירה הטבעת סימן שאינו בטל), אבל הכא איתנין עלה מדין אינו מקפיד. וראה מה שחילק בחדרי דעה שם, והעמיס כן בד' הרשב"א, שלוני עדיף משאר אינו מקפיד לפי שרוצה בכך, ומשו"ה אפ"ל יצטרך להסיר הצבע כל שעששיו רוצה. וכבר אינו חוצץ. ומלו"ה אפ"ל יצטרך להסיר שרוצה בכך. אבל ברשב"א מפורש גם בעשוי לנוי, ממירי שאיני מקפידות לעולם, כנ"ל. ואולי י"ל איפכא שבניו שהוא מדין ביטול, ומשו"ה מהני גם ברובו, וגם בחד גברא, לפי שהוא כגופו צ"ל ביטול עולמית, אבל בדין בני אומנות, שהוא לא מניי כשהוא ברובו, סגי צ"ל כך אצל כל בעלי האומנות, וכן לא מהני כשהוא ברובו, לא אם אינו מקפיד עתה להסירו בכלל, אף שיוזמא אפשרות להסירו, וכדמוכח מזה שבני אומניות מסירים הצבע לפעמים).

וגם לדעת שו"ת זכרון יוסף ס"י שבאינו מקפיד עתה אינו חוצץ (והוכיח מבני אומניות שבדואי מסירים הצבע בע"ש. ואכן במאירי שהחמיר, ה"ט דאיהו ס"ל בטעם שצבע אינו חוצץ מחמת שהוא חזותא לחוד, וחולק על משמעות הרשב"א להתיר במי שמלאכתה בכך גם בממשות – היינו נבדד שמקפיד רק לזמן מרובה, משא"כ במקפיד לעתים קרובות טעבת בעת לישה. (וואה"ש שו"ת א"ת א"מ יו"ד ח"א סצ"ז כוונתו שלישה יכול להזדמן תדיר. ואכן כ"מ בדבריו). אמנם, בשו"ת צ"צ שם סק"ז כתב בדעת אדה"ז בשו"ע סי' קט סו"ו ט"ז, דכל שאינו מקפיד אא"כ ישנתה לגמרי מהמהות שהוא כעת נק' אינו מקפיד, משא"כ בטעבת שמקפדת גם בענין שהוא כעת (ויש שפי' כך גם כוונת הזכרון יוסף). ולפ"ז מקום בדוחק לומר שגם כאן אין ההקפדה מחמת שינוי המצב, אלא מחמת שעברו ימי הפורים. ושבו כתב הצ"צ שהוא דוחק. ושם סק"ז כתב דחילאי באשלי רברבי פלוגתת ראשונים אי ביטלו לזמן סגי, ולפ"ז במיעוט גופו שהוא רק מדרבנן יש להקל. והה"נ שיש להקל לגבי נטי' שיעקר מד"ס. ומ"מ אכתי לא נהיירא להקל בדבר שנתמך רק לשעור קלה, ומיד כשעברו ימי הפורים מקפיד להסירו, שעד כאן לא שמענו אלא בדבר שנתמך זמן מרובה, אלא שבבוא הזמן יצטרך להסירו מאיזה טעם (ואבל בשו"ת זכרון יוסף שם ה"ד שגם אם מקפיד להסירו אח"כ אינו חוצץ מבצק שבסדקי עריבה,

איפכא שצ"ל דוקא אחר קריאת המגילה. וכ"כ בשמן ששון ח"ג סכ"ד ע"ד הסוד, ומבאר כך גם בכונות פע"ח ושכן מנהג כל ישראל. וראה מה שהעיר עליו בהגהות צבי תפארת לסידור ר' שבת. וראה שו"ת משנת"ח ח"ו ס"ו קכו. ח"ז סצ"ב.

מילואים ט (הערה 164)

בשו"ע או"ח סי' קמז ס"ז וכן בשו"ע אדה"ז סרפ"ד סי"א (וראה לקו"ש חל"ג ע' 20 הע' 37. כת"ק – נדפס בתשורה אבצן סיפמאן ג' שבט תשס"ח ע' 21. מאוצר המלך ח"א ע' 239. שלחן מנחם ח"ב ע' 37) צה) משמע להמתין רק בקריאת המפטיר (וגם בברכה שלפני) עד גמר הגלילה, אבל מותר לתפוח הנביא. אבל בשו"ע שם ס"ח ובנו"כ שלא לפתוח ס"ח השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון. ותלוי בטעמי הדבר שם, אם משום שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויכולו לשמוע קריאה בשני (כבדיון קריאת המפטיר), או שאין להתחיל בהפשת השני לפני הקריאה, לפי שמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה (ראה ארוחת חיים הל' קריאת ס"ח ס"א ע" 21. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"א או"ח סוס"י קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"מ סרנ"ה. שו"ע שם. לבוש סוס"י קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"א). ובביהגרא"ש שם סק"ב, וכן במש"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. ובביהגרא"ש שם, שזוהו גם הטעם בנביא. ומצינו כן כבר בס"ח כתי"א פיראט סצ"ב. (ושם הוא מחמת שלב הקושר על ההפטרות ולא על הקשירה, והוא איפכא ממש"ב בשו"ע). ובאמת י"ל שהטעם שלא היא טרוד היינו הך דחבילות, וכ"מ קצת בס"ח שם. ולפי"ל כלאורה ח"ה גם בקריאת המגילה שאין לפתוח המגילה עד גמר גלילת ס"ח למזיר. וכמומרה ברור שכן מביעה רב. וכן העיר בזה בדרך ישרה פורת חול ושבט ע' תסב. וראה בב"י סרפ"ד בשם שבה"ל איכא ביוון לס"ת, שלא נגלל עדיין וקורין בנביא. וצ"ע אם י"ל גם כשרק פותח הנביא. [וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. ולהעיר ממאירי סוטה לט, ב. וראה גם בקוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ו. ובארוכה ביד נביאך ע' שצד וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' מט"ג].

אבל ראה בית ישיכר פרנקל סי' קמז שבמפטיר נזכר רק הטעם שלא יטרוד לגלל, דלא דמי למה שאמרו בסמוך שביום שיש ב' ס"ת לא יסיר המפה עד שיגללו הראשונה, דחבילות חבילות שייך דוקא בב' מצות שוות, ולא בב' מצות דלא שייכי אהדדי, וגם תורה ונביא ב' מצות הם. אבל העיר ממיהגרא"ש שם, עיי"ש בשיבוש הדברים. וכ"כ בשו"ת תפארת צבי קריאת ח"ב ס"ב. ובס"י ביד נביאך ע' שצא אזיל בתר איפכא, שהפטרות שייכת לקריה"ת ולכא חבילות. ולפי"ל ל"ש האי סברא גבי מגילה. וקדמו בשו"ת אגודות אזור מדברי או"ח ס"ו. וראה שו"ת שדה אברהם (קוק) או"ח ס"ז מש"כ לחלק באו"ח. ועי"פ, הטעם שבגרא"ה לא נזכר במוסקים. וי"א שתלוי בהדעות באיסור חבילות (לגבי הוצאת ב' ס"ת, ולגבי שבע ברכות, ובב' בנ"א אם הוא בב' וכו'). וא"ש מש"כ בביהגרא"ה שהטעם בשו"ע הוא לרש"י, שרמב"ם הוא משום חבילות. ואי"מ). וגם בס"ח ובביהגרא"ה ל"כ להחמיר שלא לפתוח. ובשו"ע ומוסקים נזכר רק גבי ס"ת, ואילו בנביא ש"ך נ"ק שלא לקרוא. ואולי לישנא דגמרא נקטו, ואין ראי'. ובשו"ת מנחת פרי ורטנברג ח"ב ס"ב ר"ל דרבותא אשמעינן אפילו פתחו כבר.

וראה מעשה רב השלם סי' קלה במקורות וביאורים סקע"ד. שיה הלכה שטרנפלד סי' קמז סק"ג. איתני ים שניצנר סי' קמז ס"ח. אמרי פי פרנקל ח"ב סי' קמז ס"ז. קובץ שיעורים במס' פסחים (מאור התלמוד ע' 17). קובץ יתד המאיר גל' 146 ע' 6. פרי משגבי שווארץ קיא ואילך.

מילואים י (הערה 179)

ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ח. ויש להוסיף לשם, שגם בעיתור מגילה סי' קיג הב"ד הירושלמי בנוגע לקטנים (בשנינו) שאף הן היו באתור הנס. אבל במאירי מגילה ד, דא דמא דאתמר

עשי' קאי עלה דוקא, דסמכה ללישנא דעשי'. וכל' הירושלמי מגילה פ"א ה"א דנוכחים בקריאה ונעשים בסעודה. וכ"ה בפירוש"י מגילה ב, ב ד"ה אשכחו, שעשי' קאי על משתה יו"ט. וראה גם פי' הגר"א אסתר ט, כת. וכן י"ל גם בד' תוד"ה חייב – מגילה ד, א, דעשי' קאי רק אמשתה. וסגי לן בהקדמת זכירה לעשי' במשתה ושמה, וכמ"ש בשו"ת מהרלב"ח ס"ב לגבי ט"ו שחל בשבת. ובנוב"י שנקט משלו"מ פורים אדגב סעודה רה, ראה גם מהרלב"ח שם בסו"ד. ובק"ג הערה"ש פ"א ס"ז סק"ד נזכר גם שמשלו"מ בכלל עשי' לענין זה). וקצת ראי' דמתל"א שאני, שכשחל ט"ו בשבת, ס"ל לשמואל שמהארין זכירת עמלק, וטעמו דכיון שמוקפים עבדי בחמיסר עשי' ואזכירה בהדי הדדי ותיקו, אף שגם מוקפים מקדימים מתל"א לע"ש, ונמצא לכאן שקדמה עשי', וקצ"ל שמתל"א אינו בכלל עשי'. אבל אולי שאני התם דלא אפשר. וכן מצינו בפורים שחל בשבת שד"ה אין מקדימין, שלא קדמה עשי' לזכירה (מגילה שם וברשי"ל ד"ה חל), אף שנותנים אז מתל"א בע"ש. (אלא ש"ל בזה באו"ח, שהעיקר שנקבע יום פורים לזכר הנס, והיינו העשי', וגם אי איתרמי שלא קיים כל מצות היום אז (כיון שחל בשבת) – סר"ס קודמת זכירת עמלק להעשי' דקביעות היום. ורש"י חזו"א או"ח סי' קנה סק"א. אבל בנוב"י מוכח דלא כ"ל הכי, ושגם זכירה דקריאת המגילה מוכרחת להיות קודמת לעשי' דמצות היום). ומצאתי בשו"ת כנף רננה או"ח ספ"ה שכתב בזה, דלית לן בה מטעם אחר, שאף שהחלוקה הענינים היא בזמן הקריאה אבל הענינים יש להם המעות בפורים, ואז נגמרת המצוה, ושפיר קדמה זכירה לעשי'. ועוד ראי' שמתל"א אין בכלל עשי', שבמרכזי מגילה"א שתשפ"ז הביא בשם רבב"ה, שצריך לנהוג בליל פורים בסעודה דומיא דקריאה שאין היקש למחצה. (אבל ברשב"א מגילה ד, א מוכח שקריאת הלילה אינה בכלל זכירה, וילפינן לה מקרא בפ"ע, ולכן סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא). ומוכרח שגם משלו"מ ומתל"א אינו בכלל עשי', דאל"כ מדוע לא יתייב בהם גם בלילה מה"ט גופא שאין היקש למחצה. אמנם, בכ"מ משמע שגם מתל"א בכלל עשי' – ראה בפירוש"י אסתר ט, כת. מלבי"ם שם. וכן מפורש בב"י ר"י מלגויל מגילה ז, א בטעם דל"מ מתל"א וסעודת פורים ביום י"ג, דעשי' למפרע לא. וראה גם נה"ש סתרצ"ד סק"א. אדרת אליהו האזינו לב, לב. ובשו"ת מחנה חיים או"ח ס"ל"א כתב נמי שגם מתל"א בכלל, עיי"ש באורך. (אבל איהו גופא י"ל שאין קפידא לפני מגילה או לא, שא"צ להקדים זכירה ומגילה לעשי' דשאר חובות היום כיון שהכל ביום אחד, יעו"ש). וראה הסכמת הרש"ש לעליות אליהו. ושק"ט בדבריו בזכור לאברהם (לבנון) ספ"ח. ומ"מ, גם אם נאמר שמתל"א בכלל עשי', ושצריך הקדמת זכירה לעשי' באותו יום גופא, משתבר שכל המצות היום חדא עשי' וניהו וסגי בהקדמת זכירה לחד מייניהו.

ובתיקון משה צב, א, הביאו באר"ח ספינקא סתרצ"ה סק"ג, הרחיק לכת שבנות משלו"מ א מותל"א לפני קריאת המגילה לא יצא. וצ"ע שבודאי אינו לעיכובא, שיוצא יד"ח משלו"מ ומתל"א גם כשאין לו מגילה (אלא שיש לחלק שו"ס"א לא הקדים עשי' לזכירה). ועוד, שבמג"א סתרצ"ד סק"א ובמ"ג שם בא"א מוכח שאפשר ליתן גם בתענית אסתר, וכש"כ בליל י"ד. וגם למ"ד דלא מהני היינו משום חשש דילמא אכלי להו (ראה מג"א סתרצ"ה סק"ג ופמ"ג שם בא"א), וס"ל שהעיקר קבלת העני בפורים ולא התינה, וי"א דלא מהני כיון שצ"ל ביום ולא בלילה. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סח"י, ולהלן בלוח בדיוני מתל"א בהערה). ולא מצינו בשום מקום מחמת הקדמת עשי' לזכירה (ואכן בתיקון משה שם המחיר בשבט מה"ט וראה שיש חיים דלקט שהאר"ך להוכיח שבודאי יצא, ולית בה משום הקדמת עשי' לזכירה, אלא שדרך באו"ח, וגם לא ראה ד' הנוב"י. ובכ"מ נהגו ליתן בדוקא קודם התפלה (ע"ד הסוד, או בכדי שיוכלו להכין צרכי סעודה וכו') – ראה פע"ח שו"ת פורים, סי' ר' שבתי במקומו. סידור יעב"ץ. יושע"ה שעו המפקד פ"ו. שו"ת נשמת או"ח סי' קסז (מהדר"ח). דרכי חו"ש שתתמ"ט. ועוד). אבל ככה"ח סתרצ"ד סק"י"ח דייק משעה"כ

כן, ובפרט במגילה שדורש הרבה כוחות הנפש לשמוע או לקרוא כולו. ויתכן, דמילתא דפסיקתא נקט, שכבן ט' ודאי הגיע לשיעור יודע למי קוראים].

מילואים אי (הערה 188)

הנה לדינא גם בשהה כדי לגמור את כולה רק בהפסק מחמת אונס חוזר. ונדו"ד אינו גבדר אונס (ראה כע"ז בשו"ע אדה"ט סי' ס"ו). ומ"מ אין להפסיק לכתחילה אפילו בשתיקה ואפילו בשה"ל מועטת (גם לולא הטעם ע"א שצריך לחזור לראש גם שלא באונס), ואפילו אם הוא בכדי שיוכל לשמוע מגילה בעשרה דוקא, כיון שאינו שייך לתפלה.

והאריכו רבים בשלילת שמיעת קריה"ת באמצע שמו"ע, ולא רק מחמת שהיא חובת הצבור, וממילא משאני מגילה שהיא חובת יחיד, אלא גם במ"ד ש"קרה"ת חובת יחיד, כיון שאינו שייך לתפלה (ול"ד לקדיש וקדושה). וכש"כ במגילה, דמצוה באנפי נפשה היא (ומשו"ה אין להקל גם להמקילים בקריה"ת כיון שהיא מתיקוני תפלה), ואין לו להפסיק גם למצוה אחרת באמצע תפלה כשעומד לפני המלך.

ובמק"א – נסמן להלן – הארכנו בנוגע קריה"ת, דל"ד לתק"ש באמצע תפלת לחש, ששייך לתפלה. ואכן יש שדנו גם בזה (עכ"פ בתוקע ביחיד בתפלת לחש), משום הפסק. ויש להמתיק הדבר, שהרי קס"ד במ"ד (ברכות כא, ב) להפסיק לאיש"ר באמצע תפלה אפילו בדיבור, ומשו"ה קי"ל ש"עכ"פ יפסיק בשמיעה. ולהעיר מהמשל בשב"ל ס"כ, בשם רב פלטיץ גאון, בנוגע ההפסק לשמיעת קדיש, לפני עבדים שנצטוו בשני מלאכות כאו"א במלאכתו והא וקוסק, והנינו שאין לו להפסיק באמצע עבודתו לעבודה אחרת. ואף שלענין קדיש וקדושה נקטינן שמפסיק – היינו לפי שג"ז שחבו של מקום, אבל אין לו להפסיק בתפלתו כשעומד לפני המלך, ולעוסק בדברים אחרים, אף אם הם גם מעבודת המלך.

ועוד חמירא מגילה מקריה"ת, לפמ"ש"כ בריטב"א סוכה לח, ב, שאם אינו יכול לענות בפני לא אמרינן שוכ"ע, ואינו יוצא בשמיעה. ושאינו קריה"ת שמצוה בשמיעה, אבל במגילה המצוה בקריאה. וראה בכ"ז בשו"ת באהר"ה דרב סי' ט"רנב.

ולכאורה אפ"כ שהפוסקים לא נטו קריטב"א שם מזה ששותק ומכוון לקדושה בתפלת העמידה. וכ"ה בשו"ת שג"א ס"ו. וכסברת הריטב"א מצינו גם בפמ"ג סי' קד בא"א סק"ג שכ"כ מד"ע, עיי"ש לגבי שו"ע בדיוו מוטנפות. ושוב העיר ג"כ מדין השו"ע שם בס' קד ס"ו ששומע קדושה באמצע תפלת העמידה. וכן ראינו בשו"ת מ"מ שאת בנימין סס"ב, להוכיח דלא כל הראוי לביאה דרבנן (לענין סומא העולה לתורה. ואכ"מ) מזה שמוטר להפסיק בשתיקה בתפלה. וראה גם נמוקי הגר"ב למג"א ספ"ה סק"ב ע"ד. והשיגוהו שבכ"מ מוכח דאמרינן הכי גם דרבנן – ראה בארוכה שד"ח כללים מוכרח ככלל על לז. והביא שם מ"מ מנחה טהורה ודאם שהם שיפסיד הקדושה. כלא שבשד"כ שם לא ניחא ל' בתיירו. וראה גם מגן גבורים דלקמן.

ובאמת, בשו"ת חיים שאל ח"א ספ"ח מפרש גם בדעת הריטב"א שאינו יוצא כתיקונה ומן המוכרח. וראה גם שו"ת יב"א ח"י ט"ז, שביאר בדעת הריטב"א שלכתחילה לא יפסיק אבל בדעבד יוצא. איברא שבעינן היטב בדברי הריטב"א נראה בעליל שבאמת למסקנא לא קיימא סברא זו, ועכ"פ נקט שאין החילוק מוכרח. גם בר"ן סוכה יט, ב' שד"ח, וכתב, שהביא סברא זו, הרי משמעו"ת לשונו שדחאה, דזק ובתנ"ה. (וכבר הקשו על הפ"ח ס"ה ט"א ושב סק"ד ס"ז שכתב בשם הר"ן להיפך – ראה התה"ד ס"ה סק"ו. תורת חיים סק"ד סק"א).

לאידך במגן גבורים סי' קד בשלטי גבורים האריך לדחות דברי השג"א, וכתב שהעיקר כשה"ל (ושכ"כ גם בר"ן וריטב"א סוכה שם. ולא הביא שבר"ן וריטב"א דחאו הסברא לדינא). (ובאמת, כן מצינו בכ"מ שגם כשאיסורא רביע על"י נק' א"ר לביאה. ודלא כשאנ"א. וראה בארוכה בדעת השג"א בשו"ת הממיר לעולם ח"א

אף קטנים יהיו חייבים שהרי כתיב טף ונשים, קטנים אין בהם תורת מצוה אבל לרווחא דמילתא אמרו בתלמוד המערב שצריך לקרותה בפני נשים וקטנים שאף הם היו בספק. ומדבריו מוכח דקאי בקטנים שלא הגיעו לחינוך. וראה שיתח מוצאי ש"פ ויקהל תשל"ח.

ולהעיר שאם נפרש שהוא מדין חינוך, ושחיובם רק בשמיעה כנשים, מחמת שאף הן היו באותו הנס (ראה בה"ג הל' מגילה גם לגבי קטנים. וכ"ה בראב"ה דלקמן), חייבים לפ"ז משעה שהגיעו לחינוך באופן שיכולים לשמוע כולו מפי הקורא. (ואולי גם כשיכול לשמוע לסירוגין, שיצא יד"ח אף שלכתחילה אין להפסיק כדי נשימה. ויש לחלק בין זה לנגעונים שהחיוב רק ביועד לנענע, אף שהם משיירי מצוה ואינם מעכבים). אלא ש"ל דסגי גם אינם שומעים חיתוה"ה האותיות (כמ"ש בלקט חייבים ג' 156 לענין נשים מה"ט). [ומה שלא נתייבבו לסברא זו גם בקריאה משום חינוך – ראה ישוע"י סתרפ"ט סק"ג. שו"ת חקרי לב או"ח סמ"ה. כנף רננה או"ח סצ"א. ועוד].

אבל אם החיוב גם בקריאה (או שגם להדעות שחייבים בשמיעה – היינו דס"ל לחייבם גם בפחות מגיל חינוך משום פרסו"ג, וראה ראב"ה מגילה סתק"ט אפי" קטן שלא הגיע לחינוך רק שיועד להבין וכו' שיועד לשאל ומפרסמין הנס להם". וכ"ה בס' הפרנס סי' ער בשם שו"ת אב"כ כשהגיעו לחינוך חייבים גם בקריאה משום חינוך) – לא חל החיוב אלא ביועד לקרוא בעצמו ללא טעויות (מתוך מגילה כשרה ללא נקודות. ואולי סגי במקרין לו ויועד לקרוא אחרי המקריא). וכ"כ בשלחן גבוה סתרפ"ט סק"ה.

[וכבר נתקשו במה שקטן שלא הגיע לחינוך אינו יכול להוציא דמנ"מ אם יודע לקרוא כבר הגיע לחינוך – ראה שו"ת בית יהודה עיי"ש סכ"ב ד"ה ומהו. מש"ד תרומות פ"א מ"ג. ולכא"ל י"ל שאף אם יודע לקרוא לא מקרי הגיע לחינוך אם אין לו ידיעה בתוכן המצוה. גם י"ל, שיועד לקרוא רק חלק, והגדול יקרא השאר.

ופשוט שאין לומר שגם כשאינו יכול לשמוע או לקרוא חייב בחינוך לפי שקטנותו גרמה לו – שהרי הקריאה והשמיעה מגוף המצוה, וכל שאין יכולתו לקיים המצוה מיפטר. ולא שמענו כן אלא לענין מצות צריכות כוונה, שקטנים לאו בני כוונה נינהו, ועכ"ז חייבים בחינוך מצוות. וק"ל]. והנה, בפירש"י בברכות טו, ב ד"ה בד"א כתב, דהיינו בן תשע ועשר כבתענית יו"כ. ובתוס' ערכין ב, ב ד"ה שהגיע כתבו דלא נהירא (אף שבברכות שם שתקו רש"י – ראה שו"ת בית יהודה שם מזה), דהתם לענין יו"כ אבל בשאר מצוות כאו"א לפי דרכו. ואכ"כ כ"ז לא קאי לדין, דקטנין לדינא שהשיעור בדרך כלל בצירי מבן תשע (שש). וראה ב"י או"ח סי' קצה. (אבל ראה שו"ת בית יהודה שם בא' האופנים, שבמצוות דרבנן שאני. אמנם, במג"א סי' שמו סק"ב ודה"ז שם ס"ג, ש"כ"ה גם במצות דרבנן).

ומ"מ, לענין דנתיבא דתליא בקריאה או שמיעה, ודאי נפש שיעורא, ולא סגי בן ו' (אא"כ נאמר שבמצות מגילה נקרא הגיע לחינוך משעה שיועד ענין הנס). ומצינו באחרונים שדמו ליו"כ – ראה לקט יושב ע' 158 (תשע כבוי"כ). שלמי חיגה פורים ס"ו כס"י (מבן י"ח וכו'). ולכאורה כוונתו משעה שמתענה ומשלים). ובדוחק י"ל, שנקטו שיעור שבינו, אבל לא מטעמי.

[וראיית למי שכתב בדעת רש"י שנקט לגבי מגילה כבן ט' וי"ד, שזהו השיעור שהוא גבדר יודע ענין הנס. וחילא דיל"ל שכך מצינו לענין זימון שבידוע למי מברכין מזמנין עליו והוא כבן ט' וי"ד (ראה י"ח בברכות מח, ב. מג"א סי' קצט סק"ו. ועוד). ושגה ברואה, שובדאי בד"כ יודע למי מברכין גם לפני"ז, אלא שבידוע צ"ל גם הגיע לעונת הפעוטות, שאל"כ הרי הוא כמי שאינו בן דעת, ועונה זו היא כבן ט' וי"ד. וראה גם ב"י או"ח סי' קצט. אולם בשו"ת בית יהודה שם נראה ענקט נמי ע"ז, ומטעם ע"ז, עיי"ש בטעם שנקט רש"י כבן ט' וי"ד לגבי מגילה, והתוס' בברכות לא השיגו, לפי שבמצות התלוים בדיבור כהלל ומגילה, לא סגי בדיעת אופן המצוה אלא בדיעה למי מברכים ומתפללים. ונראה מדבריו ג"כ, ששיעור זה בא אחרי זמן ידיעת אופן הקיום בפועל. אלא שבמצוות קשה לומר

ס"ו. וראה שו"ת יבי"א ח"ד או"ח ס"ד]. ולא ראיתי אצלו מענה לה שבו"ע נפסק הכן.

ונראה ליישב בכמה אנפי, חדא שבקדושה ל"ה כעונה ממש, שהרי מה"ט אינו הפסק, משא"כ בדבר שיש חובת ענין, ובסגנון אחר, דמה איכפת לן אם ישותק ויכוון. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה דלקמן. וכענין מש"ב בשד"ח שם שהרי יפסיד הקדושה. ועוד זאת, שבאמת לא ברירה ההכרעה לפסוק כרש"י שישותק, ובתוס' ברכות כא, ב כתבו שכך נהגו וגדלו המנהג. וכ"כ המשנ"ב בבה"ל סוסי' קד שהבי' הכרעה והקל מחמת המנהג. וראה שו"ת הר צבי או"ח נט, לענין שמינית הבדלה באמצע התפלה, שבו"ע הכרעה כרש"י רק לחומר, ואין לחשוף לדעת ר"ת לחומר, דקולא היא, יעו"ש. ועיול, דשאני הכא שעוסק בשבחו של מקום, וממילא נק' ראוי לביטלה, והוא עפ"ד הר"ג דלקמן.

ולהעיר שגוף הסברה שבריתב"א מציינו בכמה דוכתי לגבי שוב"ע באלם בערום ונגד ערוה ובלבו רואה את הערוה, ובמפסיק צאה וע"ז בין האומר והשומע – ראה הגהות אשרי ריש חולין. מ"א שם. פרישה יו"ד ס"א סק"ל. ט"ז שם סק"ט. ט"ז שם סק"ז. אדה"א סע"ה ס"ו ובק"א שם. פמ"ג סע"ד במ"ז סק"א. מחה"ש סרע"ג סק"ג. (אבל ראה דע"ת סק"ד ס"ז, שהציב ציונים לפמ"ג סוסי' קד הנ"ל. וראה גם עד"מ בדע"ת סרע"ג ס"ו. ועיי"ש שדן בשמע קדושה באמצע שמו"ע. ושאר בצי"ע. ולהעיר מרשב"ם פסחים קו, ב בענין שמינית קידוש אחר שנט"ו. אבל ראה הר צבי או"ח ס' קנד) שו"ת האלף לך שלמה או"ח ס"לה. חיי"א כלל ד ס"ב. משנ"ב סע"ה סק"ט.

וראה גם בבה"ל סוסי' קד שעלה בספק בשומע וצריך לנקיבו. וצ"ע לתו"ך כ"ז עם נדו"ד.

[אכן, בד"ז גופא ב' אופנים, שבערום אסור שישמע מחמת ששוכ"ע, או דל"מ שוב"ע מחמת שא"ר לענות. ובט"ז וש"ך נראה שפירשו באופן הא'. אבל במג"א נראה שהבין שהטעם משום דל"ש שוב"ע. ובאמת, שחלקו בהבנת דברי המג"א, שבפמ"ג שם (בא"א וכן במ"ז) נראה שפ"י שאסור לו לשמוע, וכן הוא בהגהות לבו"ש ובמחה"ש שם. וכ"ה בא"ר שם סק"ז. אבל ראה דג"מ שם שכתב בא"א. ול' המג"א מורה יותר כדג"מ, אף שנקט לישנא דאסורא. ולכא"ו י"ב דה"ה בק"א שם להעיר מהחילוק בענין זה. אלא שה"ע כתב באו"א ביו"ד, שאכן כתב: אין לו לשמוע ברכה מחבירו (ולצאת ידי חובתו) (כי אי אפשר לומר) שומע כעונה (כיון שאי אפשר לו לענות). אבל ראה שו"ע אדה"ז יו"ד ס"א סק"ב שנקט שאסור שומע שוב"ע. וראה גם בתהל"ד ס"י קד סק"ז. ז. ובחיי"א כתב מ"י: דליכא לימיר שוב"ע כיון שאסור לענות. וכך העתיק במשנ"ב: ומ"מ אין לו לשמוע אז ברכה מחבירו לצאת ידי חובה כי א"א לומר שומע כעונה כיון שא"א לו לענות. ובה"ל סוסי' קד ששמע הכי והכי, שכתב בזה"ל: "למנהגינו דס"ל דע"ג דשומע כעונה אינו כדבור ממש אם אחד היה צריך לנקיבו בשעה שחבירו הוציאו בתפלתו אם יצא ואף דלענין בעל קרי אסור כשחבירו מוציאו בתפלתו אפשר דבעל קרי חמיר פט", שמחד גיסא גם להסתפק בצורך לנקיבו "אם יצא", וסיים בלישנא ד"אסור". לשם בהקדמה לסי' ה' הבין המשנ"ב מהממ"ג שאסור לענות].

ואין לומר דשאני בתפלה שראוי לענות אלא דארי' רביע עלי', וכסברת שאג"א שם לחלק בין זה לאלם, וראה גם אצה"ח סכ"ו בארץ יהודה ס"א בארוכה, וכ"כ בפמ"ג נה במ"ז. ש. שאפשר העוה"מ בתפלה ראוי לבלה, שהרי גם בערום ועוד, היה הכי וכו'. ואולי החילוק כנ"ל שבקדושה וקדיש אינו מפיסד כששותק, וכ"ה בשו"ת האלף לך שלמה. וכעין סברת השד"ח שהוכרנו.

ועיול, שבתפלה הוא עצמו רואו אלא שאסור מחמת טעם חיצוני מחמת הפסק, משא"כ בערום וערוה. וכ"כ לחלק בשו"ת מגדנות אליהו ח"א סל"ז. ודוחק.

ועוד יש לחלק, ובפרט בדעת המשנ"ב, שלא השווה מדותיו בצורך לנקיבו ובערוה (ובשיח הלכה, הובא במגדנות אליהו שם, העמים במשנ"ב בנוגע ערום שהוא רק לכתחילה. וה"א כדמוכח

ממקור הענין) – שבערוה חמור טפי שאסור מה"ת. וחכילוק זה מציינו בפמ"ג ס' קפ' במ"ז סק"ג לענין גילוי ראש. אמנם בפמ"ג ס' קד שם החמיר גם בלבו רואה את הערוה דל"א שוב"ע, אף שכתב שהוא מדרבנן, ובמגדנות אליהו שם, שנצרך לנקיבו אינו משוקץ כערום. וגז"צ צ"ב.

גם צ"ב בדברי הפמ"ג, דמ"ש מסומא שכתב בפמ"ג ס' קמ במ"ז סק"ב, בטעם דקיי"ל"ן שעולה לתורה, דדמי לאלם דקיי"ל"ן שוב"ע. וראה שם ס' קמא במ"ז סק"ג. ובאצת, צ"ע מעיקר החילוק בין אלם לערום, למ"ד שבערום אינו מחמת האיסור אלא דל"מ שוב"ע. ולע"ז לא מצאתי ישוב הגון לד"א.

ועוד איכא בגווה, מחמת דעת רה"ג שמה שבשומע קדושה אינו הפסק לפי שהוא שבחו של מקום – ראה תר"י ברכות יג, ב ד"ה ויש. ומאורות האשכול אויערבאך תפלה וק"ש יא. שיטה לד"א אלאשבילי ברכות כא, א ד"ה ולענין. ולפ"ו, שאני קידוש הבדלה ומגילה, דלדידהו הוה הפסק.

ועוד מצאנו שיש שכתבו שבעצם קיי"ל"ן שהותר להפסיק בדיבור, ורק מחמת ששוכ"ע סגי בשתיקה. ולפ"ו מהני רק בקדיש וקדושה. ומ"מ, לדינא נקט שרע"ט שאינו הפסק כל שאינו מוציא מפיו, וכל' אדה"ז בסי' קד ס"ה. וראה שד"ח א"ס"ד מערכת ה סק"ב. חקרי הלכות ס' קד שם. ביאורי הלכות להל' שחיטה ס"א סק"ב. וראה עטרת צבי שפאלטר ע' קכה. שם ע' קמז

ויש שדצינו לומר רב תיבתו שבתפלה בשעה שמפסיקים בל"א להכאת המן, ואכן ד"ז מועיל שלא יהא שהי' כשיעור לגמור כולה (ואין חשש הפסק במגילה, ולא שנא מקידוש לבנה שהתיר הדברים שכתבנו שאינו מתיאם להפסיק למצוה אחרת כשעומד לפני המלך, ואפילו בשתיקה.

מילואים יב (הערה 193)

שנחלקו הפוסקים בדין חרש המדבר ואינו שומע בקריאת מגילה, שחרש שדיברו בו חכמים בכל מקום (שפטור מכל המצות). אינו לא שומע ולא מדבר. אמנם, מה שאמרנו במשנה מגילה (פ"ב מ"ד) הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן – לא מיתוקמא באינו שומע ואינו מדבר, שהרי א"פ"ו לו לקרוא. וכתב התוס' שם ד"ה חוץ, דחרש חכם מדבר הוא, ובאעפ"כ אין חייב בקריאת המגילה ואינו מוציא את הרבים ידי חובתם. אמנם בירושלמי שם פ"ב ה"ה אמרו, לית כאן חרש אשרנת לישן הוא. ולפ"ו לירושלמי גבי מקרא מגילה החרש המדבר ואינו שומע חייב במגלה ומוציא הרבים ידי חובתו. ולהלכה פסק הרמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ב (לפי מקצת הירושלמי) וש"ע ס' תרפ"ב ס"ב שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא. ובב"י שם ביאר הטעם שאע"פ שהקורא ולא השמיע לאזנו יצא, במקרא מגילה השמיעה מעכבת כיון שענינה הוא פרסומא גיטא. אמנם רבו החולקים ואומרים שהשמיעה לאזנו אינה מניבת. ועד שלכמה דעות יכול אפילו להוציא הרבים וראה בארוכה בחי' הצ"צ דלקמן.

ומ"מ, למעשה יקרא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים ואומרים שמעכבת (וראה גם שו"ת הצ"צ אה"ע שכ"ג סק"א וסק"ה), וגם למ"ד ששמיעה אינה מעכבת – י"א דשאני חרש שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו – ראה ט"ז שם סק"א. (וגז" במחלוקת שנוי. וראה שו"ע אדה"ז הל' שחיטה ס"א ס"ו. שו"ת הצ"צ שם סק"ב. שו"ת הר צבי יו"ד ס"ד). וכ"כ באשה חרשת שלכמה דעות מצותה מעיקרא רק בעשייתה, ולכן יש טעם נוסף לפטור – ראה פמ"ג שם במ"ז סוסק"א.

ולכן עדיף שיקרא לעצמו, והוא עפ"ד הפוסקים שבחרש העיקר הוא הקריאה אף שאינו שומע. וראה בארוכה בחי' הצ"צ על הש"ס דלקמן. (אמנם, מציינו שיטה מחודשת בנמוק"י מגילה יט, ב, שבאינו שומע לכתחילה לא יוציא אפילו עצמו, ועדיף שיטה לבו לשומע מאחר אע"פ שאינו שומע. וכל הפוסקים לא נקטו הכי.)

ומה שכתבנו שיקרא ללא המכשיר – היינו טעמא לפי שהמכשיר

הפסוקים לדבר בלשון עבר גם בעתיד, ובלשון הווה מדבר בין בלשון עבר ובין בלשון עתיד (ראה פירושו"ח חיי שרה כד, מה. ראב"ע לך לך זו, טו. שם תהלים א. א. ועוד). ורמז לסברה זו בא"מ מבטואטש שם ד"ה ויהיו על. וראה שם מהדור"ק ד"ה הקורא קרא. שם ד"ה קרא הקורא בפרשת עקב. שם בסוף הסי' ד"ה קרא הקורא בהתורה).

יש שהקלו בזה. וראה גם א"מ שם בריש הסי' ובד"ה אתמול, שאם העולם אין מדקדקי כ"כ ולא הרגישו שינוי משמעות אין חשש (ומיירי בשינוי מקמץ קטן לגדול וכדומה, ובאופן השומעים מבינים הענין בדקדוק לה"ק ומ"מ לא הרגישו בשינוי). ויש שנסתיענו בסברה זו, ממה שמצינו יתר על כן, בשו"ת מהר"ט אה"ע סט"ז "דמאחר שידועים אנו שכך מנהגו לבטא אותם אותיות בשיבוש זה היא אמירתו" - ראה שם זרע אמת סרע"ט. דברי מלכיא"ל ח"ה ס"ב. (וכן מצינו לענין שינוי ההברות - ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"ה. ועוד. וראה בארוכה שו"ת נצר מטעי פרידמאן ח"ה ס"א, ובהמסופר שם סק"ח). ולענינו - ראה שו"ת בית אבי ח"ה ס"ז. שוה לכל נפש. וראה יבקשו מפיחו פורים ח"ה ע' קי.

ועוד מצינו להקל מסברא שאין הטעמת התיבה גורמת להפירוש, והוא רק מכללי הקריאה, וכדמכח מזה שיש יוצא מהכלל (ראה כע"ז בא"מ שם מהדור"ק בריש הסי') - ראה שו"ת רביד הזהב משרקי (מח"ס שתילי זיתים) סמ"א ואילך מו"מ בד"ז (ראה שם ע' עז. ע' פ. ע' פו). אמת ליעקב קמיניצקי סי' קמב בהערה. וכבר הקשו דמאי שנא משינוי נגנינות הטעמים כשמשנה המשמעות. וגם דלא בכל מילי איתמר חך מילתא שיש יוצא מהכלל.

ועוד איכא למיטבר סברא להקל כשהמשמעות מובנת מתוך הענין (ראה ברובת כ. א: סתם מוכחא מילתא) - ראה א"מ שם מהדור"ק בסוסי' קמב ד"ה קרא הקורא. קריינא דאיגרתא ח"ב סשכ"ה. שו"ת בא"מ ח"ה ס"ד. שימח ישראל דרדק פט"ז בסופו (ע' קעב). קובץ אור ישראל גל' עח ע' יח. המדריך להוראה חו' ד.

איברא, שחלק מהסברות הנ"ל מתאימות גם בשאר טעויות. (וראה שו"ת פאת שדך ח"ב סכ"א. הליכות שלמה פורים ע' שלא הערה 125. שם תפלה פי"ב סכ"ד ע' קנב). יבקשו מפיחו פורים שם גופא נראים הדברים כסותרים בכל טעויות קמון, וגם בא"מ שם משנה והלכה ברורה במקום אחד. ודוגמא לדבר כשאומר תיבה אחרת לגמרי, רק שהענין מובן מתוך ההמשך שבדאי לא יצא, כדמכח בכ"מ בפוסקים. ונראה שכל הסברות הנזכרות משלימות זא"ז, שרק בענין חיצוני שאינו מוגוף הקריאה, והעולם אינו מרגיש בו, וגם לא דינו מעצמם לקרוא באופן הראוי, אפשר להקל כשהענין מובן מתוך ההמשך.

והנה, כ"ז לענין קריה"ת, וכש"כ במגילה, שאין מדקדקין בטעויות. וא"ש על אשיתמיט בשום דוכתא לעורר בקריאת מגילה לקדפי על כך ועל כיו"ב, רק לגבי קריה"ת. וגם בערוה"ש שם שכל"כ לגבי מגילה - ס"ל שלמעשה בדיעבד יוצא. ובכ"מ מצינו ש"ל איה אדם נוקטין (פ"ו) והנדקין לגנאי איתמר, שמדקדקים יתר על המדא (ראה ירושלמי בברכות פ"ז ה"ג). ולדברינו אפ"ל שרק בקריה"ת יש להקפיד בכ"ז, כשאין השינוי בעצם התיבה. וראה בהערות הבאות. וכבר ביארו בכ"מ, שמצות קריאה דמגילה היא כאגרת, ולפרסומי ניסא, ול"ד לחובת דקדוק בקריה"ת, שהוא מדין לימוד ופירוש התורה "ויבינו במקרא", ואדרבה - מעליותא איכא בהעדד דקדוק שמתחא כקריאת אגרות, וכמו שמצינו בכ"מ בנוגע לאופן הקריאה (ללא טעמים, או ללא הפסק. ואכ"מ). וראה גבורת יצחק סורוצקין פורים סט"ו.

מילואים יד (הערה 196)

ובדין קריה"ת (וראה אצלנו במקורות ועינים להלכה יומית אות תרכה). אלא שבמגילה אין גוערין בו (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ד) בפ' "גוערין") בטעות שאינו משנה המשמעות. וכצ"ל בדעת הרמ"א או"ח סי' קמב ס"א ודעמי,

מבלבל השמיעה ואינו יוצא. ואף שבלא"ה אינו שומע, וכל עיקר סיבת קריאתו הוא רק לפי שהשמיעה אינה מעכבת, ומאי איכפת לן כשהמכשיר מבלבל - לפי שבכ"ה שיש קול אחר המבלבל גרע טפי מהעדר השמיעה מצ"ע, וכמ"ש הצ"צ (בחדושים על הש"ס ר"ה פ"ג מ"ח סק"ב - ע, דד). לענין שופר, "ההתם שהתוקע שומע הקול שתוקע ושומע קול הברה ולא קול שופר זה גרע טפי מחרש המדבר ואינו שומע כלל, דהתם יצא אבל הכא שהשמיעה היא הפך קול שופר גרע יותר ולכן לא יצא". וה"ה בנדר"ד שקול היוצא דרך המכשיר מבלבל וגרע טפי. (וראה מוע"ז ח"ה ס"א. ותמוה שלא שם לבו שבעיקר דבריו שקו"ט באחרונים. ואכ"מ). וי"ל דוגמא לדבר, מש"כ אדה"ז בשו"ע סתקפ"ט ס"א בתקיעת חציו עבד וחב"ח לעצמו. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתנ"ב. עקבי חיים קלאפהולץ ס"כ. מנחה יוסף אייזנבאך על הרמב"ם סכ"ג סק"י.

[והנה, בהמשך דבריו הביא הצ"צ מש"כ בחמד משה, שדין התוקע לתוך הבור קאי רק על השומע אבל לגבי התוקע י"ל דיצא, והעלה שזהו ספיקא דדינא. ושוב כתב הצ"צ עוד, ד"אף אם נאמר בהתוקע לתוך הבור דגם הוא בעצמו לא יצא זהו משום שאפשר לו לשמוע אבל במי שא"ה לו לשמוע י"ל דואי חייב לתקוע בעצמו כיון דהוא כפקח לכל דבריו". ושקו"ט בכונתו כאן (ראה קובץ הערות ה'ת' וא"ש מאריסטאון גל' תתקכד. תתקכו. העו"ב א"ר"ט), אם ר"ל גם כאן כיון אופן הראיה, שבתוקע לתוך הבור שאפשר לו לשמוע קול ההברה ומבלבל התקיעה ולכן לא יצא, אבל חרש יצא גם ללא שמיעה. או"י כע"ז, שכיון שיכול לשמוע השופר תקנתו קלקלתו שקול הברה פוסלת תקיעתו, משא"כ בחרש. ועוד אופן לפרש בדבריו, שתוקע לתוך הבור גרע מחרש, שכל שאפשר לו לשמוע קול שופר חייב בשמיעה, וממילא אינו יוצא כששומע קול הברה, לפי שאינו שומע קול שופר, אבל בחרש שא"פ בשמיעה יוצא גם ללא שמיעה. ולפי"ז יוצא החרש גם בתוקע לתוך הבור. ונפק"מ, שלפום סברא אדה"ז השומע דרך מכשיר שמיעה וא"ה לו בלא"ה, לא איכפת לן בשמיעתו קול הברה].

ועדיין יש לחלק, דשמא מגילה קיל טפי לענין זה משופר, שהרי לא מצינו דין הקורא מגילה לתוך הבור (ואדרבה, יש מקום להוכיח שיצא. ואכ"מ. וראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יג'רסה בדין קול הברה במגילה. שו"ת). והנה, הצ"צ שם נחית לבאר ריעותא דתקיעה לתוך הבור למ"ד שהתוקע נמי לא יצא, והוא עפ"ד הרא"ש ר"ה פ"ד סוסי' יו"ד, בהחילוק בין שופר למגילה, שבשופר גם תוקע לא יצא כשתקע לתוך הבור, דמנה שמע שבמגילה יצא גם בקרא לתוך בור. ותוליו גם בענין הבנת דבר הצ"צ טעמים שמשימית קול הברה גרעא טפי מהעדר השמיעה לגמרי. ועצ"ע. ועוד, שמצינו ש"י שבמגילה ח"ע וחב"ח מוציא א"ע דלא בכשופר, ול"א דאתי צד עבודת שבו ומפיק צד חרות שבו - ראה סברת א' מהגדולים בשו"ת הרדב"ז ח"ב ססת"ח (אלא שדחאו). צפע"ג שופר פ"ב ה"ג (לגבי לולב, עיי"ש טעמו). שו"ת אבנ"ז או"ח סתמ"ב (כסברת הצפע"ג, וקאי לגבי מגילה). שו"ת הר צבי ספ"ה (כנ"ל).

מילואים יג (195)

ובפוסקים הביאו גם בשינוי הטעמים בין מלעיל למרע כשהמשמעות משתנה (כגון "בערב היא באה" שצ"ל מלרע, ובפסוק "ולא באה" צ"ל מלעיל, וכשמשנה משתנה המשמעות בין לשון עבר ועתיד, ולפעמים משתנה משמעות התיבה לגמרי) - ראה א"מ א"א במבטואטש תינא סי' קמב ד"ה מ"ש שכתב רש"י. ערוה"ש סי' תרצ ס"כ. וראה שו"ת אורים גדולים ס"ג בדגוש ורפה, והובא בכ"ה סי' קמב סק"ט. (וראה גם בב"י או"ח סי' קמב בשם רבינו מנוח שצריך שלא יניח הנד ולא יניח הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה. וראה בשו"ת מינ"ם סי' פ"א שהזכיר שם מלעיל ומלרע. ואף דהתם קאי אלכתחילה (וכן מוכח שהבין בפר"ח שם סק"א. אבל במעשה רוקח לרמב"ם תפלה פי"ב ה"ו בדעת הרמב"ם שמחזירים אותו גם בהז) - ראה בשו"ת בית יעקב קמ"ב פ"א סי' ע"ג שכתב עפ"ז בדעת הרמ"א שם, דחשיב הענין משתנה. ולפעמים מלעיל ומלרע גרע מהשינוי בין נופל לנפל, דהתם הוא רק שינוי בזמן, ודרך

וע"כ דס"ל דלא פליגי. (וכמ"ש הב"י בעצמו בכגון דא בכמה דוכתי
- ראה ב"י יו"ד ס"ג. שם סקצ"ו. חו"מ סקע"ה סקפ"א שם שפ"א.
ועוד).

אלא שאינו מוכרח, שכינן שברמב"ם אין הכרח גמור, עדיף לי
להמ"מ כאן שלא לנקוט בלישנא דפלוגתא. וכמ"ש בהגמ"י שהב"ד
הטור בשם י"מ, ואיכא לפרושי בריחו שחולק על הרמב"ם, וכדרך
הגמ"י להביא שאר דעות.

והו אמנם שבמערך הרמב"ם שם ר"ל בהיפך, שמ"ל הרמב"ם
מבואר להדיא דדוקא בכה"ג שהקריאה משובשת יצא, אך אי איכא
גם שנוי המשמעות לא יצא. וכן פ' במנות הלוי עה"פ ותקרא
אסתר להתך (אסתר ד, ה-ז). וכן שבין בגנוי המלך להגר"ט
וי"ל. אבל במ"מ מבואר שלא פ' כך, ממה שתלה הדבר ברשב"א
ולא ברמב"ם סופא. ועוד, וכמ"ל פ' הרמב"ם "טעה בקריאתה וקרא
קריאה משובשת", משמע דתרי תיקון קאמר, ואותו ד' וקרא"ה הוא ו'
החילוק, וכמו או. (ולא סגי לי לכתוב רק "קרא וטעה" כלשונו
בהל' תפלה פ"ב ה"ו). ואם מחמת הלשון "משובשת" - ללאורה
איפכא הוא, וע"ד "גירוסא משובשת" (וראה רמב"ם גירושין פ"ט
הל"א. ולהעיר רמב"ם ס"ת פ"ח ה"ד) שהכוונה לשינוי משמעות.
וכן בלשון הרמב"ם - בהקדמתו לס' הוד (נשתבשו הדרכים. וראה
טוען ונטען פ"א ה"ב), ק"ש פ"ב ה" (לחזור מדברי השיבוש
באותה לשון. אבל ראה אורה ושמה לרמב"ם מגילה פ"ב ה"ז)
תפלה פ"א ה"ד (שכשגלו נתבלבלה שפתם ואינו יכול לדבר אלא
בשיבוש) תפלה פ"ד ה"א (שתיו שיכול לדבר בפני המלך אינו
משתבש. ועד"ז בבאימ"ק פ"א ה"ג, בשתה חלב ונשתבשה דעתו)
תפלין פ"א ה"ו. (שכבר נשתקע לשון יונוי ונשתבשה). קדה"ח פ"א
ה"ב (שחכמים גדולים נשתבשו בחשבון חתקופות) שנהדרין פכ"א
ה"א (כשהבע"ד נשתבש בטענתו מפני הסכלות). ואל תשיבני
שקריאה משובשת שאני שר"ל שרק הקריאה משובשת ולא ההנהגה,
שכ"ז דחוק ביותר לפי פשוטן של דברים, ובפרט שהסופיק וכתב
גם לישנא דטעות. אלא פשוטן אין מדקדקין מורה דקאי בענין של
דקדוק גרידא (ראה רמב"ם ק"ש פ"ב ה"ח ה"ו ט"ו). חינוך מ' תכ. אבל
ראה תרי"ו ומאירי ברכות טו, א לבוש סס"א ס"ב). וי"ל. והרי כמה
רבותות ס"ל בדעת הרמב"ם לגבי קריה"ת שמחזירין אותו דקאי רק
כשמשנה המשמעות, ומינה, שבמגילה שכתב בהו"א אלא שי"ל פ'
גם בכה"ג.

ואין לכחד שפירוש המערך דחוק ביותר, ושפשטות סתמת
הרמב"ם דבכל גוויי יצא, מדלא אילק, וסמך על הקוראים בספור
שיבנו כפשוטו, ומאין להם ליעקב לחלק בין טעות מששנה
המשמעות לשאר טעות. וז"פ. וכ"ה גם בכל הראשונים שהעתיקו
דברי הרמב"ם כצורתו. וכן הבינו חכמי תימן כפ' הגר"י קפה, עולת
יצחק צראב"ח ח"ב ס"לה"ו. ועוד. וכבר העירו שבאגדת אסתר ט, איתא
כעין לשון הרמב"ם.

ובנוגע לד' הרא"ש - הרי הרא"ש הביא ג"כ סיוס ד' הירושלמי
בהני תרי דהו יתבו קמי דרב וכו', ואיכא לפרושי שהכוונה דוקא
לדעות בין האי, אף שיל"ד דהיל' להרא"ש לפרושי בהדיא. וכבר כתב
הב"ח סתר"צ שם, שבחכמה שכה"ה כוונת הירושלמי, עיי"ש. (וראה
מש"כ לחשני ע"ה בחלקו של ידיד שם. ואכ"מ בהו"א. אלא שיל"פ
ברא"ש ודעמי' (וגם בירושלמי) שבא להשמיענו שנחלקו תלמידי
דרב בחילוקי גירסא.

אמנם, בב"י כתב שיל"ד ולומר דסו"ס הרי קרא וכו'. ומשמע
שבא לומר ולפרש דאיכא פלוגתא. אבל אפשר שלא כתבה אלא
בדרך דחי' בעלמא, ולא נתכוון לדחות ד' הראשונים שכ' כן, וכוונתו
רק לבאר ל' הטור שכ' תחילה ד' הירושלמי בסתמא ושוב כ' ו"מ
וכו', כיון שיש מקום לחלוק ע"ז, ולכן לא כתבו כדבר המוחלט, ולא
שדעת הטור לחלוק על הנך ראשונים דס"ל הכי.

ובנוגע ל' ה"טוען על שנוי סתם וי"א - איכא לפרושי דלאו
משום דפליגי, אלא משום דלא מצאו ד"ז מבואר בהרבה פוסקים
ומובהקים, וכמ"ש בכיו"ב הסמ"ע חו"מ סט"ו סק"ח. וכבר כתב
בשר"ת בית דוד ה"א סת"ט. סתמ"א. (ועוד) הדיכא הדתסת אינו
סותר בפירושו את ה"א קייל"י כ"א. והשי"ג גופי"ב ד' רבו הבית

שגם בקריה"ת אינו חוזר כשלא נשתנה המשמעות, דא"כ מאי
עדיפותא דמגילה שאין מדקדקין בטעיותיה (ראה ב"י או"ח שם ד"ה
והרמב"ם. כס"מ תפלה פ"ב ה"ה. פ"ח וביהגרא או"ח שם. וכולם
נסתייעו מהירושלמי מגילה פ"ב ה"ב שקאי לגבי מגילה, שבקריה"ת
מדקדקין) - דשאני קריה"ת שגוערין בו. וכע"ז כתב בבני ציון
ליכטמאן שם סק"א, שבירושקמי מיידי בקורא ביחידות דליכא חשש
הלבנת פנים, ואהא קאמר שדוקא במגילה אין מדקדקין משא"כ
בקריה"ת. אבל בקורא בציבור אף בקריה"ת אין מדקדקין כשלא
נשתנה המשמעות. (איברא, שבהגהות חכמת שלמה סתר"צ ס"ד
ר"ל שבקריאת המגילה בציבור גרע טפי, וחוזר גם כשאין המשמעות
משתנה. אלא הדתם דהא רק בשינוי לקורא כהכתיב, וכדלקמן.
ואתרווייהו קשיא לי, דהא עובדא הירושלמי הוה קמי דרב, ואיהו
חש להא דרב אסי לקרואה בעשרה דוקא (מגילה ה"א). ועי"ל,
דשאני הא דמגילה, דמיידי בטעות בקרי וכתבי (יהודים ויהודיים)
המירא טפי - ראה גם אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב' תרצג
ובהנמסן שם. וי"ל דקמ"ל שרק במגילה אין מדקדקין בטעה בקרי
וכתבי משמעות משנה המשמעות, דהרי אהכי קאי תר דאין מדקדקין
בטעיותיה לגבי מגילה, ראה לקמן בהע', אבל בקריה"ת בטעה בקרי
וכתבי חוזר. וכ"מ בשלה"ג מגילה פ"ב (ה, ה) בדפי הר"ף) בדעת
ריא"ז, ממש"כ "אלב בקריה"ת אם טעה וכו' אלו שאינן נקראין
ככתבין למעו. וכו'". (וצ"ע בהביא דוגמא מאם לואם, ולא
מצינו קרי וכתבי כה"ג. ובדוחק יל"פ שנתכוון לומר שקרא שלא
כתוב ולא קאי שול' מענין קרי וכתבי. ולא נהירא. ואולי דוגמא
נקט'י). וראה גם שול' סת"ם סי' פו. ולהעדוהו שבמגילה אינו חוזר
גם כשמשנה המשמעות (כדע' קמיתא דנומי"א סתר"צ ס"ד)
- א"ש בלא"ה. אלא שלא מסתבר לומר כן בדעת הרמ"א, שלא
הגי' כלום בדניי מגילה. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ז סי' קלט סק"ד.
ואולי אפ"ל כבהערה הקודמת, דנפק"מ שבקריה"ת חוזר גם בשינוי
בין מלעיל למעו. וכ"כ בהמשך הדברים בב"י ע"ז גם באו"ח
עד"ז, דקאי בטעות בשינוי הטעמים, שהרי במגילה קוראים כאגרת
ללא הפסק, ויש שכתבו גם שקראו ללא טעמים, ואולי אפילו בשינוי
הענין או האו רק מחמת הטעמים. וראה גם הנוספות למנחת שי
ד"ה ומדבריה וכו', דמשמע הכי. וכש"כ אלא נאמר שבמגילה הוא
רק משום שה"י בגדר "לא קרא כולה" כדלהלן בהע' מדברי הטור,
וממילא כשאין שינוי בלשון שפיר דמי.

מלואים טו (הערה 197)

והנה, ה"טוען" העמידו ד"ז במחלוקת, שתחילה נקטו בסתם
שאר מדקדקין, ולאח"כ כ' ו"יא" (או: ו"מ" - בטור) דהיינו דוקא
בטעות שאין הל' והענין אחד. ונקטינן שסב"ל.

(ובערוה"ש שם ס"כ, משמע דס"ל בדעיבעד יצא אפי' לה"א.
וצ"ע, שהרי אין מדקדקין מיידי בדעיבעד, וכתבו הראשונים דהיינו
דוקא בטעות שהל' והענין אחד. ומהיכ"ת לחלק בין דעיבעד
לדיעבד. אמנם, אף שכ"ה בפשטות, אין הדבר מוכרח דמיידי
דעיבעד, ואף אם כותב תחילה יש לדקדק, היינו ככל קריאת פסוקים
בנ"י, ולא מדיון מגילה קאתינן עלה. וראה עוד לקמן. וכ"ה פשטות
הפי' אין מדקדקין, וכן בכתחילה, אף שהוא פלאי. וכ"מ מהא
דלא אהדר רב לתלמידיו. ומשמע גם לכתחילה. ועוד, שאם הוא
מחמת שנקראו אגרת, דינא הכי לתחילה ג"כ, ואף שאינו מוכרח,
וכבטעות בכתובה).

וכ"כ בשו"ג סק"ל"ג בארוכה, שהסתם הוא כד' הרמב"ם פ"ב
מגילה ה"ז והרא"ש מגילה פ"ב ס"א שלא חילקו בזה. וכ"ה
בלב מבין נבארו לרמב"ם שם. וכ"מ במ"ק סוס"י תרצ. ושמעתי
באומרים ל' להקשות (וכ"ה בהגהות איש מצילח למשנ"ב. והחרו
האומרים אחרי כו"כ, וכ"כ אילי באריותא א' התמימים שי', וחלק
גדול מהבא לקמן, כולל בהמענה, הוא מדבריו), שבאמת אחר העיון
כתב ד"ז שהרמב"ם והרא"ש חולקים ע"ז, וכל כ' היא הו"ל לפרושי
וגם במש"כ בשו"ג ולב מבין בהנב"ב - הרי הרמב"ם הביא
דברי הראש"א (דס"ל לחלק כסוגי הטעות) על דברי הרמב"ם שם,

בדבריו כמו שר"ל כוונת הטושו"ע שהיא אתא פרושי. ותו, דבשלמא טעור שכתב ויש מפרשים, איכא לדחוקי שיש שבא רק לפרש דברי הירושלמי, ואחרים לא פירשו להדיא. אבל באר"ח כתב י"א (אף שגם בשו"ע כ"ה), דלישנא דפלוגא הוא. ולשונו מורה שהוא דעת חד מ"ד. וכש"כ ממה שסיים וכן נראה.

גם בר"ן ורמב"ן בלוקוטיו ז, א, וריטב"א יח, ב, נקטו לשון "משמע" (אף שבתחילת דברי הריטב"א הלשון מוחלט יותר).

ועוד להעיר שהב"י ל"כ וכ"כ באר"ח. ומשמע, דהר"ן ואר"ח לא אחד שיטתא קיימי. ומשמע שחילוקי דיינים ביניהם, (אבל י"ל, דלאו למימרא דפליגי, אלא משום דבאר"ח הביא דוגמא לדבר. ולא נהירא).

גם להעיר שממה של"ה הב"י, וכן הטור, כך בדברי הרא"ש, משמע שאף שהביא הירושלמי לא ס"ל לפרש דקאי דוקא כעטות כזו. ומינה לכל הראשונים שהביאו מהירושלמי.

ובשו"ת הראנ"ח א, לו הביא בין השאר להוכיח מהא דירושלמי, ושוב כתב ופילוגא לפמ"ש כ"ה הר"ן, ומשמע קצת שדעת הר"ן אינה לכו"כ. ויל"ד.

וכבר הקטו מחילוקי המנהגים ומסורה בואיש לא עמד בפניהם או לפניהם (משא"כ בשינוי דלהרוג או להרוג), שלפ"ז עולה שחלקם לא יצאו. והוא תמוה.

עוד להעיר שבעטור ברקת הביא בהמשך לדעת ה"א בשו"ע, שראוי לחוש בענין זה. ומשמע שנקט שאינו לדינא. (וקצת משמע שהבין כד' הערוה"ש ש"ה).

ובדעת הריא"ז - הנה לכל לראש מצינו שהביאו לדינא בכנה"ג תרצ בהגה"ט. גם במקו"פ להח"י הביאו. והרי המ"א הביא בששו"ע ל"מ כן. ונראה שהבין בריא"ד דס"ל שבעטות יצא גם כשמשנה המשמעות, וכפי שהבין בדעתו בשו"ג. וראה בב"ל ג. שם, תו, ממש"כ שכן מוכח בתלמוד א"י, משמע דהכי פ"י בירושלמי, דאת"ל דמיייר רק כשאין שנינו במשמעות ובאופן שקרא התיבה כביהודים, צ"ב היאך יליף מירושלמי לנידון אחר בהשמיט התיבה, שביירושלמי קאי כשלא הפסיד הקריאה כלל. ומסתבר שהבין בירושלמי שגם בשינוי משמעות קאתי עלה, ומינה יליף שכש"כ בהשמיט תיבה ולא שניה משמעות, וכדאמרינן. וק"ל, אף שאינו מוכרח, ואיכא י"ל. גם המ"א נקט לשון של זהיר"ת שרק לא משמע כן.

(וכן מצינו בקריאת ההלל שיוצא גם בדילג כמה תיבות. והארנו במק"א. ויצויין גם שבראשון לציון לבעל אוה"ח ברכות ג, א שברקורא מתנמנם יצא אף שאינו אומר התיבות בשלימות. וראה שבמהד"ח הערה ח).

[אלא שנחלקו בדעת פוסק שמביא פוסק אחר, ובפרט בכנה"ג, האם כל מה שהביאו בשתיקה, מוכח דס"ל דהלכתא כוותי' - ראה כנה"ג גופי' חו"מ קצא בהגה"ט. ושמעת כל חי חו"מ סוסי' יח. אבל ראה בספרו כל החיים כו, א, והביא מזה בשד"ח כללי פוסקים טז, מד. וראה בארוכה ברכת יעקב לחרב היח"ס שליט"א א, ג, ושם גם בנוגע לכנה"ג. ובפרט בנוגע לכנה"ג, ראה שו"ת תפארת צבי א, ז, ג. שממת כהן ו סבוה"ס כללים כו. ולאידך, ראה שו"ת חיים שאל ר"ח. דבר משה א"ה ע"י סוסי' מה. טהרת העיר מערכת פ, רנ. והעיר מהקדמת כנה"ג בנוגע לדרבנא כחיבורו. ועוד כתבו מהמתן שאין לסמוך על ספרי הקיצורים - דבר משה ג חו"מ יב. מגן גבורים באלף המגן יא. שד"ח כללי הפוסקים טו, ו].

ויש שהעמיסו ברשב"א דחודר - היינו שמחזירים אותו ולא משמע (ובירושלמי מגילה פ"ה ה"א שאל"ע שאין התרגום מעכב מחזירין אותו. ולהעיר משו"ת תה"ד ח"ב סקפ"א ב' הרמב"ם מחזירין דמשמע קצת שלא יצא, והב"ד ודיק בלשונו בבה"ל רס"י קמב. וראה משיא דרבותא אה"ע סל"ד ס"א ב"ה"ה ודע לך, בל' הרא"ש בשו"ת ש"ת כל כו בתחילתו. וכל ראה שו"ת ארחותיך למדני חו"מ סקל"ז). וכ"ה נהגה עירוה"ש שם. ובכלל, כ"ל שכבר יצא נקרא בדיעבד, ומקום לומר שמחזירים באמצע קריאתו ולא אחרי שכבר גמר. ולהעיר מהשק"ט בגדר געוירין בו (אבל אין מחזירין) בדיני

דוד בסו"ס תרכט. ועוד, שבהיות והרבה ראשונים כ' לחלק כן בהדיא, הרי כבר כתב הדי מלאכי כללי השו"ע ס"ז (ועוד) בכיו"ב דקיל"ן בכה"ג כ"א. ולהעיר מלשון הלבוש כאן שכתב "ל"מ ולא יו"מ". ודוק.

איברא, שרבים ושלמים חלקו על כלל הנ"ל שהביא הסמ"ע (ראה הנסמך בקובץ יוני שמואל ח"ה סכ"ח - ע' ששח ואילך). ותו, שבנדו"ל בלא"ה לא יכנו דברי הסמ"ע, וכמ"ש ביד מלאכי בכללי השו"ע ס"ב, שכתנת הסמ"ע כשהי סברת יחיד דוקא אבל אם ב' או ג' מהפוסקים ס"ל הכי לא יתכן לכתבו בשם יש מי שאומר. ועיקר כוונת הסמ"ע במקום שמצינו כן רק אצל יחיד, וליכא מאן דפליג. ועוד, שבכמה דוכתי מצינו סתם השו"ע כדעת יש מי שאומר, ומה נגרע חלקם של ראשונים אלו, שלא אבה הב"י לקובעם בסתם, והאריך געונו את הדרך. ובשלמא כשהיא דעה מחודשת ולא מצינו כמותה, וסתימת הפוסקים נגד דעת היחיד, נזקק לקובעה בשם י"א, כיון שלא נתבאר הדבר להדיא. אבל את"ל שכן מוכרח בירושלמי, ושז"ע הרמב"ם והרא"ש וכו', הו"ל לכתוב כן בסתמא. וראה ובארוכה בוינין שמואל שם.

והנה מהראשונים שכ"כ בהדיא, ה"ה: רמב"ן, רשב"א (וגם בשו"ת - ח"א סתשכ"ז), ריטב"א, צורו החיים, ר"ן, מנוק"ג, אר"ח (לגיסת הב"י בדבריו), ועוד. אלא שכמה מהם לא היו למראה עיני הב"י.

ובנוגע לד' הריא"ז - שקו"ט בדעתו אם אפי' בשינוי משמעות יצא.

ומצו"ב מה שכתבנו לענות לא' מהנ"ל (נוסף על הזכר בארוכה ובפרטיות בין השיתין לעיל), שהאריך למעניתו שיש להכריע שיחזור ויברך. ואף שאין ברכות מעכבות - למה יפסיד הברכה: השקו"ט נאן הוא בדת הרמב"ם (ועד"ז - הסמ"ג, המאירי, האהל מועד, כלבו, חי' ופירושי מהר"ק ע' 342). ועוד) שלא כתבו לחלק בהכי. ושקו"ט בפ"ע בנוגע להרא"ש שהביא גם את סו"ד הירושלמי (ועד"ז - המאורות, ר"י, מרדכי, אגודה, שבה"ל, תניא ורתני, ועוד). וכנ"ל. ויצויין, שרבו בראשונים בנדו"ל הגירסאות בהביאם בירושלמי. ואכ"מ.

ולמעשה, מצינו לכמה פוסקים שנקטו שיש כאן פלוגתא בדין. וכמה רב גובר"י לכתוב לדיכא למ"ד דס"ל הכי, אף שהביא בעצמו כו"כ. ולהורות להיכנס לחשש ברכה לבטלה, לשלמה דעות חוששים לך כן בדעה יחידאה. וכש"כ בסתם וי"א.

והרי כמה חלקו על סברת הבית דוד בסתם וי"א. ומהם בעל ערך השולחן בריבי מקומות. וכש"כ כאן שהראה המחבר כבר מקורו בב"י. וכן טעור הביאם כב' דעות. ובשו"ע ולב מבין כאן בודאי לא ס"ל הכי. וכו"ב שהבין בדעת המחבר שבפלוגא תליא (אף דלידי' העיקר כ"א), וכן הבין הב"ח כוונת הטור (והקשה עליו), וכנ"ל כ"ג גם במו"ק.

ובכ"מ לא נקט השו"ג כסברת רבו הבית דוד בענין זה, ראה בכללים בריש או"ח א, יח ויט. שיש יו"ד קס, לב. וראה גם שד"ח כללי הפוסקים יג, יא שם יח. ובשו"ע אדה"ז שמח קו"א א. ודוק בפמ"א שמה במ"ז ו. (אמנם, התם משמע כן מהל' בדעה קמייתא. וכבר כתב בזה בכללי הפוסקים וההוראה כלל עג). וראה אדה"ז רנה קו"א א. רסא קו"א ג. ועוד.

גם משמעות המנהיג אפילו בקריה"ת שלא להחזירו. וכש"כ במגילה. ונת' בכ"מ בהחילוק בין קריה"ת למגילה דקיל טפי דבעינן רק שידע עיקר הסיפור וכו' (אף שיש"ל גם לאידך, שמה"ט גופא כשאין הסיפור מובן י"ל דלא יצא, וגרע מדיני קריה"ת. ודוחק. וגם ההיפך משמעות הפוסקים. ועוד, דא"כ למה להו לתלות בזה שלא קרא כולה, ועדיפא הול"ל. איברא, שילה"ע, שהב"ח ס"ל כדעת המנהיג בקריה"ת, ואעפ"כ במגילה ס"ל דמוכרח כוונת הירושלמי שלא יצא כלל).

ולהעיר גם מלקט יושר ע' 156. אמנם, איהו לא מיירי בעטות שאין הל' והענין אחד כי האי דיושב ישב וכו'.

ואף גם זאת, הרי מפורש בגי' ארחות חיים שהביא בב"י שהיא רק דעת "יש אמורים". ולהעיר מש"ך יו"ד רא, מא. דוחק העמיס

קריה"ת. ואכ"מ. אבל ראה עולת יצחק שם.

וגם אפשר דקאי רק בחיסור תיבה כמשמעות דבריו בשו"ת א, תסז. וכן מדבריו בחי' על הש"ס, "שאל"כ לא קראה כולה". אבל כבר כתב הלבוש, של"ה (מס' שבת שלו יח, א"ר, לבוש"ג, פמ"ג, גר"א ועוד) – דבני שינינה משמעות הוי כקרא, ופשוט.

ובהיות ורבו הכותבים שהסיטו דעת השו"ע להכריע שדעתו לפסוק כ"א – אציב ציונים לז"מ שהארכיכו להוכיח בהיפך, ראה בכל הנ"ל בשו"ת דברי בניהו ד, זו. ברכת יוסף (מיכאל) ב, קטו. קובץ יתד המאריך ג' 185 סימן פו – ע' 320. קובץ דברי חפץ טז ע' קלו. ולאחרי כל הנ"ל, פשוט שאין לנו לפסוק בסכינא חריפא כנגד פוסקים מובהקים שעל פיהם נתפשטה ההוראה. ובפרט בחשש ברכה לבטלה.

ועוד איכא גוונא, מחמת ריבוי הדעות בגדר שינוי משמעות וכו', ועוד דלאו כ"ע בקיאים בזה וכו' – ראה גם חיי"א וכה"ח שם.

ואף גם זאת, שאעיקרא דדינא גם את"ל שבודאי לא יצא, צע"ג לפסוק שצריך לחזור ולברך באותה מצוה גם אם הפסיק או הסיח דעתו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מ'תשנ שהארכנו מזה. ובהצטרף גם עיקר הספק אם יצא או לא, בודאי מורנין לי' שלא לברך.

מילואים טז (הערה 198)

ובהשמיט תיבה חמור טפי – ראה מג"א סי' תרצ סק"ד. בה"ל שם. ועכ"ז, באינה ממשפדת הקריאה קורא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים.

וראה שו"ע אדה"ז סי' רפב ס"כ "אפילו אות אחת" (ובאמת, כ"ה ברמב"ם תפלה פ"ב ה"ו ובשו"ע או"ח סי' קמב ס"א לגבי "דקדוק אות אחת", ועי"כ ברמ"א שם לחלק דקאי רק כשהענין משתנה, משא"כ בנדו"ד קאי בדילג אות אחת). ולכאורה ה"ט דקאי בשבת שחרית, שכל תיבה מעכבת. וראה גם במשנ"ב סי' קמב בה"ל ס"א ד"ה אין מחזינין. ולכאורה מגילה נמי להא דמיא. וראה גם בחיי"א שם "אפילו השמיט אות א", והובא במשנ"ב סתר"צ בה"ל סי"ד ד"ה אין. ומפורש הדבר בריטב"א מגילה יח, ב שגם בהשמיט אות ולא קראה לא יצא. (אמנם, מדבריו משמע דקאי רק כשהענין משתנה. וראה לקמן).

ומ"מ, כתבנו להלן להקל כשהקורא הבליע אות בקריאתו, באופן שאינו משנה המשמעות והענין מובן מתוכם, מחמת הסכרות שהזכרנו לעיל בהערה.

ועוד, שבאל"ה בהכרח לומר שכשאין שינוי כלל בהענין יצא בדילג אות, שהרי בקרא יהודים במקום יהודים מפורש להדיא שיצא. (ומש"כ בשו"ת דברי מלכיא"ח ח"כ סי"ב עג"ז שינוי משמעות – הוא היפך כל הפוסקים). ואם לא שנאמר דשאני מגילה בענין זה שאין מודקדין בטעויות' משאר קריה"ת, נראה לחלק, דתלתא גוויי איכא. א. כשאין הענין משתנה כלל, כבקרא יהודים במקום יהודים, שבדאי יצא. ב. בשינוי משמעות, כזוה גופא – תרי גוויי שינוי משמעות יצא. שינוי שהאות (או התיבה) בא ללמד משה, אבל עיקר הענין עדיין מובן בל"ז, כגון שינה מ"ואם ל"אם" (כבירושלמי מגילה פ"ד ה"ה), או שינוי גמור, שמשמעות הענין משתנה לגמרי. ובדילג אות חמור טפי ואף כשיש שינוי קל חזר. (וגם בריטב"א בא לומר שאף כשעיקר הענין אינו משתנה, מ"מ אם נחסר הענין שהאות בא ללמד עליו ה"ז בכלל שינוי. ורמז לזה המהדירי בריטב"א שם). והדבר מפורש בהמנהיג ה"ל שבת ס"ב דאף דס"ל שא"ל להחזיר כששגג הקורא שלא להלכין פניו, והביא דוגמא מקרא לאהרן ה'ן, סיים עלה בטעוה ביתרו או חסרון אות אחת אין עצה ואין תבונה ויש להחזירו עד שיקרא כהוון. ונראה, דשאני אהרן וה'ן וכן יהודים ויהודיים שאין הבלל במשמעות (וכ"ה בכ"מ שקרא לאהרן ה'ן הוא בכלל ד"ז שאין הענין משתנה. והארכיכו בזה. ואכ"מ), לשאר שינוי אות שמשנה משמעות הענין. ועוד, שבקרא לאהרן ה'ן גילגל שמבליע אות, והכל יודעים שכונתו לאהרן. וכן י"ל ע"ז בקרא יהודים במקום יהודיים, ו"הוא טעות ושינוי קל" (כל

הצ"צ בשו"ת אה"ע סי' קעב סק"ג. וראה שם סרמ"א).

ועוד איכא גוונא, שבפוסקים כתבו שמה שאין מודקדין הוא רק "בטעות השלשון וענין אחד" (כל' הטושו"ע סתר"צ ס"ד), ומשמע דתרתני קאמרי, ויינו דלא סגי מה שאין הענין משתנה, אלא שצ"ל גם באופן שאין שינוי בלשון, ובטור הוסיף בזה "והאם לא כן לא קראה כולה" (וכ"ה ברשב"א מגילה יח, ב ד"ה ה' כותבה. ר"ן שם ה, א בדפי הר"ף ד"ה וגרסי'. ועוד. וראה ב"י שם). וראה גם בא"ר סי' קמב סק"ה (לענין טעות בס"ת) בדוגמא דכשב וכבש, שאף שאין הענין משתנה השלשון משתנה. ואת"ל שכה"ה הפירוש לגבי נדו"ד בטעות בקריאת המגילה (וכ"כ לפרש בנפש ח' לאנדא מגילה יז, א ד"ה אם כוון) – בהכרח לומר דשאני יהודים ויהודיים שהוא בגדר "השלשון אחד", לפי שאין שינוי ניכר בביטוי התיבה, כל' הרמב"ן מגילה יז, א, שאין בין יהודים ליהודיים שום הפרש ושינוי בלשון" (וראה נפש ח' שם. ושם כ"כ בקורא יהודיים במקום יהודים, אבל מסתבר דה"ה איפכא. וראה שו"ת הרא"ח ס"ו. אלא שלמעשה הקרי "יהודים" בכל פעם. אבל להעיר ממנהגי חת"ס מהדורת תש"פ ע' תצט ואילך), משא"כ בחסרון אות דמינכר בביטוי התיבה שודאי חוזר. וכ"ה בצרור החיים דרך ח ס"ב, שבטעות השלשון מתחלף חזר. וראה גם ערוה"ש או"ח סי' קמב ס"ג ואילך מש"כ לחלק בין שינוי בעצם התיבה כגון כבש וכשב לשאר שינויים. וכדבריו, כ"ג בחלקו של ידד סתר"צ ד"ה וי"מ דוקא בטעות. אלא ששאר הפוסקים לא חילקו בהכי. ומדבריהם מוכח שא"צ לחזור רק בשינוי ענין, אבל לא בשינוי לשון גרידא. וראה גם יוקח נא שם סק"ד מה שתפס על חלקו של ידד. וכן העיר בזה בשו"ת סרמ"א ח"ז סי' קלו על דברי ערוה"ש. וראה גם שו"ת אור ח"ד סי' ס"ג. ונראה שפירושו "השלשון והענין אחד" באו"א, כלומר שגם בלשון שאמר בטעות הענין עדיין אחד עם המכוון. וז"ל: "השלשון בענין אחד".

מילואים יז (הערה 208)

גם בקורא במגילה כשירה, אין לו לקרוא בקול שלא לבלבל אחרים, שיתנו דעתם אליו ולא לש"צ (כנ"ל בהערה הקודמת, אם לא שמכוון להוציא לכל מי שיתן אליו לקריאתו ולא לש"צ – הגהות הגר"ב, הובא במשנ"ב סתר"צ בשענה"צ סק"א). והנה, בפוסקים הובא שראוי לקרוא תלה במלה מתוך מגילה כשירה מחמת החשש שלא ישמע איה תיבה מומת הרעש. אבל במט"מ סתרת"ב כתב גם מחמת החשש שיפנה לבו לדברים אחרים (ראה להלן מזה). ודבריו לא הובאו בפוסקים. אלא שמ"מ ראוי ונכון – אף שאינו מוכרח מן הדין – שיכוון לבו לכוונת הענין, והקריאה בעצמו בפה מועילה לכך. ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כ"פ.

וראה בנימוקי או"ח ממוקאטש סתר"צ סק"א, שכתב שכשאומר הדברים בפיו גם אם אינו מכוון לפירוש הדברים וממילא פונה לבו לדברים אחרים, איתו דיבור דהמגילה שקורא בלחש ומבטל מחשבה זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ולכאורה לא נצרך להגיע לזה, שכל חומרת הלבושי שרד (למג"א סתר"צ סק"ה) להחמיר בחושב מחשבתו אחרות מעיקרא קאי רק בשומע, וגם בזה – יכתב דקאי רק בשקוע במחשבתו ולא הרגיש כלל בשומע המגילה כעת (יעו"ש אצלנו). אבל בקורא בפיו מעיקרא לא איכפת לן במה שאינו חושב בתוכו התיבות, ולא רק מטעם אתי דיבור. ובמכ"ש מברכות ק"ש שכתב בשו"ת הרא"ש כלל ד סי"ט (וטושו"ע – ודאדה"ז ס"ט ס"ז) שיתבר כא"א לנעמו מחשש שיפנה לבו, ונתפרש שם להדיא שבקורא בפיו אין בית מיחוש אם יפנה לבו, שאף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא (וראה שו"ת מנח"ש ח"א ס"א). וכש"כ במגילה דקיל טפי.

ולגוף החשש שיפנה לדברים אחרים, כבר כתבו הפוסקים דסגי בעוקב במגילה (או חומש) שאצלו אחר כל תיבה, שבזה ודאי ששומע. וכ"כ בשו"ת אר"צ ח"א סמ"ה. ועוד. ולכ"כ אאזמ"ר בשענינים מצויים בהלכה סי' קמא בקו"א לס"ג מ"ע. וכנראה ש"ל הכי גם בדעת רבו בעל נימוקי או"ח. ולכאורה בשו"ת הרשב"א ח"א סת"ס"ז, מרא דהאי משמעתא שא"צ כוונה בכל תיבה, מפורש

שאין לבטל שום מנהג אפ"י יש במנהג צד איסור.

מילואים י"ט (הערה 232)

איברא, שראינו למי שעלה ווסתפק, במזכה לגבאי צדקה והגבאי לא החליט עדיין למי יחלק, או כמה יחלק, אם יש לדון מדין ברירה, את"ל דמתל"א מן הד"ק, וכדאורייתא דמיא ואין ברירה מדאורייתא. וגם מה שהם שותפים לא מהני, שאין ברירה בשותפין. ונלפענ"ד שהיא חומרא רחוקה מן הדעת, ולית מאנה דחש לה, ומעולם לא ראינו יש שמפקפק בדבר. ופשוט מאנה מאז ומקדם בקהילות ישראל לחלק לגבאי צדקה ולקערות צדקה שות"י הגבאים - ראה בכל הנסמך לעיל. ונוסף לכל הסברות שהארכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים שם (לענין דין חזקה שע"ש אם יש להחמיר במשלו"מ ומתל"א כשל לענין וראה לענין יש ברירה בעין אליהו מגילה ז, א. וראה עורה שחר (לאנדא) מערכת צ' ערך צדקה, ונוסף גם הוא מה שכתבנו לעיל דהכא שאני שהתנה, ותנאי מהני גם בדאורייתא (ראה עירובין לו, א. שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קלח. ובכס"מ פסוה"מ ק"ח פ"ח ה"ח שגם בלא התנה הכתובה. וכו"ה במאירי עירובין שם) - עוד איכא בנווה, שלאב"י בתולה בדעת אחרים אמרין יש ברירה, והכא תולה בדעת הגבאי. ועוד ועיקר, ראה בנתה"מ חו"מ ס"ש"א ק"ח (לענין צדקה) שכיון שבדי הגבאי חלק כפי רצונו אמרין ברירה שלהם נתצדק תיכף, בדמיון אמרין ברירה. ופשוט שאין טעם וסברא לחלק בין צדקה למתל"א בד"י.

והנה, לכמה דעות, בנותן לאפטרופוס חלק כרצונו לא זכו עניים שאין ברירה מדאורייתא, ואף משבאו ליד גבאי יכול לשנות (ראה שו"ת מברט"א ח"א סכ"ב. ועוד.) ונוסף לזה שהרבה חולקים, עוד זאת, דמתל"א עדיף מצדקה דעלמא (נוסף לזה שהוא מדרבנן), שהרי רצונו לקיים המצוה באופן המועיל. ועוד ועיקר, דשאני התם שהעניים אינם מבוררים עדיין, והפריש מעות לצדקה לתתונו אש"י ידא בעיני פלוני ופלוני, אבל כאן שמות העניים מבוררים כבר אצל הגבאי. וראה גם שו"ת אחיעזר ח"ג סל"ד שכתב חלק שנתנו לצדקה סתם עדיף, שבכל גווני ה"ז צדקה, ורק שאופן החלוקה תלוי באפטרופוס, עיי"ש. ועוד שגם לדידהו בנותן לגבאי עדיף, בהגבאי אדם מבורר, וידו יד עניים (ראה מתני' צדקה ס"ב). ובשו"ת חת"ס ח"ו סכ"ז כתב לצדד, שלענין עירוי הרגילים או לענין א"י ה"ז כעניים מבוררים. וגם בל"ז, באומר תנו מנה לעניים חייב ליתן לעניי אותי העיר, וממילא שייך לכל עניי העיר כבר. ובכ"פ שיערי תורה לעון כלל טו פרט ז ועיי"ש מש"כ לחלק מקיים כבר ב' המצוות בב"א.

מילואים כ (הערה 235)

ומש"כ בטו"א מגילה ז, א. והב"ד במשנ"ב סתרצ"ה בבה"ל לס"ד ד"ה (או), ש"א"פ לקיים משלו"מ ומתל"א בב"א (וראה שו"ת כת"ס סי' קלט ועוד) - כאן הרי כוונתו למתל"א לחוד. וכן מוכח בפר"ח שם סק"ד. וכ"מ בא"א מבושטשאטש סתרצ"ד ה"ה צ"ע (אבל ראה שו"ת אפקסתא דעניא דהללן מה שדחה. ולפענ"ד, אין בזה כדי דחי'.

וכש"כ למשמעות שו"ת תרוה"ד סי' קיא, שכל עיקר משלו"מ משום אביונים נגעו בה שאין להן כדי סיפוקו לסעודת פורים. ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קצו שבכדי שלא לבייש תיקנו לכולן. וראה שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח שר"ל לפ"ז שכל ששולח לעני ממיילא מקיים כבר ב' המצוות בב"א.

ומש"כ ח"א, שבשו"ת כת"ס שם (ד"ה ונפלע"ד) משמע דתלוי בהתלפת המקבל אם הוא במשלו"מ או מתל"א - ולי"ד בקל, דהתם קאמר שכשעני מחזיק בן בתור מתל"א ובל"ל ספק רוצה בזה גם הנותן שפיר יוצא יד"ח אף בה לא נתכוון לכך (וראה לקוטי הערות לשם), אבל איפכא לא שמענו שהנותן אינו יוצא מחמת שהעני חשב שהוא משלו"מ. וכן שם בהמשך הדברים (בד"ה ויש לי), היינו שהנותן ודאי לא נתכוון לקיים שני המצוות

שא"צ לתפוס המגילה בידו, לפי שא"צ כוונה בכל תיבה. אלא שמ"ע מצד טובה קמ"ל, להחושש לזה, שבכח"ג ודאי ליכא חשש. (ובשו"ת אר"צ כתב שיש סמך לדבריו מהנהגת אחד מן החכמים שהביא הרשב"א שהי' תופס המגילה בידו. והרי הרשב"א שלל דעת חכם הג"ל.) או"י דלא קייל"ן כרשב"א, דאיהו שלא חשש שיפנה לבבו. אבל ראה אצלנו שם. ולהעיר מלשון הנמוק"י מגילה יח, ב: אם נותן בו להבין המשמעי אל"פ שאין הדברים מגיעים לאזנו ואינו מבין אותם יצא. ואפשר שכוונתו כעין הג"ל.

והנה, יש שהדוני בקריאה בעצמו שמבטל ההידור בדבוב עם. וגם כשמצא בצביבור, אם כאו"א קורא לעצמו ליכא ברוב עם (ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו). וכן מבטל החיוב לקרוא בעערה, שלכתחילה צריך לקרותה בעערה אפילו בזמנה. אבל יותר נראה שבקורא מלה במלה ה"ז כאמורה אחרת, ראה שו"ע אדה"ז סי' קפג ס"י. וכ"כ שם סי' קט ס"ג. סי' קכד ס"ג. סי' קכה ס"א. וראה גם סי' קכד ס"ג. סי' רפד ס"א. ועוד. ויש להעמיס כן גם בדברי הפמ"ג סתרפ"ט בא"א סק"א. וראה טו"א מגילה ב, א. ח"י רעק"א על המשנה ריש מגילה. וכ"כ בשבילי דוד כללי ברכות כלל ג פ"ב סק"י ועוד.

וראה ביסושה"ש שו"ב פ"ד, שמי שיודע בנפשו שלא יפנה מחשבתו לבטלה אם שומע ושותק, יותר טוב לשמוע מפי הקורא, כי השמיעה והכוונה באים כאחד, ובעת שמעו יכול לכוון הכוונות בלבבו ומחשבתו. אבל אם אינו בטוח בעצמו שלא יפנה מחשבתו לבטלה באם שומע ושותק, יותר טוב שיקרא בלחש עם הש"צ מלה במלה מתוך המגילה כשירה שלפניו.

מילואים יח (הערה 217)

ובפמ"ג סתר"צ בא"א סק"כ העיר בנוגע למנהג הכחות המן, שאם הש"צ שותק הרי מפקי' יותר מכדי נשימה, והב"ד במשנ"ב שם בעערה צ"צ סק"ז. וכ"ה ברוח חיים שם סק"ו. ובחזו"ע פורים ע' עט, דאין מזמנין הכיבא דא"פ מהיכא דאפטר. וי"ל שהוא מענין הקריאה ואינו הפסק, שעיקר מצות קריאה מחמת פרסו"ג, וג"ז בכלל פרסו"ג, וגם באגרת נהוג כד. ובפרט למנהגו שמכים רק פעמים אחדות, ותו לא, ולא בכל פעם שנוכח המן. ודמיא לקריאת ד' פסוקי גאולה בקול, שגם בזה מפקי' הקורא (אף שיש לחלק קצת, שכשעצביון קורא א"ל"ה הפסק שג"ז בכלל הקריאה). ועכצ"ל שהוא מענין הקריאה. ודוגמא לדבר מש"כ הפוסקים (משנ"ב שם בשע"צ סקמ"ג ע"פ הרא"ש מגילה פ"ב ס"א) להתיר אפ"י לכתחילה לדרוש באמצע הקריאה בעניני של יום, שאינו הפסק. וצ"ל דאכתי נק' כאגרת לפי שהוא בכלל פרסו"ג ומענין הקריאה. [ויש המהדרים שהקורא אינו מפקי' וממשיך לקרוא, ורק אחרי שצביבור משתתק חוזר וקורא ממקום ששמעו. אבל רוב הקוראים לא נהגו כן].

ולהעיר, שבשבה"ל א"ל פורים סי' קצח בהנהגת רבינו יהודה בן רבינו יצחק, משמע שבאמצע פסוק ש"ד להפסיק (לא ה' מסיים בסיום הפסוק ולא מתחיל [פסוק] אחר [ואח"כ] ממתין). וכ"ה ברמב"ם מגילה יט, א. ריטב"א שם. ועוד. וכן מוכרח להדעות שאינו מפקי' אפ"י לנשום בין פסוק לפסוק (וכ"ה בהגמ"י מגילה פ"ב סק"א, הובא בד"מ סתר"צ סק"ג. ורוקח סוסי' רלו, הובא בב"י שם. ועוד), שהי' בהכרח לנשום באמצע הקריאה, וכמ"ל. ולפ"ז א"ש. ולהעיר, שכנראה בזמנם הפוסק מחמת הכתא המן ה' גם בסוף הפסוק, ראה במג"א סק"ט שהיחיד יקרא פסוק או שנים. אבל באר"ח מגילה ס"ח ובמחז"ו סרמ"ז ובטור סתר"צ, ועוד, מפורש שגם באמצע פסוק לא יפסיק. ולשיטתייהו אולי, לדלידהו אפשר להפסיק כדי נשימה. ולשיטתם, החידוש להיפך, דקמ"ל שאפ"י בין פסוק לפסוק לא יפסיק יותר מכדי נשימה. וכ"ה במג"א סק"ז. ועוד. ונראה שז"כ הבי"ד ב"ה לר"ג, עיי"ש. וראה אהלים למהר"ל דיסקין למג"א שם. ולמעשה, אין המנהג כלל להפסיק שלא להפסיק בסוף פסוק לנשום.

ואולי שגם לזה נתכוון המג"א סתר"צ סק"כ"ב במש"כ בעניינו,

משל"מ ומתל"א רק חדא מינייהו, והמקבל החזיק בו עבור מתל"א. אבל לולא זאת שפיר מקיים מתל"א גם כשהמקבל מחזיק בו כמשל"מ. וראה גם שם סי' קמא. שו"ת דעת סופר שם.

שו"ר בשו"ת אפרקטא דעניא ח"א סק"ד פ"ב דס"ל שלא יצא, לפי שהכל תלוי ברצון וכוונת המקבל. ובדברי מחודשים. ואיהו נמי כתב שמד' פי' ר"ח מגילה ז, ס"ע"א מוכח שיצא, לפי שהכל תלוי בכוונת הנותן. (אלא שגוף פירושו בדעת ר"ח במש"כ "כלומר נתנית אביונים נתת לי מתנה אחת והיא הירד", דמדתכ"ב "כלומר" משמע דקושטא לא קיים מתל"א, ולא פכ"ג ג שנתכוון הנותן למשל"מ (בהיפך מנדוד) לא יצא יד"ח מתל"א, פשוט שאינו מוכרח בדברי ר"ח. ובעיקר שית"ר ר"ח שם בנוגע לאופן קיום מצות משל"מ, הארכנו טובא בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א. וקנה שבתתו (שם). אלא שרצה לחדש לדעת ר"ח שם ד"ה רש"י שם "שר"א אמר לר"י נשיאה קיימת בנו משל"מ, דלכא"ל תיקשי מאי קמ"ל, ומכיון שכן פי' מדעתו דעכ"ל שר"י נשיאה שלחו בתור מתל"א ואל"ו ר"א שקיע משל"מ, ולפ"ז הכל תלוי בדעת המקבל. ולדידי ולדכותי, כל דבריו מוקשים טובא, שמה שהכריח בדעת שר"י שלחו בתור מתל"א אין לזה אפי' רמז קלוש בגמ' ורש"י, ופורח באור ואין לו על מה שייסמוך. ואם אכן כך ה' מעשה, הו"ל לפרש להדיא בגמרא, ועכ"פ ברש"י, שכן היו פני הדברים. ועיקר קושיותו דמאי קמ"ל ר"א – כבר עסקנו בן גדולי המרששים (ראה חת"א"ג מהרש"א שם. פ"ח שם. ועוד), ויישבו בכמה אנפי (ראה בהנ"ל). פתח עינים. מתת אלקים. שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח. ועוד). והוא עצמו כתב אה"כ (בד"ה וגם לנוסח) לפרש שרצה לעוררו שיקיים גם מתל"א. (ומש"כ שלא מסתבר כלל לומר כן – לפענ"א פי' זה ניחא טפי מפירושו המחודש). ובכל אופן, אין הקושיא מכריח להעמיד המאורע באו"ח מהפשוט. וגם למה שחידש בגופא דעובדא היכי הוה, מ"מ מהיכא תיתי לפרש בכוונת הדברים שלא קיים גם מתל"א, וקושטא קאמר שיש בזה גם משום קיום משל"מ (ראה גם מהרש"א לפי דרכו) "דהא תרי מנות איכא". ועוד שגם לדבריו, הא איכא לפרושי שאין הכוונה כפשוטו שיש כאן קיום של משל"מ, אלא שבאמת לא קיים משל"מ, לפי שלא נתכוון לכך כלל, וכוונת ר"א שכמות המזון שנתן משל"מ (ראה חת"א"ג מהרש"א ה"ע בדעת וגו' ר"ח שכתב "כלומר נתנית אביונים נתת לי", שבמש"כ ר"ח "כלומר" נתכוון לפרש שבקושטא גם מתל"א לא קיים, אלא שראוי הוא למתל"א כ"ל). וגם מסבירא אין דבריו מובנים, שלדבריו הנכחה הקטרה על פי' שאין זקוקים לכוונת הנותן כלל, וזו לא שמענו, שגם אד"ל כסברתו שתלוי כן בדעת המקבל, בודאי נוגע שהנותן יתכוון לקיים מצותו. וכ"ה במה שפי' כן בגי' השאלות, שמעיקרא א"ל קיימת בנו משל"מ, והדר קאמר קיימת בנו מתל"א, וכתב לפרש שבודאי נתן לו מעיקרא עבור מתל"א, שאין לזה רמז בד' השאלות. וגם אפ"ל בגי' השאלות, דקמ"ל שאין לקיים ב' המצוות בב"א, ועוד כהנה רבות. (ובכלל, כמה גירסאות בדברי השאלות. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם הע' טז). ובגמרא דבריו נטעם, שהעיד על"ע שזכה בהן מה הפקר. ומצאתי בדרשות חת"ס לענ"ח אד"ח ש"ת תקס"ח, שבין הדברים כתב להקשות "מנא לי' לר"א דבראשו קיים ב' משל"מ דילמא לשם מתל"א שלח לי", הרי לנו שנקט החת"ס בפשיטות שהכל הולך אחרי כוונת הנותן.

שהיו טרודים במלחמה ואח"כ נחו, וקבלו היהודים לקיים שניהם הן דמיקרבא הניית' וגם שיטור בו העני, ששלחו מאכלים הצריכים תיקון (מרובה) – הם ע"ד הדרוש ולא אליבא דהלכתא, שהרי לדינא ודאי יוצא גם בכל מידי אמפל, וגם במוכן לסעודה, וכפס"ד הרמב"ם מגילה פ"ב הט"ז שיכול לשלוח תבשיל. ועוד זאת, שמש"כ שם שיוצא ד"ח משל"מ גם בדבר הצריך תיקון, כותח דרך חי – נמי לא אתיא אליבא דהלכתא, כמ"ש בגמ"ש סתרא"ה סק"א].

וגם מש"כ באפרקטא דעניא שם תללות בדיון נתינה בע"כ – צע"ג, שאי"ז בע"כ, אלא שאינו מאמר להדיא שהוא בשביל מתל"א. ומה שהביא מאחרונים שהכל תלוי בשמחת המקבל – אינו שייך כלל לכאן, דאינהו מיירי בנאנסו ולא קיבלם וכי"ב, ואילו כאן שמח ונהנה מקבלת המנחה, אלא שלא ידע שיש כאן כוונה עבור מתל"א, ומאי שישא"י לכאן.

ומצאנו באפריון עה"ת פ' יכור בטעם גוף התקנה דמשל"מ בכדי שהעניים לא יתביישו בקבלת מתל"א. ואולי כוונתו באופן המבואר כאן, ששולח לו בתור משל"מ. ובכל אופן, צ"ע דבריו שהרי במתל"א יוצא במתנה אחת לחוד מאמר "ל"ב במשל"מ.

[ועוד להעיר שבכלל לכמה דעות א"צ כוונה במצות שבין אדם לחבירו. אבל בפמ"ג סתרא"ה במ"ז סק"א (ובמשנ"ב שם סק"ד בשמו) שבסעודת פורים ומשל"מ ומתל"א אפשר צריך כוונה. ואולי טעמו דשאני משאר מצות בין אדם לחבירו לפי שהוא זכר לנס. וכ"ה בפמ"ג שם לענין סעודת פורים. (וראה אצלנו בגי' באתרא דרב סי' מח'תקצא). וראה שו"ת דעת סופר שם. ונפק"מ בכ"ז, בשולח רק מחמת הנימוס ואינו יודע שיש מצוה בדבר. וראה שו"ת משנה שכיר או"ח סמ"ז שפי' מחמת פרסו"ל. וראה שו"ת משנת יוסף חי"י סי' קלב].

וכן עולה מדברי החי"א כלל קנה סל"א דס"ל שכל ששולח לעני מילא דינו כמתל"א. ופי' כן בעובדא הנ"ל לגי' הירושלמי מגילה פ"א ה"ד (שהוא כגי' ופיר"ח). וראה גם נפש חי' מגילה שם שכ"ב, עמה"ט א"ל בתחילה קיימת בנו מתל"א לפי שא"פ לצאת משל"מ א"כ יש לו כבר סעודת פורים, ורק כששלח פעם שני' א"ל קיימת בנו משל"מ. (אבל בהמשך דברי החי"א משמע שעיקר הטעם מחמת שהיא מתנה קטנה. ולא רישא סיפא). ואף שכו"כ נחלקו על החי"א – כ"ה כבר בדרשות חת"ס פורים תק"ס, שבאין לו סעודה הדר דינו כאביון.

ועצ"ע אם יש בזה משום גניבת דעת, ראה משנה ראשונה דמאי פ"ד מ"ד. (ובתוספת ורק"א דחשיב כמכירה ולא כנתינה. וצ"ע). ונראה דאיפכא הוא, ששם העני חושב שמאכילו מהחולין וממילא גניבת דעת איכא, אבל כאן אין נפק"מ לעני. ובדאי מצוה איכא ליתן דרך כבוד ואי"ב משום גניבת דעת

מילואים כא (הערה 238)

אמנם, בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סת"צ דל"ב לזכות לעני ע"י אחר, וצריך ליתן לעניים בעצמם, או שגיגע להם ביומם. וכ"כ בשו"ת פני מבין סוד"ל. וכן הוכיח בס' תקון משה (פאלאק) ח"ב הל' פורים (צג, ב), והביאו בהגהות עקבי סופר שם, ממה שבשו"ע סתרא"ה ס"ד ל"ב לעשות כן במקום שאין עניים. וכ"כ השואל בשו"ת שיח יצחק סלע"ט בשם האגון מפאקש. אבל שו"ת מהר"א אסאד סר"ז נקט לדבר הפשוט שאפשר לזכות לעני. וכ"כ להלכה בשו"ת שיח יצחק שם. וכ"כ שם בשם היריעות שלמה. וכ"ה בחמדת ארי' ספ"ח, הביאו בשיח יצחק שם. ובאופן המבואר בפנים, י"ל דמהני גם להחולקים.

וצ"ל שבשו"ע מיירי באופן שלא מצא מי שזוכה עבור העני. ועו"ל, דמיירי שאינו מכיר בעני מסויים לזכות עבורו, דלכא"ל לא מהני לזכות עבור עניים דכולי עלמא. או"י, דאה"כ שצריך לזכות ע"י אחר, וקושטא קאמר שיעכב ביאתיים המעות אצלו עד שימצא עני. וראה בשו"ת דברי פנחס (צימעטבוים) סל"ח שיישב ע"פ מש"כ לחדש שבפורים א"צ זיכוי ע"י אחר, ויכול לזכות ע"י עצמו. והוא מחודש. ומחזורתא, דקמ"ל שאצ"ל דוקא לעניי אותה העיר, שכיון

כמסירתו להדיוט, ויא' שכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא גם בצדקה (ראה שו"ת תרועת מלך סוסי' ו'). ומצאתי בחי' חת"ס (חי' סוגיות "שלע זו לצדקה") שבמעות פורים למ"ד שאסור לשנות, בי גזא דרחמנא היא מעת הפרשה.

מילואים כג (הערה 241)

וילה"ע גם מזה שמצינו דל"מ דין עבד כנעני בצדקה, שצ"ל נתניה שלו דוקא (אף אם אין צ"ל כסף שלו), כמ"ש הנהיבות בתשובותו שבשו"ת תומדת שלמה סל"ב, והובא בפת"ש יו"ד סע"ה סקט"ז. ושם דל"ד למחה"ש דמהני לשקול עבור חבירו (שקלים פ"א מ"ו). וראה גם שו"ת א"ג"מ או"ח ח"א ס' קצא. וגם לאמ"ב דיני פדה"ב ס"ג שבפדה"ב מהני שהשליח יפדה ממונו וא"צ ממון המשלח, אין להכריח מזה לגבי מתל"ש, וגם את"ל דמהני דין עבד כנעני שלא מצינו מי שיכתוב כך להדיא – הרי בהכרח שתמנה אותו כשליח. וראה ערוה"ש סתרצ"ו ס"ג, שאפשר שבמתל"א – ולא במשלו"מ – יצא כשב"ב נותנים עבורו. ולא פי' שם אם הכוונה שממנה אותם כשליח לפני"ז.

וכש"א"פ בכך, מצאיה סיבא שתהי', יכול לזכות לאשתו הכסף ע"י אחר ועולה לה, ויתן לגבאי צדקה עבור אחר, והגבאי זוכה לאחר וגם לפני (ובב"ב – ראה עד"ז טור אה"ע ס' קכ בשם הרמ"ה. נתה"מ ס' קצה סק"א. שש"מ סק"ג). אלא שצריך להודיע לה שנותן עבורה (נוסף להטעם ש"א שבמתל"א מצ"ב), לפי שאינו יכול ליתן לגבאי צדקה בכסף שלה (שזכח בו הגבאי עבורה) ללא הסכמתה, ואפילו יש אומדנא שאם היתה יודעת היתה נותנת. וגופה במשלו"מ, שהוא בכדי להרבות אהבה וירעות. וראה גם ערוה"ש שם, שבמשלו"מ ודאי ל"מ כשנותנים עבורו שלא בפניו. ואולי כיון שצ"ל השליחות ממנו בפורים ולא לפני"ז.

נויש שכתבו להקל באשתו ליתן עבורה, וכמו שמביא עבורה קרבן עשיר לפי שאשתו כגופו (פיהמ"ש נגעים פ"ד מ"ב), או שהוא מתנאי כתובה ונחשב כאילו הביאה בעצמה. וראה גם ערוה"ש סתרצ"ו ס"ב. ונדחקו לפרש במג"א סתרצ"ה דלעיל שהכוונה להודיע לה שנותן עבורה. אבל בפשטות לא ילפינן מקרבנות, דאיתא מקרא (ראה פי' הר"ש נגעים שם).

מילואים כג (הערה 241 הני"ל)

והה"נ במשלו"מ שא"פ להקנות לקטן. ואף דלא בעינן לכס במשלו"מ, וראה גם פסקי תשובה ס' קמ, אכתי אין לו ליתן לאחר ואסור ליקח הימנו. ורדיתא לוי שר"ל, שבמשלו"מ מהני גם לפני שהגיע לעונת המעוטות, ולמי רק מטעם שמגילו במצוה, לפי שכ"ז שחפץ הקטן ואינו חוזר בו וקורביו לא ביטלו מעשיו א"צ המקבל להחזיר פירות שאכל, ולפ"ז ר"ל שבמשלו"מ סגי במה שיכול לאכול אף פרות תניתו מתנה. אבל ז"א, שכ"ז לא מהני רק בדיעה באכל כבר. ואולי י"ל בסגנון אחר, שאין כאן חובת נתניה ממש רק משום שמחת פורים נגועו בה, וא"כ אף כשאין מתנתו מתנה מהני. (ולכא"פ לפ"ז להסבורים שגם במתל"א הוא משום שמחה, אולי מהני גם בנותן עבור אחרים. אמנם, נראה שאינו, שסו"ת אין כאן מעשה תניה שלו, שאין תניתו אחר ערוה"ש ס' אליו, וכנ"ל, דל"מ עבד כנעני. ומ"מ אכתי י"ל שא"צ להקנות לה הכסף, ושגם בנותנת מממונו מהני, שהעיקר קבלת המקבל, ולא איכפת לן שלא נחסר מממונו. אלא, שמשמ"כ הפוסקים שאין ליתן מכספי מעוטות תניה דבר שבחובו (וראה שו"ת כת"ס יו"ד ס' קיב שכתב לפקפק מה"ט גופא) מוכח, שצ"ל משלה).

ואף שאין להמקבל ליקח, ואסור לקטן ליתן, י"ל שכיון שכך נהגו ש"ד, לפי שאין בעיה"ב מבפ"ד שיתן הקטן, ובדבר מועט קיי"ל ששוקחים מהם צדקה – ב"ק קי"ט, א. שו"ע יו"ד סרמ"ח ס"ד. ואף שבפת"ש שם סק"ד כתב דהיינו רק לצדקה – כיון שלמעשה נהגו גם בדברים אחרים, אין מקפידים ומוחלים. וכ"ה בתוספתא ב"ק פ"א ה"ב, הובא במג"א ס' קע סק"ב, שהבן

שארין עניים בעירו, יתנם לפני עיר אחרת (וראה גם ערוה"ש סתרצ"ה ס"ו). וכוננה כן הבין גם השואל שם. וגם במשנ"ב סתרצ"ד ס"ג' מוכח שהבין שאין הכוונה כפשטותה שיכול לעכב המעות אצלו, שא"כ לא יצא יו"ד ח"מ מתל"א, עיי"ש.

ובאמת, ממקומו מוכרע, ובהקדם, שבכמה ראשונים (מרדכי מגילה סתעש"ג, שממנו הביא ד"ז ב"ב. וכן בתשב"ץ קטן ס' קעב. כלבו סמ"ה. מהר"ל מנהגים הל' פורים ס"ג וס"ו. מנהגים להר"א קלוזנר מנהגי פורים ספ"ב ס"י) נמצא כזה: "במקום שאין מניין, ונתקשו בזה טובא (ראה א"ר סתרצ"ד סק"ה שבדאי א"י" טה"ד. ברכ"י שם בשו"ב סק"א. ועוד), מאי שיאטי' דמנין הכא. ובשו"ת דברי פנחס שם פי' לנכון (ועיי"ש שקל"ש הגאון מהרש"ם, ונמצא הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ד סוסי' קכט, ושם שכ"ה גם להגי' "עניים"), עמש"כ ככלבו ס' קעז, שחכם הקדמונים שבמקום שיש מניין קבוע בעיר חייב לפרוע מעות פורים לחלק לבני העיר. וכ"כ מדעתו המהדיר למנהגי מרמ"א שם ע"פ שו"ת מהר"ב ב"ב דפוס פראג ס' קנ"ג. וכעת נתברר ש"ה להדיא בכת"ז צרפתי קדום הנקרא ספר שימוש, שבהמשך לתקנה הזכורת הובא ד"ז. ומינה, שעיקר הענין שאינו חייב ליתן לפני עיר דוקא.

ותירה מזו, שבראשונים הני"ל (ובב"ב) מוכח שהדין שיכול לעכב המעות אצלו וליתנם אחר"כ מיירי רק במעות פורים ולא במתל"א (ראה להלן בע"כ בהע' לענין כל הפושט יד ונתן לו), והביאו ד"ז ביחד עם מחה"ש (ושאר מגביות שנהגו בה). ומדויק גם שינוי הל' בשו"ע "מעות פורים", וכ"ה גם לפי תרמ"א שבמשנ"ב שם דמירי במה שרגיל ליתן כל שנה (והיינו מטעם שחייב כבר לעניים, ראה שם ד"ח מירכת פורים סק"ו). ועפ"ז מובן גם מה ש"א"צ לזכות ע"י אחר. וא"ש גם מה שבהשקפה ראשונה צ"ב, שלכא"ו ליכא בה שום קיום מצות מתל"א, ומה תועלת יש בעיכוב המעות לעצמו – שבאמת לא יאירו כלל מדיני מתל"א. וגם לפי קמא (גבנו הגבאים ואין מוצאים עניים לחלק), מוכח שבמתל"א דעלמא לא מהני לעכב לעצמו. והנה, ד"ז א"צ לפני, שהכוונה שמעכב המעות אצלו, ויתנם לעניים שבעיר אחרת, או ישלח לשם (וכ"כ בסידור יעב"ץ. חיי"א כלל קנה סכ"ח. קיצור שו"ע ס' קמב ס"ג. ערוה"ש שם), ולא שלוקחם לעצמו. ולחנם נתקשה בזה בשולחן גבוה סוסי' תרצ"ד. ובכ"מ הגי' "לעכב מעות פורים לעצמן" ולא "לעצמו", וא"ש טפ"י.

אבל בביהג"א לשו"ע שם, ובפי' דמשק אליעזר וברכת אליהו לשם, מוכח שפי' שהכוונה לומר שבעיכוב ממון אצלו יצא כבר יו"ד ח"מ מתל"א. ובברכ"י שם שצ"ל המרעה כ"פ (אף ש"ל השו"ע "לעכב לעצמו" מורה שגם אינו מפרשו), ומשמע מדבריו, שבהפרשה בעלמא כבר יצא. וכ"כ בדעתו, וגם למעשה, בשו"ת חלקת השדה ס"ד ואילך. וכ"ה גם בזכ"ל א"ו"ח אות פ. וכ"כ בפשיטות שנו"ת ויען יצחק (אנחנו) ס"א (נדפס בשם "קצת מכתבי מוהר"ד דוד אברהם חי", אנקונא תרצ"ב) שיצא בזה יו"ד. וכן הבין בשו"ת הרד"ד א"ו"ח ח"א סמ"ה ד"ה עוד אפ"ל (ושם שמירתו לצדקה כמסירה לעניים). ובפי"ל סתרצ"ד סק"ב כתב שההפרשה גופא חשיבא מצוה. ולא נתברר אם יש שיצא בה. ומשמעות דבריו, שלפחות יפריש ויקיים מצות הפרשה. וראה האלים למהר"ל דיסקין סתרצ"ד ס"ד מה שנסתפק בכוננת השו"ע.

[ולערוך שכ"ה בכל נודד לצדקה שבאין עניים מצויים חייב להפריש עכ"פ (ומכ"פ מתנ"ע פ"ח ה"א. שו"ע יו"ד סרנ"ז ס"ג. וראה יפ"ל שם שהסמיד לז"ד. ואף שבראשון לציון לשו"ע שם ובמנ"ח מ' תקעה ר"ל שהוא רק לעצה טובה, בר"ן ר"ה ד, מוכח שעובר בבל תאחר. וכ"ה ב"ב שם. וכ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם), נכנס לרשות צדקה, או דחל עלה שם צדקה (ראה שו"ת דברי יחזקאל ס"ג. חי' ר"ח הלוי מכירה פכ"ב ה"ז. הרמב"ם), ובכ"מ, שגם הפרשת צדקה מצוה היא (ראה ט"ז יו"ד שם סק"ג. שו"ת אבני"ז א"ו"ח סש"מ"ג סק"ג ואילך). ובה"ה ח"ב ס' קכ. רבבות פורים ח"ב או"ח ס' קעז. וראה גם סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 475). ובפרט למ"ד שגם בצדקה אמירתו לגבוה

שאוכל משל אביו קוצה ונותן פרוסה וכו' ואינו חושש משום גזל של בעה"ב שכן נהגו. ובתוס' חולין ו, ב ד"ה אשת מוכח דקאי גם כשאינו לצדקה. (אלא שברשב"ם ב"ב מג, ב גרס בתוספתא דקאי לעניים. וכו"ה במדרכי ב"ב פ"א סתב"ה).

מילואים (הערה 242)

אלא שצ"מ משמע שבדיון מתל"א גופא נתחדש שיוצאים יד"ח בתינה לכל הפושט יד (והיינו שהוא לקולא, ולא לחומרא להוסיף על מתל"א) – ראה בריטב"א ב"מ עה, ב שנגנו בה מדין שמחה ולא משום צדקה. ריטב"א מגילה ז, ב. וכו"ה בכ"מ בראשונים. (והארכיבו זה בכ"מ. וראה גם שיחת פורים תשל"א. לקו"ש חט"ז ע' 365 ואילך. ח"מ ע' 185 ואילך). וכ"מ קצת בפ"י ר"א כהן צדק מגילה ט, כב ודוקח ובפי' הר"ש אוזיאל, שגרמו בתיבת "לאבינים" שבמגילה שחסרה וי"ו.

ואכתי איכא לפרושי בריטב"א ודעמי', דלא קאי התם כלל אמצות מה (ומגבת פורים לפורים וכן מעות פורים) ה"ע בפ"ע שנהגו בת"ל ומלואים לריטב"א ב"מ שם. וכן הבין בשו"ת חקרי לב יד"ד קה. בר"ש ב"ב פ"ב סק"א. וכ"מ בשו"ת מהר"ש הלוי או"ח סי"ח. ועוד). שגבו מעות והגבאים קנו מזה עגלים לעניים (ובמגן גבורים ב"מ שם שניתן גם למי שיש לו מה להתפרנס אבל אין לו גמול לשמוח בבשר ויין), אף שסתימת דברי הראשונים והאחרונים דהיינו הך.

וכ"מ גם מל' הגמ' "דלמא התם נמי דאדעתא דפורים הוא דיהיב ליה", דעדיפא הליל' שניתן לקיים מצותן וקפדי בהכי (וכמ"ש בחקרי לב שם, ועד"ז משמע בשו"ת מהר"ש הלוי. וראה בפמ"ג סתב"א ר"ב סק"א. שו"ת סעודת פורים וליתבידי מצוה בממוני'. וכו"ה כע"ז בתורת חיים ב"מ שם. וכן גם בשו"ת חות יאיר סרל"ז, שרוב צדקה קיים מצות סעודת פורים וליתבידי מצוה בממוני'. וכו"ה לכל הפי' והטעמים שכתבו האחרונים לחלק בין מגבת פורים להשוכר חמור להוליכה בהר, דל"א התם דרק אדעתא דהכי יהיב לה. וגם בל' הריטב"א שם "כיון דמצות היום היא קפידא דבה איכא לנותנים", איכא לפרושי שנותנו כ"ז שניתן בכדי שהמקבל יוכל לקיים מצות היום, תדע שלא הזכיר כלל ע"ד חובת מתל"א. וכן גם בצפ"ע ערכין פ"ו הכ"ז שמחוייב ליתן – היינו מצד מגבת פורים ולא חובת מתל"א. (ואף דאיכא לחדושי ולממיר דהני רבנן סברי שאין מצות מתל"א תלוי' בהספקת סעודת פורים, ומצד מתל"א כשלעצמה יפול לקיים קפידא אם יוציא העני המעות לד"א, ולחכי לא נז' כן בטעמא דמילתא שהוא משום קפידא דמצוה – אכתי איכא לאוכוחי, דמגבת פורים אינה מכלל מצות מתל"א, שהרי במגבת פורים הרי איכא קפידא שתיאה סעודת פורים). וכן מוכח גם מזה שהמותר יפול לזכיש של צדקה או לפורים בשנה הבאה, אף שא"כ יתכן שלא יצאו יד"ח מתל"א. (ואינו דומה למקום שאין עניים שמעבכ לעצמם. וגם בזה נת' לעיל (בהע') בבירור דין זכיות מעות מתל"א ע"י אחר) שאין הכוונה למתל"א).

ואכן בכ"מ "מעות פורים" או "מגבת פורים" טרח רש"י להגיש בפירושו, שהכוונה לחלק לעניים לסעודת פורים, ולא הזכיר כלל ע"ד מתל"א – ראה פירוש"ב ב"מ שם ד"ה מגבת. ע"ז ז, ב ד"ה מעות וד"ה נתחלפו (אבל ראה תוס' שם). וכו"ה בכ"מ בראשונים. ובאידך, בכ"מ שנו' מתל"א לא הזכיר רש"י כלל עד"ז. (ולעיר שגם במגילה ד, ב ד"ה גובין שינה רש"י בלשונו וכתב "מתנות האביונים", ובשפ"ח וזכרון סופרים שם פ' שאין הכוונה למתל"א). וכן מוכח בשו"ת תרומה"ט ק"א שדייק מל' הרמב"ם דשאני משל"מ ומתל"א, שצ"ל מאכל ומשתה לפי שהוא בשביל סעודת פורים. (אמנם מציונו שכמה אחרונים קטפו שגם מתל"א בכלל הן לצורך סעודת פורים, וכ"מ קצת בכמה ראשונים – ראה במגו"כ ר"ן ורבינו יהונתן מגילה ז, א. וכו"ה להדיא במגו"כ מגילה ב, א ד"ה הואיל. אבל יל"ד). וכן נראה להוכיח ממש"כ בחי' הר"ן ובמגו"כ ב"מ שם, שמסתמא כל הנותן ע"ד סעודת פורים הוא ונתן.

ומשמע שבמגבת פורים (עכ"פ) אינו מוכרח שתהא לסעודת פורים. ויל"ד.

ועיקר הענין מוכח גם מזה שמגבת פורים ומעות פורים הובא בכ"מ בראשונים כענין בפ"ע (ולפעמים ביחד עם מחה"ש וכדומה). וכן מוכח גם מזה שיש שנהגו ליתן מעות פורים לחזן (ראה שו"ת משאת בנימין סנ"ד. מג"א סתב"א סק"ב). וראה בכל הנ"ל שו"ת דבר אליהו סס"ד ד"ה וכן. צפ"ע מגילה פ"ב ה"ד והט"ז. בית יבול ח"ג סוס"י יח. ערוה"ש סתב"א ס"ה (אבל ראה שם ס"ף וס"ז). לב אברהם ח"א סס"ה. והאשכול – בס" דבש מסלע (ס"ף סכ"א). (וראה גם לעיל שם בהע') בבירור דין זכיות מעות מתל"א ע"י אחר. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ב בסופו).

ומודגש בל' הכלבו סמ"ה שמעיקרא כתב: ואחר צאתם מבית הכנסת שחתי' מחלקין מעות פורים ונותנין לכל מי שירצה לקבל ואין מודקדין בדבר והכל להרבות השמחה. ואח"כ כתב כענין בפ"ע ע"ד חובת משל"מ ומתל"א. עיי"ש. ועוד, שבריטב"א גופא בב"מ ובמגילה שם שמשמע דתרווייהו איתנהו בה, ובלשונו בב"מ שם: "שאיני יום זה מדין וצדקה **בלבד**" ועד"ז במגילה שם: "שאיני נתניה זו מדין צדקה גרידתא". ובסגנון אחר, שעכ"פ הוא כעני משל"מ להרבות שמחה ורעות – ראה ל' הריטב"א שם. ולהעיר מל' הכלבו שם דכיל למשל"מ ומתל"א כחדא (אלא שכו"ל דין כל הפושט נז' שם לפני' ב"מ פ"ע), ובלשונו: "משלחין מנות איש לרעהו ואל העשיר שולח שני מנות ואל העני מנה אחת". ועד"ז הוא בר"ן מגילה ג, ב (בדפי הר"ף). ולכאן ל' שהריטב"א לשיטתו אייל, שבריטב"א מגילה ז, א גרס "אייתל בנו רבינו ומתל"א" (ודלא כגי' רש"י ועוד), אף עדיפא מעשיה. אכתי כלל אינו, שבייניק וכוונתו לעלו כאלו נתן לאביון (וכל' פיר"ח שם: נתנית אביונים נתת לי), ולא שבאמת קיים המצוה בנתינתו לעשיר.

כן להעיר שבל' הרמב"ן ב"מ שם משמע קצת, שכוונתו שבדיון כל הפושט נתחדש ששולח גם לעניים שאינם ראויים, והיינו בנ"א שאינם מהוגנים, ולא ששולח גם לאלו שאינם עניים. וכ"כ הב"ח סתב"א ר"ב דבעת רש"י. והכי נמי איכא לפרושי בשאר דוכתי שכתבו כע"ז.

ולאידך, בכ"מ שצ"ל דוקא לאביונים ולא עניים, וכו"ה בכמה שיחות קודש – ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סל' טז. ועכ"פ, ודאי שצ"ל לעניים ולא לעשירים. (וי"ל בדוחק, דאינהו מיידי שאין מי שפושט יד, וכשמחזר בעצמו ליתן יתן לאביון דוקא). אבל להעיר מנמוק"כ סק"פ, שבאינו יודע בו שאינו הגון יש לו שכר. אבל ראה יד רמ"ה ב"ב ט, ב – ס"י קיש. ועוד.

ובאחרונים (הנ"ל) הוחלקם נסמנו גם לקמן מציונו הוכחות לכאן ולכאן. ומקום אתנו לומר, שגם במקומות שכתבו (או שכ"ה משמעות הל') שע"ז מקיימים מצות קיום מתל"א, היינו שגם אחרי שקיים עיקר המצוה ליתן לאביונים דוקא, י"ב ג"כ קיום מצוה להרבות ליתן. או", בסגנון אחר קצת, שיל"פ שגינהא אמת, הן לקולא שיצא בזה יד"ח, והן לחומרא שימשיך ויתן לכל הפושט גם אחרי התינה לשני אביונים (שהיי המצוה ליתן "לפחות לשני עניים". ובלאה"ה, גם מדיני צדקה אסור להחזיר כל מי ששואל ריקם, אא"כ באמת אינו עני. אלא שבפשוט לא נתכוננו לרמוז לב' פירושים הפכיים מן הקצה אל הקצה). ועוד להעיר, שפשוט הל' "כל הפושט" מוכיח שלרבינו נמי קאתי, ליתן לכל הפושט, שאם רק להקל הוא, הול"ל "אין מודקדין בדבר והפושט יד נותנין לו" וכדומה. והף שאין למדין הלכה מאגדה, בדרך רמז ילה"ע, שבפס"ד דרוש מציונו בפ"י הדברים, שאין הגבלה בדבר, וכא"ר יכול לבקש בפורים מהקב"ה, ונותנים לו מלמעלה, והיינו, דלפמיי קאתי שמלמעלה ותנים כולם, "יתן יחזור ויתן".

וראה דרושת חת"ס ז' אדר תקצ"ד דהר בירושלמי. שו"ת חתן סופר סע"ב. בית שערים ספ"פ. אבן ישראל על משנ"ב סתב"א ר"ב. שבות יצחק פורים פ"ח. להורות נתן ח"ג סל"ז סק"ה. ועוד. וראה שיחת פורים תשל"א. פורים תשל"ב.

ולמעשה, לכר"ע מתל"א צ"ל דוקא באביונים משראל, אף שבדיון "כל הפושט" גם גולים בכלל. (וכבר הקשו להפי' שזהו לקולא,

א. ובהגהות הרו"ס כהנא, נדפס בקובץ מפרשים בשו"ע מהדור"ח, לט"ז סתרפ"ח סק"ד, דשאני התם שמפרש ויוצא בשיירא ואינו בעירי. ולא נהירא, שהרי"ל השו"ע" בן עירי", ועוד שבשבה"ל מפורש בזה דליכא ולא יעבור מחמת שהאיסור רק אחר ט"ו, וגם בנוגע לסעודה (רשב"א שם. ריטב"א מגילה ה, א ד"ה באלו. שם ז, ב ד"ה אמר רבא. המנהיג הל' פורים. וקאי התם בסעודה במוצאי י"ד. והוא דלא כמשך חכמה אסתר ט, לא. ושם גם בנוגע לליל ט"ז. וראה מזה אצלנו בלוח אסתר שחל בע"ש בדיני יום ט"ז. ועיי"ש

ברשב"א וריטב"א שמה"ט הוקשה להם בדעת הירושלמי שבט"ו שחל בשבת מאחרין. אמנם, אנו קייל"ו לדינא שמאחרין, כנפסק בשו"ע סתרפ"ח ס"ו. וראה במג"א שם סק"י שאין ראיות הרלב"ח מכריעות, ואין בנו כח לחלוק על הירושלמי. וכמ"ש באשכול הל' פורים ס"ט (לחד ת"י) מחמת שבעיקר הדבר כבר קיים ולא יעבור. וראה שו"ת מחנה חיים ח"א ס"לא. דברי שלום מזרחי ח"ה סצה", וגם את"ל דכולהו נמי איתנהו בהדי הדדי - היינו שיש איסור סעודת פורים בט"ו, שלא צמינו למי שיאמר כך - פשוט דינו שייך כשכבר קבע פורים וגם סעודת פורים בי"ד. וכש"כ בנמשכה סעודתו לתוך הלילה. ומנהגן של ישראל תורה היא, והובא לדינא בראשונים כמלאכים (מהיר"ל מנהגי פורים. שו"ת תרומ"ד סי' קמ. רמ"א אור"ח סתרצה"ה ס"ב. ועוד), וח"ו לפקפק בזה. וחדשים מקורב באו להסתפק בדבר. ולדידי לא מהקימו מש"כ בזה בס' הצדיק ר' שלמה ע' נא בשם הגר"א. וכמה תיורי קחיזני התם. וז"ע העירוני הגר"י וקשטקוב שליט"א, ז"ל: בעבדי קצת על מש"כ בלוחו הנפלא, ראיתי שכתב לפקפק על מש"כ בס' הצדיק ר' שלמה שע"פ הגר"א יש הקפדה לסיים סעודת פורים בט"ו משום ד"לא יעבור כתיב". ונראה להביא סמך למש"כ כת"ר שאי אפשר שדברים הללו יצאו מפי הגר"א, שהרי בדבריו בביאור הגר"א מפורש להיפך

דס"ל דכל זמן שלא התפלל מעריב עדיין נמשך קדושת הפורים ויכול לומר על הניסים גם אם נטל ידיו מחשיכה. ז"ל הגר"א סימן תרצה סעיף ג' העיקר דכל שנמשכה קדושת שבת או שחלה מזכירים של שבת ולכן מתפלל ליל שבת שתיים של שבת וכן מזכיר בה"מ של שבת כמ"ש בתוספתא וכן בנעילה מזכיר של שבת הואיל ועדיין לא התפלל מעריב ועדיין קדושת שבת משא"כ מתפלל במ"ש שתיים שכבר התפלל בראשונה של חול ולפ"ז אין חילוק בין התחיל דאפילו לא התחיל כנ"ל. ולפי הירושלמי דגומר בלילה י"ל דאזלין בתר התחלה אבל לגמרא ידון ביש קדושת יומא דאף להתחיל בלילה ש"ד מדמור אין טובלין וכנ"ל. ויש בדבר חידוש נפלא ביותר דס"ל דגם אם נטל ידיים אחר חשיכה בליל ט"ו אם עדיין לא התפלל מעריב מברך על הניסים על מה שאכל משום שעדיין נמשך קדושת הפורים, (וכמדומה שזה נגד כל הפוסקים) ועכ"פ הוא סתירה גמורה למש"כ בספר הנ"ל עכ"ל). ועוד, דבלא"ה קייל"ו שחייב במשנתה ושמחה בבי' הימים (כפ"ד סת"א סתרצה"ה ס"ב. וראה גם ש"ש תש"נ ח"א ע' 351.

והה"נ שאין חשש במנהג המוקפים להמשיך סעודתם לתוך ליל ט"ו (אף דליכא לכל הסבורות הג"ל). וה"ה בנוגע השקו"ט מדין כל תוספי. (ובמרדכי ורוב"ה שם מוכח שבאמת ליכא ב"ת גם במגילה, הואיל ולא זמן קריאה הוא, מיהו איסור איכא הואיל ומכוון לקריאה, ועוד דאי מתרמי ל"י מוקפי וקורא וזכור וימיני הוא. וראה בית ישחק בנותן פ"א ה"ט ובשו"ת הרדב"ז החידושים סתר"ב שאין לגנוב מאתן שקורין בי"ד ובט"ו שכיין שקורין בלא ברכה לא הפסידו כלום והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכ"י. ודלא כנימוקי אור"ח שחש משום ב"ת. וברוב"ה נופא כתב שהלכה ורפפת וסמכינן אמנהג). ובפרט שסעודה היא דבר הנגזר ב"ת (ראה ע"ז מ"א ר"ה ח, כה, ב לגבי אכילת מזה. ודלא כחיי"א כלל סח סכ"ג. וראה עיקרי הד"ט סי"ח סקס"ב. שד"ח מערכת כ כלל מא. אס"ד מערכת אכילת סק"ח. שו"ת יבי"א ח"ט אור"ח סס"ב סק"א. וכן המנהג בפ"ש. וראה שו"ת דברי ישראל ח"א סי' קל. עבה"ל ח"ו קונטרס הקדשים ס"ג סק"ב. ודלא ככל"ח פ' ואתחנן כו, א.)

את"ל שבאמת אינו עניי איך יוצא י"ח. אבל בפשטות כל הפושט קאי אנביא צדקה, והנותן עשה כדבעי. וכ"ה בצפע"נ שם. וראה מחשבות חרוץ ס"ו - באור"י. ואין להקשות בהנתינה לגויים משום דרכי שלום, דאם לקולא איתמה, ואינו מחוייב ליתן לכל עניי גם מישראל, מאי דרכי שלום איכא - שכיון שמדייק להדיא לא ליתן לגויי איכא משום איבה, ומש"ה אין מדקדקי ונותן למי שהיה). ונפק"מ גם בקביעות שפורים חל בע"ש, אם מוקפים מקיימים דין כל הפושט בי"ד (מדין מתל"א) או בט"ו (מדין שמחה).

מילואים כה (הערה 244)

בר"ד משיחת פורים תשל"ו כפי שגורשם ע"י ועד הנחות בלה"ק נזכר דקאי אר"ק כשהפריש כבר מעות מעשר וממילא זכו עניים, אבל אם לא הפריש עדיין יכול ליתן מתנות זאבינוים ולנכות אח"כ מחשבון המעשר. אמנם, בספר הקטלה הודגש בפרוש "אזי לויט דער שיטה איז נישא אין דערויף קיין סתירה, ער קאן דאס טאן", ולא ש"כ"ה לדינא. ועוד זאת אחרת, שבלק"ש (דלקמן) עולה איפכא.

[ובהנזכר שם בר"ד "זאגט מען דאך אויף דערויף אבער דער הסברת הטעם" - משמע שסברא זו לחלק בין אם הפריש כבר או לא נו' כבר באחרונים. ולע"ז לא מצאתי. ולהעיר, שבר"ד שם נראה שאם מתל"א הוא בגדר מצות צדקה יכול ליתן מכספי מעשר (אא"כ כבר הפריש), משא"כ אם משום שמתת פורים נגעו בה. ועד"ז דרכו כמה אחרוני זמננו - ראה שו"ת דברי מנחם (כשר) ח"ד סמ"ו. להורות נתן ח"ג סל"ז. אבל בשו"ת כת"ס אור"ח סי' קלט אזיל בתר איפכא, שאם הוא משום צדקה צ"ל משלו. ובלק"ש חט"ז ע' 366 ובה"ע 17 נראה שקלט כדעת הת"ס. וכ"ה במהדורא אחרת משיחה הנ"ל בלקו"ש ח"מ ע' 185 הע' 10. ובמקור הדברים בשו"ת מהיר"ל סני"ו איכא לפרושי הכי והכי.

ונהג, סברת מהיר"ל שם שלא לפרוע חובו ממעשר, ובשל"ה מס' מגילה משום דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. ולפ"ז, גם כשלא הפריש עדיין אינו מועיל. אבל להעיר מדעת שו"ת פנ"י ח"א ס"ב שאפילו קרבנות מותר להביא ממעות מעשר שהן חולין גמורים וכש"כ דברים של מצות וצדקה שמתורים ממעות מעשר. וראה גם שו"ת צ"א ח"ט ס"א פ"ג סק"ג. גם צ"ע החילוק בין מעות שהפריש כבר לשאר מעות מעשר, שה"ט זכו בו עניים אחרים יותר מאבינוים אלו].

מילואים כו (הערה 278)

גם את"ל דאיסורא הוא (ולא רק גילוי מילתא - ראה שו"ת אבני"ז אור"ח סי' תקיד סק"ה. אלא שבכ"מ מוכח דאיסורא היא. וראה לקו"ש ח"א ע' 324 ד"ה מחרת יום הפורים), ודשייך גם ביום ט"ו (ראה ר"ן מגילה ג, א בדפי הרי"ף שנסתפק אם שייך גם בט"ו. רשב"א מגילה ה, א ד"ה באלו. ומוק"י שם. שר"ג מגילה א, ב בדפי הרי"ף בשם רי"א. רבא"ה מגילה סתת"ב. מרדכי מגילה טשע"ה לענין קריאת מגילה מספק בט"ו כמו ביוט"ש, והובא בט"ו סתרפ"ח סק"ד. אור"ח מגילה כב. כלבו פורים. אבודרהם תפלת פורים. ובמאירי מגילה ב, א ד"ה אע"פ שלא יקרא בט"ו, אבל לא משום ולא יעבור. אמנם, אנו קייל"ו לדינא בשו"ע סתרפ"ח ס"ח שבזדמנה לו מגילה קורא בט"ו, ומשמע דליכא לא יעבור בט"ו. ועכ"פ, ליכא איסורא. וגם בר"ן שצידד דאיכא לא יעבור, לאו לאיסורא איתמה, אלא שאינו זמן החיוב. וכ"ה להדיא בשבה"ל ס"קצה"ה מקור דין, דליכא משום ולא יעבור. וכ"ה בחיי"א כלל קמה ס"ט. משנ"ב סתרפ"ח סק"ג. ויש שכתבו לחלק, הדהתם שאני שכבר חלה חובתו בי"ד ונאנס. ואיפכא הוא, וכלפי לייא. אמנם, להפוסקים שקורא ללא ברכה - י"ל דליכא לאוכוחי, שהרי בשבה"ל שם מפורש דבלא ברכה ליכא משום ולא יעבור. וראה מגילת ספר עמ"ס מגילה (להר"ד אופנהיים ה, א בפרישי"א ד"ה באלו. גזי המלך לרי"ט וייל להמב"ם מגילה פ"א הי"א. פתה"ד על העיטור הל' מגילה אות מה. שו"ת שנות חיים סי' קג. הסכמת המחזה אברהם נלפס חי' לנדא עמ"ס מגילה, נדפס בסופו, קיה,

וראה שו"ת ארץ צבי סק"א. דובב מירשם ח"ג סי"א. מקראי קודש פורים ס"מ. ומצאתי בעובר אורח להארות מכת"י סתרפ"ח ס"ו ד"ה וקצת (נדפס בקובץ אליבא דהלכתא ג' קא) ללמוד זכות על כל העולם שכמעט כל עיקר הסעודה הוא אחר שקיעת החמה ליום י"ד, דסמיכין בזה אירושלמי דבמשתה ושמחה לא שייך ולא יעבור, וא"כ כיון דא"א לאכול מבעו"י מחמת טיודות הפרנסה על כן הו"ל כשעת הדחק ודיעבד ויחל בשבת. וצ"ע. וראה גם הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"א. ובהרושם אצלנו שם עה"ג. וכן בהע"ל לעיל בדיני משלו"מ (להמרבים בזה).

מילואים כז (הערה 312)

ויש שכתבו לחדש שגם אחרי שהקיא אפשר לברך אם מברך מיד ללא הפסק. ועומעם, שחובת ברכה אחרונה על גוף מעשה האכילה ולא ההנאה שבאה מהרגשת השובע, ומה שאינו מברך אחרי שנתעכל – אינו לפי שבערה הנאתו אלא לפי שהעיכול הוא הפסק. והנה, נוסף לזה שכל הפוסקים דנו שלא לברך מחמת שנתעכל דמי, ולא העלו על דעתם סברא זו, גם גוף הסברא מחודש לגמרי, ומפורש הסב"כ ב"מ. אף שחקרזה שרים אחר הברכה על האכילה או השביעה (ונפק"מ בקטן שבידך ברהמ"ז והגדיל קודם שנתעכל המזון, או בגוי שנתתייר לפני שיעור עיכול, וכן באונן שאכל ונקבר המת קודם שיעור עיכול. וא"כ ב"ז) – הרי גם את"ל שהברכה על פלוני מעשה האכילה, מה שאינו מברך אחרי העיכול הוא לפי שכלתה ההנאה ממעשה האכילה. וכן מציינו מפורש במג"א סרט"ז סק"ג, שהב"ד הלכו בטעם שאין מברכים ברכה אחרונה על הריח לפי שכלתה הנאתו ודמי לנתעכל המזון. (ומש"כ בפירוש"י נדה נא, ב ד"ה ריחני, שאין מברכים אחר הריח שהנאה מועטת היא – ג"ל"פ כד' הכלבו. וכ"כ בב"ח רס"י רטז וט"ז שם סק"ד. דרושים נחמדים למהר"ם שיף סוף חולין. ועוד. ואף גם לד' המג"א שם סק"א שהם פירושים חלוקים (וראה שם בא"ח סק"א) – אין הכרח לאפושי פלוני גם בענין זה בגדר ברכה אחרי שנתעכל).

ומה שהקשו מברמה"ז על המן אף שנבלע באברים (יומא עה, ב) וממילא דמי לנתעכל המזון (וכה"ק כבר בשו"ת ביכורי שלמה ח"ב ס"ג), ומזה הוכיחו שפאשר לברך גם אחרי עיכול כשאין הפסק בין האכילה לברכה שאחרי – לא לתרא, ליתכא דיתת ברהמ"ז על המן אינה בגדר חובת ברהמ"ז אלא תקנה בפ"ע שתיקנה משה לשעתו (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ח'תשנז). ועוד, שמהיכא יתית שהמן לא נתעכל, אלא שאח"כ נבלע. ובכ"מ מפורש שנוכחם על נבלע באברים – היינו שאי"ב פסולת, ותו לא. ול' רש"י יומא שם: נבלע באברים שאינו יוצא מן המעינים. וראה עמק הנצי"ב בלספר פ' בהעלותך שכתב להדיא שהמן נתעכל. ודמיה לבשר קרובות שנבלע באברים (ראה רוח חיים אבות פ"ג מ"ג. הגש"פ מראה יחזקאל ד"ה חכם מה הוא בשם הרמ"מ מרימינוב. אבל ראה ערול"ג סוכה מג, ב לתוד"ה תשבו), ועכ"ז מפורש באדר"ג פל"ה מ"ה שה' מתעכל, והרי בן אחי' ממונה על חולי מעיים מהקרובות (שקלים פ"א מ"ה. ואין לומר שאצל מי שלא אכל לש"ש לא נבלע באברים – שהרי במן מציינו שהרשעים אמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ע"ז שאינו יוצא מהמעיים. אבל במהרש"א יומא שם שרק לצדיקים נבלע. גם י"ל שרק במדבר נבלע בשר קדשים באברים. ודוחק). וכ"מ ברוח חיים שם שדימה להו אהדרי. וגם בד' הרמב"ן בשלח טז, ו – איכא לפרושי הכי. (אבל ראה בעה"ט בשלח טז, לג: נבלע באברים ונתעכל מאלו. וי"ל. ויש שהביאו מפרש"י יונה ב, א, שזימן לדג מן שלא יתעכל יונה במעיו. ולא נמצא כן בפירש"י בכל הדפוסים, והיא תוספת ששורבב לתוך ד' רש"י בדפוסים אחדים בלבד. ובלא"ה, לא נו' שם שהמן לא נתעכל, אלא שמחמת המן שנבלע באברים לא נתעכל יונה. ובלקו"ש ח"ד ע' 18 בתרגום חפשי כתבו שנתעכל בפנימיות, אבל אינו במקורו – בלקו"ש ח"ד ע' 1036. ולהעיר מלקו"ש ח"ט ע' 19 הנו' 38 שהמן פעל זיכוך באברי העיכול. וראה גם שיחת ש"פ משפטים תשל"ב. וראה תורת חיים בשלח ש"ב, ד, שאינו כמזון מן הארץ שבא בכרס בעיכול). ותו, שמי ששנה זו לא שנה זו, שהרי לר"ע ביומא שם פ' לחם אברים אינו שנבלע באברים

(ומה שהוא לחם שמלה"ש אוכלים – אינו מכריח שנבלע באברים. וכ"כ להדיא בתוס' יוה"כ שם. וגם בגוף הגמ' משמע כן, ממה שהק' ר"י ע"ע "ומה אני מקיים ויתד תהי' לך", ומשמע דלר"ע ניהא שפיר, ונמצא שרל"ע היתה גם פסולת, אף של"ש כה"ג אצל מלה"ש, שרק הלחם הוא של מלה"ש, אבל תכונת האכילה כבנ"א שדומין לבהמה בענין זה), ולר"י שנבלע באברים – אפשר דס"ל שלא בירכו עליו. גם י"ל שכשחשבו על טעם לחם נדמה ללחם ונתעכל ג"כ. ואולי זה שבירכו ברהמ"ז הי' רק אחרי שסרחו כשלא נבלע באברים (יומא שם), או לאלו שלא נבלע להם באברים (למהרש"א הנ"ל שהוא רק בצדיקים. וראה תוספת יו"כ יומא עו, א ד"ה לחם אברים ושפ"א שם ד"ה זה יהושע, שרק יהושע נבלע באברים. ולהעיר מ' הזהר ח"ב סב, ב "נפקי ולקטי ומברכין", והרי הצדיקים לא יצאו ולקטו, שירד להם על פתח בתיהם). ועוד תיקשי לדידהו, דשאני מן, שבודאי שבעו מאכילת המן, ומקרא מלא הוא "לחם לשבוע", וכן "צידה שלח לחם לשבוע" (ומש"כ ויעניך וירעיבך – היינו שלא הי' פת בשל, ועוד. ונת' בדא"ח בכ"מ ע"ד החסידות. אבל היתה שביעה כפשוטה. וראה שיחת ש"פ עקב תשכ"ג בארוכה. ושם, שהרעבון הוא רק בנוגע להנאת הגרון, אבל מתברך במעיו. ואבל להעיר מתורת חיים בשלח שם (וראה גם קונט' ביאור והגהות לד"ה ויאכלך להרא"י ריבלין). דמשמע שפי' שלפי שנבלע באברים ל"ש שביעה. וי"ל"פ כנ"ל), וא"כ אף אם נבלע באברים יכולים לברך כ"ז שהיו שבעים. וראה בלבוש סי' קפד ס"ה דעל השובע הוא מברך ולא כשנתעכלה האכילה שכבר חזר ונתרעב. (ולהעיר שבכלבו סכ"ד כתב רק שכשפסקי ריח מחוטמו עברה הנאתו, משא"כ באכילה ואיכא לפרושי שאין כוונתו דממילא לנתעכל (כ"ה בלבוש סרט"ז ס"א ובמחה"ש למג"א שם. ועוד), אלא שר"ל שזולת הדין שאינו מברך אחר עיכול, עוד זאת שאא"פ לברך כשפסקה ההנאה, אבל באכילה איכא הנאה אח"כ, וכן גם במן דאיכא הנאה באברים. וראה גם סה"מ מלוקט ח"ד ע' רעז שברייח אחרי שנספס הריח עוברת הנאתו (ונסמן למג"א הנ"ל), אבל במאכל גם אחרי שנתעכל נשאר במציאות. אמנם, ד"ז שייך רק במן דל"ש בו גדר עיכול, וממילא כל שבע עדיין מברך, אבל במי שהקיא, אא"פ לו לברך אח"כ, לפי שעברה הנאתו ודמיה לעיכול). וגם שאני מן דאחשב' קרא לאכילה דכתיב בה "לאכלה" (וכמו שהוא לענין גדר לחם במן, כפי שהארכנו שם), ובירכו עליו אף דמי לנתעכל. ועי"ל שלפני מ"ת בירכו גם אחרי שיעור העיכול, משא"כ אחרי מ"ת שחובת ברכה היא מקרא ד"ואכלת ושבעת", ש"כשהוא שבע מברך". וגם למטונה שמה שאינו מברך אחר העיכול הוא משום הפסק – מסתבר שגוף ההקאה ג"ז בגדר הפסק כמו העיכול.

עיניהן של עניים נשואות במקרא מגילה. ד ע"ב
THE EYES OF THE POOR ARE RAISED TOWARD THE MEGILLAH READING

The Rambam:
The greatest joy is
to gladden the hearts
of the poor, the orphan,
and the widows.

The Rebbe: To preserve
the dignity of the poor,
"Matanos La'Evyonim"
should be given via a
charity administrator.

רמב"ם: אין שם שמחה
גדולה ומפוארה אלא
לשמח לב עניים ויתומים
ואלמנות וגרים. שהמשמח
לב האמללים האלו דומה
לשכינה. הל' מגילה ב, יז.

הרבי: מתנות לאביונים,
צריכה להיות
בתכלית הזהירות
בכבודם של העניים,
ע"י הנתינה
לגבאי צדקה.
ש"פ ויקרא תשמ"ט.

Donations will be distributed on Purim Day.

DONATE AT

KERENANASH.COM

zelle KerenAnash@770shul.org